bell hooks

DUYGU YOLDAŞLIĞI

KADINLARIN SEVGİ ARAYIŞI

bgst YAYINLARI

bell hooks
DUYGU YOLDAŞLIĞI KADINLARIN SEVGİ ARAYIŞI
bgst

DUYGU YOLDAŞLIĞI

Kadınların Sevgi Arayışı

bell hooks

bgst Yayınları

bgst Yayınları-89
Toplumsal Cinsiyet-8
Duygu Yoldaşlığı
Kadınların Sevgi Arayışı
bell hooks
"Communion: The Female Search for Love"
© HarperCollins Publishers
Türkçesi: Öznur Karakaş

Birinci Basım: İstanbul, Şubat 2020
© bgst Yayınları

Yayına Hazırlayan: Zeynep Kutluata
Redaksiyon: Zeynep Kutluata
Türkçe Düzelti: Burcu Yankın
Kapak Tasarımı: Salih Gürkan Çakar
Mizanpaj: Esra Aşan

Baskı: WPC Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Osmangazi Mah. Mehmet Kopuz Sk.
No:17 Kıraç - Esenyurt /İSTANBUL
Tel: 0212- 886 83 30
Faks: 0212- 886 83 60 Sert. No: 35428

ISBN: 978-975-6165-93-5
Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
Tomtom Mah. Kaymakam Reşat Bey Sok. 9/3
Beyoğlu / İstanbul Sert. No: 45153
0212 251 19 21
www.bgst.org
bgstyayinlari@bgst.org

DUYGU YOLDAŞLIĞI

Kadınların Sevgi Arayışı

bell hooks

Türkçesi: Öznur Karakaş

bgst Yayınları

bell hooks: bell hooks cinsiyetçilik, ırkçılık ve sınıfçılık karşıtı çalışmalarıyla tanınan feminist bir aktivist ve akademisyendir. bell hooks ismini hem büyükannesinin ismi olduğu için hem de okurlarıyla kişi dışı bir ilişki kurmayı hedeflediği için tercih eder. Kendisi de siyah bir kadın olan bell hooks, çalışmalarında siyah kadınların deneyimlerine ve ezilme biçimlerine özel olarak odaklanır. Son derece üretken olan bell hooks otuzun üzerinde kitap ve çok sayıda makale yayımlamıştır. Bu kitap ve makalelerde toplumun hiyerarşik düzenini vurgularken toplumsal cinsiyetle ilgili sorunları sınıf ve ırk eşitsizlikleriyle birlikte analiz eder ve feminizme yaklaşımını bu çerçeveden belirler.

Hep Aşka Dair: Yeni Vizyonlar (NotaBene Yayınları, 2018), *Değişme İsteği: Erkekler, Erkeklik ve Sevgi* (bgst Yayınları, 2018), *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika* (bgst Yayınları, 2012) başlıklı kitapları Türkçeye de çevrilen bell hooks'un başlıca eserleri şunlardır: *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism* (1981), *Feminist Theory: From Margin to Center* (1984), *Talking Back: Thinking Feminist, Thinking Black* (1989), *Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics* (1990), *Killing Rage: Ending Racism* (1995), *Sisters of the Yam: Black Women and Self-Recovery* (2005).

Sevgi çemberinde benimle dans eden hepinize...

Bu dans esnasında sarılıp dur durak bilmeden birlikte döndüğüm Anthony'ye...

Her buluşmada eros mevcuttur ve bu durum kutsaldır da. Bunu anlamak için dini deneyimi açıklamak üzere kullandığımız sözcüklerin tarihlerine ve çağrışımlarına manen kulak kabartmak yeterlidir. İngilizceye "buluşma" olarak çevrilen Sanskritçe *satsang* sözcüğü, "ilahi toplanma" anlamına gelir. İngilizcede *müşterek* sözcüğü, "iletişim kurmak" ve "duygu yoldaşlığı" sözcükleriyle bağlantılıdır... Duygu yoldaşlığı içerisinde var olmak, varoluşun doğasının farkında olmaktır.

SUSAN GRIFFIN

İÇİNDEKİLER

9 ***Önsöz***
Ruh, Duygu Yoldaşlığı İster

17 ***1. Bölüm: Sevmek İçin Yaşlanmak, Yaşlanmayı Sevmek***

30 ***2. Bölüm: Sevgiye Uygun Düşen Yer***

45 ***3. Bölüm: Sevgiyi Aramak, Özgürlüğü Bulmak***

56 ***4. Bölüm: Dengeyi Tutturmak: İş ve Sevgi***

68 ***5. Bölüm: Güç Kazanırken Sevgiden Olmak***

81 ***6. Bölüm: Sevmede Başarısız Olan Kadınlar***

94 ***7. Bölüm: Sevmeyi Tercih Etmek ve Öğrenmek***

107 ***8. Bölüm: Kadın Bedeninde Büyümek ve Onu Sevmek***

120 ***9. Bölüm: Kız Kardeşlik: Sevgi ve Dayanışma***

136 ***10. Bölüm: Sevme Hakkımız***

151 ***11. Bölüm: Seven Erkek Arayışı***

167 *12. Bölüm: Sevecek Erkek Bulmak*

179 *13. Bölüm: Sadece Kadınlara: Lezbiyen Sevgi*

190 *14. Bölüm: Kalıcı Sevgi: Romantik Arkadaşlıklar*

200 *15. Bölüm: Sevgiye Tanık Olmak: Kuşaklar Arasında*

212 *16. Bölüm: Mutlak Mutluluk: Sevgi Dolu Duygu Yoldaşlığı*

ÖNSÖZ

Ruh, Duygu Yoldaşlığı İster

Kadınlar sevgi üzerine konuşur. Çocukluğumuzdan itibaren, sevgiye dair konuşmaların cinsiyetlendirilmiş bir anlatı, bir kadın meselesi olduğunu öğreniriz. Sevgiye dair takıntılarımız, ilk aşkımızla veya ilk hayal kırıklığıyla başlamaz. Kadınların erkeklerden daha az önemli olduğunu, ne kadar iyi olursak olalım, ataerkil evrenin gözünde asla yeterince iyi olmadığımızı fark etmemizle başlar. Ataerkil kültürde kadınlık, daha en baştan bizleri değersiz veya o kadar da değerli değil diye damgalar. Dolayısıyla kız çocuklar ve kadınlar olarak en çok, sevilmeye layık olup olmadığımız konusunda kaygı duymayı öğrenmemiz hiç şaşırtıcı değil.

Rekabetçi, hata bulmaya meraklı ve asla tam olarak memnun edemeyeceğimiz anneler ve babalar tarafından yetiştirildiğimiz için ya da Babacığımız* bize karşı ilgisini yitiriyor, kadınları sevmiyor diye yemeden içmeden kesilecek, büyümeyi bırakacak kadar babanın onayını yitirmekten korkan, Babacığının "mükemmel" kızları olduğumuz bir dünyada büyüdüğümüz için, sevgiye şüpheyle yaklaşıyoruz. Babanın sevgisini elimizde tutmak için ne pahasına olursa olsun kız çocukluğu dönemine yapışıp kalmamız gerekir. Ebeveynleri değilse bile içinde bulundukları kültür tüm kızlara küçüklükleri

---

* Orijinal metinde kelime (Daddy) büyük harfle yazılmıştır. Metnin geri kalanındaki benzer kullanımlarda da yazarın tercihine sadık kalınmıştır. —y.h.n.

boyunca, sevilme hakkını kazanmaları gerektiğini, "kadınlığın" yetmediğini öğretir. Ataerkil düşünce ve değerler okulunda bir kadının ilk dersi budur. Sevgiyi kazanması gerekir. Sevgiye dolaysız sahip olma hakkı yoktur. Sevilmek için iyi olması gerekir. İyi olan da her daim bir başkası, dışarıdan biri tarafından belirlenir. "Dancing on My Father's Shoes" [Babamın Ayakları Üzerinde Dans Etmek] isimli makalesinde babasıyla ilişkisini yazan Patricia Ruff, sevgiye, değer görmeye layık olma hissini nasıl kaybettiğinin yürek burkan hikâyesini anlatırken şu itirafta bulunur: "Annem, babamın başlarda kız çocuk istediğini, ben doğduğumda çok memnun olduğunu anlatmıştı. Bu yüzden, prensesliğim, defterden yaprak yırtarcasına, hiç ummadığım bir anda aniden elimden alındığında bu duruma hazırlıksız yakalanmıştım. Kimsenin bana açıklamadığı bir şey oldu... Hissettiklerimi anlatacak sesim, babamın bir anda ulaşılamaz olmasının yarattığı acıyı ve öfkeyi ifade edecek sözcüklerim yoktu." Kız kardeşinin de duygusal olarak reddedilmenin yol açtığı aynı acıyı duyabileceğini düşünen Ruff, kardeşine babalarıyla birlikte yüzleşmeyi önerir: "Yatak odalarına daldık, babamı gitmesin diye sıkı sıkı tutup 'Babacığım, lütfen bize sarıl, bizi sevdiğini söyle, biz seni seviyoruz, bizi sevmene ihtiyacımız var' diye yalvarırken, babam ağzı mühürlenmiş, taş kesilmiş halde kalakaldı." Babalar ve anneler tarafından reddedilme ve terk edilme, çoğunlukla, kadınların sevgiyi bulma ve bilme konusunda çaresizliğe düşmesine neden olan yokluğun mekânıdır.

Genelde kız çocuklar küçükken kendileriyle yakından ilgilenildiğini hisseder. Ancak sonraları irademiz geliştikçe ve kendimize mahsus düşünceler edindikçe, dünyanın bizi onaylamayı bıraktığını, sevilmeye layık olmadığımızın düşünüldüğünü görürüz. *Lost in the Land of Oz* [Oz'un Ülkesinde Kaybolmak] isimli kitabında Madonna Kolbenschlag, bir kadının kaderinin doğasına dair işte

bu kavrayışı paylaşır: "Hepimiz temelde bir şekilde sevgiden ve anne ilgisinden mahrum kalmıştık, mahrum bırakıldığımız şey sevgi değilse bile sevilmiş olma hissiydi. Sevildiğimizi bilmek yeterli değil, bunu *hissetmemiz* gerekiyor." Etrafına baktığında, her alanda kadınlığın horlandığını gören bir kız çocuk nasıl gerçekten sevildiğini hissetmeye devam edebilir? Kadınlığa dair bu gerçeği değiştiremeyen kız çocuk, sevilmeye layık biri olmak için kendini değiştirmeye çalışır.

Başkalarıyla ilişkisi üzerinden kendini bulduğuna inanacak şekilde yetiştirilen kadınlar erken yaşlarda, kendi kalplerinin ötesinde yer alan bir dünyada sevgiyi aramayı öğrenir. Çocukluğumuzda, sevginin köklerine kendi yetilerimizle ulaşamayacağımızı, sevgiyi bilmek için başkaları tarafından sevilmemiz gerektiğini öğreniriz. Ataerkil kültürde yaşayan kadınlar olarak, kendi değerimizi kendimiz belirleyemeyiz. Değerimiz, kıymetimiz ve sevilip sevilemeyeceğimiz her daim bir başkası tarafından belirlenir. Kendini sevmeyi sağlayacak araçlardan mahrum bırakılmış olan bizler, bizi sevilebilir kılsın diye başkalarına yöneliriz. Sevgiye hasret kalır, sevgi ararız.

Her ne kadar çağdaş feminist hareket, çocukluktan itibaren dişil olanın değersizleştirilmesini eleştirmiş olsa da bunu değiştirmedi. Bugünün kız çocukları, kadınların erkeklerle eşit olduğunu birçok yerden öğrendikleri bir dünyada büyüyor olsa da, kız çocukluğu döneminde feminist düşünce ve pratiğin hayata geçebileceği bir alan bulunmuyor. Günümüzde kız çocuklar kendilerini tanımlayan cinsiyetçi rollere karşı çağdaş feminist hareketten önce olduğu gibi mücadele ediyor. Feminizmin farklı dalları da çeşitli yerlerde bu mücadeleyi destekliyor ama, kız çocuklar genellikle karışık mesajların ablukası altında kalmış gibi hissediyor. Çünkü içine doğdukları dünyada bir tarafta kadınların özgürleşmesine küçük bir alan açılırken, diğer tarafta kendilerini ataerkinin kollarında kapana

sıkışmış bir halde buluyorlar. Bu sıkışmışlığın boyutlarından biri de ırk, sınıf ayrımı olmaksızın tüm kız çocukların sevilmeyeceklerinden korkmasıdır.

Ataerkil kültürde, doğduğu ailede sevildiğini hissetmeyen kız çocuk sevgiyi erkeklerde aramaya teşvik edilir; böylece değerini kanıtlamak için kendisine bir şans daha verilmiş olur. Okulda birine tutulmalar, çılgınca takıntılar, kompülsif bir biçimde erkek ilgisi ve onayına özlem duyma halleri, bu kız çocuğun erkeksiz bir hiç olan kadın olma yolunda çizilmiş cinsiyetli kaderi layığıyla yaşamakta olduğunu gösterir. İster eşcinsel ister heteroseksüel olsun, ataerki tarafından onaylanmayı ne kadar arzuladığı, sevilmeye layık olup olmadığını belirleyecektir. Ataerkil kültürde tüm kadınların yaşamına musallat olan duygusal belirsizlik budur.

O halde başından beri, kadınların kafası sevginin doğasına dair karışıktır. Kadınlığın kıymetsiz görüldüğü ve sürekli değersizleştirildiği yerde sevgiyi bulacağımıza dayanan bu yanlış varsayımla toplumsallaştığımız için, erken yaştan itibaren sevgi her şeyden önemliymiş gibi yapmayı öğreniriz. İşin aslı, feminist hareket ortaya çıktıktan sonra bile, asıl önemli olanın ataerkil onay olduğunu biliriz. Doğdukları andan itibaren pek çok kadın, terk edilme, kabul gördüğü çemberden dışarı adım attığında sevilmeme korkusuyla yaşar.

Erken dönemde geliştirdiğimiz kendi değerimizi doğrulamak için başkalarını baştan çıkarma ve memnun etme takıntımız nedeniyle, kabul edilme, dahil olma, arzulanma arayışında kendimizi kaybediyoruz. Günümüze değin, sevgi üzerine konuşmalarımız esasen arzu üzerine konuşmalardır. Feminist hareket kadınların sevgi takıntısını pek de değiştirmedi. Bizlere, sevgi üzerine başka şekillerde düşünmeyi de teklif etmedi. Sevgiyi düşünmeyi bırakmanın,

sevgi önemli değilmiş gibi yaşamlarımızı sürdürebilmenin daha iyi olacağını söyledi. Aksi takdirde, şu çokça hor görülen kadın kategorisine dahil olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırdık: "Çok seven kadın." Buradaki ironi elbette çoğumuzun çok sevmesi değil, aslında hiç sevmemesiydi. Sürekli olarak ilgi ihtiyacı içindeydik; değerimizi, kıymetimizi, dünyada hayatta kalmaya hakkımız olduğunu kanıtlamak üzere erkek veya kadın partnerler tarafından tanınmaya can atıyorduk ve bunun için her şeyi yapmaya hazırdık. Ataerkil bir kültürde yaşayan kadınlar olarak, sevginin kölesi değildik; çoğumuz özlemin kölesiydik ve hâlâ öyleyiz; bizi özgürleştirecek ve kendinin addedecek –öyle ya, bunu kendimiz yapamıyorduk- bir efendiye özlem duyuyorduk.

Feminizm özgür olabileceğimiz ve sevginin ne olduğunu bilebileceğimiz bir kültürün yaratılacağı vaadinde bulundu. Ancak bu vaat yerine getirilmedi. Çoğu kadının kafası hâlâ karışık, yaşamımızda sevginin yerini merak ediyoruz. Çoğumuz, duygularına set çekip bir zamanlar soğuk ve katı kalpli diye eleştirdiğimiz ataerkil erkekler haline gelerek ataerkide iktidar edinen kadınlar tarafından hor görülme ve utandırılma korkusuyla "sevginin önemli olduğunu" kabul etmeye çekiniyoruz. İktidar feminizmi, kadınların patriarkı oynadığı, aradığımız ve elde ettiğimiz iktidar bizi özgürleştirecekmiş gibi yaptığımız başka bir sahtekârlıktır. Kız çocuklara ve kadınlara sevgi üzerine düşünmenin yeni ve çığır açıcı biçimlerini öğreten ciddi bir literatür yaratmadığımızdan, yirmili yaşlarının sonunda ve otuzlu yaşlarının başında, her türlü sevgi arayışını zayıflık olarak gören ve gözünü sadece iktidarı ele geçirmeye diken bir neslin doğuşuna şahit oluyoruz.

Ataerki, sevgiyi her daim kadın işi, değersizleştirilmiş, alçaltılmış emek olarak gördü. Kadınlar, sevmeyi öğrenemediğinde ataerkinin hiç umrunda olmadı; zaten ataerkil erkekler, sevginin yerine bakı-

mı, saygının yerine itaati koymaya pek hevesliydi. Kadınların ilişkilere, bağa, topluluğa erkeklerden çok daha fazla ilgi duyduğunu bilmek için feminist harekete ihtiyacımız yoktu. Ataerki bizi bu rol için eğitiyor zaten. Tahakkümün olduğu yerde sevginin var olamayacağını, tutsak olduğumuz, özgürleşmediğimiz sürece aradığımız sevginin bulunamayacağını bize tekrar tekrar anlatacak bir feminist harekete ihtiyacımız var.

Bu konu üzerine ilk kitabım olan *Hep Aşka Dair: Yeni Vizyonlar*'da*, kadınların doğaları gereği erkeklerden daha sevgi dolu olmadığını, sevmeyi öğrenmeye teşvik edildiğimizi, özellikle, tekrar tekrar ifade ettim. Bu teşvik kadınların sevgi arayışının, sevgi pratiğine bu kadar odaklanmalarının katalizörüdür; sevilmemeye, yeterince sevilmemeye dair korkularımızla yüzleşmemizin katalizörü de bu teşviktir. Feminist mücadele ve feminizm temelli terapi sayesinde, sevgiyi bulmanın ve sevginin ne olduğunu bilmenin kendini sevmeye bağlı olduğunu öğrenen kadınların nesli, sevginin doğasına dair herkese anlatacak en çok şeyi olan toplumsal kesimdir.

Bizler, yani seven kadınlar, kendimizi bulmak için ataerkil paradigmaların ötesine geçen kadınlar neslinin bir parçasıyız. Hakiki benliğimize seyahat edebilmek için yeni bir dünya kurmamız gerekti. Bu dünyada, cesurca içimizdeki kız çocuğu yeniden doğurmaya cüret ettik; onu, doğuştan değerli olduğu, sevildiği ve sonsuz kıymet gördüğü bir yaşamda karşıladık. İçimizdeki bu kız çocuğu sevmek, sevgiyi genelde yanlış yerlerde aramamıza neden olan incinmişliği onardı. Çoğumuz için orta yaş, yaşamımızda sevginin gerçek anlamı üzerine durup düşünmeye başladığımız muhteşem bir duraklama anı oldu. Sevginin ne kadar önemli olduğunu açıkça

* *Hep Aşka Dair: Yeni Vizyonlar*; bell hooks; Türkçesi: Umur İda; NotaBene Yayınları; 2018. —y.h.n.

görmeye başladık. Eski ataerkil "sevgi" versiyonlarından değil, her bireyin kendi manevi gelişiminin yükümlülüğünü ve sorumluluğunu üstlenmesini gerektiren, dönüştürücü bir güç olan sevgiye dair daha derin bir anlayıştan bahsediyorduk.

Sevgiye çıkan yolu bulmadan hiçbir kadının özgürlüğü bulamayacağı gerçeğine şahit oluyoruz. Sevgi arayışımız, duygu yoldaşlığının ne anlama geldiğini gerçekten anlamamıza neden oluyor. *The Eros of Everyday Life* [Gündelik Yaşamın Eros'u] adlı kitabında Susan Griffin şöyle der: "Duygu yoldaşlığı arzusu bedende var olur. Bir araya gelmenin toplumsal değişime dönük tüm hareketler için hayati olması, sadece stratejik nedenlerle açıklanamaz (...) Bu toplanmalar, insan tahayyülünün merkezinde yer alan bir arzunun, kendimizi bir topluluk içerisinde konumlandırma, hayatta kalışımızı paylaşılan bir çaba haline getirme, birbirimizle ve bizleri güçlü kılan yeryüzüyle bağlarımızda apaçık bir huşu deneyimleme arzumuzun gerçekleşmesidir." Ruhumuzun aradığı sevgideki duygu yoldaşlığı, insanın peşine düşebileceği en kahramanca ve en ilahi arayıştır.

Kadınların, önce bizleri sevgi yolculuğuna davet edip sonra bu yolda önümüze engeller koyan ataerkil bir dünyaya doğmuş olmaları, yaşamın süregiden trajedilerinden biridir. Yaşça büyük kadınların, kız çocukları ve genç kadınları kurtarmasının, bu yolculukta onları ayakta tutacak bir sevgi vizyonu sunmalarının zamanı geldi. Gerçek benliği bulmak üzere sevgiyi aramak kişiyi özgürleştirir. Böyle bir sevgiyi bulmak üzere kalplerini dinlemeye cüret eden tüm kadınlar, ruhlarımızı tamir eden ve yaşamlarımızda sevginin değerini ve anlamını açıkça görmemize olanak sağlayan kültürel bir devrime adım atmaktadır. Romantik aşk, bu yolculuğun mühim bir parçası olsa da artık tek önemli olan şey gibi görülmez, daha ziyade, sevgi dolu bağlar oluşturmayı, kadınların kolektif refahını

besleyen ve sürdüren sevgi çemberleri kurmayı amaçlayan bütün işin bir parçasıdır.

Duygu Yoldaşlığı: Kadınların Sevgi Arayışı, gerçek sevgiyi tanıma mücadelemizi ve zaferlerimizi paylaşıyor. *Duygu Yoldaşlığı*, ergenliklerinin çoğunda, yirmili yaşlarının sonlarına kadar sık sık kalbin çöllerinde kayıp halde dolanıp durmuş, orta yaşlarında sevgiyi tanımış kadınlardan süzülen bilgeliği bir araya getirerek, otuz yaşını aşmış, sevgi yolunda arayış içindeyken yeni görüşler, sağaltıcı kavrayışlar keşfetmiş, coşkudan kendinden geçmenin ne olduğunu anımsamış kadınların bilgisini duymamızı sağlar.

Bu kitap, sevgi arayışını yaşamımızın merkezine, olması gereken görkemli yere koyduğumuzda içimize dolan neşenin şahidi ve kutlamasıdır. Sevilmeye ve özgür olmaya özlem duyuyoruz. *Duygu Yoldaşlığı*, bu özlemi nasıl giderebileceğimizi anlatıyor. Terk edilme ve kaybetme korkumuzu aşma yolunda kadınların acısını, mücadelesini ve emeğini gözler önüne seren, incinmiş tutkularımızı geride bırakarak kalplerimizi nasıl açabileceğimizi anlatan *Duygu Yoldaşlığı*, neşeyi tanıdığımız yere tekrar tekrar dönmeyi, gelip kutlama yapmamızı, sevgi çemberine katılmamızı ısrarla tavsiye ediyor.

1

SEVMEK İÇİN YAŞLANMAK, YAŞLANMAYI SEVMEK

Her gün kadınlarla sevmek ve yaşlanmak üzerine konuşuyorum. Kırk yaşın üzerinde olanların yaptığı bir şeydir bu. Heyecan verici haberse, herkesin yaşlanmanın daha önce hiç olmadığı kadar eğlenceli olduğunu düşünmesi. Yaşlanmanın eğlenceli ve zevkli yanları var. Sorunları da var tabii. Kadınların çoğu için yeni olan şey, sorunların her zaman hevesimizi kırmaması. Öyle olduğunda bile kendimizi salıvermiyor, toparlanıyor ve yeniden başlıyoruz. Orta yaşın büyüsünün, gücünün ve zevkinin bir kısmı da bu. Her ne kadar feminizmi yerin dibine sokmak havadan sudan konuşmak kadar yaygınlaşmış olsa da hepimiz, feminizme, kadınların kurtuluş hareketine, kadın hareketine*, artık adına ne derseniz deyin, bir şeyler borçluyuz. Bu hareket kadınların yaşlanmaya bakışını değiştirmelerine yardımcı oldu. Çoğumuz kendimizi yaşlanma konusunda daha iyi hissediyoruz; çünkü yaşamın otuz veya kırk yaşında sona erdiğini, sürekli vıdı vıdı söylenen cinsel hayatı kalmamış zombilere dönüştüğümüzü, etrafımızdaki herkesi bıktırdığımızı söyleyen eski senaryolar rafa kaldırıldı. Demem o ki, feminist hareketin hatalarının olması önemli değil, bu hareket böyle senaryoların ortadan kaldırılmasında herkese yardımcı oldu. Herkese diyorum.

---

* Orijinal metinde *women's liberation movement*'ın (kadınların kurtuluş hareketi) kısaltması olan *women's lib.* ifadesi kullanılmaktadır. —y.h.n.

Yaşlanma ve sevmeye dair düşüncelerimiz değişti. Feminist hareket sayesinde dünya kadınlar için değişmeye başladığında, daha önce hiç olmadığı kadar eşitlikçi olduğunda, -sınıf ayrıcalığı veya eğitim veya pek-özel-göz ardı edilmesi çok zor-lütuflar sayesinde- iktidarı tatma izni olan kadınlar, bu eşitliğe bir süreliğine "mazhar oldu" ve bu eşitliğin "keyfini sürdü." Bu kadınlar feminist avangart kesimin bir parçasıydı. Genelde istisnai avantajlara sahiplerdi veya son derece başarılıydılar. Feminizm bu kadınların hızla yükselmesine yardımcı olsa da sıradan kadınların oluşturduğu kitlelerin yaşamlarını değiştirmeyi genelde başaramadı. Kadınların özgürleşmesinin getirdiği pek çok avantaj genele yayılmadı; ama yaşlanma etrafında dönen meselelerde çeşitli gelişmeler yaşandı. Bedene dair cinsiyetçi düşünme biçimlerine meydan okuyan feminizm, yeni güzellik standartları sundu; etine dolgun bedenlerin çekici, göbeğin hayran olunası, koltuk altlarımızdan sarkan, bacaklarımızı saran tüylerin göz alıcı olduğunu söyledi. Hem iş hem de özel yaşantımızda kendimizi gerçekleştirmek için yeni imkânlar yarattı.

Kadınlar olarak yaşlanmayı artık olumsuz bir şey olarak görmeyip, yaşlanmaya dair fikrimizi değiştirdikçe, orta yaşlarımızda sevginin anlamına dair farklı şekilde düşünmeye başladık. Beth Benatovich'in *What We Know So Far: Wisdom Among Women* [Şimdiye Kadar Bildiklerimiz: Kadınlar Arasındaki Bilgelik] isimli röportaj derlemesi, bu gerçeği onaylayan güçlü tanıklıklar sunar. Bu konuda, yazar Erica Jong peygambervari derin bir anlayışla şöyle der: "Bir anda bir tür manevi devrimin yaşandığını düşünüyorum, kâşifler yaratan türden bir devrim bu... Daha yaşlı kadınlar, zamanında sahip oldukları o kadim peygamber ve kılavuz rolünü bir kez daha üstleniyor... Günümüzde bir kez daha yaşanan muazzam dönüşüm işte bu. Yüzümüzü, birilerine ilham perisi olacak kadar güzel bir bedenden başka şeylere dönerek, yaşamlarımızın ikinci yarısını yeni yollar

keşfetmek üzere yeniden tanımlamak mecburiyetindeyiz." Yaşlanmakta olan kadınlar hâlâ pek çok güçlükle karşı karşıya kalıyor. Değişen şeyse her yaştan, sınıftan ve etnisiteden kadının bu güçlüklerle yapıcı bir biçimde başa çıkması. Boşalan yuva sendromunun, ebeveynlerin veya eşlerin vefatına ve/ya bir çocuğun oldukça trajik bir biçimde vefat edişinin yaşamlarımızda yarattığı sayısız psikolojik yıkıma dair açık, dürüst konuşmalar hepimize yardımcı oldu. Kadınlar, hem orta yaşlarda hem de altmış yaş sonrasında, yaşlanma mevzusunu bunca yaratıcı biçimlerde ele almış olmasa, bu acıları konuşmak bayat ve sıradan olurdu. Birçok kadında çağdaş feminist hareketten önce de olan, macerayı seçme cesareti, günümüzde kadınların hayatının bir bileşenidir. Meme kanseri nedeniyle sessizce acı çeken kadınları, günümüzde sesini yükselten, göğüsleri alındıktan sonra gururla ve sevgiyle bedenlerinin bütünlüğünü, tamlığını ve güzelliğini sahiplenen kadınlarla karşılaştırın. Şair Deena Metzger bir posterde, tek göğüslü bir kadının güzelliğini cesurca ilan eder. Kuramcı Zillah Eisenstein, *Man-made Breast Cancers* [Erkek Yapımı Meme Kanserleri] isimli kişisel öyküsünde meme kanserine dair her şeyi anlatır. Kadınlar orta yaşlarında bu şekilde dünyayı değiştiriyor.

Kadınların heyecan verici dünyasında -pek çok büyük büyükannenin, büyükannenin ve büyük teyzenin, teyzenin, onların kızlarının ve çocuklarının olduğu geniş bir ailede- büyüdüm ve bu dünyada, daha çok küçük yaşlardayken, yaşlanmanın son derece keyifli olacağını öğrendim. Etrafımızdaki kadınlar hayatlarının en zinde döneminden sanki vaat edilmiş topraklarmış gibi bahsediyorlardı. Güzel yılanlar gibi en güzel yıllarına erecek, derilerini cesurca soyacak ve tüm önceki derilerinden çok daha güçlü ve güzel olan başka bir cilt edineceklerdi. İçlerinde bir şeyler dirilecekti. Tekrar doğacaklar ve bir şansa daha sahip olacaklardı. Onlar, uygun doğum

kontrol yöntemlerinin olmadığı, kürtajın psikolojik veya fiziksel olarak ölüme neden olabileceği bir dünyaya doğmuş yoksul kadınlardı. Onlar menopozu, kölelikten özgürlüğe ilerlemek üzere geçiş töreni olarak gören kadınlardı. O zamana kadar genelde kendilerini kapana kısılmış gibi hissetmişlerdi. Bu kapana kısılma hissi, sınıf farklarının ötesinde diğer kadınlarla paylaştıkları bir histi. Münzevi, cinsellikten uzak yaşayan ve ekonomik olarak kendini geçindirmeyi pekâlâ bilen kadınlar bile, cinsel zorlamayla bu durumun değişebilme ihtimalinin hep mevcut olduğunu bilerek korkuyla yaşıyordu. Onların dünyasında, bir kadın çocuk yapamayacak yaşa geldiğinde daha da özgür oluyordu sadece, orta yaş büyülü bir zamandı.

Annem ve arkadaşlarının "yaşamın değişmesinin" getirdiği neşe üzerine konuştuğunu duydukça nasıl da keyif doluyordum! Onlar "menopoz" kelimesini hiç kullanmazdı. Sezgileriyle hareket ederek nasıl da sağduyulu davranmışlar! Orta yaşta yaşanan değişimleri tarif etmek üzere kullanılan tıbbi terimleri ciddiye alsalardı, bu kelimenin taşıdığı olumsuz çıkarımları, kaybın ağır yükünü üstlenmek durumunda kalacaklardı. Bunun yerine, kendilerine mahsus bir dilleri vardı. Orta yaşta görülen değişimleri anlatmak üzere incelikli, baştan çıkaran, gizemli, şenlikli bir konuşma biçimleri vardı. Bu konuşma dili, hoş kokusuyla beni takip eden, peşimi bırakmayan bir sis gibi içime dokunuyor. Başardım. İşaretleri alıyorum. Değişimin tam ortasındayım.

Annem, annemin arkadaşları ve hiç tanımayacağı başka bir sürü kadın için, orta yaşın yaklaşması heyecan vericiydi; çünkü orta yaş, zamanlarının tamamını başkalarına bakarak geçirmek zorunda olmadıkları bir dönem anlamına geliyordu. Nihayet kendilerine ait zamanları olacaktı. Boş vaktin -hiçbir şey yapmayarak geçirilen zamanın- olmayışı, yaşamları boyunca başlarına bela olmuştu.

Zamanın ilerlemek bilmeyeceği günleri dört gözle bekliyorlardı. Eğlenmeye ve dinlenmeye kafa yorabildikleri, işi unuttukları günler olacaktı bunlar. Annemi ve arkadaşlarını dinlerken, orta yaşımda nasıl bir yaşama sahip olmak istediğimi hiç düşünmedim, sadece körü körüne, mutlak güvenle, daha önceki yıllardan daha tatlı olacağı inancını kabullendim. Daha öncesi de tatlıydı ama, orta yaş daha da tatlı olacaktı. O zamanlar, orta yaşın kadınların doğasına ve sevgiye dair öğrendiğim her şeyi yeniden gözden geçireceğim bir zaman olacağını bilmiyordum.

Kadınların orta yaş dönemi hakkında yazdıklarının çoğunda menopozdan, sanki gerçekleşen tek "olaymış" gibi bahsedilir. Bu doğru değil. O kadar çok şey olup biter ki, bunların hesabını tutmak çok güçtür. Kadın, dünyaya geldiği o ilk günden itibaren, gerçekleşen tüm olayların merkezindeki yaşam enerjisidir, lakin bu olayların çoğu onun tarafından veya onun keyfine göre düzenlenmez. Orta yaş kadınlar için büyülüdür; çünkü orta yaşa geldiğimizde kendi zamanımızı yaratarak, kendi yolumuzu bularak düzenlemeler yapan biz oluruz. Yaşamlarımızın büyük bir kısmında, kadınlar olarak, ataerkil kâşiflerin bizler için yaptığı sevgi yolunu takip ettik. Hayal kırıklıklarımıza ve kalp kırıklıklarımıza rağmen bu programa uyduk ve eleştirmeden, meydan okumadan, sevginin sadece tahakküm bağlamında yaşanabileceği fikrini kabul ettik. Feminist hareketin ardından ve onca kalp kırıklığı sonrasında, daha önce hiç görülmemiş sayıda kadın artık sevgi ve tahakkümün birlikte var olamayacağını biliyor. Birinin bulunduğu yerde diğeri bulunamaz. Kimilerimiz için bu daha da can yakıcı hale geldi. Tahakküm günümüzde hâlâ asıl düzen olduğundan, kadınlar, özellikle de erkeklerle birlikte olmak isteyen kadınlar, nasıl seveceklerini ve sevileceklerini bilmek istiyor. Bu, bu kitabın yanıtladığı en büyük sorulardan biri.

Kadınlarla, bu kitabı yazmak üzere ilk kez konuştuğumda en sık sordukları soru, sevginin orta yaşlarda bir kadın için daha önceki yıllar kadar önemli olup olmadığıydı. Benim gibi orta yaş üzerine hiç düşünmemiş, otuzuna kadar ölmüş olacağını düşünen pek çok kadın vardı konuştuklarım arasında. Böyle düşünmemizin nedenleri, büyümekten, yetişkin bir kadın olmaktan inanılmaz derecede korkmamızda gizliydi. Sonsuza kadar kız çocuk olarak kalmak istiyorduk. Kız çocuk olarak gücümüzün varlığını hissediyorduk. Güçlü ve amansızdık, kendimizden emindik. Genç kadınlığın sularına adım atar atmaz, bir şekilde güçten düşüyorduk. Günümüzde kız çocukluğuna dair etkileyici araştırmalar yapılıyor. Bu araştırmalar genç kızların, genel kabul gören kadınlık anlayışlarına uymaya teşvik eden yıkıcı cinsiyetçi mesajlar almaya başlayana kadar, genelde kendilerini güçlü, cesur ve oldukça yaratıcı hissettiklerini onaylıyor. Uyum sağlamak için güçlerinden vazgeçmeleri gerekiyor.

Çoğu kadın için yaşlanmak geleneksel olarak gücünden vazgeçmek anlamına geliyordu. Bu güç hissinin kaybıyla birlikte, sonsuza kadar terk edileceğimiz, sevilmeyeceğimiz korkusu peydah oluyordu. Oysa artık orta yaş ve sonrası, sadece gücünün iadesini isteme değil aynı zamanda nihayet gerçek sevgiyi de tanıma zamanıdır. Kadınlar, daha önce hiç olmadığı kadar, oldukça değişen ama hâlâ ataerkil kalan dünyada güçlü olmanın zorluklarını konuşuyor. Bu nedenle özgürlüğümüzü hâlâ tam olarak kabul etmeyen bir dünyada inanılmaz bir özgürlüğe sahibiz. Bu gerçek, geçmişte çoğu kadının karşılaşmadığı yeni sorunlar doğuruyor. Mesela kadınların acınası halde ve mutsuz olduğu evliliklerde ebeveynlerimizin kaçının elli yılı aşkın bir süre kaldığını ya da kalmaya devam ettiğini düşünün. Yine de yetiştikleri dünya onlara, bunun kadınların kaderi olduğunu söylüyordu. Bugün yığınla kadın -kendilerine asla feminist demeyen,

belki hayatlarının feminist hareketten etkilendiğini bile düşünmeyen- korktuklarında veya acınası halde olduklarında veya kötü muamele görmeseler de sadece sevilmediklerini hissettiklerinde ilişkilerine son verme gücüne sahip. Bu bağları geride bırakmak, yaşamlarının bir noktasında sevgiyi tanıyabilme ihtimalini yaratıyor. Daha yaşlı, sonsuza-kadar-evli-kaldılar nesli, sevgiye dair sinikti ve hâlâ da genellikle öyle.

Babamın her zamankinden daha da kaba olduğu bir dönemde, annemin nasıl acı çektiğini ifade ettiğini hâlâ hatırlıyorum. Babam her daim hovardaydı ama o sıralar davranışları hepten delice ve korkutucu bir hal almıştı. O zamanlar yirmi yıllık evliydiler, bense liseyi bitirmek üzereydim. Altmışların sonunda ergen olmanın getirdiği kibirle ve vahşice bir cesaretle Annemi, Babamı terk etmesi için ikna etmeye çalıştığımı anımsıyorum. Bana dönüp yüzünde üzgün ve yorgun bir ifadeyle, mümkün mertebe kısık bir sesle "Kim beni ne yapsın?" deyişini hiç unutamadım. Saf ergen şaşkınlığıyla, bu yanıt karşısında hayretler içinde kalmıştım. Benim gözümde annem dünyanın en mükemmel varlığıydı. Bilmek istiyordum, "Ne demek istiyorsun Allah aşkına?" Üzgün ve titrek bir sesle, çoktan yaşını başını aldığını, bir sürü çocuğu olduğunu, erkeklerin böyle kadınları arzulamadığını söyledi. Ataerkinin bağrında bir kız çocuk olarak sevgiye ve kalp acısına dair edindiğim en acı verici derslerden biriydi bu.

Günümüzde, uzun yıllar boyunca mutsuz evliliklerde kısılıp kalmış olanlar da dahil olmak üzere kadınların, en azından çıkış yolları olduğunu, mevcudiyetlerini, varlıklarını arzulayan bir dünyanın hâlâ orada bir yerde mevcut olduğunu bilmeleri içimi ısıtıyor. Bir kadın bunun kendisi için geçerli olmadığını düşünse bile, içinde bulunduğu kültürde diğer kadınların yaşamında bu gerçekliğin çeşitli örneklerini görüyor. Bu son derece önemli. Kendi hayatında

değişimler yapmayı tercih etse de etmese de değişim için bir örnek var karşısında. Pek çok kadının artık açık açık her iki cinsiyetten de eşler seçmesi, yaş almakta olan kadınların, cinsel olsun olmasın, dostluğu paylaşmak isteyen, sevmeyi bilmek isteyen ortak deneyimlere sahip bireyler topluluğuyla çevrili olduğunu gösteriyor.

Ellili yılların çocuğu olarak kadının evlenip evli kalması gerektiğine inanan bir dünyaya doğmuştum. O günlerde, tanıdığım herkes "ölüm bizi ayırana kadar" sözcüklerine inanırdı. Bu dünya pazar günleri kiliseye gittiğimiz, İncil'de yazılanların ciddiye alındığı bir dünyaydı. Ancak ergenliğimin sonlarına doğru -altmışların sonuydu- her şey sorgulanır hale geldi: Evliliğin meşruiyeti, kilisenin önemi... Bu, muazzam bir isyan zamanıydı. Bir anda dünya altüst olmuştu. Hiçbir şey artık sabit değildi. Ben de tamamen isyan etmekle "meşguldüm." Bununla birlikte, yetiştirildiğim dünyanın değerlerinin hepsinden de vazgeçmek istemiyordum. Bu nedenle farklı dünyalar arasında cambazlık etmeye çalıştım. Devletin meşru kıldığı evlilikten vazgeçecek, ama bağlılığın ve sadakatin önemine inancımı muhafaza edecektim. Koca aramıyordum ancak, yaşam boyu yol arkadaşı istiyordum. Âşık olma kavramını reddediyordum; çünkü bu, tercihin ve aklın olmadığını ima ediyordu; öte yandan tercih ve irade edimi olarak sevgi fikrini kucaklıyordum.

Çağdaş feminist hareket, kadınların kurban olmasını veya kendimizi mazoşistçe, korkutucu ataerkil adamlara teslim etmemizi teşvik eden sevgi kavramlarını sorgulamayı öğretmişti. Yol arkadaşlığı arayışımı hepten erkeklere yönlendirmemin gerekmediğini, kadınların da romantik seçenekler olduğunu öğretmişti. Katı bir ailede yetişmiş Güneyli Baptist* bir kız için ciddi meselelerdi bunlar, yine de hepsini sindiriyor ve gereken ayarlamaları yapmaya

* Protestan gelenekten gelen, vaftiz pratikleriyle ayrışan mezhep. —y.h.n.

çalışıyordum. Mutlu bir yaşam için stratejim, eski yöntemlerin iyisini koruyup, bunu hayatımıza dahil olan yeni şeylerin en iyisiyle karıştırmaktı. Kuramda iyi olsa da, bu stratejiyi uygulamak zordu. Bir sürü şey de başarısız oldu. Başarısızlık, en çok da iş sevgiye geldiğinde can yakıyor.

Daha en başından radikal feminizm kadınları sevgi takıntılarını sorgulamaya teşvik etti. Uç noktalara savrularak, sevgiyi unutmamızı ve iktidarı elde etmemizi salık veren bazı kadın aktivistler de oldu. Sevgi, kurbanlara göreydi; iktidar ise kazananlara. Hiç utanmadan, çocukken bilincime kazınan romantik sevgiyle doyuma ulaşma fikirlerine takılıp kalmıştım. Küçük bir kız çocukken, Barbie'ye eşlik etsin diye Ken'in yaratılmasına heyecanlanmıştım. Artık gerçek anlamda evcilik oynayabiliyordum. Feminizm, on altı yaşındaki bedenimin her bir zerresine nüfuz ettiğinde bile, Barbie ve Ken'in -benim ve biricik aşkımın- sonsuza-kadar-mutlu birlikteliğine inanıyordum.

Yirmi yılı aşkın bir süredir feminist bir düşünür ve aktivist olmama rağmen, sevgi takıntım yeni Ken bebeğimi Barbie'yle ilk kez tanıştırdığım an kadar keskin. Bu gerçekten de görücü usulü evlilikti. Elimde Barbie ve Ken, sevginin sürdürülebildiği, romantik birlikteliğin kalbi açtığı, ruhu yücelttiği bir dünya yaratabildim. Cenneti yaratabildim. Barbie ve Ken'e sunduğum gerçek sevgi ve mükemmel birliktelik fantezileri, kendi sevgi arayışımın temelini oluşturdu. Anneannem ve dedemin seksen yıldan uzun süre evli kaldığı, ebeveynlerimin sonsuza kadar bir arada olmayı planladığı (her ne kadar ufak bir çocukken bile, onların ve onlar gibi çiftlerin sevgi konusunda tatmin olmayabilecekleri benim için aşikâr olsa da) bir dünyada yaşamıştım. Tatmin olma sorusuna takmıştım. Sevgiyi nasıl sürdürebileceğimizi anlamak istiyordum.

Sevgiyi anlama ve tanıma arzusu, çocukluğumdan sonra kadınlığa kadar beni takip etti; yaşamımı idare eden tutkuydu bu. Duygusal olarak olgunlaştığımda bu takıntının doğası da değişti. Feminist olduktan sonra, sevgiye dair düşüncelerim artık öncesinde olduğu gibi heteroseksist değildi. Sevgiye giden yolların birden fazla olduğunu, sevme tarzının tek olduğunu fark etmeye başladım. Kadınların yaşamları boyunca sevginin hazzını tanımalarının mümkün olduğunu artık öğrenmiştim. İşte bu yüzden kadınların sevgi arayışına, özellikle de orta yaşlarda bu arayışın anlamına dair daha kişisel bir kitap yazmak istedim.

İlk kitabım olan *Hep Aşka Dair: Yeni Vizyonlar*, yaşamlarımızda sevginin anlamına ve pratiğine dair daha genel bir tartışmaydı. Bu kitap, orta yaşımda sevgiye dair düşüncelerimin nasıl değiştiğine dair daha kişisel bir tartışmadır. Gerçek sevgiyi aradığım yolda ilerlerken, feminist hareket sayesinde kadınların yaşamlarının nasıl da sonsuza kadar değiştiğini, bu hareketin erkeklerle toplumsal eşitlik söz konusu olduğunda daha önce hep kapalı olan güzergâhları açtığını görüyorum. Kadınlar daha önce hiç olmadığı kadar özgürler, yine de bu özgürlüğün gerçek sevgiye ulaşmamızı sağlayıp sağlamadığı belli değil. Bu özgürlüğün romantizmin ve çift olmanın doğasını nasıl değiştirdiği belli değil. Bazılarımız evli ya da yaşam boyu süren evlilikler ve/ya ilişkiler içerisinde kalmayı sürdürüyor. Çoğumuz ekonomik olarak kendine yetiyor. Çoğumuzun çocuğu yok. Daha önce hiç olmadığı kadar fazla sayıda bekâr kadın orta yaşlarına yalnız başına yaklaşıyor. Yol arkadaşlığı ve sevgi özlemimiz, nadiren hayatlarımızın doğasını gerçekçi bir biçimde ifade edecek şekilde konuşuluyor.

Yaşı otuzun üzerinde olan heteroseksüel, bekâr kadınların sonsuza dek yalnız kalacağını anlatan o bildik hikâye dışında, romantik

aşk ve bir eş bulma konusunda bizi nasıl bir kaderin beklediği yakın zamana değin pek az tartışılıyordu. Bir kadın, hele Allah muhafaza, bir erkek bulamadan kırk yaşına varmayagörsün. Kitle medyası fırsat bilip bu görüşü kadınların kalbine korku salmak için bir propaganda malzemesine dönüştürdüğünde, feminizm karşıtı tepki de ince, dolaylı bir biçimde geri geldi. Ekonomik olarak yaşamlarımızı elimize alabilmek için daha ziyade yüksek öğretime, kariyer yapmaya ve -kabul edelim- "para kazanmaya" odaklananlarımız için, eş bulma ihtimalimizin uçak kazasında ölme ihtimalimizden az olduğunu öne süren mesajların bombardımanına tutulmak bir tür uyarıydı aslında. Gayet popüler olan *Sevginin Bağladıkları* adlı filmde, Meg Ryan'ın canlandırdığı karaktere yaşamındaki herkes, evlenmediği için paniklemesi ve endişelenmesi gerektiğini salık verir. Sevgiyi bulamayacağını öne süren istatistikler üzerine kafa yoran karakter, diğer bakımlardan mutlu bir şekilde sürdürdüğü yaşamını dert etmeye başlar. Bir tehdit olan bu istatistikler, bir erkek bulma ve onu elimizde tutma işine odaklanmamız, bunun öncelikli derdimiz olması gerektiği konusunda kadınları uyarmaya yarıyordu.

Bu uğursuz uyarıyla karşı karşıya kaldığımda, yaşamımdaki erkeği terk edip etmeme fikriyle boğuşuyordum. On yılı aşkın bir süredir beraberdik ama ilişkimden memnun değildim. Kendini geliştirmeye veya duygusal olarak daha açık bir insan olmaya çalışmıyordu. İş yaşamında eşitliği desteklese de özel yaşamımızda, öncelikle cinsel ihtiyaçlarına hizmet eden biri olarak görüyordu beni. Pek çok kadın gibi ben de başka birini bulamama uyarısını ciddiye alıyordum. Diğer korkularımın yanı sıra bu durum, muhtemelen ilişkide olması gerektiğinden daha fazla kalmama neden oldu. Nihayet korkularım, özgür olmaya, kendimi gerçekleştirmeye sevgiye duyduğum hasret kadar ağır basmadı. Bana göre bu ilişkiyi

bırakmak, sevgiden vazgeçmek anlamına gelmiyordu; gerçekten sevgiyi aramak üzere beni özgür kılacak, tekrar sevmeme olanak sağlayacak jestti. Böylece terk ettim. Terk etmek bana kendimi iyi hissettirdi. Bu ilişkide sevgiyi tanımam mümkün değildi. Onu terk etmek, sevgiyi bulma ihtimaline kapı araladı.

Sevgi, orta yaştaki kadınların yaşamında, aynen gençliklerinde olduğu kadar, gerçek sevgiyi ve mükemmel birlikteliği arayan, gözleri sonuna kadar açık ergenler oldukları zamanki kadar önemli olmalıdır. Arayışımız hâlâ sürüyor. Bazılarımız özlemini çektiği sevgiyi buldu. Orta yaşın büyüsü, çoğumuzun sevginin anlamına dair artık daha çok şey bilmesinden gelir; sevmenin ve sevilmenin ne olduğuna dair daha çok şey biliyoruz. Daha deneyimliyiz.

Çoğumuz kalp acısı çekti. Acı bizleri hassaslaştırdı, bizlere çektiklerimizden bir şeyler öğrenme fırsatı verdi, böylece vaat edilen sevgiye kendimizi hazırlamamızı sağladı. Sevginin orada bir yerde olduğunu biliyoruz. Bazılarımız hâlâ bekliyor. Tekrar seveceğimizi biliyoruz. Bir kez sevdik mi, sevginin süreceğini biliyoruz. Önemli olan şu ki, bunca deneme yanılma sonrası öğrendiklerimiz sayesinde, gerçek sevginin kendimizi sevmekten geçtiğini biliyoruz. Sevgi arayışımız bizi sürekli olarak başladığımız yere, kendi kalbimizin aynasına götürüyor, dişi benliklerimize sevgiyle bakıp yenilenelim diye.

Sevgi hakkındaki feminist eleştiriler, ilerici, güçlü kadınların yaşamlarımızda sevginin yerine dair konuşmasını zorlaştırdı. Bu sessizlik, herkesten önce kadın kurtuluş hareketinin desteklediği, tüm kadınların kendini tamamen gerçekleştirme özgürlüğüne zarar verdi. Feminist düşünürler ve aktivistler, sevgiye ve romantizme dair modası geçmiş, ataerkil düşünce biçimlerini yıkıp atarken haklı olsa da, kız çocukların ve kadınların umut dolu, vaatleri olan, yeni,

özgürleştirici bakışlarla boşluğu doldurmaya ihtiyacı var. Bizlere kılavuzluk edecek, yol gösterecek bu yeni vizyonlar olmazsa, sevgiye giden yolu bulmak güçleşir ve sevgi arayışı bizi tatminsiz ve eksik bir halde bırakır. Kadınların ve kültürün tamamının kurtarıcı bir sevgiye dair yapıcı vizyonlara ihtiyacı var. Sevgiye dönmemiz, sevginin dönüştürücü gücünü sahiplenmemiz gerekiyor.

2

SEVGİYE UYGUN DÜŞEN YER

Annem sevgiden hiç bahsetmezdi. O ve kız kardeşleri eğlenmeyi seven güzel kadınlardı. Genç yaşta evlendiler, çocukları oldu. Evlilik sevgiden önemliydi. Sevgi sizleri yarı yolda bırakabilirdi. Evlilik güvenli alandı, kadınların hayallerini gömüp yapmacık bir dünya yaratabileceği, -mış gibi yapabileceği ve sonsuza kadar orada kalacağı yerdi. Ergenliğimden önce bile, evlenmek istemediğimi biliyordum. Ebeveynlerimin evliliğine yakından şahit olmuş, bunun bana göre olmadığına karar vermiştim. Bir kavga esnasında anneme kendinden emin bir biçimde bunu şu şekilde ifade ettiğimi anımsıyorum: "Hiçbir zaman evlenmeyeceğim. Hiçbir erkeğin bana ne yapmam gerektiğini söylemesine izin vermeyeceğim." Elbette, böylece annemin Babamın her kaprisini çekmesine dolaylı yoldan meydan okuyordum.

1940'ların sonu 1950'lerin başında evlenmiş olan kendi kuşağının tüm kadınları gibi annem de kadının görevinin erkeğinin arkasında durmak, ona destek olmak olduğunu düşünüyordu. Ona düşen, erkeğinin iradesine itaat etmek, onun tüm ihtiyaçlarını karşılamaktı. Bunun karşılığında erkeği onu koruyacak ve ona bakacaktı. İncil ve kilise, okul ve cemaat, annemin çok sevdiği kadın dergileri bu düşünceleri savunuyordu. Anneannem *Baba* ve dedem Gus Baba'nın ilişkisi gözlerimi kamaştırmış olmasaydı, muhtemelen bu düşüncelerin üzerimde daha büyük bir etkisi olurdu. Anneannem ve dedem

de sevgiden konuşmazdı. Ezelden ebede evliydiler. Çocuk halimizle, ikisinin arasındaki bağa hayran kalırdık, çünkü ayrı odalarda kalıyorlardı. Anne ve babamız neden birlikte uyumadıklarını bize açıklamak istemedi hiç, onlarsa (yani bizim yaşlı, konuşkan anneannemiz ve dedemiz) her zaman her şeyi anlatmaya hevesliydi. Anneannem *Baba*, dedemin sürekli tütün kokmasına dayanamadığını söylemekten çekinmezdi. Dedemiz malum fena tütün kokuyordu. Sigarasını kendisi sarardı, bu yüzden çekmecelerinde, ceplerinde hep tütün olurdu. Gus Baba, tek başına uyumanın biriyle uyumaktan daha mantıklı olduğu konusunda daha bile katıydı, öyle ya böylece yatağınızı ve odanızı tam da istediğiniz gibi tutabilirdiniz. Anneanne ve dedeme dair en çok bunu hatırlarım. Evli olup da kendi kimliğini korumanın mümkün olduğunu bana bizzat onlar öğretti.

Evlerinde anneannem *Baba*'nın sözü geçerdi. Anneannemin aile ocağını idare edişini izlerken, illa her zaman erkeklerin sözünün geçmediğini öğrenmiştik. Gus Baba rahat, kibar ve yumuşak bir adamdı. *Baba*'ysa idareyi eline alan, yüzleşmekten çekinmeyen, kural koyan bir tipti; tahakküm kurmayı severdi ve zalim olabilirdi. Küçük bir kızken, babamın, onların geleneksel cinsiyet rollerini böylece tersyüz edişlerini onaylamadığını biliyordum. Babam, düzgün bir ailede erkeğin her zaman tartışmasız hanenin reisi olması gerektiğine inanıyordu. Bizim evde o patriarktı. Sözü yasaydı. Her iki evde de sevgi değil iktidar gündelik yaşama damgasını vuruyordu. Yine de çok erken yaşta, *Baba*'nın evinin, yani kadının idare ettiği bu dünyanın, anne babamın evliliğinin dünyasından daha nazik, daha yumuşak bir yer olduğunu görebiliyordum. Anneanne ve dedemin arasında huzurlu bir bağ olmasına rağmen Annemle Babamın ilişkisinin temelinde gerilim ve ihtilaf vardı. Evlilik birinin tepede diğerinin aşağıda olduğu bu iktidar mücade-

lesiyse, benim bununla işimin olmayacağına çok genç yaşta karar vermiştim. Evliliğe ilgimi genç yaşta yitirdim, ama bu kayıp sadece iktidar istencinden daha hayati olan bir sevgiyi arama ve bulma arzumu yoğunlaştırdı.

Sevgiye dair fikirlerim aynı zamanda kitaplardan ve televizyondan da kaynaklanıyordu. Ellili yıllarda bir kız çocuk olarak, kadının yerinin evi olduğunu öğrenmiştim. Kaderi iyi bir ev kadını olmak, kocasına ve ailesine şikâyet etmeden hastalıkta ve sağlıkta bakmaktı. Bakım sağlayan kişi olarak üstlendiği rol gereği, aynı zamanda başka herkesin mutluluğundan da sorumluydu. Duygusal refahı sağlamak onun işiydi. Bunu da herkesin ihtiyaçlarını karşılayarak yapıyordu. Çocukluğumda, annemin tüm bu görevleri yerine getirmek için ne kadar çok çalıştığını görmüştüm. Biz (çocukları) onun organizasyon kabiliyetine, her şeyi lütufla, büyük bir yetenekle ve güzellikle yapışına hayrandık. Kendinden bekleneni yapıyordu. Babam işiyle ve keyfiyle meşgulken, o kalplerimizin arzularını yerine getiriyordu.

Cömertliğine ve gücüne rağmen, annemin tüm bu hediyeleri verili kabul ediliyordu. Karşılığında hiçbir ödül yoktu. Babamız, yani "patriark," her zaman onda kusur bulurdu. Bizim annemizde gördüğümüz mükemmellik ona asla yetmezdi. Annem memnun etmek için her daim fazla mesai yapıyordu. Bu onu iyice yıpratmıştı. Yorgun düşen annem orta yaşlarında babamın isteklerine karşı çıkıp ev dışında çalışarak kendini göstermeye çalıştı. O zaman bile babam, annemin bu yeni kazandığı bağımsızlığı elinden almanın yollarını buldu. Orta yaşlarında kendine ekonomik olarak daha çok yetmek ve özgürleşmek için işgücüne dahil olan pek çok evli kadının başına bu gelir. Kocaları kazandıklarına el koyar veya kadının kazandığı parayı bir zamanlar kendilerinin katkıda bulundukları ev

masraflarından düşer, kadınların böylece umutları söner. Annem gibi kadınlar işgücüne dahil olarak kendi kendine yeter hale gelemese ve ekonomik özgürlük kazanamasa da, genelde özsaygılarının arttığını gördüler. Bu artış ise nispi de olsa gündelik yaşamlarında bir şeyleri değiştirdi. O güzel on altı yaşıma gelmeden, bunun bana göre olmadığını görecek kadar annemin bıkkınlığına şahit olmuştum. Kocasına itaat eden bir eş veya ev kadını olmayacaktım.

İşçi sınıfına mensup bir kız çocuk için bu rolün dışına çıkmanın tek yolu eğitimdi. Bizim dünyamızda kadınların evlenmedikleri koşulda elde edebileceği tek kariyer öğretmenlikti. Küçük bir kızken en çok kitap okumayı seviyordum, kitap yazmak istiyordum. Kadınların yazdığı pek çok biyografi, annelerinin eril tiranlar -babalar, erkek kardeşler ve/ya kocalar- elinde acı çektiğine şahit olan kız çocukların bundan travmatik bir biçimde etkilendiğini gösterir. Annelerimizi kurtarmak istemekle kalmaz, asla onlar gibi acı çekmemek için kendi kaderimizi de değiştirmek isteriz. Kaderimi kendim yazmaya kararlı olduğumdan, kabul gören kadın rollerine sırtımı dönmüştüm.

Kadınların kurtuluş hareketinin varlığından haberdar olmadan önce bile genel kabul gören beklentilere isyan etmiştim. Herkese yazar olmak istediğimi, eş veya anne olmak gibi bir niyetimin olmadığını ilan ettiğimde, ailem bu kararı dehşetle karşıladı. İçime şeytan girdiğini düşünüyorlardı. Onların inanç sistemine göre, kadınların ev veya aile istememesi, evliliğe kafayı takmayı reddetmesi doğal değildi. Bu arzulara karşı çıkmak Tanrı'ya karşı çıkmaktı; bu beni günahkâr yapıyordu; yolunu şaşıranlardandım.

Yolunu şaşırmış genç kız kimliğimi kabul etsem de, doğuştan ucube gibi hissediyordum kendimi. Bu kimlik benim seçimim değildi; görünmez güçler tarafından bana dayatılmıştı. Elimde değildi. Canım, Oscar Brewer'la el ele tutuşmaktan çok, şöyle güzel bir kitap oku-

mayı çekiyordu. Canımı yaksa da kaderime razı oldum. Anne babam, dini nedenlerle beni kitaplardan uzaklaştırmaya çalıştılar. Beni utandırdılar. Beni aşağıladılar. Beni cezalandırdılar. Bu kitaplar beni mahvediyordu, aklıma bir sürü fikir sokuyor, ağzıma laflar dolduruyordu; bütün bunlar bir kadının iyi bir ev kadını olma kabiliyetini mahveden şeylerdi. Babam yanımızdayken, annem de bu görüşleri onaylardı. Ancak babam evden çıktığında, gündelik yaşamımızın üzerine düşen gündüz gölgesinde babam işteyken, annem beni okumaya teşvik ederdi. Okul yıllarından, yazar olma arzusundan söz ederdi. Karakterindeki bu bölünme, özel hayatında ataerkiye karşı tek isyan sahasıydı. Evliliğinde hissettiği yoğun hayal kırıklığını açığa vurduğu alandı. Değer gördüğü, ilgilenildiği, korunduğu, sevildiği güvenli bir yer olmamıştı evlilik. Yine de nihayetinde, gecenin kasveti çöküp de Babam eve geldiğinde, hâlâ 1950'lerin annesiydi.

Bense doğuştan ucube olarak kaldım, biyoloji kaderdir fikrine direnmeye çalışan, doğal olmayan kadınlardan biriydim. O günlerde zamanın sözde büyük psikologları bundan kaçış olmadığını onaylıyordu. Kadınların edilgen olması normaldi. Her türlü fail olma arzusu patolojikti. Erkeğiyle, onun üzerinden kendini tatmin etmesi gerekirdi. Bundan fazlasını arzulayan bir kadın şeytani düzeyde yıkıcıydı, deliydi ve iğdiş ediciydi. Alttan alta değiştirebileceğime inanıyorken dahi, yeter miktar utanç ve kendinden nefretle, kaderimi kabul ettim. Beni olduğum gibi sevecek bir eş bulabileceğim ihtimaline ve onu bulacağıma inandım. Her şeye birden sahip olabilirdim ve olacaktım: Fikirlerim, kitaplar, yazılar ve sevgi. Bunun gerçekten mümkün olduğunu doğrulayan tek dünya kitapların dünyasıydı.

Kitaplar evlilikle sevgiyi birbirinden ayırmama yardımcı oldu. Küçük bir kızken evlilikten vazgeçmiştim ama tüm kalbimle her şeye kadir,

kurtarıcı sevgiye inanıyordum. Gerçek sevgi ve mükemmel birliktelik, dünyama peri masalları, sonrasında da romantik kitaplarla girmişti. Bu hayal ürünü hikâyelerden, ruh eşini bulmanın, bu eşle çocukluğun yaralarının iyileşmesinin mümkün olduğunu öğrenmiştim. Külkedisi, esas örnekti. Kader, Külkedisi'ni acının ve adaletsizliğin kurbanı olmaya ittiyse de sevgi onu kurtarmıştı. Pamuk Prenses, Rapunzel ve kaybolup da evinin yolunu bulan tüm hikâye kahramanları gibi çocukluğumun sevgisizliğinden kurtarılacağıma inanıyordum. Sevgiyi bulmak yaralarımı iyileştirecekti.

Daha sonra, Viktorya çağı yazarlarını okuduğumda sevginin beni kurtaracağına olan inancım daha da derinleşti. *Küçük Kadınlar*'da Jo'nun kaderi, yaşamın farklı olabileceğini, sevginin hüküm süreceğini gösteriyordu. Hayallerinin erkeğiyle birlikte olamasa da ona göre mükemmel olan, aklına değer veren bir eşle evleniyordu. *Jane Eyre*[**], insanların çocukluğun acılarından ve istismardan sıyrılıp, kendinden memnun, arzulanan ve seven kişiler bulabileceğinin kanıtıydı. Klasik aşk edebiyatının önemli örnekleriyle ucuz aşk romanları arasında gidip geliyordum. Gerçekten de Mills & Boon[***], daha sonra *Harlequin Aşk Romanları* adını alacak olan kitapları ilk bastığında, hikâyelerin çoğu, zorluklar atlatan, ödül olarak güçlü ve hep olmasa da genellikle varlıklı bir adamda sevgiyi bulan işçi sınıfına mensup kadınlar üzerineydi. Bu hikâyelerin odak nokta-

---

[*] Louisa May Alcott'un 1868 ve 1869 yıllarında iki cilt halinde yayımlanmış kitabıdır. Dört kız kardeşin çocukluktan kadınlığa geçiş sürecini konu alır. —y.h.n.

[**] Charlotte Brontë'nin 1847'de yazdığı romanıdır. Roman Jane Eyre adlı genç bir kadının çocukluktan yetişkinliğe geçişi ve duygusal hayatı hakkındadır. —y.h.n.

[***] 1908'de İngiltere'de kurulan, romans türünde kitaplar basan yayınevi. —y.h.n.

sında, kahraman erkeğin hayatındaki kadına tapması ve hayran olması ısrarı yer alıyordu. Sevgiyi bulan yoksul ve işçi sınıfına mensup kadınların bu hikâyelerdeki dünyasında şiddet veya aile içi istismar yoktu.

Sevginin dönüştürücü gücüne inanan bir ben değildim. Evlilik ve aile özlemi çeken normal kızlar bile romantik aşk kapısını aralayarak bu sahalara gireceklerine inanıyordu. Ellili yılların başat psikolojik teamülleri bile, kendimizi sevgide ve sevgi sayesinde bulacağımıza dair o naif inancı onaylıyordu. Sevdiğimiz adamlar bizleri arındıracak ve kurtaracaktı. Her şeyimizi sevgiye vermeye hazırdık; çünkü sevginin hepsini bize geri vereceğine inanıyorduk. Doğuştan ucube olan, "doğasında" bir adam bulup onu elinde tutma takıntısı olmayan bizim gibiler içinse, sevgi daha bile önemliydi. Tek kurtuluş umudumuzdu.

İlk aşklarım hep elde edilemez "kötü" çocuklardı. İnek, akıllı, güzel kızların uyandırdığı hayranlık sayesinde dikkatlerini çekebilsem de, ilgilerini uzun süre muhafaza edemiyordum, ne de olsa erkeklik ve fallus hayranlığını onlara sunamıyordum ve asıl önemli olan da buydu. Erkeğin tatlı diliyle yola getirip baştan çıkarabileceği kızlardan değildim. İşi sonuna kadar götürmeye varan cinsel fanteziler hayallerimi süslüyordu ama gerçekte, tanıdığım erkeklerin tamamı babamdan ölesiye korkuyordu. Bana ellerini sürmedilerse, beni baştan çıkarma oyunlarının dışında bıraktılarsa veya bir randevuda arabanın arka koltuğunda bana tecavüz etmedilerse -genelde masum, akıllı, bakire kızın başına gelecek felaket budur- bunun tek nedeni, kendi mülkü olan kadına karşı her türlü saldırının şiddetle intikamını alacağına inandıkları sessiz patriarktan (babam, Bay Veodis) korkmalarıydı. Lisede öyle ya da böyle süren tek ilişkim benden iki yaş küçük, yaşına göre uzun boylu, sıska bir atlet olan Skipper'laydı. İlk başta, kendimden daha genç bir erkekle görüştü-

ğüm için benimle dalga geçtiler. Skipper'ı seçmemin nedeni akıllı olmamı beğenmesiydi. Anne babam da bu durumdan memnundu çünkü sonunda "normal" olduğuma dair somut bir kanıt vardı. Skipper'ı seçmem benden umut kesilmediğini gösteriyordu. Keşke bu tercihimin cesaretten kaynaklandığını söyleyebilseydim. Aslında "normal" olmamaktan korkuyordum. Bu yüzden ne zaman bir erkek ilgimi çekse, büyük bir tutkuyla bu bağın peşine düştüm. Genelde her yaştan erkek bende biraz merak ve çokça korku uyandırıyordu. Erkeklikten, babanın cezalandırma gücünden ve erkeklerin bir şeyleri mahvetme, tecavüz etme gücünden korkmam öğretilmişti bana.

Babam erkekler hakkında konuşurken lafı dolandırmazdı. Kız kardeşlerim ne zaman onun kabul etmediği biriyle çıkmak istese, babam erkeklere dair bilgisini kanıt olarak ileri sürer, "erkeklerin gerçekte nasıl olduğunu" bildiğini söylerdi, bunun ne olduğunu bulmak bize düşmezdi. Erkeklere dair verdiği tek kalıcı ders, gerçek erkeklerden korkulması gerektiğiydi. Ondan korkuyorduk. Bu yüzden de hiçbir zaman onu gerçekten tanıma, sevme veya sevgisini bilme fırsatını yakalayamadık. O bizi korudu ve geçimimizi sağladı. Bunun ötesinde bizi fark etmesini beklemek, belaya davetiye çıkarmak demekti. Evden ayrılana kadar, babamla girdiğim tüm savaşları kaybettim. Sözü yasaydı. Onu sevmek veya sevgisini hissetmek imkânsızdı. Sevgi değil, korku uyandıran bir patriarktı. Babamla son savaşım işçi sınıfına mensup Kentucky şehrine çok uzak, tuhaf ve günahkâr bir bölge olan Kaliforniya'da yer alan Stanford Üniversitesi'ne gitmek istememle baş gösterdi. Hayallerimden annem sorumluydu. Ne de olsa annem hem hayallerin yorumcusu hem de bu hayalleri gerçekleştirebilecek arzu sihirbazıydı. Ancak, üniversiteye dair sohbetlere "dahil" olmayıp sessiz kalan babam, gidemeyeceğime karar verdi. Kaliforniya çok uzaktı. Üniversiteye

dair tek bir kelime etmedi. Sözü yasa olduğundan, kararı kesindi. Annem onun elçisiydi. Başta bu hükmü kabul ettim, öfkeden gözyaşlarına boğulup kabul belgesini çöpe attım. Sonra içimde bir şeyler ayaklandı.

İçten içe bunun benim için bir şans olduğunu, bu şansı kullanmam gerektiğini hissettim. Babamın iradesine meydan okudum. Bunu yapınca ölmedim de. İsyankâr bir biçimde, Stanford'a gideceğimi ilan ettim. Babamın bu kararım hakkında ne düşündüğünü hiç öğrenemedim. Üniversiteye gittiğimde, annem otobüs durağında tek başına bana elveda dedi ve iyi dileklerini iletti.

Evi terk etmek, bu dünyada kayıp bir ruh, evini arayan bir seyyah olma hissimi daha da pekiştirdi. Evimi bulmak, zihnimde sevgiyi bulmakla aynı anlama geliyordu. Stanford'a altmışların sonunda, Vietnam Savaşı'na karşı protestoların baş gösterdiği zamanda vardım. Gündemde isyan vardı. Siyah-güç* savunucuları, herkesi militan bir şekilde ırkçılık karşıtı olmaya cesaretlendiriyordu; doğum kontrol hapının icadı ve yaygın kullanımı, cinsel özgürlüğü sıradanlaştırmıştı; feminist hareketse kadınların yaşamına dair her şeyi değiştiriyordu. İşte, evini bulmaya çalışan naif Kentucky kızı olarak buraya düşmüştüm.

Yolculuğum hem macera dolu hem de korkutucuydu. Stanford öğrencisi diğer kadın akranlarımın pek çoğu gibi ben de çelişkilerle doluydum. Kendi kimliğimi bulmak ve özerk olmak istiyordum ama aynı zamanda da beni kurtaracak, geçimimi sağlayacak ve beni koruyacak bir eş istiyordum. Elbette kendi kendime bakabilmek istiyordum. Olur da bunu beceremezsem, b planına sahip olma

* Orijinal metinde *Black-power* olarak geçiyor. ABD'de altmışlarda ve yetmişlerde yükselen, siyahların her alanda güçlenmelerini ve kendi kaderlerini tayin hakkını savunan siyasi hareketler. —y.h.n.

lüksü istiyordum. Özgür ruhlu değildim. Evde öğrendiğim eski moda değerleri -ki bu değerler beni muhafazakâr olma, dikkatli olma ve sorumlu olma konusunda uyarıyordu- yeni *New Age** maneviyatıyla, özgürlük ve tercih gibi radikal fikirlerle bir araya getiriyordum. Kolektif iyilik, aile ve topluluk karşısında sorumluluk hissetmekten kurtulmayı ne kadar istesem de psişik olarak bunlara bağlıydım. İsyan etme gücüne sahiptim ama boş verme gücüne sahip değildim. Önceki nesillerin kadınları gibi, yarılmış, birbiriyle rekabet içindeki iki kimlik arasında bölünmüştüm: Özgürleşmiş, bağımsız, cinsel özgürlüğe sahip bir kadın olmak ile yerleşme ve evcilleştirilme arzusu. Annem ve onun nesli, iyi eşler ve anneler olma arzusuyla kendine mahsus bir biçimde kendini ifade etme arzusu arasında bölünmüşken, ben iç benliğimin buyurduklarını takip etme arzusu ve bu benliğe güvenmeme arasında bölünmüştüm.

Yaratma arzumla, dünyayı ve kendimi tanıma arzumla temas halinde olabilmek için ödemem gereken ufak bir bedel gibi görünen bir tercih yapmış, isyankâr, çılgın kız karakterini benimsemeyi seçmiş olsam da, bu dünyayla yalnız yüzleşmeye hazır değildim. İhtiyacım olan hayatta kalma yetilerine sahip değildim işte. Yeme sorunlarına (sık sık revire yolum düşüyordu), uykusuz gecelere ve yoğun depresyon krizlerine rağmen azimle kendi yolumda ilerledim. Kendimi gerçekleştirmek istiyordum. "Kayıp" olmak ruhumun taşıyamayacağı kadar büyük bir yükken, sevgiyi aradım, kendimi güçlendirme arayışında beni destekleyecek ve yoluma devam etmek için gereken cesareti bana verecek bir partner aradım.

---

* Batı'da özellikle yetmişlerde yaygınlaşan, ana akım dinsel anlayış ve pratiklerden ayrışan, insanlığın manevi gelişimine vurgu yapan alternatif ruhani akımlar. *New Age* Türkçeye Yeni Çağ olarak da çevrilmektedir. —y.h.n.

Cinsiyetçi normlara direnen isyankâr genç kadınlar bu şekilde var olabilmek için günümüzde hâlâ destek bulmaya çabalıyor. Cinsiyetçi değersizleştirme tiranlığı karşısında kendilerini tanımlamak için günümüz genç kadınları, gururla "kaltak" kişiliğini benimsiyor. "Kaltak karakteri bize cazip geliyor" çünkü "bu, hovardaca kendini bırakma yanılsaması" der otuz küsur yaşındaki amansız Elizabeth Wurtzel*. Benim neslime mensup isyankâr kadınlar, ki hepimiz şu anda kırklı yaşların sonunda ellili yaşların başındayız, kaltak olmak istemiyordu. Biz tamamen kendimizi gerçekleştirmek, kendimizi tanımak, bütün olmak istiyorduk. Dünyanın buna ve bize karşı olduğunu biliyorduk. Sevgiyi aradıkça, erkek olsun kadın olsun bu arayışı onaylayacak bir partner bulmayı umuyorduk.

Yaşamlarımızın eski gündemlerini bir tarafa kaldırıp yeni yolculuklara başlarken biz kadınların yaşadığı geçiş dönemine dair elde yeterince yazılı malzeme yok. Altmışların sonunda ve yetmişlerin başında, ileri doğum kontrol yöntemleri ve kadınların kurtuluş hareketi sonucunda kadınların düşünme biçiminde ve davranışında meydana gelen değişimleri belgeleyen pek çok tarihsel ve sosyolojik yazı olsa da, bu değişimlerin psikolojik sonuçları aynı netlikle telaffuz edilmez. Ayrıcalıklı sınıflardan gelen, ya anneleri kariyer sahibi kadınlar olan ya da babaları onların özerk benlik arayışını destekleyen ciddi sayıda kadın akranımın aksine, ben ve benim gibi bireyler tek başlarına çabaladı. Giderek artan bu yalıtılmışlık genellikle, zihinsel hastalıkların ortaya çıkmasına zemin hazırladı.

Kısa süre önce, benden küçük olan kız kardeşlerimden birine (ikimiz de orta yaşlıyız), ilk kez on sekiz yaşındayken terapiste gittiği-

* Elizabeth Wurtzel, Amerikalı gazeteci ve yazardır. *Prozak Toplumu, Kaltak* gibi kitapları Türkçeye de çevrilmiştir. —y.h.n.

mi söyledim. Kendisi de bir terapist olan kız kardeşim neden yardıma ihtiyacım olduğunu bilmek istedi. Ona şöyle yanıt verdim: "Normal olmadığımı biliyordum. Kendini öldürmek istemek normal değildi. Yardıma ihtiyacım olduğunu biliyordum. Neyse ki zihinsel sorunların olumsuz olarak yaftalanmadan ele alındığı, sadece kadınlara eğitim veren kolejdeki ilk yılımdı (Stanford Üniversitesi'nin karma eğitim veren dünyasına geçmeden önce). Ebeveynlerimizin bizim için seçtiğinden farklı bir yolda yürümek isteyen bir sürü yetenekli, akıllı genç kadın vardı etrafımda. İsyanımız, bizleri fiziksel olarak risk altına sokuyordu. Uyum sağlamamanın duygusal bir bedeli vardı.

Yolculuğumuza kılavuzluk edecek kadar haritamız olmadığından acı çeken ve hikâyelerimizi tam mânâsıyla telaffuz edemeyen bizler, Sylvia Plath'in yazılarında teselli buluyorduk. Benim neslim için Plath bir ikondu; çünkü onun deneyimi, katlandığımız veya boğuştuğumuz çatışmaları ve deneyimlediğimiz çelişkileri temsil ediyordu. Her yönden erkeklerle eşit olmak istiyorduk ve kendimiz olmak istiyorduk; bu iki yolculuğun bizleri aynı yere götürüp götürmeyeceğinden emin değildik. Cinsiyetler arası eşitliğin inanılmaz düzeyde olduğu bir dünyada kadın olarak yetişmesine rağmen Elizabeth Wurtzel, *Kaltak: Sıradışı Kadınlara Övgü*[*] isimli kitabında hedefi tam ortasından vurur: "Plath, istemesine izin verilmesini isteyen birinin sesidir, sadece tek bir arzuya değil pek çok arzuya sahip olma lüksünü ister... Arzuladıklarının mutlu ve umutlu yanlarıyla, zevkle beslenmesine izin verilmeyen Plath bitkindir, boştur ve duygusal olarak enkazdır. Muhteşem mevcudiyetinden daha ağır, külfetli bir yokluğa ihtiyacı vardır: Sonunda, çektiği psişik açlık onu

---

[*] *Kaltak: Sıradışı Kadınlara Övgü*; Elizabeth Wurtzel; Türkçesi: Mefkure Bayatlı; İletişim Yayınları; 2000. —y.h.n.

öldürür." Plath, yetmişlerin başını anlattığı *Sırça Fanus*[*] isimli romanında, akıllı kızların yaşadığı en derin içsel çatışmalar, bedenlerimizin bizlere ihanet etmesi ihtimali karşısında duyduğumuz korku, duygusal desteğe sahip olmamanın getirdiği depresyon ve geriye dönüşü olmayan bir yerde olma gerçekliğiydi.

Bense, ataerkil ailede bana dayatılan deli, histerik ve ucube imajıyla, büyük oranda fantezi dünyasında şekillendirdiğim bohem kadın yazar imajı arasında kalmıştım. Elbette olmak istediğim kadına dair rol modelleri yoktu. Uzun bir süre Emily Dickinson'ın[**] kaderi kendi yaşamım için gerçekçi bir model gibi göründü. Yazar olmayı seçerek yalnız olacaktım. Dickinson gibi yalnız yaşamayacaktım, çünkü aile geçmişimde hiçbir kadın yalnız yaşamamıştı, bekâr kadınlar, aileye ve akrabalara sığınırdı. Dickinson gibi, ataerkil topluluğun ortasında kendime yalnız bir alan yaratacaktım. Ailem zaman zaman iyi bir meslek sahibi olayım diye eğitim görme arzumu desteklese de ev ve kilisenin değerleriyle çelişen fikirler edindiğimi düşündüklerinde bu destek derhal son bulurdu.

Entelektüel ve yazar olmak üzere Stanford Üniversitesi'ne gittiğimde, yaşamım boyunca tanıdığım katı, tutucu Hıristiyan topluluğundan uzak yaşamaya tam olarak hazır değildim. Bütün özgür düşüncelerim, faşist ailenin bağrında gelişmişti. Bütün isyanım ufak meselelere ilişkindi. Cezalarsa amansızdı. Etrafımdaki muhafızlar, casuslar, eve gidip hesap vereceğim kişiler birden kaybolmuştu. Yine de kendi zihnimdeki müfettişlerle başa çıkmak zorundaydım. İster ataerkil ailenin ister kilisenin dilini kullansınlar, bu içselleş-

---

[*] *Sırça Fanus*; Sylvia Plath; Türkçesi: Handan Saraç; Kırmızı Kedi; 2013. —y.h.n.

[**] Emily Elizabeth Dickinson, 1830-1886 yılları arasında yaşamış Amerikalı kadın şair. —y.h.n.

tirilmiş otoriteler beni hizaya sokuyordu. Evlenmeden sevişmenin günah olduğunu, bunun iyi bir kadını mahvedeceğini, akıllı olmayı seçmenin erkekleri uzaklaştıracağını, "aşırı akıllı" olmanın kadını delirteceğini söylüyorlardı. Riayet etmeyerek bu seslere karşı çıkmaya çalıştım ama, hiçbir zaman onlardan tamamen kurtulamadım. Deneyimlediysem veya ihtiyatla bir şeylere kalkıştıysam, hep bir yere kadar gidiyordum, sonuna kadar değil. Psikolojik olarak zihinsel sağlığımdan endişe etmek üzere sosyalleşmiştim aile içinde. Yaşamımın geri kalanını geçirmek üzere bir akıl hastanesine gönderilmenin işten bile olmadığına inanmak üzere eğitildiğimden, kendime ve arzularıma güvenmiyordum.

Henüz fobilerimle ve beni zayıflatan korkularımla yüzleşmeme yardımcı olacak ilerici zihin sağlığı hizmetlerini arayacak kadar akıllı olmadığımdan, sevgiyi aradım. Bu arayış zaman ve enerji gerektirdiyse de hiçbir zaman akademik ve entelektüel işimi aksatmama neden olmadı. Elbette, delilikten feminist hareket sayesinde kurtuldum. Kadınların özgürleşmesi, arayışıma ve özlemlerime bir yön verdi. Kendimi gerçekleştirme arzumu onayladı. Sevgiyi bulma arzumda ise bir değişiklik yaratmadı. Sevgi arayışını doğru bir perspektife sokmama yardımcı oldu. Ataerkil bir toplumda kadınların, benlik arayışlarını onaylamak üzere iyi bir adamın sevgisine güvenemeyeceklerini görmemi sağladı.

Son olarak, sevgiyi bulmaya bel bağlayamazdım ancak kendi zihnime bel bağlayabilirdim. Sevgiyi arıyordum ama özgürlüğü buldum. Bulduğum bu özgürlük, bir kadının yaşamında sevginin yerine dair düşünme biçimimi değiştirdi. Bir kadının yaşamında sevgi için uygun yerin, ilişkiden kaynaklanan sevgi değil, kendini gerçekleştirme arayışında ortaya çıkan sevgi olduğunu görmeye başladım. Bu arayışın asli olduğunu, bunun kaderimi belirleyen yolculuk olduğunu iddia ederek, sevgiye uygun düşen yerin benliğimi icat ede-

ceğim ve bir yaşam yaratacağım sağlam temel olduğunu fark ettim. Sevgi arayışını özgür olma arayışıyla birleştirmek kritik bir adımdı. Sevgiyi ararken özgürlüğe giden yolu bulmuştum. Özgür olmayı öğrenmek sevgiyi tanımayı öğrenmenin ilk adımıydı.

3

SEVGİYİ ARAMAK, ÖZGÜRLÜĞÜ BULMAK

Sevgi arayışım beni feminizme götürdü. Feminist düşünce beni geçmişin ağırlığından özgürleştirdi. Büyürken payıma düşen yalıtılmışlığı kıran feminizm, anlatacak benzer hikâyelere sahip olan, benim gibi kendini tamamen gerçekleştirmek, cinsiyetçiliğe son vermek, cinsel olarak özgür, gönlü serbest olmak isteyen kadın gruplarına beni yaklaştırdı. Birden, hepimiz seslerimizi dinliyorduk. İlk kadın araştırmaları dersini, yazar Tillie Olsen'dan aldım. Bir taraftan yazar olarak kariyer yapmaya çalışıp, diğer taraftan evlilik ve aileyle başa çıkmaya uğraşan işçi sınıfına mensup bir kadın olarak kendi mücadelesinin acı dolu anılarını bizlerle paylaşırken, fedakârlıklara ve yaralara dair bize birinci ağızdan anlatılar sunuyordu. Anlattıkları ruhumu allak bullak etmişti. Arayış içindeki hangi kadının kalbi Olsen'ın hikâyesi "I Stand Here Ironing"in [Burada Durmuş Ütü Yapıyorum] sonunu okuduğunda, kızına şunları söyleyen anneyi dinlerken burkulmaz ki?: "Bilgelik bana çok geç geldi. Onun içi dolu, muhtemelen bundan hiçbir şey çıkmayacak. Yaşının çocuğu işte, depresyonun, savaşın, korkunun çocuğu. Kendi haline bırakın çocuğu. İçindeki bütün potansiyel yeşermeyecek, tamam, ama zaten kaçımızın yeşeriyor ki? Hâlâ yaşamaya yetecek kadarı var. Sadece inanmasına yardımcı olun, şu ütü masasındaki, ütü karşısında çaresizce bekleyen elbiseden daha fazlası olduğuna inanması için nedeni olsun diye." Olsen'ın kurgusu buydu işte.

Gerçek yaşamda tutkulu bir öğretmen olan Olsen, bizleri, yani genç feminist düşünürleri yeşermeye, cüret etmeye, bir şeyleri riske atmaya teşvik ediyordu.

Radikal feminist düşünceye daha da derinden daldıkça, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin ciddi olarak bir tek orada tartışıldığını gördüm. Bilinç yükseltme derslerimizde ve özel hayatımızı konuştuğumuz toplantılarımızda, ataerkil düşüncenin erkeklerle ilişkilerimize etkisini anlamanın yollarını öğrendik. Kitle medyasının ısrarla erkeklerden nefret etmeyi öğrendiğimizi iddia etmesine rağmen, aslında erkek kimliğinin ve erkeklerin kendilerini gerçekleştirmesinin nasıl da ataerkil toplumsallaşma tarafından gasp edildiğini anlama yollarını öğreniyorduk. Kadınlar üzerinde tahakküm kuran erkekler, bunu sırf özgür iradeleriyle davrandıklarından yapmıyorlardı, onlar da kendilerince, kendi inşa etmedikleri bir sistemin failleriydi. Yine de ataerkinin erkekleri suistimali karşısında hissettiğimiz şefkat, kadınların failliğine duyduğumuz tutku ve erkeklerle toplumsal eşitlik elde etme irademiz kadar yoğun değildi.

New Age yazınında sevgi temasının yeniden canlanmasından çok önce, feminist harekette aktif olan kadınlar gözümüzü açmış, bizzat sevgiyi düşünme biçimlerimizi, yani bizi kuran anlatıları, ne dereceye kadar erkeklerden devraldığımızı, bunun da ötesinde, bu düşünme biçimlerinin erkek tahakkümünü kuvvetlendirmeye ve sürdürmeye ne dereceye kadar yaradığını araştırmamızı sağlamıştı. Feminist hareket psikolojik düşüncede bir devrim gerçekleştirmişti. İlk defa, psikanalitik kuramda yer alan cinsiyetçi eril önyargılar gözler önüne serilmişti. Feminist düşünürleri dinleyen kadınlar ve erkekler, genel kabul gören kuramların nasıl da ataerkil varsayımları sürdürmek için şekillendiğini duydular, değişim taleplerini duydular ve kadınların gelişimine dair yeni kuramların gün yüzüne çıkışını dinlediler.

Son olarak heteroseksüellik sorgulandı. "Erkeğin sevgisinin altını kazı, kendi korkuların ortaya çıkar", "düşmanla yatmak" ve "feminizm kuram, lezbiyenlik pratiktir" gibi sloganlar popülerleşti. Kuramcı Marilyn Frye şöyle diyecekti: "Kadınlara heteroseksüel olmaları için o kadar çok baskı uygulanıyor ki, bu baskı hem her yere nüfuz ediyor hem de hepten inkâr ediliyor; ki heteroseksüelliğin çoğu kadında doğal olarak gelişebileceğini düşünmüyorum... Bana kalırsa kadınların çoğunun heteroseksüelliğe zorlanması gerekiyor. Heteroseksüel kadınların bu önermeyi ciddi ciddi düşünmesini istiyorum... Heteroseksüel kadınların, benim nasıl, neden ve ne zaman lezbiyen olduğumu düşündüğüm kadar, nasıl, neden ve ne zaman heteroseksüel olduklarını aktif bir biçimde merak etmelerini istiyorum." Bu sorgulamanın nedeni, feminist harekette aktif olan kadınların erkeklerden nefret etmesi değildi. Tek tek kadınların feminist düşünceyi ve pratiği yaşamlarındaki erkeklerle paylaşmaya çalıştığında, kuvvetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmasına verilen yanıttı. Erkeklerin çoğu ataerkinin onlara bahşettiği ayrıcalıklardan vazgeçmek istemiyordu. Erkekler feminist siyaseti kucaklamaya ve savunmaya istekli değillerse, kendilerini cinsiyetçi hiyerarşiye adıyorlarsa, bu durumda harekete tehdit teşkil ediyorlardı; onlar kendilerini düşman olarak konumlandırıyorlardı. Mantıklı bir biçimde kadınlar bu tehdide, merkezde erkeklerin olmadığı, kadınların eril taleplere boyun eğmek durumunda kalmadığı bir yaşamın mümkün olduğuna dikkat çekerek yanıt verdi.

Elbette, cinsel ve romantik yaşamlarına heteroseksüel olarak başlayan tek tek feminist kadınlar, erkeklerin kendileri gibi düşünmesini sağlamaya çalışmaktan yorgun düşüp, kendileri gibi insanlar arasında sürdürülebilir sevgi dolu bağlar inşa etmenin daha kolay olduğuna karar verdiler. O günlerde, ataerkil erkeklerle yakın ilişkilerin kurulduğu bir ortamda kadınların feminist özgürlüğü elde

etmesinin mümkün olup olmadığını tutkuyla tartışırdık. Feminist dönüşümü kucaklamaya istekli olan erkek sayılıydı. Feminizmi kucaklarken erkeklerle ilişkilerini muhafaza etmek isteyen kadınlar, erkeklerden uzak duran kadınların artık dert etmediği sonsuz iktidar mücadeleleriyle iştigal etmek zorundaydı.

Ataerkil anlatılarla bize aktarılan sevgiye dair fikirler, kadının görevinin besleyip büyütmek ve bakım sağlamak olduğunu tekrarlayıp durmuştu. Feminist düşünce bizi derinden sarstı, çünkü bunun saçmalık olduğunu söyledi. Bu anlatılarda duyduğumuz sevgi belagati değil tahakküm ideolojisiydi. Erkekler sevgi fikrini alıp kendi amaçlarına uyacak şekilde yeniden şekillendirmişti. Radikal feminizm, kadınları sevgi hakkındaki kavramları incelemeye teşvik etmekle kalmadı, sevgiyi unutmamız için bizi cesaretlendirdi.

Radikal feminizmi kucakladığım dönemde yaşamımın geri kalanını birlikte geçirmek istediğim adamla tanıştım. Daha önce hiç âşık olacağımı düşünmemiştim. Özgürleşmiş kadınlar "âşık olmazdı", biz sevgiyi *tercih ederdik*, ki bu aşka *düşmekten* farklı bir şeydi. Tercih etmek, irade, güç sahibi olduğumuz, fail olduğumuz anlamına geliyordu. Aşka düşmekse güç kaybı, kurban olma ihtimaliydi. Onun hayallerimin erkeği olduğunu hiç düşünmemiştim. Aslında hayallerimin erkeğini, gerçek yaşamda bir partnere uygun düşebilecek somut bir şekle sokmayı hiç başaramamıştım. Yeni bulduğum feminizmin bütün o kibriyle, kendisine bir şablon çıkarırsam onun hayallerimin erkeğine dönüşebileceğini varsaydım. Altmışların sonu, yetmişlerin başında, feminizm ve cinsel özgürleşmeye inanan cesur, akıllı, arsız, genç ve güzel kadınlar olarak, erkeklerden yatakta ve dışarıda onlarla eşit olduğumuzu onaylamalarını isteyebileceğimize, hatta belki de cinsel olarak onlardan üstün olduğumuzu, kadınlarla birlikte olmak da dahil kendi cinselliğimizi keşfetmenin kimliklerimizin asli bir parçası olduğunu kabul etme-

lerini talep edebileceğimize inanıyorduk. Tekeşlilik ilgimizi çekmiyordu, öyle ya bizi tek bir erkeğin keyfine tabi kılabilirdi.

Her şeyde amacımız kişisel gelişimdi. Kendimizi tamamen gerçekleştirmek için kanatlarımızı takıp her yere uçmamız gerekiyordu. O zamanlar, biz kadınlar kendi aramızda "iyi kızlar cennete, kötü kızlar her yere gider" derdik. Ortalıkta "kötü" kız olduğuna inanmayan radikal bir feminist de yoktu. *New Age* maneviyatı muazzamdı. Ntozake Shange'nin daha sonra *For Colored Girls Who Have Considered Suicide / When the Rainbow is Enuf* [İntiharı Aklından Geçirmiş Renkli Kızlara / Gökkuşağı Yettiğinde] isimli oyununda dediği gibi, kendimizde Tanrı'yı buluyor, "Onu (O Kadını) delicesine seviyorduk."

O zamanlarda yaşayıp, bu bahsettiğim değişimlerden geçip de kendini yeniden doğmuş gibi hissetmeyen tek bir ilerici kadın tanımıyorum. Yaşamlarımızı yoğun bir biçimde yaşadık, öylesine güçlü ve amansız bir değişim isteği bize ilham oluyordu ki, muhteşemdi. Ebeveynlerimiz bizimle ne yapacaklarını bilemiyordu. Esasen "sadece erkekler için" olan üniversiteler, en iyi, en akıllı öğrencileri, hani epey de seksi olan kızlar olduğunda ne yapacaklarını bilemedi. O zamanlar gerçekten kültürel devrim anlarıydı. Irk, cinsiyet ve sınıf ayrımları aşılmıştı. Hepimiz toplumsal adalet adına, bu hareketler sayesinde tamamen değişmek istiyorduk. Bu değişimin kalbinde heteroseksüel sevgi ve romantizm siyasetini yeniden ele alma talebi vardı.

Çoğumuz için "Kova Çağı'nın şafağı"* sevgiyi ilan edip artık savaş üzerine çalışmayı bıraktığımız bir zaman olmakla kalmadı; ilan

* Kova Çağı (*Age of Aquarius*) ifadesi, altmışlar ve yetmişlerin hippi ve *New Age* hareketine atıfta bulunur. 1967 tarihli *Hair* müzikalinin açılış şarkısı olan "Kova"da "Kova Çağı'nın şafağındayız" ifadesi geçer. —ç.n.

ettiğimiz sevgi, paylaşma ve karşılıklılığa dayalı bir sevgi olacaktı. Sadece kadınlar bakım sağlayan ve besleyip büyütenler olmayacak, erkekler de üzerine düşeni yapacaktı. Erkekler artık koruyucu ve geçim sağlayıcı rollerin altında ezilmeyecek; kadınlar da işgücüne eşit bir biçimde dahil olacak, öz savunma dersleri alacak ve kendilerini koruyabilecekti. Erkekler, öyle tercih etmeleri halinde, işsiz ev erkeği rolünü üstlenebilecekti. Erkeklerin değeri artık maaşlarının miktarıyla belirlenmeyecekti. Gündem yeniden üretim hakları olacak, ebeveynlik her şeyden önce bir tercih olacaktı; bebekler anne babaları istediği için dünyaya getirilecekti, telafi edilemez hatalar olduklarından değil. Devletin onayladığı evlilik gereksiz bir kurumdu, bağlılık ve sadakat ancak içimizden gelirse var olurdu, mahkeme kararları ve talepleriyle değil. Aynı cinsiyetler arasındaki sevgiye saygı gösterilecek, değer verilecekti. Kişi ister gey* doğmuş ister sonradan gey olmuş olsun, buna "hakkı vardı."

Bu büyülü anda, yaşamlarımızdaki kimi genç erkekler gerçekten de taleplerimizi karşılamak için değişmeye çalıştı. Süregiden çatışmalar ve mücadeleler sonucu birtakım değişimler gerçekleştiğinde, bunun sadece devrimin doğası gereği böyle olduğu düşünüldü. Feminizm devrim yapıyordu. Ütopyacı özlemlerimizi gerçek yaşamın somut mekânında gerçekleştirmeye çalıştığımızda, her şey eğlenceli bir oyuna dönüşmüyordu, her daim adalet yerini bulmuyordu. Kendimden yedi yaş büyük bir erkek partner seçmiştim. Dersler lisans ve lisansüstü öğrencilere açık olduğundan aynı dersleri alıyorduk. O daha iyi notlar aldığında suçu ataerkil sisteme atıyorduk. Onun suçu değildi. Yemek yapma, temizlik ve ev işlerinde payına düşeni istekle üstleniyordu. İş yaşamında kadınların haklarını savunuyor, eşit işe eşit ücret almamız gerektiğine inanıyordu.

* Yazar burada 'gay' ifadesini kullanmaktadır, kitap boyunca bu ifade 'gey' olarak çevrilmiştir. —y.h.n.

Entelektüel gelişimimi destekliyor, bana akıl hocalığı yapıyordu. En yoğun iktidar çatışmalarımız yatak odasında yaşanıyordu. Hâlâ kadınların erkeğin arzusuna "hizmet etmesi" gerektiğine inanıyordu. O elbette, "hizmet" kelimesini kullanmaya karşı çıkıyordu, bunun yerine "yanıt vermek" demeyi tercih ediyordu. Bense "hizmet" kelimesini kullanmakta ısrar ediyordum. Onun cinsel arzularından sorumlu olmadığımı anlamasını istiyordum. Siki kalktıysa ve tatmin olmak için bunu bir yerlere sokması gerekiyorsa, onun bir yer bulması gerekiyordu. Bedenimin, canı istediğinde işgal edebileceği ona ait bir alan olduğunu varsayamazdı.

Tüm kadın dostlarım gibi cinsellik ve cinsel özgürlük konularıyla ilgiliydim. Radikal feminizm bizleri, bedenlerimizi kendimiz olarak görmeye, hiç kimsenin onları mülke veya kendi alanına çevirmesine izin vermemeye teşvik ediyordu. Bilinç yükseltme gruplarımızda, erkeklerle asla veya artık uğraşmamaya karar vermiş olan lezbiyen kadınlarla yataktayken, davranışlarımıza dair sorgulanıyorduk. Düşmanla yatıyorduk ve aktivist kız kardeşlerimiz, yatak odasında boyun mu eğiyoruz yoksa güçlü kalıp cinsel failliğimizi mi ilan ediyoruz, bilmek istiyordu. İşin aslı, erkeklerle yatanlarımız, onları esas partnerleri olarak seçenlerimiz, yatak odasındaki savaşı kaybediyordu. Erkekler cinsel özgürleşmeyi -rahatça oral veya grup seks yapmamızı ve bundan hoşlanmamızı, anal seksi denemeye istekli oluşumuzu- kutluyordu, ama günün sonunda, bedenlerimizin canları istediğinde işgal edebilecekleri alanlar olmadığını iddia ettiğimizde, pek çok erkek isyan ediyordu. Hiçbir şarta bağlı olmaksızın beleşe kuku anlamına geldiğinde kadınların cinsel özgürleşmesine hazır olan erkekler, feminist kadınların cinsel failliğine pek de hazır değildi. Bu faillik, cinselliğe evet deme hakkını verdiği kadar hayır deme konusunda da bizleri güçlendiriyordu.

Tüm bu konular daima tartışılıyordu. Feminist hareket dünyamızı tersyüz ettiğinden, hareketi benimseyen kadınlar her daim eleştirel bir biçimde tetikteydi. Kuram ve pratik arasındaki bağı tartışmak için sayısız gruba, derse, toplantıya katıldık. Yaşamlarımızdaki erkeklerle her daim savaş halindeydik. Bu savaşın en hararetli olduğu cephe cinsellikti. Aylarca seks yapmak istemezsem, bunun benim tercihim olduğunu, onun cinsel ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir sorumluluğum olmadığını anlaması gerektiğini söylediğimde, partnerimin yüzündeki o inanmaz ifadeyi anımsıyorum. Aklımı kaybettiğimi düşünmesine rağmen -bu feminizm meselesini fazla abartıyordum- ilkesel olarak haklı olduğumu kabul ediyordu; özellikle de erkeklerle ilişki içinde olan kadınlar için gerçek özgürlüğün, bizlerin de (erkekler gibi) ters bir tepkiyle karşılaşmadan cinselliği icra etmeyi reddetme hakkına her daim sahip olmasından geçtiğini kabul ediyordu. O sevişmek istediğinde ben istemiyorsam, cinsel isteğinin doğasını değiştirecek, mastürbasyon yapacak veya başkalarıyla birlikte olacaktı. İkincisini seçti.

Açık ilişki yaşamaya karar verdik. Erkeklerle birlikte olan feminist kadınlar, tekeşli olmamayı cinsel kölelikten çıkış yolu olarak görüyordu. Her daim bir başkasıyla cinsel ilişki yaşamayı tercih edebileceğiniz açıkça ortaya konursa hiçbir erkek "onun" mülkü olduğunuzu düşünemezdi. Elbette biz kadınlar erkeklerin, kadının rızası olmadan, birincil ilişkilerinin dışında cinsel arzularını tatmin etmesine alışkındık. Maalesef erkeklerle ilişki içinde olan kadınlar bu konuda eşit olmak istediğinde, ataerkil düşüncenin erkeklerin zihnine soktuğu engellerle karşılaşıyorduk. Erkeklerin çoğu, asli olarak başka bir erkekle ilişkiniz olduğunda sizinle yatmak istemiyordu. Genelde görüldüğü üzere, sadece söz konusu erkeğe danışıp onun bu durumu kabul ettiğinden emin olduklarında bunu yapıyorlardı. Bu uygulama kadınların kendi bedeni üzerindeki hakları-

nı onaylamıyordu, bu bizlerin hâlâ erkeklerin mülkü olduğunu ima ediyordu. Kadınlar artık birincil ilişkisi başka kadınlarla olan (evli olanlar da dahil) erkeklerle birlikte olmaya daha hevesliydi. Bizler gidip bu kadınların iznini almıyorduk. Erkeğin kendi cinsel partnerlerini seçme hakkına saygı gösteriyorduk. "Özgür aşka" inandığını ilan eden erkekler bile iş cinselliğe geldiğinde ataerkil bir şekilde sahip olma fikirlerini muhafaza ediyordu. Erkeklerle birlikte olmayı sürdüren radikal heteroseksüel feministler olarak, erkeklerin asla bizim cinsel haklarımıza saygı göstermeyeceklerini -hiçbir zaman bizleri özgür bırakacak kadar sevmeyeceklerini- öne süren lezbiyen kız kardeşlerimizin haklı olduğunu kabul etmemiz gerekiyordu.

Erkekler bizim taleplerimiz için mücadele edecek kadar bu durumu ciddiye alıyordu. Bazıları feminist düşünceyi benimseyip değişecek kadar bu durumu önemsiyordu. Ama sadece çok, çok, çok azı bizleri sonuna kadar seviyordu. Bu da cinsel haklarımıza saygı duymaları anlamına geliyordu. Hâlâ, tam da heteroseksüel kadınlar bu gerçekle yüzleşmek istemediği için sevgi ve cinsellik hakkındaki feminist tartışmanın sona erdiğini düşünürüm: Ataerkil bir toplumda erkeklerin büyük bir çoğunluğunun yatak odasında kadınların onlara hayır deme hakkını içtenlikle benimsemesi pek de mümkün değil. Radikal feminist harekete mensup olanlar da dahil heteroseksüel kadınların büyük çoğunluğu, eşlerini üzme veya kendilerinden uzaklaştırma korkusuyla yatak odasında hayır demeye istekli olmadığından, hiçbir zaman ciddi sayıda erkek bu durumla yüzleşmek durumunda kalmadı. Kadınların arada bir hayır demesi kabul edilse de, daha uzunca bir zaman zarfında hayır demek kabul edilmezdi. Birincil ilişkisinde bir erkekle birlikte olan kadın hayır diyemezdi; çünkü kendi yerini alabilecek, hayır demeyecek bir kadının hep oralarda bir yerlerde olmasından korkardı. Partnerimle

tekeşli olmamaya, cinselliğin sevgi anlamına gelmediği bir ilişki kurmaya karar verdiğimizde bunu gözlemledim. Birimiz cinsel birliktelik istemediği zaman, diğerimizin cinsel arzularını başka şekillerde tatmin edebileceğini kabul edip bu konuda eşit derecede özgür olmayı seçtiğimizde, partnerimi sürekli aldatıldığına, gerçek bir kadınla birlikte olmadığına, gerçek bir kadının her daim onun taleplerini karşılamaya hazır olacağına ikna eden yine kadınlardı. Elbette bu kadınlar genelde feminist düşünceyi desteklemiyordu.

Feminist hareket, kadınların sevginin anlamını yeniden düşünmesi için gereken toplumsal koşulları yaratmasaydı, hiçbirimiz erkeklerle geliştirdiğimiz yeni ve farklı bağları oluşturamayacaktık. Radikal feminizmin dediği gibi, sevgi gerçekten de sadece eşitler arasında yaşanıyorsa, kadınları sevmek, erkeklerin ataerkil düşünce ve edimlere razı gelmekten vazgeçmesi anlamına geliyordu. Mücadelede erkek müttefiklerimiz feminist düşünceyi benimsemeseydi, kadınlar şu anda sahip olduğu haklara sahip olamazdı. Cinsel devrim ciddi bir gey erkek nüfusu olduğu gerçeğinin farkına varmamızı sağladığından, bu bileşeni de kucakladık. Bu grup, iktidardan vazgeçmeye ve cinsel eşitliği kabul etmeye heteroseksüel muadillerinden çok daha fazla hevesliydi. Gey erkekler ve farklı cinsel tercihleri* olan kadınlar arasındaki sevgi bağları, kadınlar için yeni bir ihtimalin önünü açtı. Artık ataerkil heteroseksüel erkeklere sırtlarını dönebilir, buna rağmen erkek akranlarıyla bağlarını muhafaza edebilirlerdi.

Sevgi anlatıları, altmışların sonunda ve yetmişlerin başında değişti. Çağdaş feminist hareket yeni bir toplumsal düzen ortaya koydu.

---

* Yazar burada *sexual preference* ifadesini kullanmaktadır, yazarın kullanımına sadık kalınarak kitap boyunca bu ifade 'cinsel tercih' olarak çevrilmiştir. —y.h.n.

Heteroseksüel sevgi ve romantizm siyaseti sonsuza kadar değişti. Kadınlar karşılıklılık vizyonu edindi; bu da artık sadece bizlerin bakım sunan ve besleyip büyüten olmak zorunda olmadığımız ilişkiler demekti. Kendini tamamen gerçekleştirmek, yaratıcılığını keşfetmek ve içsel benliklerini geliştirmek isteyenlerimizin artık kendini ucube olarak görmesine gerek yoktu. Profesör veya ev kadını, yazar veya okur olabilirdik, feminizm bizlere bir tercih sunmuştu. Ancak, iş sevgiye geldiğinde, anlatı değişmiş olsa da hâlâ kadınların ve erkeklerin yeni anlatıları kucaklayıp birbirlerini farklı bir şekilde sevip sevemeyeceklerini görmeyi bekliyorduk. Kadınların işyerinde, hatta yatak odasında erkeklerle eşitliği elde etmesinin daha kolay olabileceğini, buna rağmen yine de asla sevgiyi bulamayabileceklerini fark etmek bizleri rahatsız ediyor ve korkutuyordu. Yetmişli yılların sonuna geldiğimizde özgürlüğü bulmuştuk ama hâlâ sevgiyi arıyorduk. Olageldiğimiz, yeni ortaya çıkan özgür kadınları kucaklayabilecek bir sevgi arayışındaydık. İster heteroseksüel ister gey, ister hafifmeşrep ister cinsellikten uzak olalım, özgür kadınlar olarak kendimizi nasıl seveceğimizden veya sevilebileceğimiz bir kültürü nasıl yaratacağımızdan emin değildik. Kadınların özgürleşmesi fikrini, sevme ve sevilme hakkımızı da içerecek şekilde yeniden tanımlamanın bir yolunu bulmak zorundaydık.

4

DENGEYİ TUTTURMAK: İŞ VE SEVGİ

Sevgiyi ararken, aşağı yukarı on beş yıllık ilişkimi bırakmıştım. Bu nikâhsız evlilik on dokuz yaşımdayken başlamış, otuzlu yaşlarımın ortasında son bulmuştu. Partnerim ve ben, altmışların sonu ve yetmişler dünyasında manifestomuz olan karşılıklılık, eşitlik ve hakkaniyet görüşünü tam mânâsıyla gerçekleştirmeyi başaramamıştık. Artık üniversitede değildik. İlerici kampüs yaşamının o nezih atmosferinden uzaklaşmak pek çok radikal düşünürü etkilemişti. Birden "beyaz üstünlükçü, kapitalist, ataerkil" gerçek iş dünyasında hayatını kazanma gerçeğiyle yüzleşince çoğumuz uzlaşmak ve uyum sağlamak üzere o delişmen kültürel devrim günlerinde sahip olduğumuz özgür düşüncelerden uzak düşen değerlere geçiş yapmaya başladı. Çevremizdeki herkes giderek daha da muhafazakârlaşıyordu.

Militan feminist hareket, doların alım gücündeki değişimlerin de etkisiyle işgücünün doğasını değiştirdi. Araştırmalar, feminizm taraftarı olsun olmasın, giderek artan sayıda erkeğin kadınların ev dışında çalışması fikrini desteklediğini gösteriyordu. Kadınlar daha fazla ekonomik güç ve yeni özgürlükler elde ettikçe feminist hareket gücünü ve kuvvetini yitirmeye başladı. Ev dışındaki dünyada feminist başarı kolayca kaydedilebiliyordu ama ev içinde, geleneksel seyir, yavaşça ve sağlam bir biçimde geri geliyordu. Seksenlerde,

feministlerin dehşetle fark ettiği üzere kadınlar, Arlie Hochschild'in* aynı isimli kitabında dediği gibi "ikinci bir mesai" yapıyordu, kadınların çoğu artık ev dışında çalışsa da, hâlâ ev içi emeğin neredeyse tamamını onlar gerçekleştiriyordu (çocuk bakımı, yemek, temizlik vs.). Belli ki ev dışında devrim yapmak ev içinde yapmaktan kolay olmuştu. Her bir hanede erkekleri, iliklerine sinmiş, varlıklarıyla özdeşleşmiş alışkanlıklarını değiştirmeye ikna etmek için, genelde tek bir kadının tek bir erkeğe ve çocuklara karşı gelmesi gerekiyordu. Bu hiç öyle kolay bir iş değildi.

Kız kardeşlerimden birinin lisans eğitimini tamamlayıp yüksek lisans yapmak üzere okula dönme kararına kocasının ve çocuklarının öfkeli ve düşmanca tepkisini hâlâ anımsarım. Kocası bir otomobil fabrikasında çalışıyordu, ailesinin geçimini sağlamak için yeterince para kazandığını düşünüyordu. Ancak kız kardeşim, çoğu kadın gibi yalıtılmış ve ev hayatına kısılıp kalmış hissediyordu kendini. Çocukları da büyüyüp evi terk etmeye başladığında, bir tek onun ev dışında hayatı kalmamıştı. Haliyle bunu depresif buluyordu. Kızlarına kötü örnek olmaktan da korkuyordu. Tekrar öğrenci olmak, daha sonra ev dışında çalışmak yaşamına yeni bir soluk katmıştı. Öte yandan bu durum yemek yapmak, herkesin arkasını temizlemek, tüm ihtiyaçlarına koşmak için ortalarda olmayacağı anlamına geliyordu. Başta epey kızmışlardı. Buna dayansa da ciddi duygusal sıkıntılar çekti. Hem ailesini duygusal olarak kendinden uzaklaştırmakla karşı karşıya kaldı hem de ailesine zarar vermekten korktu. Kocası ve çocukları zamanla bu duruma uyum sağlayıp, her daim kızgın veya depresif olmayan bir çalışan anne sayesinde aile

* Arlie Hochschild, Amerikalı sosyolog, burada bahsedilen *The Second Shift, Working Families and the Revolution at Home* [İkinci Mesai, Çalışan Aileler ve Evdeki Devrim] adlı kitaptır. —y.h.n.

yaşamlarının iyileştiğini görseler de, uzun süre kız kardeşimin bu kararını desteklemediler.

Sıradan kadınlar, içinde bulundukları ataerkil ailelerde düşüncelerini değiştirip feminist değerleri aile yaşamlarına katmaya çalıştıklarında gerçekten ne olduğunu belgeleyen çok az kaynak vardır. Bu anlatılmamış hikâye, ailenin feminist düşünceye nasıl uyum sağlayacağını gösteren somut kılavuzlar sunma konusunda feminizmin başarısızlığını açığa vuracaktır. Çoğu kadın bu yolu yalnız yürümek zorunda kaldı. Birçoğu vazgeçti, depresif ve yenilmiş bir halde statükoya teslim oldu.

Kadınların iş dünyasında elde ettiği başarıyı ev hayatında elde edememesi farklı bir öfke uyandırdı. Çoğu kadın feminizmin onlara ihanet ettiğini düşündü. Seksenli yılların ortalarında, bir kadın şöyle demişti: "Feminizm gerçekten de ağzıma sıçtı." Bu kadın uzun zamandır evliydi ve belli bir eşitlik fikrini benimsediği için, kocasından çok daha az kazanmasına rağmen kendi payına düşeni ödemiş, yine de uzun vadede eşit olduklarını gösterecek hiçbir şeyi yokmuş gibi hissetmişti -ne evi vardı, ne de elinde kalan bir geliri. Her ne kadar kadınlar ev dışında işin, ev içinde yapılan iş kadar angarya olabileceğini kabul etse de neredeyse herkes bir iş sahibi olmanın bir ölçüde bağımsızlık ve özerklik kazandırdığını, özsaygı kazanma ve yeni ilgi alanları bulma ihtimalini artırdığını teslim ediyordu. Ancak sadece ciddi geliri olan kadınlar iş sayesinde gerçek anlamda özgürleşmişti. Onlar evlerine döndüklerinde "ikinci bir mesai" yapmak zorunda olmayan kadınlardı. Öyle ya, bakım işlerini yapacak birilerini tutabilirlerdi: aşçı, hizmetçi, bebek bakıcısı vs. İlişkisi olan kadınlar, ufak tefek kazançlar elde ettiklerinde bu değişimlerden en çok faydalananın evdeki erkek olduğunu fark ettiler. Erkeğin üzerinde daha az ekonomik baskı ve daha az sorum-

luluk oluyordu böylece. Genelde kadınlar dışarıda çalışıyor olmaktan o kadar suçluluk duyuyordu ki "mükemmel" ev ortamını yaratmak için daha bile çok uğraşıyorlardı. Ev dışında çalışmak, kadınların artık mali bakımdan erkeklere bağımlı olmadıkları anlamına gelmiyordu. Çoğu durumda, daha önce evin geçimine katkıda bulunan erkeklerin parası cebinde kalıyor, kadınların maaşları eve harcanıyordu. Böylece kadının henüz kazandığı ekonomik gücün, eşitlik talep etmesini ve erkek tahakkümünden kurtulmasını sağlayacak bir güce ve gerçek anlamda özgürlüğe dönüşmesi ihtimali ortadan kalkıyordu. Kadınlar arasında, kadınların işgücüne dahil olmasının yarattığı ekstra fırsatlardan en çok faydalananlar, açık ara bekâr çalışan kadınlardı. Kocası ve/ya ailesi olup da yeni yeni çalışmaya başlayan kadınlar, genellikle yaşamın daha güç, daha zor hale geldiğini hissediyordu. Onlara feministlerin özgürleşmek üzere ev dışında çalışma ısrarı ihanet gibi geliyordu. Bu eleştiri meşruydu da.

Öfkelerini feminist harekete yönlendirdiler. Ancak erkek partnerlerine ve ailelerine karşı da zaman zaman öfke duydukları ve bunu ifade ettikleri oldu. Kadın kitleleri ailelerindeki erkeklerin tam desteği ve onayı olmaksızın işgücüne dahil oldukça, ev daha da yoğun bir gerilim ve çatışma mahalli haline geliyordu. Kadın kitleleri işgücüne dahil olmakla kalmıyor, yeni buldukları psikolojik bağımsızlığı da kucaklıyordu. Bu da kadınların daha fazla sevgi talep etmesinin temelini oluşturdu. Evin geçimine eşit biçimde dahil olmak, pek çok kadına, erkeklerden duygusal olarak daha fazla şey talep etme izni veriyordu. Kadınların büyük ölçekte işgücüne dahil olmasından önce, erkekler genelde çok çalışmanın çok enerji gerektirdiğini, yorgun düştüklerini ve eve geldiklerinde kendilerinden çok fazla duygusal talepte bulunulmaması gerektiğini iddia

ediyordu. Oysa artık kadınlar çalışıyordu, genellikle ikinci bir mesai yapıyorlardı ama yine de onlardan sevgi göstermeleri bekleniyordu. İş ve sevgiyi dengeleyen, her ikisinde de iyi iş çıkaran pek çok kadın, erkeklerden duygusal olarak daha çok şey beklemeye başladı. Heteroseksüel romantizm alanında, paylaşmaya ve karşılıklılığa dayalı sevgiyi vermek ve almak istiyorduk.

Günün sonunda, erkeklerin kadınların işgücüne dahil olmasına alan açması, ev işini eşit olmasa da biraz olsun paylaşması, hatta çocuk yetiştirmede daha aktif bir rol olması, duygusal olarak daha çok şey vermeleriyle kıyaslanamayacak kadar kolaydı. Geçmişe dönüp bakınca, partnerimden duygusal olarak daha çok şey vermesini beklediğimi, çünkü şu anda anladığım bir şeyi o zamanlar anlamamış olduğumu fark ediyorum: Verecek daha fazla şeyi yoktu. Duygusal olarak bloke olmuştu. Kitlenmişti. Yasal olarak evli çiftlerin çoğundan daha uzun süredir birlikteydik. Dışarıdan bakan çoğu kişiye göre herkesin sahip olmak isteyeceği kadar özenli, yapıcı ve eşit bir birlikteliğe sahiptik neredeyse. Birlikte terapiye gitmiş, bağımızı korumak için çok uğraşmış da olsak aramızda maalesef sevgi hüküm sürmedi. Gerçekçi olmak gerekirse, kendinde başkasına gerçekten sevgi sunabileceği duygusal bir alan bulması yıllar süren psikolojik bir emek gerektiriyordu; duygusal emek vermek istemiyordu. Çoğu erkek gibi, *New Age* dönemi erkekliğinin ve feminizmin etkilerini yansıtan (ev işini, çocuk bakımını paylaşmak gibi) birtakım değişikler de katarak, eril ve dişil cinsiyet rollerinin geleneksel sınırları içerisinde elinden gelenin en iyisini yapıyordu. Duygusal olarak dengeli olduğum, dolayısıyla ondan üstün olduğum izlenimini vermek istemiyorum; ben de yer yer duygusal anlamda yetersizdim. Yine de sevgi konusunda hem terapide hem de başka şekillerde çok daha fazla emek sarf etmiştim.

Bu ilişkiyi terk etmeyi iple çektiğim zamanda, Robin Norwood'un 1985 yılında yazdığı *Aşırı Seven Kadınlar*[*] isimli kitabı yayımlandı. Bu kitap dünyayı altüst etti; feminist hareket, heteroseksüel sevgi ve romantizme dair genel kabul gören düşüncelere yönelik yıkıcı bir eleştiri getirmişti ama yeni kuramların geliştirilmesini ve sevgi konusunda daha çok kitabın -ataerkil kültürün olduğu bir ortamda kalıcı, mutluluk veren ilişkilerin nasıl kurulacağına dair bizleri aydınlatacak kitaplar- yayımlanmasını teşvik etmemişti. Cinsel tercihleri ne olursa olsun, kadın kitlelerinin sevgi konusunda mutsuzluğunu ifade ettiği bu boşluğu doldurmak için (çoğu feminist olmayan) kişisel gelişim kitapları kadınlara yol ve kılavuzluk öneriyordu. İroniktir, kadınların kurtuluşundan ya hiç bahsetmeyen ya çok az bahseden kişisel gelişim literatürü için feminist hareket güçlü bir hedef kitle yaratmıştı. Bu kitaplar feminist hareketten bahsettiklerinde de genellikle olumsuz bir şekilde bahsediyorlardı.

Norwood'un kitabı kadınların sevgiyi aşırı derecede dert ettiklerini öne süren feminist eleştiriyi benimsese ve yansıtsa da, sonrasında katı bir feminizm karşıtı edayla, tatmin edici sevgiyi bulma konusundaki başarısızlıklarından dolayı kadınları "suçluyordu." Norwood'un kitabında ataerkinin veya eril tahakkümün bahsi yoktu. Erkekler duygusal gelişime yürekten inanmamaktan sorumlu tutulmuyordu. Erkeklerin kendini geri çekmesinin ve diğer psikolojik terörizm biçimlerinin kadınlarda memnun etme ve huyuna gitme arzusunu ne dereceye kadar beslediğini tartışmıyordu. Eril tahakküm eleştirisi, ataerkiye dair eleştirel bir yorum yoktu.

Olumlu yanı, yazarın kadınlara sorunları tanımlamak için yeni

---

[*] *Aşırı Seven Kadınlar*; Robin Norwood; Türkçesi: Pınar Turanlı, Begüm Berkman; Epsilon Yayınevi; 2019. —y.h.n.

yollar sunmasıydı. "Eşbağımlılık"* ve "kolaylaştırma" gibi terimler, duygusal olarak kapalı ve bu konuda erişilmez kalmayı tercih eden partnerlerin, duygusal yanıt vermesini ve hislerini açığa çıkarmasını sağlamaya çalışan beyhude davranışı anlamak ve bunun üzerine konuşmak üzere kadınlara çıkış yolları sunduklarından faydalıydılar. Ancak Norwood, sorunu düzeltmek için bütün sorumluluğu kadınların almasını talep ettiği ölçüde kadınlara ihanet ediyordu.

Esasen Norwood bildik senaryoyu tekrarlıyordu. Kadınlara sevgiyi yaratma görevini veren, kendini feda eden, her zaman başkalarının iyiliğini kendi iyiliğinin üzerine koyan bakım sunanlar ve besleyip büyütenler olmamızı talep eden geleneksel cinsiyet anlatısı gibi, yeni anlatı da sevgiyi yaratma işini yine kadınlara yüklüyordu. Bir yandan da kadınlara duygusal olarak ilgiye muhtaç olmamalarını tembihliyordu, öyle ya, bu durumda emeğimizin karşılığını alıp almadığımızı dert etmeyecektik. Temelde Norwood aydınlanmamış feminist aktivistler gibi, kadınlara erkek muadillerinin davranışını taklit etmelerini, yani sevgi özlemlerini bastırmalarını, reddetmelerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için (her ne kadar bunlar zaman zaman manipülatif de olsa) faydalı stratejiler bulmalarını salık veriyordu. Norwood'un önerdiği, benim de giderek bitmez çatışmaların sahası haline gelen -ki bunların bazıları istismar içeren davranışlara kadar varıyordu- ilişkimde uyguladığım strateji olan, "ah" diyerek yanıt vermekti. Örneğin kocanız veya partneriniz geleceğim dediği vakitte veya makul bir saatte evde olmazsa, şikâyet etmek veya bu davranışa dair ona bir şeyler söylemek yerine "ah"

* *Codependency* Türkçeye karşılıklı bağımlılık olarak da çevrilmektedir. Özellikle aralarında bakım ilişkisi olan bireylerin birbirine bağımlı hale geldiği, bakım sunan tarafın bu bakım faaliyeti üzerinden kendine değer biçtiği patolojik ilişki biçimidir. —y.h.n.

demek. Bu sözcüğü telaffuz etmek çatışmaya kapı aralayan bir durumu muhtemelen yatıştıracaktı.

Bu stratejiyi pek çok kez kullanmıştım. İşe yaramıştı. Partnerim, uygunsuz bir davranış üzerine konuşmak veya edimlerinin sorumluluğunu üstlenmesini sözlü olarak herhangi bir şekilde talep etmek yerine sadece "ah" dediğimde epey memnun oluyordu. Ev içi şiddet konusunda çalışan veya buna hedef olan herhangi birinin bildiği gibi ihtilaf (ister sözlü ister fiziksel şiddet), genellikle kadın tartışma çıkardığında yaşanır. Çoğunlukla pasif yanıt vermek çatışmanın yaşanmasını engeller. Ancak her ne kadar çoğumuz evlerimizde huzuru sağlamak veya ortamın havasını değiştirmek için "ah" demişsek de, kadınların çoğu bu sözcüğü telaffuz ettiği için tokatlandı veya yumruk yedi. Elbette Norwood şiddet görmüş olan veya gören bu kadınlara ilişkiyi bitirmelerini öneriyordu. Yine de kitabında ekonomik olarak kendine yetemeyen kadınların bu "aşırı sevme" enerjisinin bir kısmını nasıl ilişkiyi sonlandırmaya harcayacaklarına dair gerçekçi bir kılavuz asla öne sürmüyordu.

Hatalarına, temelde feminizm karşıtı olmasına rağmen pek çok kadın *Aşırı Seven Kadınlar* isimli kitabın, eşbağımlılık içeren davranışlara zemin hazırlamayı bırakmalarına yardımcı olduğunu düşündü. Maalesef kadınların sevgiye dair endişelerini de susturdu. Yakınlık kurmak, özellikle de erkeklerle ilişki geliştirmek isteyen kadınların, ataerkil bağlamda sevgi dolu bağları nasıl kurabileceklerine dair hiçbir ilerici kavrayış sunmadığı için, var olan sorunlara müdahale edemedi. Elbette erkekleri, sevme sanatında üzerlerine düşen rolü düşünmeye hiçbir şekilde teşvik etmedi. Norwood'un popüler düzeyde çok ilgi toplayan kitabının yayımlanmasının ardından, kadınların açıktan sevgi önemliymiş gibi davranması tabu haline geldi (öyle ya, herkes aşırı seven kadın olarak tanımlanmak-

tan korkar hale gelmişti). Özel yaşamlarındaysa kadınlar sevgi sorunu etrafında acı çekmeye devam etti.

Hemen hepsi feminist olan kadın arkadaşlarım ve ben yıllarca, feminizm çağında ilişkilerin doğasını ve sevginin anlamını sürekli tartışan mahrem sohbetlerin içinde belirli alanlar yarattık ve bilinç yükseltme gruplarına katıldık. Erkeklerle romantik ve duygusal ilişkilerini sürdüren bizler, en çok gündelik yaşamlarımızda bizlere kılavuzluk edecek bir sevgi taslağı çıkarmaya kafayı takmıştık. Ataerkinin gücüne rağmen sevgiyi nasıl bulacağımızı, elde tutacağımızı ve sevişeceğimizi bilmek istiyorduk. Mevcut erkek partnerlerimizle bağlarımızı kuvvetlendirmek istiyorduk. Aynı dönemde, çevremizdeki lezbiyen kadınlar ataerkil düşüncenin aynı cinsiyete mensup bireyler arasındaki bağlara etkisine dikkat çekti. Çoğu, ilişkilerindeki iktidar mücadelelerinin heteroseksüel veya biseksüel akranlarının yaşadıklarından pek de farklı olmadığını düşünüyordu. Heteroseksüel kadınlar kadar lezbiyenler de Norwood'un kitabını okuyor ve methediyordu.

İlişkime on dokuz yaşında başlamıştım. Hiç evlenmesek de "ölüm bizi ayırana kadar" bir arada kalacağımıza inanıyordum. Bu ilişkiyi sonlandırmak hayati risk içeriyordu sanki, öte yandan ilişkiyi sürdürmek de hayati risk içeriyor gibi gelmeye başlamıştı. Orta yaşlarımın başında ilişkiyi sonlandırdım; çünkü gerçek sevgiyi henüz tanımadığımı düşünüyordum. Annem gibi olmak, yaşamım boyunca hiç de sevilmediğimi düşündüğüm bir ilişkide kalmak istemiyordum. Yalnız değildim.

Norwood'un kitabının üzerinden iki yıl geçmişti ki Shere Hite, hacimli *Women and Love* [Kadınlar ve Sevgi] isimli kitabını yayımladı. Kadınların sevgiye dair tavırlarını doğru ve gerçekçi bir biçimde inceleyen Hite'ın verileri, "aşırı" sevmek şöyle dursun, çoğu

kadının sevgiye dair sinik olduğunu ileri sürüyordu. Erkeklerle ilişkide olan kadınların ezici çoğunluğunun, sevildiklerini hissetmediklerini ifade ettiklerini kaydediyordu. Hite şu yorumda bulunuyordu: "Toplumumuzda kişinin büyüyüp âşık olup evlendiği varsayımının mevcut olduğunu düşündüğümüzde, çok az sayıda kadının kocalarına 'âşık olduklarını' söylemesi ve bunun onlara nasıl da kabul edilebilir gelmesi şaşırtıcıdır." "Loving Men at This Time in History" [Tarihin Bu Döneminde Erkekleri Sevmek] isimli bölümde, erkeklerle ilişki içinde olan kadınların sevgiyi bulma umudundan vazgeçtiğini, bunun yerine özen ve yarenliğin hazlarını ve/ya faydalarını koymayı kabullendiklerini belgeler. Kısacası, Norwood'un önerdiğini yapmaya başlamışlardı, erkeklerin duygusal olarak gelişmeyi ve daha sevgi dolu bireyler olmayı içten bir şekilde benimsemesini arzulamaktan vazgeçmişlerdi. Kendi sevgi isteklerini bastırmışlardı. İnkâr ve bastırma, yaşamı daha çekilir, ilişkileri daha tatmin edici kılmıştı.

Seksenli yılların sonuna gelindiğinde çoğu kadın ve erkek, feminist hareketin en önemli amaçlarına ulaştığını düşünüyordu. Gerçekten de özgürlük ve erkeklerle toplumsal eşitlik elde etme konusunda ciddi gelişmeler yaşanmıştı. Ev dışında işgücü alanı da tamamen değişmişti. Kadınlar işgücünün temel kuvvetlerinden biri olmuştu, kadınların çoğunun evde kalmak zorunda olduğu günlere dönüş yoktu. Ev yaşamı da sonsuza dek değişmişti. Ev içi emek alanında eşitlik elde edilememiş olsa da erkeklerin çoğu, geçmişe nazaran hanelerin geçimine ve idamesine daha çok katkı sağlıyordu. Boşanma tamamen kabul edilir bir durum haline gelmişti; evliliklerinde mutsuz olan çok sayıda kadın ilişkilerini sonlandırmış veya bunu yapabilir hale gelmişti. Kadınlar erkeklerden daha fazla boşanma talebinde bulunuyordu, genelde bunu ayrılmak istedikleri için değil, istismarcı ve/ya kaba erkek davranışlarına karşı hayatta kalmak

için yapıyorlardı. Giderek artan sayıda kadın, heteroseksüel olmadığını ilan ediyor, böylece lezbiyen ilişkilerin diğer tercihler kadar anlamlı olduğu gerçeğini kanıtlıyordu. Erotik yaşamlarının çoğunda heteroseksüel olmuş geniş bir kesim artık sadece kadınlarla birlikte olmayı tercih ediyordu. Hite'ın belgelediği gibi, kırk yaşın üzerinde, birçoğu yetişkin hayatlarının tamamını erkeklerle evliliklerde ve romantik bağlarla geçirmiş kadınlar, ilişkilerinde heteroseksüel bağlamda asla elde edemedikleri türden bir saadet içinde olduklarını kaydediyordu. Son olarak, giderek artan sayıda kadın, cinsel eğilimleri* ne olursa olsun yalnız yaşamayı tercih ediyordu.

Zaferlerin ve galibiyetlerin arifesinde, sevginin anlamına dair neredeyse tüm tartışmalar son bulmuştu. Hite, *Women and Love* isimli esin veren kitabını şu beyanla açıyordu: "Kadınlar erkeklerle yaşadıkları sevgi ilişkilerinde çok acı çekiyorlar." Birkaç sayfa sonra, girişteyse şunları yazıyordu: "Belki de kadının yaşamının tamamını kaplamasa da merkezinde yer aldığı düşünüldüğünden 'sevginin,' her zaman riskli bir iş olduğunu, feministlerin sevgi konusuna ciddi enerji sarf etmesi ve yaratıcı bir şekilde yaklaşması gerektiğini düşündüm." Bu öylesine güçlü bir görüştü ki, hâlâ da öyle. Hite, vahyedercesine feminist düşünürlerin, kadın olsun erkek olsun, sevgi üzerine yeni kavrayışlar ve somut tanıklıklar içerecek eserler yaratması gerektiğini anlamıştı. Bu literatür henüz oluşturulmadı.

Bunu dile getirmek, güçlü, kendini gerçekleştirmiş feminist kadınlık imajına olur da zarar verir korkusuyla, süregiden sevgi özlemimizin üzerinde yeterince durulmadı. Ortada karşılıklı sevgiye dair sürdürülebilir, başkalarına esin veren bir vizyon olmadığı için eski

* Orijinal metinde *sexual leaning* olarak geçmektedir. —y.h.n.

hikâyeler tekrarlanıp duruyor. İnkâr bizleri asla kalıcı bir şekilde güçlendirmez. Trajik olansa, sevgiye dair sessizliğimizin, mevzi kaybına yol açması. Doksanların başına geldiğimizde, "sevginin bununla ne ilgisi var" mantrası genel geçer bir tema haline gelmişti. Sevgi tutkusu gizlenmeliydi, ifade edilmemeliydi. Kişinin bu özlemini dile getirmesi utandırılma riskini beraberinde getiriyordu. Sevgiyi tanıyanlar, bunun keyfini özel alanlarında çıkarıyor, sevgiyi tanımamış olanlarsa sessizce acı çekiyordu. Hiçbir feminist kadın, yüksek sesle sevgiyi aradığını beyan etmedi. Hepimiz işgücüne katılmak, kariyer yapmak ve para kazanmak sevgiden daha önemliymiş gibi yapmaya teşvik ediliyorduk. Kadınların hayal kırıklığını konuşabilecekleri bir alan yoktu. İşin tatmin edici bir alan sunamadığını veya özel, mahrem yaşamlarımızda tatmin olmadığımızı söyleyemiyorduk. Sevgi yokluğunu konuşmaktan korkuyorduk. Çoğu kadın kamusal alanda sanki iktidar sevgiden daha önemliymiş gibi davrandı. Bunun gerçek olmadığının açığa vurulması için sevgiyi tekrar gündeme getirmek ve işle sevgi arasında bir denge olması gerektiğinde ısrar etmek gerekiyordu.

5

GÜÇ KAZANIRKEN SEVGİDEN OLMAK

Feminist kadınlar olarak sevgiden bahsetmeyi bıraktık; çünkü sevgiyi elde etmenin güç kazanmaktan daha zor olduğunu fark ettik. Erkekler ve ataerkil kadınlar bizlere iş, güç ve para verme konusunda sevgi vermekten daha hevesliydiler. Çoğumuzun da paraya ihtiyacı vardı, para istiyorduk. Erkekle evliliğini sonlandırdığında kadının gelirinin yok denecek kadar azaldığından bahseden istatistiklerin bombardımanı altında kaldığımdan, çok uzun süredir birlikte olduğum yol arkadaşımı terk etmeden önce ekonomik kaderimi netleştirmek istiyordum. Hem benden büyüktü hem de daha itibarlı bir konuma sahipti. Geleneksel cinsiyetçi romantik mitlerde daha yaşlı, daha itibarlı bir konuma sahip erkek her daim daha arzu edilendir. Feminizm bu mitleri ortadan kaldırmış ve bunların kadınlara faydası olmadığını göstermişti. Patriarkların en hayırşinası bile olsa, yaşça büyük, itibar sahibi bir erkeğin kendisinden daha az itibarlı, daha güçsüz bir kadın üzerinde her koşulda iktidar kurduğunu göstermişti. Örneğin feminizm kadınların doktorla evlenen hemşire değil bizzat doktor olmasını salık veriyordu. Daha sonra başka bir doktorla evlenmek isterseniz, ne âlâ. Bu durumda güç eşit olacaktı.

Bense, yaşça benden büyük, lisans sonrası eğitimini sürdüren bir öğrenciyle birlikte olan bir lisans öğrencisiydim. O doktora tezini yazarken, ben bir telefon şirketinde çalışıyordum. Burslardan ve

kredilerden elde ettiği gelir benimkinden fazlaydı. Doktorasız bir öğrenci olarak üç ders verdiğimde, onun üç ders verirken kazandığı paranın üçte birinden az kazanıyordum. Akademik yaşamın bana göre olmadığını ikimiz de biliyorduk ama yine de lisansüstü eğitimime devam etme isteğimi destekledi. Başkalarının koyduğu kurallara uymuyordum. Yaşamım boyunca ataerkil otoriteye uymak benim için sorun olmuştu. Akademi de toplumumuzun tüm kurumları gibi erkek egemendi, hâlâ da öyle. Profesörleri akademik dünyada kendisini parlak bir geleceğin beklediğini söyleyerek erkek partnerimi sürekli teşvik ederdi, bana ise "tavrımın akademiye uygun olmadığı" söylenirdi.

Akademik koşullarımızdaki farklara rağmen kendime yetmek istiyordum. Feminizmin, kendi yaşamlarının sorumluluğunu almayı öğrettiği diğer pek çok kadın gibi ben de içtenlikle kendi payıma düşeni ödemenin benim sorumluluğum olduğuna inanıyordum. Tabii ki teori ile pratiği birleştirmek kolay değildi. Bir ara evin masraflarına eşit katkı sunabilmek için fazla mesai yaptığım oldu, partnerim benim için gerçekten üzülüyordu. Ondan çok daha fazla çalışmak zorunda kalıyordum, buna rağmen yine de kendi üzerime düşeni ödediğimde elimde hiçbir şey kalmıyordu. Oysa o benden o kadar fazla kazanıyordu ki kendi üzerine düşeni ödedikten sonra bile hâlâ elinde para kalıyordu. İlişkimiz boyunca bana hep ekonomik destek sunmaya istekli oldu. Hiç çalışmak "zorunda" olduğumu düşünmedi. Yetişkin olma yolunda ilerlediğim yılların çoğunda annem çalışmıyordu; bunun babamın, annemin yaşamı üzerindeki kontrolünü nasıl da yoğunlaştırdığını görebiliyordum. Doğrusu hiçbir erkeğe kendisine ekonomik olarak bağımlı olacak kadar güvenmiyordum. Yine de kazanç gücümüz arasındaki fark düşünüldüğünde, aramızda eşitliğin mümkün olmadığı kısa süre içinde netlik kazandı.

Para üzerine birbirimizi yiyerek geçen yılların ardından mali durumumuzu eşitlik değil hakkaniyet ilkesi üzerine düzenlemeye karar verdik. "Hakkaniyet" basit bir ifadeyle "adil veya makul olan" anlamına gelir. İkimizin de maaşımızı kazanmak için harcadığımız zamana baktık, daha sonra da gelir farkımıza. Bunun sonucunda, onun ev yaşantımızın üçte ikisine, benimse üçte birine katkıda bulunmama karar verdik. Bu para bütün yaşamsal harcamalarımızı karşılamaya yetiyordu. Onun elinde kalan para kendi hesabına, benim elimde kalansa benimkine yatırılacaktı. Bu planı uygulamaya başlamadan evvel yedi yıl birlikte yaşamıştık. Bu modeli uyguladığımızda para üzerine tartışmalarımız son buldu.

Yıllar sonra ilişkiye son vermeye hazır olduğumda, çıkışımı daha çok bir işi bırakır gibi planladım. Korkuyordum ve tedbirliydim; çünkü daha önce kısa bir süre başka bir yere taşınmış, bu süreçte ilk büyük zorlukla karşılaşmıştım: Ev bulmak. Feminist arkadaşlarla kalırken, birkaç hafta içerisinde, ihtilaftan ve mutsuzluktan kurtulmak için uzun süreli ilişkilerine son veren bir sürü kadınla tanıştım fakat bu kadınların kendi başlarına yaşama gerçeğine hazır olmadıklarını fark ettim. Bu kadınların çoğu finansal konulara hiçbir zaman yeterince ilgi göstermemişti. Uyurgezerler gibi, ilişkilerine trans halindeyken son vermiş, sonra da paranın önemli olduğu maddiyat dünyasında yaşadığımız gerçeğine aymışlardı. Bu kadınlar sertti. Bazıları yıllardır bekâr olmasına rağmen, eski partnerlerine karşı hâlâ öfke ve düşmanlık doluydu. Uzun süre evli olup işgücünün dışında kalan kadınların, boşanma durumunda ekonomik olarak acı çekebileceğini çok geç fark eden feministler kadınların boşanmasını desteklemişti. "Kusur aranmayan"* bu boşanmalar

* ABD'de, boşanma başvurusunda bulunan tarafın, karşı tarafın kusurlu olduğunu iddia etmeden, tarafların uzlaşamaz farklılıkları olduğunu ya da evlilik birliğinin telafi edilemez şekilde bozulduğunu gerekçe göstererek evliliğin sona erdirilmesini talep ettiği boşanma davalarıdır. —y.h.n.

kadınları mahvetmişti. Kalplerinin kırıldığını hissediyor, bir yandan da ilişkiyi sonlandırmak istemenin bedelini hâlâ ödediklerini düşünüyorlardı. Beş parasız kalmışlardı. Uzun saatler çalışıyorlardı ama ancak iki yakayı bir araya getirmeye yetecek kadar para kazanıyorlardı. Ev bulmakta sıkıntı yaşıyorlardı. Şikâyetleri çoktu. Hepsi de "ataerkinin hüküm sürdüğünü" onaylamaya hevesliydi. Onları dinlerken ne mali ne de duygusal olarak bekârlığa hazır olmadığımı fark ettim.

Bağımsızlık yolumda yapabileceğim en iyi şeyin tezimi bitirip iş bakmak olduğunu fark ettim ve eve döndüm. İroniktir, bu dönemde uyumlu bir ilişkimiz vardı. Yine de tezimi bitirip iş aramaya başladığımda yaşam daha da karmaşık bir hal aldı. Nihayet evden çok uzakta *Ivy League*'e (Sarmaşık Ligi)* mensup prestijli bir üniversiteden iş teklifi aldığımda tartışmalar başladı. Partnerim bir yıl ücretsiz izin talep edip benimle gelmek istediğinden emin değildi. Daha öncesinde, yaşamak istediği tüm şehirlerde başladığı her işte, ben onu takip etmiştim. Sıra bana geldiğinde tereddüt edince, kendimi ihanete uğramış gibi hissettim. Bu defa karar vermiştim, onu gerçekten terk edecektim.

Bu ilişkinin kaybını duygusal olarak atlatmak ekonomik olarak tamamen kendime yetme çabalarımdan çok daha uzun yıllar aldı. Ancak maddi mevzulara pratik bir biçimde yaklaşmamış olsaydım bu durumu asla atlatamazdım. Orta yaşlarında, on yıldan uzun süren ilişkilerini bitiren çoğu kadın gibi ben de o nefret ve öfke dolu ruh haline saplanıp kalmış, hâlâ debeleniyor olabilirdim. Çoğu erkek maddi ayrıcalığı ilişkileri sonlandırmak isteyen kadınlara karşı silah olarak kullanır. İlişki ne kadar uzun sürmüşse, ortak maddi kaynaklar üzerine ihtilaflar bir o kadar yoğundur. Ben şans-

* ABD'nin en iyi üniversitelerinin oluşturduğu birlik. —y.h.n.

lıydım. Partnerim ve ben kaynak dağılımında adil ve hakkaniyetliydik. Ufak ihtilaflar olmuş olsa da bunlar çözülmüştü.

Kimileri orta yaşlarında hayatlarında ilk defa ekonomik anlamda tamamen bağımsız olma gereksinimiyle karşı karşıya kalan kadınlar, mecburen sevgiden çok maddi durumlarından dolayı endişeliydiler. Ancak önemli olan şu ki kadınlar için, ekonomik endişeleri gidermek sevgi meselesini çözmekten daha kolaydı. Erkeklerle ilişkilerimizde sevginin hüküm sürmediği gerçeği hakkında konuşacak dile sahip değildik. Biz feministlerin sevdiği erkekler, adaletsizliği önemsediğini iddia eden bireylerdi. Bunların çoğu ırk, sınıf sömürüsü veya tahakküm mevzularıyla savaşmak için canlarını tehlikeye atmış erkeklerdi. Lafa gelince kadınların hakları için mücadelemizi savunmuşlardı. Ancak eşit haklardan fazlasını isteyip feminist devrim üzerine konuşmaya, erkekliğin koşullarının değiştirilmesini ve yeniden inşasını gerektiren topyekûn bir kültürel dönüşüm talep etmeye başladığımızda, yaşamlarımızdaki erkekler genellikle bize cansiperane destek olmadılar. Bu dayanışma yoksunluğu çoğumuzun özel hayatında gayet açık ve acı verici bir şekilde ifadesini buluyordu. Cinsiyetçilik erkekleri, kadınların talep edildiğinde erkekleri tatmin etmek için var olduklarına inanacak şekilde toplumsallaşmaya koşullandırıyordu. Erkek yoldaşlarımızın cinselliğe dair, özellikle de bu koşullanmaya dair düşüncelerini değiştirmeyi reddetmeleri, ataerkinin erkeklere bahşettiği bütün ayrıcalıklardan vazgeçmeye hevesli olmadıklarını netleştirmişti. Cinsiyetçi toplumsallaşmanın duygusal ve manevi gelişimlerine engel olduğu gerçeğiyle hakkıyla yüzleşmeyi reddetmeleri bir diğer ihanetti.

Burukluğumuz, feminist devrimi bütünüyle kucaklamaya heves duymadıkları sürece erkeklerin duygusal açıdan bizlere sevgi suna-

cak konumda olmayacakları gerçeğiyle yüzleşmemizden kaynaklanıyordu. Adalet olmadan sevgi olamazdı. Günün sonunda, ilerici erkekler kadınlarla ilişkilerinde her cephede, hem kamusal hem özel alanda, adil davranmaya gönüllü olmayarak, bizlere ortada hakiki bir siyasi dayanışmanın bulunmadığı mesajını iletiyorlardı. Sadece feminist harekette aktif olan ayrılıkçı lezbiyenler bu ihaneti yüksek sesle dile getirme cesaretine sahip oldu. Ancak lezbiyen kadınların erkeklere dönük eleştirileri, salt cinsel rekabet veya baştan çıkarma (tüm kadınlar kendilerine kalsın istiyorlardı) diye görülüp çoğunlukla hasır altı edildi veya feministlerin erkeklerden nefret ettiğini gösteren başka bir örnek olarak tarif edildi.

Kalpleri kırılmış olan heteroseksüel feministler, erkeklerin cinsellik dışında her alanda kadınların eşit haklara sahip olmasını destekleyeceğini uluorta ifade etmek istemedi. Bunu yapmak, gerçek anlamda başarılı bir feminist devrim için erkeklerin feminist düşünce ve pratiği benimsemesi gerektiğini kabul etmemizi zorunlu kılıyordu. Kadınlar da feminizmin erkeklerin feminist düşünce ve pratiği benimsemesini sağlayamadığını kamusal olarak kabul etmeye hevesli değildi. Tam bir feminist kültürel dönüşüm erkek müttefikler olmaksızın da gerçekleşebilirdi, bunun için kadınların birincil ilişkilerini erkeklerle yürütme arzusundan feragat etmeye istekli olması gerekiyordu. Bu durumda, cinsel alanda erkeklerin saygı göstermekten, kabul etmekten ve karşılık vermekten geri durması önemli olmayacaktı.

Heteroseksüel erkeklerin cinsel alanda kadınlar üzerindeki iktidarlarını elde tutmak istemesi karşısında, duygusal olarak bitap düşen feminist kadınlar sadece kanalı değiştirmek istedi: Erkeklerin tam mânâsıyla feminist düşünceyi ve pratiği benimsemesini sağlamayı neden beceremediğimizi araştırmak istemedik. Feminist taleplerde taviz verildiğini, çoğumuzun kamusal alanda eşitlik ve güçle yetinip

evde, daha da önemlisi yatak odasında, cinsiyetçi toplumsal cinsiyet rollerine uymaya devam ettiğini yüksek sesle kabul etmek istemiyorduk. Tekrarlayayım, ev erkeği olmaya, çocuk bakmaya, eşit işe eşit ücretin savunucusu olmaya, ev işlerinde üzerine düşeni veya ev işlerinin tamamını yapmaya istekli olan çoğu erkek cinsel alışkanlıklarını değiştirmeye hiçbir şekilde istekli değildi.

Gerçekten de kadınların özgürleşmesiyle cinsel özgürleşmenin kesişmesi erkekler için feminizmi daha cazip kılmıştı. Doğum kontrol hapının icadı ve kitlesel üretimi, kadınların cinsel bedenlerini özgürleştirmiş olabilir ama zihinlerimizi özgürleştiren feminizmdi. Cinsel failliğe dönük feminist talep, cinsel şehvetimizi cesurca tatmin ettiğimizde devrimci mücadele veriyormuşuz gibi hissetmemizi sağlamıştı. İstediğimizde oral seks yapma iznimiz vardı, sadece istiyorsak tabii ki. Saygınlığımızı yitirmeden cinsel anlamda hafifmeşrep davranma özgürlüğüne sahip olmuştuk. Pek çok heteroseksüel erkek de tüm kadınları cinsel korku ve/ya frijitlik hapishanesinden kurtaran bu hareketten, en iyi tabirle, büyülenmişti.

Eril, ataerkil pornografik tahayyülün yansıttığı "akıllı" kızlara dair cinsel mitlerin aksine, bağımsız kadınlarla birlikte olmak daha eğlenceliydi. Heteroseksüel erkekler, cinsel olarak özgürleşmiş, üstüne bir de hesabın yarısını ödeyen feminist kadınlarla karşılaşmaktan heyecan duyuyordu. İffetsiz feminist, bedeni üzerinde tamamen kontrol sahibi olmayı dert ettiğinde ve istediğinde hayır dediğindeyse anlaşmazlıklar ve sorunlar başladı. Feministlerin eril arzuyu tatmin etmeyi kadınların cinsel özgürlüğünün tek amacı haline getirmeyi reddetmesi erkekleri rahatsız etti. Hayır deme hakkımızı tam mânâsıyla kullandığımız zaman, diğer alanlardaki mücadelelerde müttefiğimiz olan erkekler birden cinsel tatmine açık, kolay erişimlerini kaybedeceklerinden korkmaya başladılar.

Örneğin, sikini yalatmaktan hoşlanan hiçbir erkek feministin uzun süreli bir ilişkide oral seksi reddeden bir kadın partnerle nasıl başa çıktığını anlatan tek bir makaleye denk gelemezsiniz. Bu kadın belki de, çocukluğunda onu istismar eden yetişkin erkek penisini zorla ağzına soktuğu için bunu reddediyordur. Belki de ilk oral seks yaptığı ergen erkek kuvvetle kafasını sikine doğru ittirmiş, nefes almasına izin vermemiştir, kadın da kendini boğazlanıyor gibi hissetmiştir. Oral seksten hoşlanmaması pek çok nedene bağlanabilir ama feminist erkek partneri, kadının onun arzusunu tatmin etmeyeceği gerçeğinin üstesinden gelmeye çalışırken, onun gerçekliğini nasıl onaylar?

Öte yandan, kendilerinden daha güçsüz olup, cinsel ilişkiye girmeyi reddeden erkeklerle uzun süre evli veya ilişkide olan son derece güçlü feminist kadınlar bu konu üzerine makale yazmaz. Diğer kadınlarla zaman zaman yapılan sohbetlerde erkeğin cinsel olarak kendini bu şekilde geri çekmesinin kadınları muhtaç ve duygusal bakımdan kırılgan hale getirerek kadın iktidarını uzlaşılır kıldığını kabul edebilirler; ama genelde bu konu hakkında kamusal bir söylem üretilmesini desteklemezler. Heteroseksüel kadınların çoğu, yaşamlarındaki erkeklerin, yatak odasında tatmin olduğunda, yatak odasının dışında da açıkyürekli, karşılıklılığa dayanan, özenli davranışlar göstermeye daha hevesli olduğunu onaylayacaktır. Güç ve başarı elde etmenin kadınlarda erkek partnerlerini kaybetme korkusu uyandırdığını, bunun için kadınların özel yaşamlarında kendilerini erkeklere bağlı kılan erotik davranışlar sergilemeye daha hevesli olduklarını kabul etmeye çok az feminist kadının cesareti vardır. Ya feministlerin kimselere söyleyemediği asıl keşif, erkeklerin, yatak odasında bize üstün olmaya devam ettikleri müddetçe -kontrol sahibi olan, üstte olan- savaş dahil diğer alanlarda kendileriyle eşit olmamızı umursamamalarıysa? Güçlü, eko-

nomik olarak kendine yeten kadınlarla evli olup da eşit haklar alanındaki bu kazanımlara, kadına cinsel olarak ilgi göstermeyi reddederek darbe vuran erkekler hakkında kimse ama kimse konuşmaz. Ya feminist hareket içerisinde aktif olan heteroseksüel kadınlar, erkeklerle süregiden erotik ittifakımızı sorgulayan lezbiyen kadınların iş cinsel performansa geldiğinde eşit haklar iddia edip etmediğimizi sorgulamakta haklı olduklarını kabul edemeyecek kadar homofobikse?

Belki de kadınların sevgi üzerine konuşmayı güç, hatta tabu olarak görüp, kamusal alanda cinsel sadomazoşizm üzerine konuşmasının daha kolay olmasının nedeni erkeklerin birini seksi, diğerini bayat bulmasıdır. Doksanlı yıllarda cinsel sadomazoşizm hakkında her türlü kamusal sohbet yapılırken, sevgi meselesini derinlemesine kavrayan çok az feminist söylem vardı. Kendini feminist ilan eden düşünürler, kadınların erkekler tarafından yeniden cinsel tahakküm altına alınmasını tatlı, oyunbaz ve zararsız olarak temsil eden kitle medyasının pornografik tahayyülü ile işbirliği halindeydiler. Kadınların feminist mücadele sayesinde kazandığı hakların çoğu elimizden alınmışken (üreme hakları, evde, sokaklarda, işyerinde cinsel şiddete meydan okuma hakkı, zaten hiçbir zaman tüm iş sahalarında başarıyla kurumsallaştırılamamış olan eşit işe eşit ücret kazanma hakkı), erkeklerin kadınlar üzerinde cinsel tahakküm kurmasının kadının özerkliğine ya da bağımsızlığına hiçbir zararı olmadığını öne süren imgelerin bombardımanına uğruyoruz. Aslında cinsel alanda erkeklerin kadınlara tahakküm uygulaması (aşırı seks isteyerek veya hiç istemeyerek kadınlar üzerinde kontrol kurmaları) kadınların özgür olmadığını, tam mânâsıyla eşitlik ve hakkaniyet elde etmediğimizi bize sürekli hatırlatıyor.

Feminist hareket sayesinde güç ve para kazanan ve sonra feminist siyasetle bağlarını koparan kadınların hepsi bunu biraz da erkekler

tarafından onaylanmak için yapıyor. Erkeklerin büyük çoğunluğu feminizmi seksi bulmadıklarını bir süredir bizlere gösteriyor. Bağımsız bir kadınla karşılaşmak onları heyecanlandırıyor belki ama, bu heyecan sadece o kadının gücünü elinden aldıklarında ve onu kendilerine tabi kıldıklarında sürüyor. Cinsellik feminist kadınların ve diğer herkesin ilgisini sevgiden daha çok çekiyor; çünkü sevgiden bahsettiğimizde aynı zamanda kayıptan, eksiklikten, irade ve cesaret göstermeyi beceremeyişlerimizden de bahsetmemiz gerekiyor. Erkeklerin, hatta siyasi olarak ilerici olanların da, bizi sevmekten çok cinsel alanda üzerimizde iktidar kurmak istemeleri ihtimaliyle yüzleşmek kolay değil. *Daddy, We Hardly Knew You* [Babacığım, Seni Pek Tanımazdık] isimli biyografisinde çaresizce hayatındaki en önemli erkeğin onu sevmesini istediğini vurgulayan Germaine Greer, ataerkil erkekler kadınların refahını gerçekten umursuyormuş gibi yapmanın belli noktada kadınların işine geldiğini söyler. Bunu cesurca şöyle açıklar: "Her şey aksini gösterse de kadınlar her zaman erkeklerin onları sevdiğine inanmaya hazırdır." Teslim olup kadınlarla kamusal iktidarı paylaşmayı başarabilseler de, erkeklerin çoğu duygusal olarak teslim olamazlar ve sevebilmek için bu elzemdir.

Feministler sevgi hakkında konuşmaya devam etseydi, tahakkümün kalbinde yatan aşırı sevgisizliği konuşmamız gerekecekti. Öncelikle, ataerkinin tüm diğer sömürgeci sistemler gibi, kadınların ve erkeklerin birbirini sevmesine imkân veren bağlamı yaratmadığını keşfettiğimizi ilan etmemiz gerekecekti. Aksi takdirde yeni elde ettiğimiz eşit haklarımızla, mesleklerimizle, para ve iktidarla bir arpa boyu yol almamız mümkün olmayacaktı. Kadınlar ve erkekler arasında hakiki sevginin, cinsiyetlerin ataerkil düşünceye meydan okumak ve onu değiştirmek için bir araya geldiği bağlamda yeşerebileceğini herkese tekrar tekrar hatırlatmamız gerekecekti. Sevgiye

dair konuşmaya devam edebilmek için, tabiiyeti ve tahakkümü gündelik yaşamın doğal olguları olarak kabul edelim diye bizleri baştan çıkaran inkâr duvarını aşmamız gerekecekti. Herkese, özellikle de hayatımızdaki erkeklere tahakküm ve sevginin bir arada var olamayacağını, birinin olduğu yerde diğerine yer olmadığını tekrar tekrar anlatıyor olacaktık. Babalarımızın, erkek kardeşlerimizin, erkek yoldaşlarımızın, âşıklarımızın, bizleri tekrar tekrar incitmelerine rağmen yine de bizi sevdiklerine inanmayı sürdürmelerine izin vermeyecektik. Erkekler kadınları sadece şiddet ve istismar içeren davranışlarla incitmez. Gündelik yaşamın her alanında özgürlüğümüzü koruyamadıklarında da bizleri incitirler.

Çağdaş feminist hareketin ardından oluşan kadınlık dünyasına dahil olan kadınlar, sevgiye dair en sinik olan, güçten en çok büyülenen kadınlardır. Yirmili yaşlarının sonunda, otuzlu yaşlarında olan bu kadın grupları içinde daha önce görülmemiş oranda servet ve şöhret kazanarak iktidar sahibi olanlar yer alır. Bu kadınlar maddi kaynaklar elde etmenin sevgiyi bulmaktan daha kolay olduğunu bilir. *Kaltak*'a yazdığı son sözde Elizabeth Wurtzel şöyle yakınır: "İş sevgiye geldiğinde hiçbirimiz ilerleyemiyoruz: Sevgiden daha da korkar hale geliyoruz. Öncelikle, gerekli becerilerden yoksunuz, yaptığımız tercihler de sadece sevginin umutsuz ve faydasız olduğu hissini kuvvetlendirme eğiliminde oluyor." Gerçekten de erkeklerin ve kadınların sevgi değil iktidar özlemi çekmelerinin daha muhtemel olduğu bir çağda yaşıyoruz. Hepimiz iktidar özlemimiz hakkında konuşabiliriz. Sevgi özlemimizse gizli kalmalıdır. Bu özlemi dile getirmek, zayıf, hassas kadınlardan sayılmamız anlamına gelir.

O halde sevgiyi tanıma özlemi çeken kadınların sıklıkla, birliktelik ve romantizme dair kabul gören düşünce biçimlerine dönmekten başka tercihlerinin olmadığını düşünmesi şaşırtıcı değildir. Bu

yollar başarısız olsa da en azından tatmin olma vaadini ve ihtimalini yaşatır. Günümüzde hızla, kimsenin sevgiye değer vermediği, kadınların iktidar siyaseti uğruna sevgi siyasetinden çekindiği bir toplum haline geliyoruz.

Kadınlara dönük süregiden erkek şiddeti, feminist hareketin erkeklerin kalbini dönüştürmeyi ve değiştirmeyi başaramadığının kanıtı olarak her gün karşımızda duruyor. İroniktir, işyerinde bir erkeğin bir kadını hedef alan sözlü tacizinin dünya çapında mesele edildiği, televizyonda gece gündüz her programda konuşulduğu bir kültürde yaşıyoruz ama, evde kadına yönelik süregiden, gündelik şiddet biçimlerine ciddi bir şekilde eğilemiyoruz. Öyle ya bu, bizlere erkeklerin ve kadınların sonsuza dek mutlu yaşayacağını anlatan aşk hikâyesini bozacaktır. Feministler olarak erkekleri zihinlerini ve kalplerini kontrol altında tutan ataerkiden kurtaramadık; sevgi konusunda sessiz kalmamız da buna duyduğumuz kolektif üzüntümüzü yansıtıyor. Bu aynı zamanda, erkeklerin ihanetinin bizde yarattığı şoku gösteriyor. Kadınlara ataerkil düşünceyle süregiden ittifaklarının onları ve diğer kadınları nasıl incittiğini göstermek çok zor olmamıştı. Öte yandan söz konusu ittifak, erkeklerle tanışmak ve bağ kurmak için ortak bir zemin sunduğunda, kadınların bu ittifaktan vazgeçmelerini sağlamak zor oldu.

Tahakkümün cazibesine kapılan kadınlar ve erkekler sevgiyi tanıyamaz. Oysa kafamızı nereye çevirsek bu toplum bize sevgiyi tanıyabileceğimizi, baskıcı, acı veren ve tahakküm içeren ilişkilerde bile sevgiyi bulabileceğimizi anlatır durur. Öyleyse gerçeği söylemenin zamanı geldi. Bir kez daha: Adalet olmadan sevgi olmaz. Var olmayı beceremeyen erkekler ve kadınlar, kendilerini ve yakınlaşmayı tercih ettikleri herkesi karşılıklı sevgiyi tanıma özgürlüğünden mahrum bırakır. Sevginin, gücün peşinde koşarken ve gücü kullanırken akıllıca davranmamızı sağlayacak birleştirici ilke olarak

tanındığı bir dünya tahayyül etmek zorundayız; aksi takdirde, sevgi yerine iktidarı tercih etmek zorunda kaldığımız tahakküm kültürüne bağlı olmaya devam edeceğiz. Kadınlar iktidarı aradı ve buldu.

Bugün çoğu kadın ve erkek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin haklılığını kabul eder. Kadınların ataerkil erkeklerle eşit olabileceği, iktidarın tüm biçimlerinin cinsiyetler arasında, hakkaniyetli olmasa da paylaşıldığı bir dünya yarattık. Ancak kadınların ve erkeklerin başarı ve iktidar arayışına ilham olan o şevk ve tutkuyla sevgiyi aramalarını teşvik edecek bir cinsiyet eşitliği kültürü yaratamadık. Bu dünya var olmadıkça, kadınlar daha fazla güç kazansalar bile kendilerini, herkesin kaybettiği ve sevginin olmadığı bir sevgisizlik kültürünü eşit derecede teşvik eder halde bulacaklardır.

6

SEVMEDE BAŞARISIZ OLAN KADINLAR

Kadınlar doğaları gereği sevgi konusunda erkeklerden daha fazla ilgili, daha becerikli değiller. Kadınlar olarak çocukluğumuzdan itibaren her şeyden çok sevgiden büyülenmeyi öğreniriz. Sevme işi kadın işi olarak görülegeldiği için, kadınlar üzerine düşeni yapıp sevgiyi kendilerine dert edindi. Kadınlar her gün karşılıklı oturup sevgi hakkında konuşur. Kadınların başrol oyuncusu olduğu en popüler filmler ve televizyon programlarının hepsi kadınların sevgi arayışı hakkındadır. Sevgiye dair sohbetlerimize çocukluğumuzda başlarız. Hayatımızın sonuna yaklaşmış yaşlı kadınlar olduğumuzda da hâlâ sevgi üzerine konuşuyoruz. Sevgi takıntımız, içinde yaşadığımız kültür tarafından onaylanır ve sürdürülür.

Ancak on dokuzuncu yüzyılda, evlilik asıl amacı kaynakların paylaşılması ve müstakbel işçilerin yetiştirilmesi olan bir bağ olmanın ötesine geçtiğinde, sevgi tamamıyla kadınların gündeminin bir parçası haline geldi. Diğer kültürlerin emperyalist Avrupa tarafından sömürgeleştirilmesi, kadınların uysallığını idealize etmeyi mümkün kıldı. Kapitalizmin gelişmesi, ev ve iş, özelle kamusal arasında bir ayrımın ortaya çıkmasına olanak sağladı. Özel alanda kadınların görevi uyumlu bir hane yaratmaktı. Kamusal alanda erkekler rekabetçi ve kaba olabilirdi. Ev bu tutkuların dizginlenebildiği yerdi. Erkek evde arkasına yaslanıp rahatlayabilirdi, ne de olsa huzurlu, anaç bir evren yaratmak kadının ödeviydi. Bu ev

imgesi, anneliğin idealleştirilmesine neden oldu.

Kadınların anneler olarak doğaları gereği, yaşamın sürdürülmesiyle, besleyip büyütmekle ilgilenmesi gerekirdi. Koruyucular ve geçimi sağlayanlar olarak erkekler öldürebilir (emperyalist savaşlarda yaptıkları gibi) veya işyerinde amansız olabilirdi. Sevginin sadece eşitler arasında var olabileceğini öngörerek sevgiyi erkeklerin diğer erkeklerle ilişkilenmesinin asıl alanı haline getirmiş olan klasik Yunan ve Roma idealinden, sonsuz sevgiyle dolu ebeveyn olarak Tanrı'yı merkeze almaktan ya da karşılıklı romantik sevgi kavramlarından uzaklaşıldı. Yeni sevgi hikâyeleri sevgiyi ev hayatının sınırları içine yerleştirdi. *A Natural History of Love* [Sevginin Doğal Tarihi] isimli kitabında Diane Ackerman bu değişimi şöyle açıklar: "Kadınların evde kalıp çocuklara bakması gerekirdi; erkek işten eve gelir, onlarla ve çocuklarla vakit geçirirdi. Aileyi etkileyen bütün mühim kararları derebeyi, ne kadar mütevazı olsa da evini kendi şatosu olarak gören erkek alırdı. Romantik aşk orta sınıfın yeni hayallerine sızdığında, aşk evcilleşti, basitleşti, cinsellik içermeyen muntazam bir hal aldı."

Kadınların erkeklere ekonomik bağımlılığı, erkeklerin kadınlara duygusal bağımlılığıyla dengelenmeliydi. Belki de hiç kimse, erkeklerin doğası gereği üstün olduğuna inanan kadın düşmanı erkeklerin, duygusallığın aşağı görüldüğü bir karşı anlatıyı katı bir şekilde inşa etmeye devam edeceğini öngöremedi. Kadınlarsa duygusal bağımlılıklarından kolektif olarak keyif almak yerine duygu sahasını değersizleştirmeye başladılar, bu da elbette sevgiyi değersizleştirmek demekti.

Ataerkil erkek tahayyülünde sevgi konusu zayıfların alanına havale edildi ve yerine iktidar ve tahakküm anlatıları kondu. Erkekler için cinsel arzuyu tatmin etmek sevme sanatından daha önemli bir

hal aldı. Cinsellik sevginin önüne geçebilirdi çünkü aynen iş gibi, kişinin iktidar oyunlarıyla meşgul olabileceği bir alandı. Sadece çaba gerektiren bir etkileşim içerisinde ortaya çıkabilen karşılıklı sevgi arzusunun aksine, cinsel tutku kolayca tatmin edilebilirdi. Erkekler sevgiye sırtlarını döndükçe sevginin anlamı da belirsizleşti. Ruh eşi olmayı, karşılıklı ilgi ve özveriyi vurgulayan sevgi fikirlerinin yerine başkalarına fedakârca ilgi göstermeyi, onları besleyip büyütmeyi vurgulayan fikirler geçti. Sevgi sadece kadınların işi oldu.

Anne olarak idealize edilen kadınlar başkalarını besleyip büyütme görevi için biçilmiş kaftan olarak görüldüler. Yirminci yüzyılın çalışan erkeğinin, özveri ve iletişim gerektiren romantik geleneklere dayanan sevgiyi hayata geçirecek zamanı yoktu. Zamanı kendinin değildi. Evin fabrikasında bu sevgiyi tek başına üretmek ve eve döndüğünde erkeğe sunmak eşin/annenin ödeviydi. Kadınların "doğal" olarak bakım sunan kişiler olup olmadığına, dolayısıyla sevgi pratiğine erkek muadillerinden daha uygun olup olmadığına dair tartışmalar feminist çevrelerde hep yapılırdı. Jean Baker Miller ve Carol Gilligan gibi psikologlar, kadınların bakım sunma ve ilişkisel bağ kurma kapasitesinin daha fazla olmasından dolayı cinsiyete dayalı temel farkların var olduğunu iddia etti. Kavrayışımızı artıran *Singing at the Top of Our Lungs: Women, Love and Creativity* [Yüksek Perdeden Şarkı Söylemek: Kadınlar, Sevgi ve Yaratıcılık] isimli çalışmalarında Claudia Bepko ve Jo-Ann Krestan bu bakış açısını eleştirir: "Gilligan ve Miller'ın eseri, kadınların deneyimini sadece erkeğin gelişimi bağlamında ele alan ve doğası gereği aşağı olduğunu öne süren hâkim kuramlardan ayrılır. Ancak kadınların ve erkeklerin kendilerine dair düşüncelerinin bölünmüş imgelerle şekillendiğini, bu ölçüde farklı deneyimlere sahip olduklarını öne sürmek yerine, kadınların ve erkeklerin 'özü' gereği

farklı olduğu fikrini kuvvetlendirebilen belli düşünce biçimlerini destekler. Onlara göre erkekler özerklik ihtiyacı, kadınlarsa bağlanma ihtiyacı üzerinden tanımlanır. Oysa erkeklerin de kadınlar kadar yakınlığa, kadınlarınsa erkekler kadar özerkliğe hasret olduğunu biliyoruz. İlişki ve bağ karşısında özerklik ve farklılaşma mevzuları daha ziyade kültürel olarak belirlenir." Kadınlar doğuştan başkalarını besleyip büyütme becerisine sahip değillerdir, nasıl büyüteceklerini veya büyütüyormuş gibi yapmayı öğrenirler.

Kız çocuklar, bakım sağlayan kadınları taklit ederek ve oyuncak bebeklerle ritüel niteliği taşıyan oyunlar oynayarak "anne" olmayı öğrenir. Oğlan çocuklara sürekli başkalarını nasıl besleyip büyütecekleri öğretilmez. Onlar daha ziyade genellikle bunu reddetmek ve tahakkümü seçmek üzere saldırgan bir biçimde toplumsallaşır. Savaş oyunları ve şiddet eylemlerini taklit eden tüm oyunlar, oğlan çocuklara yaşamdaki ödevlerinin gerekirse öldürmek olduğunu öğretir. Oğlan çocukların çoğu gerçek anlamda erkek olmak için, hayat vermek ve besleyip büyütmek değil, öldürmek gerektiğini öğrenir. Feminizmin erkeklerin başkalarını besleyip büyütmesinin önemine ve kıymetine dikkat çekmesiyle birlikte bazı erkekler ebeveyn faaliyetine daha fazla katılsa da, erkekler genelde ebeveynlik yapmak istemez. Ebeveynlik hakkındaki kitabı *The Mother Dance*'de [Anne Dansı] Harriet Lerner, "çocukları besleyip büyütmek gerçekten değer gördüğünde, evde çalışan anneler ekonomik olarak korunacak; erkekler de ebeveynlikte eşit partnerler olarak bizlere katılmaya istekli olacaktır. Şimdilerde olduğu gibi, anneliğe dair içli laflar eden erkekler, küçük çocuklarıyla evde zaman geçirmek için kariyerlerinden ödün vermeye genelde pek de yanaşmazlar." Kimse erkeklerin doğaları gereği başkalarını besleyip büyütmeye yetkin olduğuna inanmaz ama bu cinsiyetçi sterotip, kadın kimliğine dair kültürel algıları şekillendirmeye devam ediyor.

Kadınların doğaları gereği besleyip büyütmeye ve bakım sağlamaya daha elverişli olmadığına dair somut kanıtlara ulaşmak için kadınların çocuk istismarını gösteren korkunç istatistikleri incelemek yeterlidir. Bakım sunmanın biyolojileri nedeniyle kaderleri olduğunu öne süren cinsiyetçi düşünceye sahip kadınlar bile, ebeveyn rollerinde şiddet içeren çıkışlar yapar. Kadınların daha kibar, nazik, ilgili ve ahlaklı cinsiyet olduğunu öne süren kuramları en çok zorlayan, annelik yapan kadınların yaşanmış deneyimidir. Aksini öne süren tüm kanıtlara rağmen, ataerkil erkekler ve feministlerin müttefiki olduğunu iddia eden erkekler, Gilligan'ın cinsiyetler arasındaki farklara yaptığı olumlu vurguyu benimser. John Gray'in olay yaratan çoksatan kitabı *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten: İletişimi Geliştirmek ve İlişkilerde İstediğinizi Elde Etmek İçin Pratik Bir Yol Gösterici*[*], kadınların sözde farklı bilme biçimlerine değer atfetmek için bu trendi sömürür. John Gray, cinsiyetler arası eşitliği savunurmuş gibi görünürken eserin tamamında, kadınların ve erkeklerin derinlikli feminist çalışmalarla yalanlamak için bunca uğraştıkları cinsel farka dair sterotipleri yeniden canlandırır ve bunlara aşırı değer yükler.

Gilligan gibi Gray de doğamız gereği ilişkisel bağa erkeklerden daha eğilimli olduğumuzu öne süren kadın imgesini tekrar tekrar uyandırır. Gilligan'ın aksine, bu tezi öne sürmesinin nedeni, erkeklerin ilişki kurma kapasitesini geliştirmek üzere kendini yetiştirmesini sağlamak değil, erkeklerin duygusal olarak kendini geri çekmesine ayrıcalık atfetmektir. Temelde Gray erkek ve kadın arasındaki ilişki sorunlarına sanki ataerki yokmuş, erkek egemenliği gerçek değilmiş gibi yaklaşır. Onun öne sürdüğü ilişkisel evrende, hetero-

---

[*] *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten: İletişimi Geliştirmek ve İlişkilerde İstediğinizi Elde Etmek İçin Pratik Bir Yol Gösterici*; John Gray; Türkçesi: Gülden Şen; Altın Kitaplar; 1996. —y.h.n.

seksüeller arasındaki çatışma ve mutsuzluk genelde sadece yanlış iletişimden kaynaklanır. Ebeveynlik hakkındaki kitabı *Çocuklar Cennetten*'de* Gray, "Toplumsal Cinsiyet Farkları" isimli bölümde okuyuculara, "daha ilk günden itibaren, oğlan çocuklar oğlan, kız çocuklar kızdır" der. Bu kitap, kadın ve erkek rollerinin doğasına dair cinsiyetçi düşünceyi kuvvetlendirir.

Gray'in eserinde erkeklerin duygusal bağ kurmakla ilgilenmemesi her zaman normal ve doğalmış gibi ele alınır. Oysa ataerkiye alttan alta nasıl destek verdiğini en çok, erkeklerin bu şekilde kendini geri çekmesini bir erdemmiş gibi sunarak gösterir. Erkeklerin duygusal olarak kendini geri çekmeyi psikolojik terör silahı olarak kullanmasına hiç değinilmez. Erkeklerin kendini geri çekmesiyle baş edecek yetilere sahip olmaması kadının suçudur. Gray bu yetileri nasıl edineceğine dair talimatlar sunarak kadınların imdadına yetişir. Örneğin mağaraya çekilen erkeğin kendini geri çekmesinden zarar görmemeleri için kadınlara, bağ kurmaya çalışarak onu rahatsız etmemelerini salık verir. Kitapları, iş kadınlara cinsiyetçi erkeklerle uyumlu bir şekilde yaşamak üzere stratejiler sunmaya geldiğinde faydalıdır.

Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten'i hevesle satın almıştım; çünkü kadınlar ve erkekler arasındaki duygusal paylaşımı geliştirebilecek her türlü yeni görüşe açığım. İroniktir, kitabı okuduğumda kadınların niteliklerine, neye benzediğimize dair yazdıkları o kadar gerçek hayattan uzaktı ki saçma bir derecede komik olduklarını düşündüm. Öte yandan erkeklere dair bölüme geldiğimde, tanımlanan davranış gerçekten de sokaklarda, işte ve ilişkilerde rastladığım cinsiyetçi erkekleri tarif ediyordu. Cinsiyetler arası

* *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten, Çocuklar Cennetten*; John Gray; Türkçesi: Fatoş Dilber; Altın Kitaplar; 2019. —y.h.n.

iletişimi geliştirmek için öne sürdüğü stratejiler genelde işe yarar ama cinsiyetçiliğe meydan okumaz veya cinsiyetçiliği değiştirmez. Trajik olan şudur ki kitap, kadınlar ve erkekler arasında yazarın o pek değer verdiği davranış farklarının ataerki tarafından nasıl yaratıldığını görmeye kadınları ve erkekleri davet etmez.

Gray eril cinsiyetçiliği romantize etmekle ve bunun üzerini örtmekle kalmaz, bakım sunmakla ve besleyip büyütmekle doğuştan daha ilgiliymişiz gibi bir kadın portresi çizen, genel kabul gören düşünceyle de işbirliği yapar. Gray'in dünyasında kadınlar, çocuklara şiddet uygulamaz, onları suistimal etmez. Yetişkinler ve çocuklar arasındaki ilişkiler, kadın ebeveynler ile otokratik kontrol altında tuttukları çocuklar arasındaki iktidar dinamiklerini ifşa edecek şekilde ele alınmaz. Bunu yapsaydı, kendisinin de anımsattığı, kadınları doğuştan besleyip büyütmeye meyilli, bağ kurma arzusu taşıyan varlıklar olarak sunan tek boyutlu kurguya meydan okuması gerekirdi.

İlişkiler üzerine yazan liberal *New Age* erkeklerinin neredeyse hepsi erkeklerin ve kadınların "özsel" nitelikleri olduğunu memnuniyetle kabul ederler. Dahası, androjenlik fikrini de ortaya atarak, tüm erkeklerin ve kadınların eril ve dişil niteliklere sahip olduğunu, toplumsal cinsiyetlerine bağlı olarak doğru tarafta güç dengesini sağlamalarının önemli olduğunu ileri sürebilirler (Yani bir erkek erkeksi niteliklerine gölge düşmemesi için kadınsı niteliklerini beslemek istemez). *Mars and Venus Together Forever* [Mars ve Venüs Sonsuza Kadar Birlikte] isimli kitabında Gray şu uyarıda bulunur: "Çok erkeksi bir erkek daha kadınsı olduğunda, dengeye doğru ilerler. Ancak halihazırda dişil tarafı daha güçlü olan bir erkeği o tarafa biraz daha itmek dengeyi daha da bozacaktır." John Bradshaw'ın eserleri hariç, *New Age* erkeklerinin kitaplarında anımsattıkları ilişki evreninde, ataerkinin adı ya da ideolojisi nadi-

ren telaffuz edilir. Cinsiyet farklılıklarının doğal olduğu ve biyolojik bir temele dayandığı konusundaki ısrar ataerkil düşüncenin kalbinde yer alır. Liberal kadın ve erkekler, ataerkiyle işbirliği içinde olmayı sürdürmeksizin bu düşünceyi memnuniyetle sahiplenemez ve bu düşüncenin devamlılığını sağlayamaz.

Ataerki karşıtı düşünce, toplumsal cinsiyetler arasında biyolojik farklar olduğunu kabul eder ama kültürel koşullanmanın anatomiden daha güçlü olduğunun görüldüğünü, anatominin kader olmadığını da kabul eder. Çoğu feminist düşünür, bir kadının erkek muadiline göre başkalarını besleyip büyütmek üzere toplumsallaşmasının daha muhtemel olduğunu kabul eder. Bu toplumsallaşma biyolojik bir gerçeğe, yani çocuğun annesinin rahminde onun bedeni tarafından beslenmesine pekâlâ tekabül ediyor olabilir. Yine de edilgen bir biçimde rahminde çocuğu besleyen bir kadının, yeni doğmuş bir bebeğin ihtiyaçlarına hepten kayıtsız kalabileceğini gösteren epey somut kanıt vardır. İlk defa doğum yapan kadınların büyük bir çoğunluğunun ne yapmaları gerektiğine dair hiçbir fikri yoktur. Bebek bekleyen özenli anneler, çocuk doğmadan önce yeni doğan bir bebeğe bakmak için ne gerektiğini öğrenmeye çalışır.

Kültürümüz miti geride bırakıp kadınların başkalarını besleyip büyütmeye doğuştan yetenekli olmadığını kabul edene kadar, kadınların sevme konusunda erkeklerden daha kabiliyetli olduğu varsayımı hâkim olmaya devam edecek. Cinsiyetçi kadınların da en az erkek muadilleri kadar, kadınların doğaları gereği daha iyi bakım sağladıklarını ısrarla öne sürmesi muhtemeldir. Gerçekte, başkalarını besleyip büyütme -bir başkasına onun refahını artıracak şekilde alaka gösterme- öğrenilmiş bir davranıştır. Erkekler de bunu kadınlar kadar öğrenir. Erkeklere başkalarına nasıl bakacakları, nasıl ilgi göstereceklerı öğretilmediğinde ataerkil kültür kuvvetle-

nir. Çağdaş feminist düşünce, sağlıklı bir biçimde büyütülen yetişkin erkeklerin bu süreçte başkalarını nasıl besleyip büyüteceklerini öğrendiklerini tespit eder. Bu, çağdaş feminist hareketin geliştirdiği en faydalı anlayışlardan biridir ve artık sağduyulu bir anlayış olarak kabul görmelidir. Doğumlarından itibaren bebeklerin temel bakımını sağlayan erkekler yetiştirdikleri çocuklara kadınlar kadar bağlıdır.

Her ne kadar pek çok kadın, erkeklerin bakım sağlama kapasitesine sahip olmayışından zarar görse de kimi kadın duygusal bakım sağlama alanında erkeklerden önde olmaktan epey keyif alır. Bu kadınlar azimle, kadınları doğuştan daha iyi bakım sağlayan kişiler gibi betimleyen cinsiyetçi sterotiplere tutunur. Bu kadınların ataerkil kültürle işbirliği yapması, her yaştan erkeğin başkalarını besleyip büyütmesini sağlayacak yetilere erişimini zorlaştırıyor. Bu durum toplumsal cinsiyet krizini artırıyor. Erkeklerin bakım sağlayan olarak eşit rol üstlendiklerinde pekâlâ kadınlar kadar başkalarını besleyip büyütebildikleri görülüyor.

Kadınların bakım sağlama kapasitesine aşırı vurgu yapmak, genelde başkalarını besleyip büyütmenin sevgiyle eşanlamlı ele alınmasına neden oldu. Aslında başkalarını yetiştirme, onlara bakım sağlama ve özen gösterme yetisi sevginin vasıflarından sadece biridir. Psikanalist Erich Fromm'un çığır açan *Sevme Sanatı*[*] isimli kitabı, sevgiyi özenle, saygıyla, bilgiyle ve sorumlulukla gerçekleştirilen bir edim olarak tanımlar. Tek başına bakım sağlama, özen gösterme sevgiyi yaratmaz. Kendilerine yalnızca başkalarını besleyip büyütme görevi verilen kadınların, özellikle kendini de tam mânâsıyla gerçekleştirememiş olanların, bunu bakım sağladığı

[*] *Sevme Sanatı*; Erich Fromm; Türkçesi: Yurdanur Salman; Payel Yayınları; 1995. —y.h.n.

kişinin kendilerine haddinden fazla bağımlı olmasını sağlamak için kullandığına tekrar tekrar şahit olunur. Bazı kadınlar besleyip büyüttükleri kişilerin sınırlarını o kadar ihlal eder, bunu o kadar zorbaca yapar ki onları büyütmekten çok yabancılaştırır ve/ya onlara bu şekilde zarar verir. Bu tehlikenin farkına varılması eşbağımlılık kavramının ortaya atılmasını sağlamıştır.

Başkalarını besleyip büyütme yeteneklerini bileyerek, diğer alanlarda failliğini geliştiremeyen kadınlar da muhtemelen erkek muadilleri gibi sevme sanatını artık öğrenememektedir. Elbette iş sevme sanatına geldiğinde, bakım sağlamayı bilen bir birey, başkasına özen gösterme konusunda hiçbir fikri olmayan bir başkasına göre bir adım önde olacaktır. John Gray'in bu kitaplarda "Günün nasıl geçti?", "Nasıl hissediyorsun kendini?" gibi sorular sorarak basit bir sohbeti nasıl yürüteceğini erkeklere öğrettiğini, daha doğrusu kadınlara bunu erkeklere öğretmeyi anlattığını gördüğümde, ben de pekâlâ Venüs'ten gelen kadınların, Mars'tan gelen erkeklere göre duygusal bakımdan daha bütüncül olduğuna ikna olabilirim. Öte yandan, erkeklerin ve kadınların daha çocukluklarında başkalarıyla ilgilenecek şekilde iletişim kurmayı öğrendikleri dünyevi bir cennette yaşamayı tercih ederim.

Önemli olansa, başkalarını besleyip büyütmekten sorumlu pek çok kadının tek başına (veya yanlarında olsun olmasın babaların çok az katkısıyla) bu yeteneklerden yoksun oğlan çocuklar yetiştirmesidir. Harriet Lerner ebeveynlik hakkındaki eserinde tekrar tekrar "tüm kadınların itici gücü olan 'annelik içgüdüsü' kavramının fantezi" olduğunu yazar. İşte bu fantezi, kadınların çocuklarına bakım sağlayamamasının üzerini örtmede oldukça etkili oldu. Anneler bakım sağlamayı, başkalarını besleyip büyütmeyi bildiklerinde, bu yetenekleri kız ve oğlan çocuklara aktarabilirler. Erkek kardeşim, altı kız kardeşten oluşan bir hanedeki tek oğlan çocuktu. Küçük bir

çocukken başkalarına nasıl özen göstereceğini, onlarla nasıl iletişime geçeceğini öğrenmiş, bu konuda kız kardeşleriyle aynı dersleri almıştı. Öte yandan, ergenliğe girdiğinde ev dışındaki dünyadan, erkek akranlarından, başkalarına karşı ilgisiz davranmanın daha erkekçe olduğunu öğrendi. Kısa sürede kendini geri çekmeye başladı; başkalarına, özellikle de kadınlara karşı saygısız bir ruh haline büründü ve iletişim kurmayı bıraktı. John Gray'in kitaplarının diliyle konuşacak olursak, "mağarasına çekildi."

Annem bu davranışa kısa bir süre hoşgörü gösterdi. Lisede basketbol antrenmanından geldiğinde, annemin ve kız kardeşlerinin önünden geçip tek bir kelime etmeden salona yöneldiği günü hâlâ hatırlarım. Onu bekleyen arkadaşlarıyla oynamak için dışarı çıkmak üzere aceleyle üstünü değiştirmeye gidiyordu. Annem, odasına varana kadar bekledi, tam aceleyle dışarı çıkacakken onu durdurdu ve davranışlarının nasıl özensiz ve saygısız olduğunu açıkladı. Kaseti başa sarmasını, tekrar dışarı çıkmasını, eve tekrar girmesini, -o anki duygularına bağlı olarak- saygı ve/ya özenle annesinin ve kız kardeşlerinin varlığını, bizimle paylaştığı bağı onaylamasını söyledi. Büyüme çağında iletişim kuracak ve özen gösterecek şekilde toplumsallaşan erkek kardeşim besleyip büyütmeyi biliyor. Ataerkil kültürde, başkalarını besleyip büyüten erkeklerin özen göstermeyi reddeden erkeklerden daha az saygı gördüğünü de biliyor.

Çocukluğumuzdan itibaren bu yetileri kazandığımızdan, başkalarına bakım sunmak, özen göstermek hakkında genelde erkeklerden daha fazla şey bilsek de, sevgi sunmayı doğuştan veya içgüdüsel olarak bilmiyoruz. İlgi ve özen gösterme sevginin bir vasfı ama sevgiyle aynı şey değil. Sevgiyle alakalı hisleri geliştirmekle, sevgi sunmanın ve almanın bize öğretilmeyişi arasında hiçbir bağ kurul-

madan, kadınların sevgiye özlem duymaları hakkında genelde erkeklerden daha çok konuşacak, hatta sevgi için yanıp tutuşacak şekilde toplumsallaşmış olmasına hayranım. Kadınlara besleyip büyütme yetilerine doğuştan sahip olduklarını öğreten ataerkil koşullandırma, bizlere içgüdüsel olarak sevgiyi almayı ve sunmayı bileceğimizi öğretiyor. Bizler de sevgi konusunda erkekler kadar başarısızız, bunun tek nedeniyse ne yaptığımızı bilmiyor oluşumuz.

Genellikle sevme ediminden çok sevilmek kadınların ilgisini çeker. Kadınların sevgi arayışını büyük oranda bu arzu temsil eder, nasıl seveceğini bilme arzusu değil. Kadınların erkek muadillerine nazaran sevme sanatını daha iyi öğrenmediğini, bu yüzden sevmeyi beceremediğini kabul edebilene kadar sevgiyi bulamayacağız. Ataerkil kültürde kadınların sevgi takıntısı, doğdukları andan itibaren sevgi pratiği ile ilişkilendirilmiş olsaydı, kadınlar sevme sanatında uzman olurdu. Toplumumuzda ebeveynliği büyük ölçüde kadınlar yaptığından, bu sayede çocuklar da daha sevgi dolu olurdu. Kadınlar sevme sanatında uzmanlaşmış olsaydı, bu yetenekler oğlan ve kız çocuklara aynı şekilde iletilirdi.

Kültürümüz sevgiyi değersizleştirdikçe kadınlar sevmede erkek muadillerinden daha becerikli olmayacak. Ataerkil kültürde, bakım sağlamak hâlâ esasen kadınların ödevi olarak görülüyor. Feminist hareket bu algıyı değiştirmedi. Genelde erkeklerden çok kadınlar bakım sağlasa ve bunu çok iyi bir şekilde yapsalar da bu, sevmeyi bildikleri anlamına gelmiyor. Sevgi; ilginin, özenin, taahhüdün, bilginin, sorumluluğun, saygının ve güvenin birleşimidir. Bakım sanatı içinde toplumsallaştıklarından, sevmeyi arzu eden kadınların sevgiyi uygulamak için gereken yetenekleri edinmesi daha kolaydır. Yine de kadınlar kendilerini tüm kalpleriyle sevme sanatını öğrenmeye adamış değiller. Sevilmek, güçsüzleştiren zayıflık jesti olarak görüldüğü müddetçe, kadınlar tam mânâsıyla, derinden

ve her şeyiyle sevmeye korkacaktır. Kadınlar sevgide başarısız olmaya devam edecekler; çünkü bu başarısızlık kadınları, sevgiye yüz çeviren erkeklerle eşit konuma yerleştirir. Sevmeyi başaramayan kadınlar, yaşamlarındaki erkekler -babalar, kardeşler, arkadaşlar ve âşıklar- onlara sevgi sunmadığında hayal kırıklığına uğramamalıdır. Sevmeyi öğrenen kadınlar, ataerkil statükoya karşı en büyük tehdittir. Kadınlar sevemeyerek, erkeklerin onayını ve desteğini almanın varoluşları için sevmekten daha hayati olduğunu net bir biçimde gösterir.

7

SEVMEYİ TERCİH ETMEK VE ÖĞRENMEK

Kırk yaşına gelmeden önce, ilişkilerimin sevgiye dair yeterince şey bilmediğim için bittiği aklımın ucundan bile geçmezdi. Ne de olsa, on beş yıl boyunca erkek partnerimle birlikte yaşamıştım, bu da oldukça uzun bir zaman gibi görünüyordu. Bu ilişkiyi sonlandırdığımda, aramızdaki anlamlı yakınlığı sürdürmeyi beceremememize benim değil partnerimin eksikliklerinin neden olduğunu düşündüm. Karşılaştığımız ve çözemediğimiz sorunları sürekli yapıcı bir biçimde masaya yatırsam da onu sevip sevmediğime dair kendimi sorgulamak hiç aklıma gelmedi. Sevginin verili olduğunu varsayıyordum. Hatam da buydu. Sevgi konusunda çok da bilgili değildim. Hayatım boyunca sevgiye dair felsefi düşünce biçimlerinin tamamını kitaplardan öğrenmiştim. Kuramı pratiğe tercüme etmek, okumaktan daha zordu işte. Çoğu kadın gibi, hayatımdaki erkekten daha sevgi dolu olduğumu varsayıyordum.

Birkaç yıl yalnız yaşadıktan sonra, yakınlığı nasıl ele aldığımı ciddi ciddi düşünmeye başladım. O zamana kadar, benzer koşullardaki çoğu kadın gibi ilişkilerimdeki sorunun erkek partnerlerimin yakınlık korkusundan kaynaklandığını düşünüyordum. Öyle çok partnerim olmamış olsa da ilişkiye dair tercihlerimi niteleyen şablonlarda aynı şeylerin tekrarlanıp durduğunu görmek zor değildi. Sessiz, içine kapalı, ketum, yalnızlığı seven, genelde kendini geri çeken ve duygusal yakınlık kurmayan erkekleri tercih ediyordum. Hepsi

alkolik ebeveynlerin yetişkin çocuklarıydı. Hepsi bekâr anneler tarafından yetiştirilmişlerdi ve annelerine oldukça bağlıydılar. Bu ilişkilerin her birinde en sevdiğim şey, erkeğin benim özerkliğimi kabul etme isteğiydi. En uzun süren ilişkimi sonlandırdığımda, birlikte olabileceğimiz alanlar yaratmak ve bunları sürdürmektense ayrı benlikler olarak var olmak için birbirimize alan tanımayı daha iyi becerdiğimiz konusunda partnerime sık sık espri yapardım.

Yalnız ve cinsel birliktelikten uzak olmak, bana kendimle yüzleşmem ve yakınlığı nasıl ele aldığımı incelemem için gereken psişik alanı sundu. Kısa süre zarfında, özellikle yakınlık kurmak "istemeyen" partnerler seçmiş olduğum ortaya çıktı; bu şekilde hiçbir zaman varlığından şüphe duyulacak bir şeye inanmam, güvenmem, kendimi riske atmam gerekmemişti. Kalıcı yakınlık sunmakla ilgilenmeyen erkeklerle birlikte olmak, benim de hiç yakın olmak zorunda kalmayacağım anlamına geliyordu. Yine de kendime dair, aslında yakınlık arzulayan, açıkyürekli, verici kadın imajına sahip olabilecek, kimi zaman "ilişkiye" çok emek verdim diye kendimden fazlasıyla memnun da olabilecektim. Yakınlık kurmakla ve bunu sürdürmekle ilgilenmeyen birine yakın olmaya uğraşmak ruhu bunaltmakla kalmıyor, kişiyi saldırganlığın mükemmel hedefi haline de getiriyor. John Gray, *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten* isimli kitabında bizlere bunu anlatır durur: Kendini geri çeken erkekler yakın olmak istemediklerinde dikkatli olun, çünkü samimi bir şekilde iletişim kurmak için elinizi uzattığınızda muhtemelen size saldıracaklardır.

Sıcak ve açıkyürekli pek çok kadın, içe kapalı ve dünyayla ilişkisini koparmış erkekleri seçer; çünkü açılmalarını sağlayacak katalizörü sağlayabileceğimizi umarız. Çabalarımız genelde başarısız olur; çünkü bu erkekler daha açık olmaya dönük bir taahhütte bulunmamışlardır. Başkalarını besleyip büyütmek, onlara bakım sunmak

üzere yetiştirilmiş kadınlar olarak, gerektiği gibi davrandığımızı, kadın işi olduğuna inanacak şekilde toplumsallaştığımız şeyi yaptığımızı düşünürüz. Bu iki değer sistemi arasında -yakınlık kurmaktan kaçınmayı seçen erkek ve yakınlık kurmayı arzulayan kadın- süregiden gerilimi heyecan verici bile bulabiliriz. Önemli olansa hiç de tatmin edici olmayan bu işin gerçek anlamda yakınlık kurabilmek için gereken emeği vermekten bizleri alıkoymasıdır.

Kendi kendime kaldığımda, yakınlık meselesiyle kurduğum ilişkiye daha yakından bakmaya karar verdim. Kariyerinde veya işinde başarılı olmak isteyen çoğu yaratıcı kadın gibi, tüm enerjimi soğuracak türden bir yakınlığı talep edecek bir erkekle bağ kurmaktan aslında son derece korktuğumu fark ettim. Babamın karşısında annemin el pençe divan durduğu ataerkil bir hanede yetişmiştim. Annem babamın ihtiyaçlarını karşılamadığında, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılıyordu. Kendi ihtiyaçlarıysa nadiren karşılanıyor veya hiç karşılanmıyordu. İyi bir eşin ve annenin ailesinin refahından gayrı arzusu olmadığına inanacak şekilde yetiştirilmişti, öyle ki kendi ihtiyaçlarını ve arzularını telaffuz edebildiğinden bile emin değilim. Gördüğüm evliliklerin ve ilişkilerin çoğunda, bakım işiyle asıl uğraşanlar her zaman kadınlardı ve kendilerini geliştirmek için çok az zamanları olmuştu.

Evergreen Devlet Üniversitesi'nin [Evergreen State College] rektörü Jane Jervis, "Composing a Life: You Can Have It All but Not All at Once" [Bir Hayat Kurmak: Her Şeyi Yapabilirsiniz Ama Aynı Anda Değil] isimli konuşmasında kendi yaşamını anlatır, çocuklarının üniversite eğitimi almasını teşvik eden, orta yaşlarında biyokimya diploması alarak onlara örnek olan bir anneyle büyümenin nasıl bir şey olduğunu tarif eder. Jane, başlarda annesinin izinden gitmeyi reddeder, erkeğin arkasındaki evli kadın olmayı tercih eder.

"Otuz küsur yaşında hayatımdaki mutfak dolaplarını karıştırdığımı, oradaki hiçbir şeyin benim olmadığını düşündüğümü anımsıyorum... Dolaplardaki her şey ama her şey bir başkasınındı. Holly, ton balığını kerevizli severdi, soğanlı değil; Cindy'yse kereviz değil soğan severdi; Ken hem soğan hem kereviz severdi. Bu yüzden hep üç posta ton balığı pişirirdim ve birden, ton balığını nasıl sevdiğimi bile bilmediğimi fark ettim." Önemli olansa, üniversitenin ilk yılında âşık olduğunda kendi gelişiminin durmasıydı. Aslında sorun âşık olması değil karşılıklı büyümenin ve gelişmenin asli mesele olmadığı bir ilişkiye/evliliğe kendini kaptırmış olmasıydı. Bugün de, karşılıklı büyümenin çifti birbirine bağlayan temel ilke olduğu çok az sayıda heteroseksüel ilişki modeli var. Üniversiteye başladığımda benim hayatımda karşılıklı sevgiye dayalı ilişki modelleri yoktu.

Eserlerine hayran olduğum kadın yazarları incelerken, sevgi arayışımda bana yol göstermeleri için bu edebi akıl hocalarına güvendim. Sylvia Plath'in şiirine düşkün birisi olarak bir seferinde, bir yerlerde Sylvia Plath'in sabahın erken saatinde, çocuklar uyanmadan kalkıp şiirlerini yazdığını okuduğumda ağladığımı hâlâ anımsayabiliyorum. Yetişkin bir kadın olmanın eşiğinde olduğum bir dönemde, Sylvia Plath'in yaşamına hükmeden pek çok özlemi ve arzuyu, yazar, eş ve anne olma arzularını dengeleme çabasından sağ çıkamadığını bilerek ağlamıştım. Hayatımda bana yol gösterecek model olmadığından hangi yolu seçmem gerektiğini bilmiyordum. Yazar olmak istiyordum ama anlamlı bir ilişki yaşamak da istiyordum. İlişkilerin girdabına çekilmekten, ilişkide tükenmekten, bu yüzden sanatsal ve entelektüel yeteneklerimi geliştirememekten korktuğum için bu çabalarıma destek olan, duygusal talepleri olmayan erkeklerle ilgilenmiştim. Duygusal olarak açıkyürekli olmak veya kişisel olarak kendini geliştirmekle ilgilenmemelerinin duygusal taleplerinin bulunmamasıyla bağlantılı olduğunu çok geç anladım. Belki

onlar da ilişki girdabına çekilmekten korkuyorlardı, yalnız onların durumu biraz farklıydı; talepkâr, aşırı korumacı bekâr anneler tarafından yetiştirildiklerinden, belki de bir kadının onların tercihleri ve edimleri üzerinde aşırı kontrol sahibi olmasından korkuyorlardı.

Bizim için önemli olan alanlarda gelişimimize katkıda bulunan partnerler seçtiğimizde, yıkıcı davranış şablonlarını ortaya çıktıkları anda fark etmek daha da güç olur. Çoğumuz bakım sunmanın, sevginin tek olmasa da asli bileşeni olduğunu düşünecek şekilde yetiştirildiğimizden, kendimizi genelde kolayca "âşık" olduğumuza ikna edebiliriz. Pek çok kadın, bir erkek tarafından herhangi bir şekilde beslenip büyütülmediğinden, özellikle erkek bir partnerin bakım sunması oldukça büyüleyici olabilir. Partnerlerimin her biri entelektüel ve yaratıcı çalışmalarımı hâlâ takdir ettiğim ve kıymet verdiğim biçimlerde desteklemişti, ancak olgun duygusal etkileşimin olmayışı duygusal gelişimimin gecikmesine yol açtı.

Bakım sunan asli kişiler olarak konumlandırılan kadınlar gönül meseleleri söz konusu olduğunda genellikle kibirlidir. Cinsiyetçi toplumsal koşullanmamız, sanki arzu ve edim tek ve aynı şeymiş gibi, kadınların sevmeyi bildiğini varsaymamızı teşvik eder. Bu cinsiyetçi toplumsal koşullanmanın gizemine kapılırsak, sevginin doğasına dair eleştirel bir şekilde düşünmeye başlayana kadar ilişkilerde sayısız kez başarısızlık yaşayabiliriz. Kadınlar kitleler halinde John Gray, Susan Jeffers, Barbara de Angelis, Pat Love gibi isimlerin ve diğer kişisel gelişim gurularının sevgi hakkında yazdığı kitapları alıyor. Alıyoruz çünkü, heteroseksüel ilişkilerin nasıl yürütüleceğini anlamak istiyoruz. Bu kitapların milyonlarca satması kıymetlerini göstermiyor; bu kitaplar kültürümüzde yakın ilişkilere dair pratik bir tartışma yürütmenin asıl aracı. Bunların çoğunun sevgi meselesine değinmeden ilişkileri geliştirmek üzere stratejiler

sunması dikkate değer. Oysa ilişkilerin "yürümesini" sağlamak, "sevgiyi yaratmakla" aynı şey değildir.

Sevgi konusunda yazılan en iyi kitaplardan biri John Bradshaw'ın *Creating Love: The Next Great Stage of Growth* [Sevgi Yaratmak: Büyümenin Bir Sonraki Büyük Aşaması] isimli 1992 yılında basılan kitabıdır. Asıl olarak içimizdeki yaralı çocuğa sahip çıkmaya dair çalışmasıyla tanınan Bradshaw, bu kitapta sevgiye dair bildik kişisel gelişim kitabı tavsiyesinden ayrışır; çünkü cesurca ataerkil düşüncenin sevgiyi anlama biçimlerimize ne şekillerde yansıdığını tartışmaya cüret eder. Yazarın bu eserinin bir önceki eseri gibi çağdaş kültür üzerinde muazzam etkisi olmadı. Okurlar kitabı satın aldılar almasına ama ataerkinin sevgiyi tanımamıza ne şekilde mâni olduğunu inkâr etmeyi bırakmaya pek hevesli değillerdi. Bu kitap onları zorluyordu çünkü kadınların, kendilerini sevgi konusunda erkeklerden daha yetenekliymiş gibi görmelerini teşvik etmiyordu. Ayrıca, erkeklerin sevememesinin suçunu öyle ya da böyle, talepkâr kadınlara da yüklemiyordu.

Bradshaw, kişisel gelişim kitaplarında norm haline gelen, popülerleşmiş, birbirini tamamlayan cinsiyet farkları jargonuna düşmüyordu. Bunun yerine kadınların ve erkeklerin, "ebeveynlerimizin sevgi ile, şimdilerde istismar dediğimiz şeyi, iyi niyetle de olsa sıklıkla birbirine karıştırdığının" ve böylece hepimize sevmenin ne olduğuna dair gizemli hale getirilmiş bir anlayış miras bıraktıklarının ayırdında olduğunu ısrarla belirtiyordu. Bu istismarı ataerkil tahakkümün kültürel düzeyde kurucu bir anlatı olarak kabul edilmesine bağlayan Bradshaw toplumumuzun, kültürümüzde ve ailelerimizde iktidar anlatılarını sevgi anlatılarının üstünde konumlandırmasını açıklığa kavuşturur.

Herkesin ailesinde istismar edilmediğini biliyoruz, yine neredeyse hepimizin ataerkil düşünceye değer veren ve bunu savunan evlerde yetiştirildiğini de biliyoruz. Kadınlara, sevgi sunma konusunda erkek muadillerimizden daha yetenekli olduklarına inanmaları öğretildiğinde, ataerkil varsayımları kucaklamış oluyoruz. Bu varsayımlar yakın ilişkilerde düşünce ve davranış biçimlerimizi şekillendirir. Erkeklerle birlikte olan, sevmede daha becerikli olduğuna inanan kadınlar, erkeklerin duygusal olarak kendini geri çekmesini kabul etmeye meyillidir. Erkeklerin zaten bu konuda kusurlu olmasını beklerler. Bu durum, ilişkilendikleri erkeğin duygusal olarak verici olmayı öğrenmesini ummadıkları anlamına gelmez, öyle umarlar. Burada trajik ironi, ataerkil düşüncenin erkekleri duygusal olarak kendilerini geri çektiklerinde erkekliklerinin olumlandığına inanacak şekilde toplumsallaştırmasıdır. "Doğal" olduğunu düşünmemiz salık verilen cinsiyetler arası farklar, toplumsal koşullanma tarafından yaratılır; yine aynı toplumsal koşullanma, çatışmanın da temelini atar.

Eril ve dişil rollerin doğasına ilişkin cinsiyetçi düşünceye yapılan kültürel yatırımın yarattığı sorunlar sanki kadınlar bunun üzerine daha çok çalıştığında çözülecekmiş gibi davranma hevesi, kadınların ataerkiyle işbirliğinin en önemli göstergesidir. Kendileri davranışlarını değiştirdiğinde, erkeklerin de mutlu mesut daha özenli olmayı öğreneceği fikrine tutunan kadınlar inkâr içindedir. Bu inkâr, ataerkiyi güçlendirir ancak kadınların ve erkeklerin birbirini sevebileceği bir evren yaratmaz. Kadınlar ve erkeklerin sevmeyi, sevgi sunmayı ve almayı öğrenme konusunda eşit yeteneklere sahip olduğunu varsayan ataerki karşıtı düşünce, sürdürülebilir, anlamlı, karşılıklı sevginin inşa edilebileceği temeldir.

Son olarak, erkekleri sevmeyi ve/ya onlarla sevgi dolu birlikteliklere sahip olmayı arzu eden kadınların cinsiyetçi koşullandırmayı

akıllarından çıkarmaya istekli olması gerekir. Bu tersinden de ifade edilebilir. Sevmeye ve sevilmeye hazır olmayan bu erkekleri tanımamızın tek yolu, sevgiyi, erkeklerin duygusal evrenine saygı duyarak ele almaktır. Feminizme taze bir bakış getiren *Life Preservers* [Hayatı Koruyanlar] isimli kitabında ünlü psikoterapist Harriet Lerner, "gerçek toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı farklı bir dünyada erkeklerle -veya kadınlarla- ilişkilerin neye benzeyeceğini tahayyül etmenin neredeyse imkânsız" olduğunu bizlere anımsatır. Kadınların bu resmi tahayyül etmesi çok zor olduğundan, toplumumuzda sevginin ne olduğuna ve halihazırda sevginin önünde ne tip engellerin bulunduğuna dair somut bir fikirle yola çıkmak daha da önem kazanır.

Kibirli ve naif bir şekilde kadınların erkeklerden daha sevgi dolu olduğunu düşündüğüm zamanlar vardı. Bunu düşünmemin nedeni, sevgiden en çok bahseden, onu en çok arayan ve bulduğunda da bundan en çok memnun olan kesimin kadınlar olmasıydı. Sevgiye dair hayal kırıklıklarını da en çok konuşan kesim bizdik. İş heteroseksüel sevgi ve romantizme geldiğinde sorunun erkekler olduğuna ikna olmuştuk. Çağdaş feminizmin heyecanlı, keyifli yılları, duygusal alanda kadınların erkeklere üstün olduğu fikrini kuvvetlendirmekle yetindi. O zamanlarda çoğu kadın bakım sunan, başkalarını besleyip büyüten kişiler olarak yetiştirildiği için, kadınların daha iyi âşıklar olduğuna inanırdı.

Çok büyük bir çoğunluğumuz, zalim, eşbağımlı, olgunlaşmamış ve kimi zaman şiddet ve istismar içeren davranışlarda bulunan -bunu genellikle söyledikleriyle utandırarak ve aşağılayarak yapan- kadınlar tarafından yetiştirilmiş olsak da, genelde kadınları "baştan ayağa kalpten ibaret" gösteren imgeye yine de tutunuyorduk. İlk olarak seksenlerin başında yayımlanan ikinci kitabım, *Feminist Theory: From Margin to Center*'da [Feminist Teori: Çeperden Merkeze]

yetişkin kadınların çocuk istismarına dikkat çekerek, kadınların erkeklerden daha az şiddet uyguladığı, başkalarına bakmaya, onlarla ilgilenmeye daha meyilli olduğu varsayımını sorgulayan bir bölüm ekledim. Annelerimizin çoğunun aynı anda hem bize baktığını hem de bizleri istismar ettiğini söyledim. Tam olarak bu nedenle annelerimizi idealize ettiğimize ve istismarlarının yol açtığı travmaları hafifsediğimize dikkat çektim. Asıl istismarcılar olan babaların, ki istismar sözlü ya da fiziksel olabilir, aynı anda çocuklara düzenli bakım sağladıkları pek görülmez, bu yüzden babalar nadiren idealize edilir. Kendini çocukları için feda eden cefakâr anneler, bakım işinin içine tahakküm içeren, zorlayıcı davranışları karıştırsalar da, neredeyse her zaman düzenli olarak çocuklarına bakarlar. Gerçekten de, kadınların yakın ilişkilerdeki sadomazosist terörü genellikle sevgiyle karıştırmasının nedeni, erken yaşlarda aşılanan anne sadizmi olabilir. Yetişkin ataerkil erkeklerin kadın partnerlerini sözlü olarak utandırması ve aşağılaması genelde, kadınların tahakküm kuran, cezalandırıcı, ataerkil annelerle yaşadıkları çok benzer istismar biçimlerini birebir yansıtır ve yeniden sahneler.

Yıllarca annemi idealize ettim ve idolleştirdim; onu cinsiyetçi, ataerkil bir erkeğin kurbanı olarak gördüm. Feminist düşünceyi bilinçli bir şekilde kabul ettiğimde, onu daha da idolleştirdim. Annemi gerçekte olduğu gibi görmem, eşzamanlı olarak hem kendinden güçlü bir erkeğin onu nasıl mağdur ettiğini hem de ataerkiye inanarak bu mağduriyetle nasıl işbirliği yaptığını fark etmem zaman aldı. Olaylara başka şekillerde bakmak ve farklı davranmak için yeni bir yol varken dahi ataerkil düşünceyi kabul etmeye devam etmesi, onun da fail olduğunu ve tercihler yaptığını görmemi sağladı. Zaman zaman, üzerlerinde güç sahibi olduğu çocuklarına karşı zorlayıcı ve zalimce davrandığını, Babamın onun yaptıklarından

ötürü suçlanamayacağını görmeme yardımcı oldu. Onun ideal kadınlığa dair fikirlerini, güzellik varsayımlarını hayata geçiremediklerinde kızlarını hor gören Babam değil, Annemdi. Yeterli niteliklere sahip olmadığımızda nasıl cezalandırılacağımıza dair standartları belirleyen, sınırları çizen oydu. Nancy Friday, *The Power of Beauty* [Güzelliğin Gücü] isimli faydalı kitabında anne sadizmini belgeler; özellikle anne-kız ilişkileri söz konusu olduğunda, idealize edilmiş kadınlığın maskesini düşürmeyi çaresizce inkâr edişimizi ve reddedişimizi vurgular. Friday şöyle der: "Kız çocuklar olarak küçüklükten itibaren annesinin kızı ama klonu olmayan essiz bir birey olmanın saygıdeğer bir şey olduğunu hissederek yetiştirilmezsek, yaşamımız boyunca diğer kadınların onayını arar, onların bizi ayıplamasından korkarız." Anne sadizmi ve kadının özgüveni üzerindeki etkisi, anne sadizminin kadınların sevmeyi bilmesini nasıl engellediği konusu tabu olmayı sürdürüyor. Ataerki, anneleri o kadar uzun süre o kadar çok suçladı ki, olumsuz sterotipleri kuvvetlendirmeden anneleri eleştirmek hâlâ zordur.

Kültürümüzde kadınlar son derece güçlü bir şekilde bakım sunan kişiler olarak idealleştirilir. Bu aslında ataerkinin kadınlara atfettiği az sayıda olumlu özellikten biridir. Bu yüzden kadınların, doğuştan daha sevgi dolu olduğumuzu öne süren fikirleri sorgulamaya tereddüt etmesi, bu konuda zaman zaman tamamen gönülsüz oluşu şaşırtıcı değildir. Kadınların sahiplenmesine izin verilen tek olumlu nitelik, erkekler karşısında ahlaken üstün görülmemize izin verilen tek özellik bu olduğunda, çoğu kadın, öyle olmadığımızı bilmemize rağmen, sevgi dolu olduğumuz algısına tutunmak için zaman ve çaba harcamaya devam edecektir. Her yaştan kadının sevme sanatını erkek muadillerinden daha kolay öğreneceğine hiç şüphem yok. Daha kolay, çünkü bizim sevgiye dönük ilgimiz sorgulanmaz. Herhangi bir kadın zaman ayırıp sevgiyi öğrenmeyi tercih

ettiğinde, bu girişimde erkeklerin destekleneceğinden daha fazla desteklenir. Genelde, kadınların doğaları gereği erkeklerden daha çok ve daha iyi sevdiği varsayımı, sevgiye ve yakınlığa dair sorunlarımızla yüzleşmekten bizi alıkoyan asıl sevdir. İşte bu yüzden çoğumuz sevmenin ne olduğunu orta yaşta öğrenmeye başlarız.

Aşırı Seven Kadınlar ve *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten* gibi kitaplar yerine, gerektiği gibi seven kadınlara ve kadınların neden sevdiklerine dair kitaplar okumuş olsak kültürümüzün ve sevginin anlamının nasıl değişebileceğini düşünmek muhteşem bir şeydir. Kişisel gelişim kisvesi altında daha fazla sayıda kadın-suçlama edebiyatı okumak yerine, kalplerimizi ve zihinlerimizi gerçekten önemli olan şeye yönlendirirdik. Önemli olan şey kadınların gerçekliğimizle, yalansız ve -mış gibi yapmadan doğrudan yüzleşmesidir. Lerner, sevgiyi arayan kadınların (ister heteroseksüel ister gey olsun) "çok azının ev eşyası veya araba seçerken gösterdiği nesnelliği ve netliği müstakbel bir partner seçerken gösterdiğini" bizlere anımsattığında, kadınlar buradaki hakikati anlamaz. Kadınlar sevme sanatını öğrenseydi, durum bu olmazdı.

Aynı zamanda, kadınlar erkeklerden daha fazla ebeveynlik yaptığından ve feminist değişime rağmen hâlâ asıl bakım sağlayanlar olduğundan, bu rol ve çocuklara sevgiye dair gerçekten ne öğrettiğimiz arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştırmamız gerekir. Değerleri çocuklara kadın ebeveynler mi öğretiyor yoksa bunu okul, televizyon vs. mi yapıyor? Elbette kadınlar sevgiye bu kadar değer veriyorsa, kız çocuklar kadar oğlan çocukların da sevgi dolu olmayı öğrenmesi gerekirdi. Kadınlar genelde kendilerini etiğin ve değerlerin koruyucusu olarak görmezler. Çoğu kadın tutkuyla sevmeyi ve sevilmeyi arzu etse de çoğumuz, kültürün geri kalanı gibi, arzunun ciddiye alınacak, üzerine araştırma yapılacak kadar değerli olduğunu düşünmeyiz.

Erkeklerden çok kadınlar, yakınlığın doğasını, ilişkileri yürütebilmenin yollarını öğrenmek için ciddi miktarda para harcıyor. Yine de sevgi okulları, sevgiyi daha iyi anlamamızı sağlayacak düşünce kuruluşları inşa etmiş, bu konu hakkında çeşitlilik barındıran, geniş ve kavrayışımızı artıracak bir külliyat oluşturmuş değiliz. Samimiyetle ve tutkuyla sevgi konusunu dert edinen kadınların, kültürümüzde sevginin değer görmesi için ısrarcı olmasının zamanı geldi. Bu ısrar, sevginin değersizleştirilmesinde üstlendiğimiz tarihsel rolü somut olarak kabul etme isteğinden kaynaklanmalıdır. Bu ısrar, hatalı bir biçimde, kadınların doğaları gereği erkeklerden daha sevgi dolu olduğunu bizlere anlatan cinsiyetçi sterotipleri kesin olarak reddetmek; ne kadar güç olsa da, ne kadar fedakârlık gerektirse de sevgi işini yapmaya kesinlikle istekli olmak üzerine temellenmelidir.

Jane Jervis bilinç yükseltme gruplarına katıldığında, "ton balığını nasıl sevdiğini bilmeye, hatta onu sevdiği gibi yemeye hakkı olduğunu, ton balığını istediği gibi yemek istediğinde, bunu muhtemelen tek başına halledeceğini fark etmeye" başladı. Otuz dört yaşında, boşanmış bir anne olarak lisansüstü eğitimine başladı (kendi tabiriyle, "eşi yeni heveslerinden pek heyecan duymuyordu"), kırk yaşında doktora diplomasını aldı. Bilin bakalım ne oldu? Kendini buldu, duygusal olarak hazır olduğu için karşılıklı sevgiyi de buldu.

Kendimizi kandırmayalım, karşılıklı sevgiyi ancak sevmeyi bildiğimizde bulabiliriz. Sevme sanatını icra etmeye başlamak için en güzel yer de insanın kendisi, en iyi bilebileceğimiz ve değiştirebileceğimiz bu beden, zihin, kalp ve ruhtur.

Bizi terk etmeyecek, hiç kaybetmeyeceğimiz kişi kendimiziz. Sevgi arayışımız kendi kadın benliklerimizi sevmeyi öğrenmekten başlamalıdır. Bu sevme yolculuğuna, yakınlık ve gerçek sevginin doğasına dair sahip olduğumuz fikirleri ve inanışları inceleyerek başla-

rız. Kadınların doğuştan sevgi dolu olduğuna inanmamızı salık veren hatalı düşünceyi sahiplenmek yerine sevgi dolu olmayı tercih ederiz. Sevgiyi tercih ederek, kendi failliğimizi, kişisel olarak gelişmeye dönük taahhüdümüzü, duygusal olarak açık olma halimizi olumlarız.

8

KADIN BEDENİNDE BÜYÜMEK VE ONU SEVMEK

Sevme sanatını öğrenmek isteyen tüm kadınlar, Budist hocaların dediği gibi "tam da kendi bulunduğu yerden" kendini severek işe başlayabilir. Kadınların erkeklerden daha sevgi dolu olduğu varsayımını asıl çürüten şey çoğu kadının kendi bedenine karşı beslediği olumsuz hislerdir. Kendini sevmeyi öğrenmek söz konusu olduğunda erkeklerin kadınlardan çok daha süratle doğru yöne ilerlediğini kolayca öne sürebiliriz; çünkü pek çok erkek koşulsuz bir biçimde içinde yaşadığı bedeni kabul eder ve sever. Kabul edelim, kültürümüzde eril bedeni onaylamaya veya erkeğin genel değerini, kıymetini belirlerken fiziksel görünüme pek önem atfetmemeye çok daha istekliyiz.

Kadınlar olarak, bir taraftan bedenlerimizden nefret edip diğer taraftan sevgi dolu olabileceğimizi öne süren yanlış varsayımı besleyen zihin-beden ayrımına kolayca düşebiliyoruz. Bu yanlış mantığı sahiplenmekle kalmıyoruz; içinde yaşadığımız kültür, bedenlerimizden nefret edebileceğimizi, buna rağmen başkalarına sevgiyi öğretme konusunda en yetkin kesim olarak görülmeye devam edilebileceğimizi düşünmemize izin veriyor. Daha doğru bir şekilde ifade edecek olursak, aynı anda hem bedenlerimizden nefret edebileceğimiz, hem de olumlu anlamda kendimize duyduğumuz saygıyı görünür kılabileceğimiz varsayılıyor. Zaman zaman bir anne yanıma gelip küçük kızının kendinden nefret ettiğinden

bahseder, bana ne yapması gerektiğini sorar. Anneye *kendisi*, *kendi* bedeni, *kendi* varoluşu hakkında nasıl hissettiğini sormaya başladığımda, gerildiğini ve kaçmak istediğini hissederim. Çoğu anne, onlara doğru imgeleri sunduğunda, doğru kitapları ve giysileri aldığında, olumlayıcı şeyler söylediğinde, kızlarının kendilerini iyi hissedeceğine inanmak ister.

Anne babamızın sadece söylediklerinden değil yaptıklarından da bir şeyler öğreniriz. Kızına "olduğu gibi" iyi olduğunu söylemesine rağmen kendini ve diğer kadın yaşıtlarını alçaltan bir ebeveyn, çocuğunun kendi bedenine dair sağlıklı düzeyde özgüven geliştirmesi için zemin hazırlamaz. Zayıf olmayı veya öyle kalmayı takıntı haline getiren kız çocukları kendine dert eden, onlara önemli olanın sağlıklı olmak olduğunu söyleyen, öte yandan kadın partnerlerinin kilo vermeleri için başının etini yiyen ve diğer kadınları kilosuna göre değerlendiren babalar aslında kadınların kendinden nefret etmesini teşvik eder. Kızları bunu yutmayacaktır. Değerlerinin zayıf görünmelerine bağlı olduğu, bunun sevilip sevilmeyeceklerini belirleyen elzem bir kriter olduğu mesajını alırlar.

Geneen Roth muhteşem biyografi kitabı *Appetites*'ta [İştah] şu itirafta bulunur: "İçimdeki, ta derinlerdeki hasarı, yağın sembolize ettiği o hasarı tamir etmesi gereken büyüydü zayıf olmak. Kilo verirsem içimdeki bu hasar da kaybolacaktı." Roth, kadınların sevgi arayışıyla, zayıf olma takıntımız arasındaki bağlantıyı çok detaylı bir şekilde anlar. "Son köşeyi dönüp de yaşamımız boyunca elimizden kaçan sevgiyi, saygıyı, görünürlüğü ve bolluğu bulduğumuzda ne olacağı fantezisi... çocuklukta görülme ve sevilme özleminin yetişkin versiyonudur. Çocukluğumuzda o sevgiyi alacağımızı anlarsak öyküler uydurur, fantezi dünyası yaratır, bir başkası olmaya çalışırız. Başka birilerine dönüşürsek, köşe başında sevginin bizi beklediğine inandığımızda, hayatımızı o köşeyi dönmeye çalış-

maya heba ederiz." Kendinden nefret etmek işte böyle hayata geçer. Kadınların kendini sevmesi kendini kabul etmekle başlar.

Kadın bedenlerinin koşulsuz kabul gördüğü, olumlandığı ve hayranlık yarattığı ailelerde kızlarını yetiştirmeye çaba harcayan kadınlar, kitle medyasında kız çocuklara fiziksel varlıklarını sevmemeyi öğretmeyi amaçlayan mesajların aralıksız bombardımanı altında nasıl kaldıklarını herkesten iyi ifade edeceklerdir. Kadın bedeninin kültürel olarak topyekûn değersizleştirilmesi, tüm kız çocukların özsaygısını etkiler, sevgi dolu evlerde yetişenler de buna dahildir. Kadın bedenine dönük özsaygıyı korumak için her daim tetikte olmak gerekir.

Bedenlerinden nefret edecek şekilde yetiştirilmiş olan yetişkin kadınlar zihinlerini değiştirebilir. Bunu her yaşta yapabilirler. Kendini seven biri haline gelme işine, ilk olarak sağlıklı bir bedene sahip olma ve bunu güzelliğin ve çekiciliğin temeli olarak görme hakkını yeniden talep ederek başlayabilirler. Sadece kadınların hayır demesiyle meydana gelebilecek olan kültürel devrimlerden biridir bu. Sadece fiziksel bedenlerimiz üzerinden tanımlandığımızı, kadın bedenlerinin yetersiz ve eksik olduğunu, yeterince iyi olmadığını söyleyen dünyaya hayır dememiz gerekir. Kadın bedeninin her türlü değersizleştirilmesine ve alçaltılmasına hayır demek sevgi dolu bir pratiktir.

İşin aslı, hüner gerektiren, kadınların doğru kıyafeti veya son çıkan ürünü alarak elde ettiği dişil güzelliğe dönük kültürel takıntıya hayır demek aslında zor veya imkânsız değil; ama çoğu kadının bu hünere hayır deme arzusu yok. Bedenimizden nefret etmemizin bizleri kesinlikle daha az arzu edilir kılmadığı, depresyona ve sağlığımızı tehdit eden diğer hastalıklara daha açık hale getirmediği veya sevgiyi bulma ihtimalimizi azaltmadığı kitle medyasında sürekli

anlatıldığı için, ortada toplu bir isyan da yok. Çağdaş feminizmin en can alıcı yönlerinden biri, kendi hayatlarını tehdit eden varoluş alışkanlıklarını zorunlu kılan güzellik standartlarına karşı, kadınların isyan etmesini talep etmesiydi. Kadınların bedenlerine dönük nefretine bu şekilde odaklanılması yeme bozukluklarına dikkat çekse de, daha fazla sayıda güçlü kadın, özellikle de geçmişte feminist siyasetin savunucusu olmuş olanlar, başta sağlıksız kilo kaybı ve zayıf olmaya yapılan vurgu olmak üzere genel kabul gören kadın düşmanı güzellik standartlarını sahiplenmeyi sürdürünce, bunun etkisi azaldı. Feminist kuram ve pratik hakkında sahip oldukları yegâne bilgiyi kitle medyasından edinen pek çok kadın naif bir biçimde, feministlerin kadınların iyi görünmesine ve süslenmekten keyif almasına hararetle karşı olduğunu sandı. Aslında feministler kadınlara, güzellikle ilgili bakış geliştirirken ve süslenirken hayatı olumlu yönde etkileyen, aşırı zaman almayan yollar benimsemeleri için çağrıda bulunuyordu.

Bu isyan kadın kitlelerinin tavırlarını ve alışkanlıklarını değiştirmeyi başaramadı. Moda endüstrisine en olumlu etkisi, tasarımcıların kadınların her ortamda giyebileceği, ayaklarını acıtmayan ve onların şeklini bozmayan güzel ve rahat ayakkabılar üretmesi talebinde hissedildi. Bu moda devrimi işe yaradı. Yüksek topuklu ayakkabılar, tipik stilettolar elbette geri geliyor, ama genelde kadınlar hem rahat hem de göz kamaştıran ayakkabılar satın alma haklarını kullanıyorlar. Feminist harekete rağmen pek çok kadın hâlâ büyük ayaklara sahip olmanın kadınsı olmadığını düşünüyor. Çoğu kadın kendisine birkaç numara küçük gelen ayakkabılar satın alıyor. Acı çekerek yürüyor ya da yürümüyor. Ayaklarını sevemiyor. Oysa ayaklarımız bizi yeryüzüne yerleştirir; kendimizi seveceksek, ayaklarımızın rahatlığı, üzerinde durmak zorunda olduğumuz zemindir. Feminist hareketin ilk dönemlerinde kadın ayağına ve

çoğunlukla bırakın kilometrelerce yürümeyi kadın ayakkabılarıyla iki adım atmayacak tasarımcılar tarafından bizlere sunulan ayakkabılara dikkat çekmiştik. Kadınlar ayaklarının rahatına özen göstermenin önemini anımsamalıdır.

Ayakkabıları tasarlayanları giysileri tasarlayanlardan daha az tanıyoruz. Kadın giysilerinin çoğu hâlâ, gerçek kadınların ihtiyaçlarını hiçbir şekilde karşılamayan veya kadınların fantezilerini hiçbir düzeyde yansıtmayan kıyafetlere fazlasıyla hayran olan erkekler tarafından tasarlanıyor. Cinsiyetçi kadınlar kendilerinden daha cinsiyetçi erkeklerin, kadınların fantezilerini şekillendirmesine ve onları gülünç görünen kılıklara sokmasına hâlâ istekli. *Sex and the City* gibi diziler, genç profesyonel kadınları, işe giderken aşırı derecede dişileştirilmiş ve vücudu sergileyen kıyafetler içinde betimliyor. Bu genç, sözde güçlü kadınlar, ince topuklularla, göğüs dekolteleriyle ve dar kıyafetlerle donatılıyor. Maalesef bu imgeler trendleri belirliyor. Olumlu olansa, bazı moda dergilerinin artık farklı türden kıyafetleri sergilemesi. Rahat olmakla beraber şık ve çok güzel kıyafetler, tamamen kullanışsız, histeri derecesinde göz kamaştırıcı ve bazen de neredeyse gülünç kıyafetlerle bir arada gösteriliyor. Önemli olan şu ki kadınlar artık tercihte bulunabilirler. Kendimizi ne kadar çok seversek, eşsiz, tekil bedenlerimizi ve varlıklarımızı güçlendirecek tercihlerde bulunmamız o kadar mümkün olacaktır.

Hepimize koşulsuz olarak kadın bedenini olumlama, kabul etme ve ona hayran olma hakkını vermeyi hedefleyen feminist devrim sürdürülemedi. O halde kadınların bedenlerini sevmeyi öğrendiği anlamlı bir kültürel zemin oluşturmak için bu projeye dönmek elzemdir. Müthiş bir tarza, zevke ve sağlıklı bedenlere sahip göz kamaştırıcı kadın imgelerine yer veren, heyecan verici yeni moda dergilerinin basılacağı feminist devrime ihtiyacımız var. Büyük

beden, çekici, sağlıklı kadın bedenlerinin enfes, şehvetli güzelliğini olumlayan *Mode*, halihazırda yayımlanmakta olan böylesi bir dergi. Yeme bozukluklarının ne kadar yaygın olduğuna üzülmek, sürekli olarak korkuyu görünür kılmak, kadınların büyük çoğunluğunun güzellik hakkındaki düşünme biçimlerini pek de değiştirmez. Bedenlerini zayıf tutmak için her gün diyet yapan, aç kalan veya yaşamlarının yarısını spor salonlarında geçiren kadınlar ortalıkta yeme bozukluklarının aleyhinde konuşur. Bu çelişkiler o kadar bariz ve mide bulandırıcı ki. Önde gelen feminist düşünürler kız çocuklara ve kadınlara bedenlerini kendileri olarak görmelerini, sevmelerini söyleyip de yemeyi reddederek, bitmez tükenmez diyetler yaparak bizzat zayıflık tahtına taptıklarını gösterdiklerinde, eylemleri sözlerinden daha çok şey söyler.

Kadınların zayıflık takıntısından, bedenlerine olan nefretlerinden dolayı erkekleri suçlayamayız. Kendilerini ve diğer kadınları sınır tanımaksızın, acımasız bir katılıkta denetleyen beden faşistleri genelde kadınlardır. Henüz bir moda dergisinin kapağını bir kez bile açmamışken veya erkeklerin bizi nasıl gördüğünü dert bile etmezken, sahip olduğumuz bedenlerden ötürü katı, acımasız bir biçimde utandırılma ailemizde başlar. Kadın bedeni imgesine karşı işlenen bu suçların failleri genelde anneler, büyükanneler, kız kardeşler ve diğer kadın akrabalardır. Ataerkil iktidarına rağmen, bizim evde babam altı kızından herhangi birinin görünüşüne dair nadiren yorum yapardı. Nasıl görünmemiz gerektiğini bize söyleyen, o anda uygulamayı tercih ettiği standart artık her neyse ona göre kötü göründüğümüzde başımızın etini yiyen annemdi. Görünüşümüzün kendi değerini, kendi kıymetini yansıttığını düşünürdü. Biz iyi görünmezsek, o da iyi görünmeyecekti.

Kadınların kadınlara ebeveynlik yapmasına dair yeterince çalışma yapılmamıştır. Kadınlar ataerkil sistemde diğer tüm kadınları muh-

temel tehdit, rakip olarak görecek şekilde toplumsallaşıyorsa bu düşüncenin anne-kız bağını nasıl şekillendirdiğini ve belirlediğini tekrar tekrar ele almamız gerekir. Araştırmalar, genç kızların ergenlik başlayana kadar kendilerini güçlü gördüklerini ve bedenlerinden keyif aldıklarını gösteriyor. Ergenlikle beraber, bedenlerinden korkmayı, kabul edilebilir veya arzu edilebilir olmak için bir şekilde bu bedenin değiştirilmesi gerektiğini düşünmeyi öğrendikleri bir telkin süreci başlıyor. Bu telkinin failleri yalnızca kitle medyası ve yaşıtlar arası baskı değil üstelik; anne babalar da bunda rol oynuyor. Kültürümüzün homofobik, geylerden nefret eden etkisi düşünüldüğünde, çoğu anne baba, ister kadın olsun ister erkek, fiziksel olarak enerji dolu, utanmak nedir bilmeyen genç kadın bedenini dişiliğin cinsiyetçi sterotiplerine uygun hale getirmeyi kendine iş edinir. Daha genel düzeyde ataerkil kültürle işbirliğine giren anne babalar, özellikle de suçlanmaktan korkan anneler, kız çocuklarını genel kabul gören yollarla güzellik elde etmekle ilgilenmeye özendirmenin önemli olduğunu düşünebilir.

Dış güzelliğin bu şekilde vurgulanması bir ölçüde, ergen kadın bedeninde meydana gelmekte olan içsel değişimlerin üzerini örtme amacı taşır. Ataerkil kültürde bu değişiklikler genellikle kadınların kendilerinden nefret etmesine zemin hazırlar. Küçükken kendilerini belki de seven kız çocuklar, ergenliğe kendilerinden yoğun bir biçimde nefret ederek girerler. Yine, feminist hareketin yol açtığı olumlu değişimlere rağmen, kız çocukların çoğu hâlâ regl olduğunda utanç, kendinden uzaklaşma, tiksinti ve/ya mahcubiyet duyar. Yapılan araştırmalar ergen kızların kanama fikrinden nefret ettiklerini gösterir. Kanamanın onları toplum dışına itilmiş kişilere dönüştürdüğünü veya alayların ve aşağılanmanın potansiyel hedefi haline getirdiğini düşünürler. Regl hakkındaki reklamlar, bu dönemde bir kadının kendine dair imgesinin ciddi biçimde zarar

görebileceği fikrini kuvvetlendirir. Onu sadece titiz bir biçimde korunmak kurtarabilir. Pek çok genç kız daha regl olmaya başlamadan cinsel organlarından nefret etmeyi öğrenir. Ancak Nancy Friday'in *The Power of Beauty*'de yazdığı gibi, bu dönem "kendinden nefretin ciddi düzeyde baş gösterdiği dönemdir; cinsel organlardan iğrenme anneden devralınır, o da bunu kendi annesinden öğrenmiştir." Kızlarını bedenlerinden utanmayacak şekilde yetiştirmeye kararlı ilerici feminist kadınlar, sık sık kadın bedenine dönük cinselliği olumsuzlayan düşünceyi teşvik eden diğer anne babalar ve okul görevlileriyle çatışmaya düşer.

Arkadaşlarımdan biri beş yaşındaki kızına cinsel organının harikulade ve kudretli olduğunu anlattı. Kızı bu bilgiyi kız arkadaşlarıyla paylaşınca anne kendini bir tartışmanın ortasında buldu. Televizyonun en çok izlendiği saatlerde çıplak bedenler ve cinsel eylemler detaylı bir biçimde gösterilmesine rağmen, anne babaların çoğu hâlâ, kadınların cinsel organları hakkında açık bir şekilde konuşmanın tabu olduğunu düşünüyor. Oğlan çocuklar kız çocuklardan daha iyi muamele görebilir; çünkü tuvalet eğitimi aldıkları yıllarda oğlan çocukların cinsel organları genellikle olumlanır. *Sex and the City* dizisinin bir bölümünde kadınların kendi cinsel organlarından korkması ve utanç duyması ele alınır. Bu bölümde, başkarakter cinsel anlamda maceracı, sıklıkla kısa süreli ilişkiler yaşayan Carrie, arkadaşı bağnaz ve muhafazakâr Charlotte'a aynada vajinasına bakmasını tavsiye eder. Vajinasının çirkin olduğunu düşünen Charlotte'un bu algısı değişir. Gözlerini dört açıp merakla, hem korku hem hayranlık duyarak saygıyla mahrem yerlerine bakar. Başka bir bölümde, Charlotte vajinasının resmini yaptırarak bedenine methiyeler düzer. Bu olumlu temsiller, dişi bedenin farklı biçimlerinin tamamına methiyeler düzülmesiyle birlikte sunulsaydı, bu dizi inanılmaz radikal olabilirdi. Oysa bu dizi kültürümüzün

tüm bileşenlerinin yaptığı gibi, kadınlara çelişkili bir mesaj verir: Bedenini sev ama zayıf ve güzel olmak için aç kal.

Kadınların vajinadan, regl kanından nefret etmesiyle zayıflık takıntısı arasında bir bağ olduğunun bugün daha fazla farkına varıyoruz. Anoreksik genç kızların ve kadınların genelde kanaması kesilir. Cinsel organlarının kadın güzelliğini temsil eden, sağlıklı, haz veren yerler olduğunu düşünecek şekilde yetiştirilen yetişkin genç kadınların ifadeleri, kadınların bedenlerine dair olumsuz tavırları değiştirme gücüne sahip olduklarının en iyi kanıtıdır. Nancy Friday kadınları, regle dair tavrı değiştirmek için bütüncül bir kampanya yürütmeye çağırır ve şunları söyler: "Kız çocuklarımızı her şeyi başarabileceklerine inanacak şekilde yetiştirirken regle dair dertlerimizle onları dizginleriz... Kanayan kadın bedenine ilişkin zihniyet kadar kadınlara ket vuran fiziksel bir engel olduğunu düşünmüyorum." Kadın bedenine, kadın cinsel organlarına dair tavrı değiştirmek, ilk yıllarda feminist hareketin en çok konuşulan yönlerinden biriydi. Sonra bu tartışmanın kesilmesinin sebebi, bu meseleleri gündem haline getiren kadınların çoğunun yaşamlarında regl olmayacakları bir döneme doğru ilerlemeleri olabilir. Çünkü muhtemelen onlar için hayatlarının bu döneminde tavırlarını değiştirip olumlu bir bakış açısı geliştirmek gayet kolay olmuştu.

Toplum olarak bu konularda bilincimiz daha önce hiç olmadığı kadar artmasına rağmen, çok az şeyin değişmiş olması bazı durumlarda korkutucu olduğu kadar trajiktir de. Bu farkındalık doğrudan feminist hareketin olumlu, hayatı olumlayan özelliklerinin sonucudur; ancak bu durum ne feminist öncüllere sahip sürdürülebilir bir gündemle ne de kadın bedenlerini takdir etmeyi toplumun tamamına öğretmeyi amaçlayan bütüncül çabalarla bağlantılandırılmıştır. Aslında çoğu kişi, özellikle de kadınlar, feminist hareket sanki

salt olumsuz bir isyanmış, olumlu hiçbir etkisi olmamış gibi davranır. Oysa kadınların bedenlerinden nefret edişine, yaşamlarını tehdit eden yeme bozukluklarına, bedenlerimizin sağlığına zarar veren tehlikeli estetik ameliyatlara dair kültürel farkındalığı artıran feminist hareketti. İlk olarak feminist düşünürler tarafından ortaya atılan bütün bu kaygıları ana akım, toplumsal cinsiyete vurgu yaparak kendine mal ettiği için, sorunların farkına varmakla yetinmenin tek başına bir çözüm olmadığını unutmak herkes için pek kolay oluyor. Kadınların bedenlerinden nefret etmeleri sorununu çözmek için cinsiyetçi düşünceyi eleştirmeli, bu düşünceye militanca karşı durmalı ve aynı zamanda yeni imgeler, kendimize dair yeni görme biçimleri yaratmalıyız.

Bir konuda farkındalığın artması genelde sorunun azaldığı yanılsamasını doğurur. Oysa genelde durum bu değildir. Sadece bir sorunun gizlenemeyecek veya yok sayılamayacak kadar yaygınlaştığı anlamına da gelebilir. Yeme bozukluklarına dair bütün kamusal bilgimize ve farkındalığımıza rağmen, genç kızlar daha zayıf kalmak için kilolarını kontrol etmeye giderek daha çok bağımlı oluyor. Bu bağımlılık yeme bozukluklarına kapı aralıyor. Genelde, iyileşme hikâyelerinde yaşadığı acı ve dehşeti kamuyla paylaşan kadınların tığ gibi olduğu görülür. Sunulan bu göz kamaştırıcı zayıflığın artık sorunlu olmadığını varsaymamız beklenir. Oysa bu resimdeki çelişkiler barizdir. Kişi doğal olarak zayıf olsaydı, zayıf olmak veya öyle kalmak için kendini aç bırakmasına gerek kalmazdı. Kilonun takıntılı biçimde kontrol edilmesi genelde kilo alma korkusuna tepkidir.

Orta yaşa yaklaştıkça çoğu kadın kilo alır. Kadınların büyük bir çoğunluğunun yaşlandıkça zayıflık takıntısını yeniden değerlendirmesi ve bundan vazgeçmesi tesadüf değildir. Bu, genelde bir kadının hayatını şekillendirmiş olan değerleri ciddi ciddi ele aldığı ve

eleştirdiği bir dönemdir. Yaşlanmakta olan başarılı kadınlar cinsiyetçiliğin, evde ve işte cinsiyetçiliğe meydan okumak için ne yapılması gerektiğinin orta yaşta daha keskin bir biçimde farkına varır. Benim ve diğer kadınların, bir an erkeklere çekici görünmek için kilo verme ihtiyacından bahsettiği, sonra aynı sohbette bu varsayımı eleştirdiği görülür. Anoreksi düzeyinde zayıf olduğum ve yemek yemekte güçlük çektiğim dönemde, sağlıklı olmayı baştan çıkarıcı ve çekici bulmaya, sağlığı en hayati güzellik işareti olarak olumlamaya ve takdir etmeye karar verdiğim dönemde sahip olduğumdan çok daha az sayıda partnere sahiptim. Geneen Roth şu derinlikli görüşü bizimle paylaşır: "Kilo, yaşamım boyunca aşk hayatımın kalitesini hiç ama hiç değiştirmedi." Zayıflığın onu daha arzu edilebilir, daha sevilesi kıldığı varsayımını bırakması yine de kolay olmamıştı.

Kitle medyası, bedenlerini olduğu gibi seven kadınlardan çok bedenlerinden nefret eden kadınların hikâyelerini paylaşmayı tercih eder. Bir magazin dergisinin kapağını araladığımızda, yaşından çok daha genç görünen, bedeni daha çok ergeninkini andıran bir kadının görüntüsünü görme ihtimalimiz, kemiklerinin üzerinde eti olan güzeller güzeli bir kadını görme ihtimalinden fazladır. Bu makalede bu kadının formunu korumasını sağlayan diyetten, egzersizlerden de bahsedilebilir pekâlâ. Oysa büyük çoğunluğumuzun kemiklerinin üzerinde et var. Keşke hepimizin bu eti sevdiğini söyleyebilsem. Bazılarımız sever. Çoğumuzsa sevmez. Büyük bir çoğunluğumuzsa vazgeçmiş, olumsuz kabullenme sürecine girmiştir. Bundan kastım bir kadının görünüşünü, kilosunu beğenmemesi ama kendini değiştirmeye çalışmayı bırakması, öyle ki artık genel kabul gören cinsiyetçi estetik standartlarına uymaz, çünkü böylesi kaygısını ve stresini azaltır. Yine de kendini sevmez. Bedenlerimizi hem yadsıyıp hem sevemeyiz.

Sevgi temelli bir değer sisteminin olmayışı, kadınların, görünüş hakkındaki algıları sürekli olarak özsaygının temel belirleyeni haline getirmelerine neden olmuştur. Kendimizi nasıl seveceğimizi öğrenmek, kadın bedenine yönelik olumsuz tavırları da yeniden değerlendirmeyi gerektirir. Sevgi aracılığıyla sağlıklı bedenlere methiyeler düzebilir, güzelliği ve süslenmeyi doğru bir perspektife yerleştirebiliriz. Kadınlar sevgi arayışını kendi bedenlerine yöneltiklerinde, kolektif olarak, kişinin kendi bedenini sevmesiyle kendini sevmesi arasındaki temel bağın açıklığa kavuştuğu bir kültürel devrim yapabiliriz.

Kadınlar olarak, inkârın üstesinden gelip kadın bedenine dair algılarımızı olumlu yönde değiştirme gücüne sahip olduğumuzu fark edene kadar, sevgiyi hep ıskalayacağız. Kendimizden nefret etme kapanına kısılmış bir haldeyken biri bizi severse, sevgileri bize asla ulaşmayacaktır. Bu durumda sevgilerini sorgular, değersizleştirir ve Nikki Giovanni'nin "Woman Poem" [Kadın Şiiri] isimli eserinde "ben öyle boktanım ki, beni umursuyorsan eğer, umursanmayacak kadar aşağısın benden demek ki" diyen kadın kahraman gibi oluruz. Başka şekillerde bedenimizi süslemeden önce doğal güzelliğimizi olumlamak, bir tür hüner olan güzelliğe bağımlı olmamızı engeller. Bedenimizin saygınlığını korur. Makyajsız olduklarında kimsenin onları görmesine izin vermeyen tüm o kadınları düşünün. Sık sık gece olup da mahremlerini paylaştıkları partneriyle yatağa uzandıklarında kendilerini nasıl hissettiklerini düşünürüm. Birileri onları olduğu gibi gördüğü için gizli gizli utanç duyuyorlar mıdır? Gerçek halleri sadece gizlice övülebildiği ve önemsenebildiği için öfkeyle mi uykuya dalıyorlardır? Yıllarca hiç makyaj yapmadım. Daha sonra kırklarımda ruj sürmeye başladım, sonra çocukça bir keyifle bundan zevk almaya devam ettim. Ancak dudaklarımda bu renk olmadan yeterince parlak ve görünür değilmişim gibi hisset-

meye başlayınca bu keyif son buldu. Görünüşüme dair rujsuz da rujla olduğu kadar iyi hissetmek istedim. Algılarımın kontrolü benim elimdeydi. Her iki jesti de olumlayabilecek olan bendim.

Tüm kadınlar bedenlerini olduğu gibi sevecek bir partnerle tanışmayı hayal eder. Özellikle de daha önce hiç olumlanmadıysak veya sadece ailelerimizde çocukken olumlandıysak, bizleri olumlayacak ve koşulsuz kabul edecek partnerlerin özlemini çekeriz. Kendi kendimizden bu olumlamayı esirgesek de, fiziksel varlığımızın kabul edilmesini, olduğumuz gibi bize hayran olunmasını isteriz. Kendini sabote etmenin en kötü halidir bu. Bir başkasının gözünde görmek istediğimiz onaylayan bakışı kendimize sunarak "olduğumuz yerden" işe başlayabiliriz. Etimizi ne kadar seversek, başkaları da onun cömertliğinden o kadar keyif alacaktır. Kadın bedenini seversek, bu bedenin kendimizle daha derin bir ilişki kurmanın zemini olmasına izin verebiliriz. Bu, zihni, bedeni ve ruhu birleştiren sevgi dolu bir ilişki olacaktır.

9

KIZ KARDEŞLİK: SEVGİ VE DAYANIŞMA

Çoğu kadın değerlerinin fark edilmesi umuduyla sevgi arar. Bunun için değerli olmadığımızı düşünmemiz gerekmez, sadece kendi algımıza güvenmeyiz. Çocukken muhteşem özelliklerim olduğunu düşünürdüm. Kendimde soylu ve güzel olduğuna inandığım onca şeyin, ebeveynlerimin, özellikle de annemin gözünde nefret ve şüphe uyandırmasına sürekli şaşırırdım. Oysa annem çelişkilerle doluydu. Bir gün okuma sevgimle alay edip, beni kitaplarımın hepsini atmakla tehdit eder; başka bir gün daha önce alay ettiği, beni utandırmak ve aşağılamak için kullandığı tutkularımdan gururla bahsederdi.

Life and Death: Unapologetic Writings on the Continuing War Against Women [Yaşam ve Ölüm: Kadınlara Karşı Yürütülen Savaş Hakkında Özür Dilemeyen Yazılar] isimli kitabında Andrea Dworkin annesinin ona sık sık "onu sevdiğini ama ondan hoşlanmadığını" söylediğini anlatır. Annelerinin kendilerine böyle söylediğini doğrulayan her ırktan ve sınıftan kadın vardır. Bunun sonucunda içten içe sanki kendilerinde yanlış bir şey varmış gibi hissederler. Annesiyle ilişkisini anlatan Dworkin şunu anımsar: "İçsel yaşamım onun gözünde kendisine karşı bir sitemdi. Kibirli olduğumu düşünür, kendi düşüncelerime değer vermemden özellikle nefret ederdi. Düşüncelerimi kendime sakladığımda ona karşı komplo kurduğumu düşünürdü. Ona ne düşündüğümü söylediğimdeyse küstah olduğu-

mu söylerdi, kötücül ne varsa oydum: Musibet, çirkin, rezil... Beni sık sık ondan daha zeki olduğumu düşünmekle suçlardı." Sürekli olarak yetenekli kadınların annelerinin onları kibirli olmakla suçladığını söylediğini duyuyorum. Annem, kendisinden daha zeki ve daha iyi olduğumu düşündüğümü sandığı için sürekli başımın etini yerdi.

Feminist akademik çalışmalar, vazifeşinas kız çocuklar, eşler ve anneler olmak için kendi eşsiz yetilerini bastıran kadınların genellikle öfkeyle dolu olduğunu anlamamıza yardımcı oldu. Kendi gelişiminin engellendiğini düşünen bir kadının, kızının kendini gerçekleştirdiğini görmekten heyecan duyması mantıklı olurdu, ancak annenin aşınan özgüveni genelde karışık duygulara ya da rekabet ve öfkenin en saf haliyle ifade edilmesine yol açar. En kötü durumda, anne-kız çocuk arasındaki bu savaş ebeveynlerin, yetilerini hiçbir zaman gerçekleştiremesin diye kızlarının özgüvenini sistematik olarak yok etmeye çalıştıkları, fiilen ruh cinayeti işlemelerine neden olacak davranışlar sergilemelerine neden olabilir.

Ataerkil düşünce, annelerle kızları arasındaki rekabeti normalleştirdiği gibi, kız çocuğun isyanını da normalleştirir. Neyse ki sakatlayıcı düzeyde özgüven eksikliğinden kurtulmuş veya gelişimleri teşvik edilen ailelerde yetiştirildikleri için hayata yeterince hazırlıklı başlamış ilerici feminist anneler günbegün, rekabete girmedikleri veya değersizleştirmedikleri muhteşem kız çocuklar yetiştiriyorlar. Bu deneyim, anne-kız bağında kıskançlığın ve rekabetin doğalında mevcut olduğunu iddia eden her görüşe doğrudan meydan okur. Kendini seven bu kız çocukların varlığı sayesinde kadın ruhumuz yücelir. Onların kişisel gücü baş döndürücü ve muhteşemdir. Bu gücü kuvvetli ve sert bir parfüm gibi etrafa yayarlar. Kız çocukluğunun bu gücünün, yaygın olsaydı, geleneksel cinsiyetçi toplumsal düzeni nasıl da rahatlıkla baltalayabileceğini

kolayca görürüz. Bir gün bu kız çocuklar hikâyelerini kamusal bir şekilde anlatan kadınlar olacaklar. Kendilerini destekleyen, tasvip eden ve onlara her zaman özen gösteren annelerine dair anıları, anne-kız arasındaki nefrete ve çatışmaya dair eski imgelere meydan okuyan ve bu imgeleri değiştiren karşı anlatılar olarak yerini alacak.

Anneler ve kızları arasındaki çirkin rekabet ve çatışma, sadece yetişkin kadınların kişisel gelişiminin ve kendini gerçekleştirmesinin cinsiyetçi bir biçimde bastırılmasına bağlanamaz. Bir sürü yetenekli, başarılı, güçlü kadın, kaba bir şekilde ve zalimce kızlarıyla rekabete giriyor. Ünlü anneler ve kızlarının ilişkisine dair çok sayıda korku hikâyesi vardır. Yazar Kathryn Harrison'ın anı kitabı *The Kiss*'de [Öpücük] baba ve kızı arasında rızaya dayalı cinsel ilişki epey dikkat çekmiş olsa da, kitapta kayda geçen asıl dehşet verici hikâye Harrison'la annesi arasındaki yoğun ve şiddetli rekabettir. *Tek Meyve Portakal Değildir** isimli eserinde, Jeanette Winterson'ın işçi sınıfına mensup annesi, kızını kitap tutkusundan ötürü cezalandırır. Annesinin, kitap koleksiyonunu bulmasından korkar ve şöyle der: "Bir gün buldu da. Her şeyi yaktı."

Kimileri annelerinden nasıl gördülerse öyle ebeveynlik yaptıklarını ileri sürecektir; bu nedenle cinsiyetçi düşünce asıl suçlu olmaya devam eder. Önemli olan, başkasının, yani kendinde eksik olana sahip olan kadının psişik olarak yok olmasını ve mahvını isteyen bu olumsuz, rekabetçi dürtünün genel olarak kadınların etkileşimlerinde olduğu kadar, anne-kız bağında da sıklıkla görülmesidir. Başarılı kadınlar ve kızları arasında rekabet çoğunlukla, yetişkin kadının ataerkil bir kültürde yaşlanma korkusundan kaynaklanır. Bir kadın ne kadar yetenekli ve güçlü olursa olsun, cinsiyetçiliğin

* *Tek Meyve Portakal Değildir*; Jeanette Winterson; Türkçesi: Sevin Okyay; Sel Yayıncılık; 2017. —y.h.n.

kuralları onu yaşlandıkça değersiz kılmaya devam eder. Bu yüzden yetenekli, başarılı, çekici bir kadın, kendinden daha az yetenekli, pek de başarılı veya çekici olmayan kızının, gençliği sayesinde daha çok değer göreceği, her şeye rağmen "kazanacağı", cinsiyetçiliğin bunu garantileyeceği gerçeği karşısında kendini tehdit altında hissedebilir.

Kendine güveni olmayan genç bir kadınken, gençliğin bir kaynak olduğunu düşünmezdim. Özgüvenimin pek de sağlam olmayışı gençliği bir yük haline getirmişti. Yaşlanmak istiyordum, çünkü yaşla birlikte netlik ve güven kazanacağıma emindim. Orta yaşa gelince birden ataerkil kültürde genç bir kadının bedeninin ne kadar güçlü olduğu gerçeğinin farkına vardım. Bunu entelektüel düzeyde bilsem de derinden, duygusal olarak hissetmek başka bir şeydi. Doğruyu söylemek gerekirse, bir daha asla bu taze, genç enerjiye sahip olamayacağımı fark etmek beni şaşkınlığa uğratmıştı. Daha yaşlı erkeklerin kendilerinden genç kadınları arzulamalarının nedeninin bu enerjiyi içlerine çekmek, bu sayede onu kendi yaşamlarında ilelebet kaybedişleriyle hesaplaşmamak olduğuna eminim. Yaşlanmakta olan ve kolunu kanadını kıracak kadar düşük özgüvene sahip bir kadın, şüphesiz böylesi bir gençlik enerjisini kendisi için yıkıcı bir hakaret gibi görür. Ortaya çıkmakta olan bu genç kadınlığın enerji ve heyecanına şahit olmak zorunda kalan, kendine güveni olmayan bir anne de bunu salt kendi kimliğine ve karakterine saldırı olarak görebilir.

Çağdaş anılarda tekrar tekrar anne-kız bağında görülen yoğun nefret ve zalimlik betimlenir. Çoğu okur Kathryn Harrison'ın *The Kiss* isimli anı kitabında rızası dahilinde yaşanan baba-yetişkin kız ensestinin ifşasından ötürü şaşkınlık içinde kalmış olsa da ben, annesine karşı beslediği yoğun nefreti daha şaşırtıcı buldum. Trajik

bir şekilde, annesiyle aralarındaki nefret ve rekabet onu, babasının uygunsuz cinsel tekliflerine genç bir yetişkin olarak rıza göstermeye sevk ediyor gibi görünüyor. Harrison çocukluğunu, annesiyle ve anneannesiyle aynı evde büyümesini betimlerken gerçek hislerini bastırmayı öğrendiğini itiraf eder: "Bu ders, kadınlar arası savaş halinin ve alengirli, değişken ittifakların yaşandığı çocukluğu esnasında iyice pekişmişti." Yeme bozukluğuna değinen Harrison, şunu da açıkça ortaya koyar: "Anoreksiya, annemin idealine kendimi uydurma, sonra da kendimi silme girişimi olarak başlamış olabilir. Ancak bu yaptığımın daha derin, daha sinsi ve kalıcı cazibesi annemi sürgün etmek. Anoreksiya tatmin edilebilir ama annem asla tatmin edilemez. Bu yüzden annemin yerine, kendine özgü ödüller sunan, bir kefaret ve reddetme sistemi olan bu hastalığı koyuyorum. Bu, anneleri hükümsüz kılıyor." Kitap hakkında birbiri ardına yazılan eleştirilerde babayla yetişkin kızı arasındaki bu yasak "romantizm" heyecanla anlatılsa da, Harrison'ın annesine karşı beslediği bu korkunç nefret "normal" kabul edilir.

Bugünden geçmişe bakarak yazan Harrison, annesinin küçükken onu ihmal ettiğini, ona karşı kayıtsız kaldığını, bu nedenle annesine karşı beslediği bu nefretin makul bir tepki olduğunu öne sürer. Öte yandan babası ortalarda yoktur, ihmalkâr ve istismarcıdır, buna rağmen asla Harrison'ın topyekûn öfkesine, aşağılamasına ve hor görmelerine maruz kalmaz. Kadınlara birbirlerine öfkelenmek daha kolay gelir. Erkeklere yönelen kızgınlığı daha tehdit edici, erkeklerin misilleme gücünü daha tehlikeli bulurlar. Harrison'ın annesi, kızının tutarlı ve özenli bir biçimde tanınma isteğine yanıt vermeyi reddeder. Annelerimizin büyük bir kısmı bu çelişkili davranışa sahiptir; ama çoğumuz onlara rekabetçi bir öfke ve nefretle misilleme yapmayız. Feminist düşünür Naomi Wolf, *Promiscuities* [Serbest İlişkiler] isimli anı kitabında onun ve yaşıtı diğer kadınla-

rın "anneleriyle aralarında oluşmakta olan cinsel rekabeti beslemelerinin" normal olduğunu sandığını belirtir. Kısa süre önce yayımlanan anı kitabı *Black, White and Jewish*'de [Siyah, Beyaz ve Yahudi] Rebecca Walker, yazar olan annesinin tüm ilgisini çekmek için nasıl çaresizce "şöhret" dünyasıyla rekabet etme arzusu içinde olduğunu yazar.

Genç bir yetişkin olduğum zamanlarda, entelektüel anlamda başarılı bir annemin olmasını istediğim bir dönem geçirmiştim. Fantezim, bu annenin bana rehber olması, sanatsal gelişimin çalkantılı sularında bana yol göstermesiydi. Hiç olmazsa beraber yürüdüğümüzü hayal ederdim. "Ünlü" annelerin kızlarıyla tanışmaya başladıkça bu anne-kız bağı imgesi paramparça oldu. Ünlü bir sanatçının yetişkin kızı beni annesinin son sergisini görmeye davet etmişti. Davet etmeden önce, annesinin "paçavra" gibi görünme deyip postayla makyaj malzemesi gönderdiğini anlatmıştı. Annesi ayrıca sergide konuşmamamız kaydıyla, bir arkadaşını da getirebileceğini söylemiş. Tanınmış bir düşünür ve yazar olan kızı, annesinin taleplerine gönülden razı oldu, hem onu memnun etmek hem de garezini uyandırmamak istiyordu.

Tanıştığım annelerin çok büyük bir kısmı ya tehlikeli düzeyde rekabetçiydi ya da bilinçli bir şekilde kayıtsızlık içerisindeydi. Annelerinin ilgisine ve onayına susamış kızları genelde duygusal olarak o kadar kırılgandı ki, ne işlerinde ne de ilişkilerinde yaşamlarına sahip çıkacak kararlar alamıyorlardı. Beni daha da şaşırtan, bu başarılı annelerin çoğunun feminizmin savunucusu olmalarıydı. Eril cinsiyetçiliği mükemmel bir biçimde eleştirebilen bu kadınlar, kadınlığa dair cinsiyetçi fikirlerin kızlarıyla ya da aynı şekilde diğer kadınlarla ilişkilenmelerini nasıl belirlediğini görmüyorlardı. Kızlarına karşı bu zalim tavırları çocuklukla sınırlı kalmıyor, kızlar olgun, yaralı kadınlar olduklarında bile devam ediyordu. Erica Jong, femi-

nist hareketin en aktif olduğu dönemde elde ettiği başarıya diğer kadınların gösterdiği tepkiyi şöyle anımsar: "Son derece akıllı birkaç kadından aldığım sert eleştiriler beni şaşkına çevirmişti... Diğer kadınlara saldıran bunca feminist olması çok şaşırtıcı! Kadınlar dünyayı değiştirecekse, bence önce kendilerini değiştirmeleri, bize öğretilen bu rekabetçiliği aşmaları ve birbirlerine karşı gerçekten kız kardeş gibi davranmayı öğrenmeleri gerekiyor."

Kadınlar arasındaki haset her daim son derece bölücü olmuştur. Pamuk Prenses veya Hansel ve Gretel masallarını ilk işittiğimiz anı anımsamayanımız var mı? Bu kendilerinden yaşlı, daha güçlü kadınların masum kız çocuklara karşı beslediği nefret kaçımızın kafasını karıştırmıştı? Neden hep ortada "en güzelin kim olduğunu" belirleyecek bir yarışın olması gerektiğini merak ettiğimi anımsıyorum. Anne babası yemek yerken Hansel ve Gretel'in açlıktan öleyazmalarını anlamak güçtü. Babanın, kötü kalpli eşin/üvey annenin çocukları kovmasına izin vermesini anlayabilen var mı? Bizleri en çok etkileyen peri masallarına dair kadınların yazdığı makaleleri derleyen Fern Kupfer, rekabetçi habis üvey anne hikâyelerinin kendi bilincini nasıl etkilediğini vurgular. "Trust" [Güven] isimli makalesinde anılarını kaleme alan Kupfer şunları anımsar: "Çocukken okuduğum peri masallarından hiç unutamadığım, bu dünyada annesiz, yiyecek içeceksiz, korunmasız kalan çocuk hikâyeleridir. Kötü muamele gören Külkedisi, bir başına bırakılmış Rapunzel, annesiz Pamuk Prenses..." Bu hikâyeler genelde kadınlar arasındaki, genç kızlar ile onlardan daha büyük kadınlar arasındaki ilişkilerin doğasına dair kız çocukların beynini yıkama işlevi görür. Kupfer kendi de üvey anne olunca üvey anne rolü üzerine yeniden düşündüğünü yazar. Üvey kızlarına layıkıyla nasıl bakacağını bilemediği anlarda, kendisi ortada olmasa, biyolojik kızına bir üvey annenin nasıl bakmasını isteyeceğini hayal edermiş. Bu soruya

verdiği yanıt, kendi üvey kızlarına karşı tavırlarını belirlermiş.

Pamuk Prenses'in çağdaş film uyarlaması fazlasıyla sorunluydu; çünkü üvey anne (Sigourney Weaver bu karakteri muhteşem canlandırır) çok güzeldir, ama güzelliği yeterli değildir. Üvey kız daha baştan, yeni annesine hiç şans vermemeye karar vermiştir. Bu filmde karakterlerin birbirlerine beslediği kadın nefreti karşılıklıdır. Vahşi eylemleri (birbirlerini yakmaya veya canlı canlı gömmeye çalışırlar) o kadar tuhaftır ki, izlerken acı bile çekemezsiniz. Kadınlar arasındaki rekabeti ele alan pek çok anlatıda, özellikle de arada yaş farkı varsa, belli bir çaba sonunda gençlik kazanmayı başarır, ama sonunda kadınlar arasında muhabbet kalmaz. Her şey kül olup giderken, geriye sadece hasetin o pis kokusu kalır.

Kişinin feminist olduğunu ilan etmekle yetinmesinin pek havalı olmadığı zamanlarda, kadınlar genelde bilinç yükseltme gruplarına katılarak feminizme geçiş süreci yaşarlardı. Bu gruplardaki kadınların oturup erkeklerin arkasından konuşmak dışında bir şey yapmadıklarına herkesi inandıran popüler mitlerin aksine bu grupların çoğu, kadınlar olarak birbirimizi ve diğer kadınları nasıl gördüğümüzü, birbirimize nasıl davrandığımızı konuşarak başlardı. Diğer kadınlarla ilgili korkularımızı ve onlara karşı beslediğimiz nefreti itiraf ederdik. Kıskançlıkla nasıl savaşacağımızı, haset siyasetini vs. konuşurduk. Feminist olma sürecinin bir kısmı da birbirimizi değerlendirirken takındığımız cinsiyetçi tavırları eleştirmek ve değiştirmekti. Kız kardeşlik sadece -regl, dış görünüşümüzü takıntı derecesinde önemsemek veya erkeklere söylenmek gibi- paylaştıklarımızla ilgili bir şey değildi; şikâyetçi olduğumuz şeyler olduğunda veya kendimizi kurban rolünde bulduğumuz anlar dışında da, kadınların birbirlerine özen ve dayanışma göstermeyi öğrenmesiyle ilgiliydi.

Birinin bir derdi olduğunda veya ortak bir derde sahip olunduğunda pek çok kadın birbirine sıkı sıkıya sarılabilir ve bağ kurabilir. Kendine feminist diyen bizler de dahil pek çok kadın için zor olan şeyse, başka bir kadının başarısını onaylamaktır. Çocukluğumuzdan itibaren kadınlar olarak, birbirimize polislik etmek için dışlama, afaroz etme ve sosyal ortamdan uzaklaştırma gibi terör içeren taktikler kullanmayı öğreniriz. Araştırmalar oğlan çocukların, haset veya kıskançlık kaynaklı rekabetten doğan ihtilaflarda birbiriyle kavga etse de, nadiren bir başkasını "öldürmek" için uzun süreli terörist taktikler kullandığını gösteriyor. Kız çocuklarsa genelde ölümüne rekabet eder; bundan kastettiğim, işin, içlerinden birinin sembolik cinayetine varmasıdır. Esasen kadına karşı nefret içeren bu davranış yetişkinlikte de devam eder. Bu, kadına karşı nefrettir; çünkü sadece tek bir kadının günün kazananı olduğunu veya seçildiğini öğreten aynı peri masalı mantığına dayanır. Sanki ataerkinin gözünde kadınların değersiz olduğunu bildiğimiz için sadece takdir görebilmek üzere birbirimizle rekabet ettiğimizde değer kazanabileceğimizi düşünürüz.

Bir zamanlar, erkeklerin aksine, spor yaparak rekabet etme becerisi edinemedikleri için kadınların sağlıklı bir biçimde rekabet etmeyi bilmediklerine inanılırdı. Ancak rekabete dayalı kadın sporlarında eğitmenlik yapan kadınlar da bir takımda kadın sporcular arasında anlaşmazlık olduğunda ciddi güçlükler yaşandığını, bu etkileşimlerin bilhassa gaddar olabildiğini söyler. Bir yazar olarak ben de durumun aynen böyle olduğunu gözlemliyorum; ben veya başka bir kadın meslektaşlarından daha çok dikkat çekiyormuş gibi algılandığında, medya değil o kadın acımasızca saldırılara maruz kalacaktır. Diyelim çok yazdı, daha az yazan kadınlar onu aşağılar veya kendini tekrar ettiğini alenen söyler. Bu liste uzayıp gidebilir.

Özellikle, kadınlar olağanüstü olduğu düşünülen bir kadını takdir etmeyi veya ona değer vermeyi beceremiyor sanki. Diğer kadınlar bu sıradışı kadını genelde sahtekâr olmakla suçlayacaktır.

Görünen o ki erkekler, başka bir erkeğin olağanüstü yetileri veya kabiliyetleri olduğunu kabul etme konusunda daha iyi toplumsallaşmış durumda. Rekabete dayalı spor dünyasında herkes Michael Jordan'ın olağanüstü bir basketbolcu olduğunu kabul edecektir. Şimdi bu, diğer yetenekli oyuncuların ona karşı maçı kazanmaya çalışmayacağı anlamına gelmez; ama daha çok basket attığında, ortalığa çıkıp Jordan'ın aslında iyi bir oyuncu olmadığını, sadece şanslı olduğunu söylemezler. Kadınların "sıradışı" kadınları onaylayamamasının kökeninde yok olma tehdidi yatar. Bir yandan ataerkil kültürde kadınlar, biraz da durumu hafifleştirmek için "kâğıt bardak zihniyeti" dediğim durumla karşı karşıyadır. Kadınların hepsinin aynı olduğunu, dolayısıyla hangisini seçerseniz seçin fark etmeyeceğini söyleyen cinsiyetçi düşünce biçimidir bu. Bu mantıkla karşı karşıya kalan bazı kadınlar, rekabet etme yolunun başka kadınlarda hata ve eksiklik bulmak olduğunu düşünür. Eşsiz, bizi biz yapan özelliklerimiz ataerki (en önemlisi hayatımızdaki erkekler -babalarımız, erkek kardeşlerimiz ve heteroseksüelsek sevgililerimiz) tarafından takdir edilmeyebildiğinden, kadınlar da özel ilgi görmenin veya seçilmenin tek yolunun kadın akranlarının değerini düşürmek olduğunu hissedebilir. Başkasını küçük düşürmek veya onun hakkında kötü konuşmak çok kolaydır; ama kendi özel vasıflarını geliştirmek zordur.

Kadınlar olarak kendi vasıflarımızı geliştirdiğimizde, kendini sevmenin temeli olan özsaygıyı inşa etmiş oluruz. Konu üzerine pek çok kitap yazılmış olsa da ben hâlâ Nathaniel Branden'ın *Six Pillars of Self-Esteem* [Özsaygının Altı Dayanağı] kitabının büyük bir hayranıyım. Branden'a göre özsaygıyı besleyen bu altı dayanak, bilinç-

li bir yaşam sürmek, kendini olduğu gibi kabul etmek, kendine dair sorumluluk sahibi olmak, kendini ortaya koyabilmek, bir amaç güderek yaşamak ve kişisel bütünlüktür. Bu sayılanlar arasında kendini olduğu gibi kabul etmek kadınlar için özellikle zordur. Branden, kendini olduğu gibi kabul etmeyi "kendiyle düşmanca ilişki kurmayı reddetmek" olarak tanımlar. Daha çocuklukta, çoğu kadın öyle ya da böyle kusurlu olduğunu, bu kusurların düzeltilmesi gerektiğini hissetmeyi öğrenir. Temeli ne olursa olsun, bu fikir kesinlikle sürekli olarak cinsiyetçilik aracılığıyla pekiştirilir. Bu düşünce otomatik olarak bizi kendimizle düşmanca bir ilişkiye sokar. İlerici terapi, bireylerin kendini olduğu gibi kabul etme yönünde adım atmasına yardımcı olabilir; çünkü bize kendimizin en büyük düşmanı olmaya nasıl son verebileceğimizi öğretir. Branden'ın "ret" kelimesini kullanma biçimi önemlidir. Kadınlar olarak, değerimizi yadsıyan her şeye hayır deme gücümüze sahip çıkmak zorundayız.

Bilinçli bir şekilde kendimize, kendi gerçekliğimize dair olumsuz anlatıları sahiplenmeyi sürekli olarak reddettiğimizde olumlayıcı olmak ve kendimizi olduğumuz gibi kabul etmek kolaylaşır. Pek çok kadının büyüme sürecinin daha erken dönemlerinde değil de orta yaşlarda kendini sevmeye başlamasının nedeni, orta yaşların kendimizi özgürce memnun ettiğimiz dönem olmasıdır. Beth Benatovich'in *What We Know So Far* isimli derlemesinde yayımlanan söyleşilerde, kadınların tamamı kendini olduğu gibi kabul etmenin daha kolay olduğunu söyler. Billie Jean King, orta yaşta "nihayet istediğimiz her şeyi yapabiliyoruz... Bu da özgürlüğe denk" diyerek bunun tadını çıkarır. Elizabeth Watson orta yaşlı kadınları seslerini yükseltmeye çağırır: "İnandığınız şeyin arkasında durun. Bir şeyleri delicesine isteyen, sonra gidip istediğini alan o ergene dönün. Yaşamınızda önünüzde kimsenin, hiçbir şeyin durmadığı bir an bu." Yıllarca başkalarını memnun ettikten veya kendini yok saydıktan

sonra kadınlar genelde hayatlarının ortasında özeleştiriye başlar; böylesi bir değerlendirmeyi daha genç yaşta yapmaları daha zor veya tehditkâr olabilirdi.

Orta yaşımızda zamanın geçip gitmekte olduğunu, yeniden başlamak için sonsuz şansa sahip olmayacağımızı biliriz. Jane Jervis, orta yaşında üniversitede rektör olma yolculuğuna nasıl başladığını anlattığı öyküsünde, kendi ihtiyaçlarına değer vermeyi seçmesinin ilk evliliğinin sona ermesine neden olduğunu teslim ediyordu. Evlilikleri uzun süren, sonra kocaları tarafından genelde daha genç bir partner için orta yaşta terk edilen kadınlar sık sık özerk bir kimliklerinin olmayışı gerçeğiyle yüz yüze gelir. Orta yaş kendilerini yarattıkları andır. Üniversitede ilk yılımda tanıştığım en iyi arkadaşım, yirmi yıldan uzun süre evli kaldıktan sonra boşandı, dört mükemmel çocuk yetiştirdi, şimdilerde çok uzun zaman önce edindiği ama ataerkil evliliğe teslim ettiği kimliğine yeniden sahip çıkıyor. Kendini bulması sersemletici, heyecan verici bir deneyim. Daha önce hiç bu kadar özgür olmamıştı. Bu hem neşeli hem korkutucu. Çoğumuz gibi o da kendini sevme aşamasına geç ulaşıyor ama onun yolculuğu başından beri dopdolu ve verimli.

Kendini sevmek ataerkil sistemde kadınlar için her zaman risklidir. Kadınlar olarak kusurlu, güvensiz veya özellikle bağımlı ve muhtaçmışız gibi yaşadığımızda ve böyle davrandığımızda daha fazla ödüllendiririz. Öncelikle kabul görmekle ilgili psikolojik ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağını öğrenmeyen bir kadın, her zaman bir yoksunluk alanından hareket edecektir. Bu psişik durum onu kırılganlaştıracak ve genellikle sağlıksız ilişkilere götürecektir. Riskli olsa da, kendimizi sevdiğimizde artan memnuniyetimiz ve kişisel gücümüz, genel kabul gören cinsiyetçi kuralları takip etmeye karşı çıktığımız için reddedildiğimizde ya da cezalandırıldığımızda bizle-

ri ayakta tutar. Kişisel gelişim kitapları ve terapiler bizleri genelde kendini sevme edimlerinin yaşamı daha iyi, daha mutlu kıldığına inanmaya teşvik eder. Bu nedenle kendimizi sevmeyi tercih ettiğimizde etrafımızda hınç uyandırmamız, biz kadınlar için özellikle kafa karıştırıcıdır.

Kendi kendimi iyileştirdiğim o güzel dönemde, nihayet kendimi canıgönülden benimsediğimi hissettiğimde, bu değişimlere olumlu tepki alamadığım için ilkin bocalamıştım. Sanki hayatımdaki insanlar ben krizdeyken, doğru düzgün yemek yemezken veya depresifken beni daha çok seviyordu. Lisansüstü eğitimim esnasında, her şeye sahip gibi görünen benden daha yaşlı, başarılı, güzel kadınlara korku ve hayranlıkla karışık bir saygı duyardım; sonra alkolik olduklarını veya başka şekillerde kendilerine zarar veren alışkanlıklara sahip olduklarını öğrenirdim. Bu kadınların ciddi sorunları olduğunu bilmek sahip oldukları gücü meslektaşlarının çoğunun gözünde dengeliyordu. Güçlerinin uyandırdığı nefretin yoğunluğunu azaltıyordu. Genelde merhamet nesnesiydiler. Sağlıklı olsalardı, gerçekten de her şeye sahip oldukları düşünülseydi, kesin kötücül hasetin ve vahşi saldırıların nesnesi olurlardı.

Erkekler beni ve tanıdığım diğer kadınları dağılmış haldeyken daha çekici buluyordu. Bunun nedeni kendiyle veya yaşamıyla ilgili iyi hislere sahip olmayan veya kendini sürekli güvensiz ve ürkek hisseden biri üzerinde tahakküm kurmanın daha kolay olmasıydı. Kadınlar başkalarının kendilerini istemeyeceğinden korktukları için mutsuz ilişkileri sürdürdüklerini söylemekten çekinmez. Tüm kadınlar, bir kadının kendi refahı için harekete geçmekte ne kadar becerikliyse ataerkil kültürde o kadar az arzu edilebileceğini içgüdüsel olarak bilir. Sağlıklı ve kendini seven kadınları daha az erkek "istese de", bu erkeklerle kurulan bağlar daha destekleyici, kalıcı ve tatminkâr olacaktır.

Aynı zamanda pek çok kadın, bir zamanlar kendini diğer kadınlara bağlayan ortak davranış şablonlarını değiştirdiğinde kadın arkadaşları tarafından reddedildiğini görür. Kadınlar genellikle sırlarını ve ortak deneyimlerini paylaşarak, bakış açılarında veya arzularında farklar olduğunu gösteren her şeye dair yalan söyleyerek bağ kurar. Bu bağları yıkan genellikle ihanettir. Kadınlar olarak aramızda kalıcı sevgiyi yaratabilmek için önce doğruyu söylemeyi öğrenmemiz, iyi bir kadının asla düşündüğünü söylemeyeceğini öne süren cinsiyetçi fikri bir kenara bırakmamız gerekir. Kadınlar arasında pek çok arkadaşlık, biri kendi gerçeklerini doğrudan arkadaşına anlatamadığı, bunun yerine ufak dedikodu veya kara çalma vasıtasıyla hislerini aktarmayı tercih ettiği için bitmiştir. Harriet Lerner, faydalı eseri *Kandırma Dansı*'nda* şöyle der: "Başkalarıyla yakınlık kurmaya dönük en derin arzumuzun temelinde doğruyu söyleme mücadelesi yatar... Eşitsizliğin olduğu yerde doğruyu söyleyemeyiz... Kişisel ve siyasi bütünlük mücadelesinde huzurlu bir durak yoktur... Bugün, elde etmeye çalıştığımız varsayımsal gelecekteki dünyada hâkim olmasını istediğimiz değerlere göre yaşayabiliriz. Şu anda yaşamlarımızda çeşitliliği, karmaşıklığı, kapsayıcılığı ve bağı onurlandırmak, doğruyu söyleme güzergâhını herkes için genişletmek demektir." Kişisel bütünlük kendini sevmenin temelidir. Kendine ve başkalarına karşı dürüst olan kadınlar kırılgan olmaktan korkmaz. Başka kadınların bizim maskemizi düşürmesinden veya bizi ifşa etmesinden korkmayız. Yok edilmekten korkmamıza gerek yoktur, çünkü seven kadınlar olarak kimsenin bütünlüğümüze zarar veremeyeceğini biliriz.

Kendini sevmeyi tercih eden kadınların hiçbiri bu tercihinden pişmanlık duymaz. Kendini sevme bir kadına muazzam bir güç ve

* *Kandırma Dansı*; Harriet Lerner; Türkçesi: Ezgi Deniz; Varlık Yayınları; 1997. —y.h.n.

özgürlük verir. Herkesle ilişkilerini geliştirme, en önemlisi diğer kadınlarla bir topluluk halinde yaşama, dayanışmayla ve kız kardeşlik bağlarıyla ayakta durma olanağı sağlar. Marilyn Frye derleme yazılardan oluşan kitabı *Willful Virgin*'de [Başına Buyruk Bakire] şu faydalı kavrayışı paylaşır: "Fark yaratmak için... kadınlar imkânsız şeyler yapmak, imkânsız düşüncelere sahip olmak zorundadırlar, ki bu sadece topluluk içinde gerçekleştirilir. Ortak duyguya sahip bir topluluk olmaksızın birey radikal kavrayışlarına sahip çıkamaz, kafa karışıklığı yaşar, bildiğini unutur... Birbirimizi cesaret, tahayyül ve bellek konularında yaratıcı adımlar atmaya davet ederiz ama, kadınların inisiyatiflerini tanıyan ve onaylayan bir kadınlar topluluğu olmaksızın bunu gerçekleştirmek imkânsızdır." Kendini seven bir kadın daha fazla çatışma yaşasa da önüne çıkan güçlüklerle başa çıkma yetisine sahiptir. Bu yetinin temelinde kendini kabul etme, bütünlük ve her daim kendi refahı için en iyisini yapma hevesi yatar. Kendini seven kadın bu yetilerle birlikte, kadınlar topluluğunda ayakta durma, sevgi çemberine girme kuvvetine sahip olur.

Kısa süre önce, lisans eğitimim sırasında tanıştığım en iyi arkadaşım kızlarıyla birlikte beni ziyarete geldi. Kızlarının önünde otuz yılı aşkın dostluğumuzu kutladık, aramızdaki bağı beslemek için yaptığımız her şeyi onlara anlattık. Yanılgıya kapılıp onun erkek arkadaşını baştan çıkardığımı sandığı veya en iyi arkadaşı siyah olan beyaz bir kadının çocuklarına ırkı veya ırkçılığı açıklamama gafletine üzüldüğüm anlar gibi zor zamanlarda birbirimize duyduğumuz olumlu düşünme hevesimizi onlarla paylaştık. Hâlâ devam eden, birbirimize karşı dürüst olma, birbirimizi affetme ve kişisel gelişimimizi besleme taahhüdümüzü paylaştık. Aramızdaki sevgi sürdüğü için, zamana ve farklı tercihlerimize direndiği için şanslı olduğumuzu düşünüyoruz.

April, on sekiz yaşımdayken ona evlenmek gibi bir niyetim olmadığını, bağımsız, özgür bir kadın olmam gerektiğini açıkladığımı anımsıyor. Kendisinin de aynı özleme sahip olduğunu hissettiğini ama bir şekilde bunu bastırdığını, henüz kendi üzerinde tamamıyla söz hakkı edinmemişken içinde bulunduğu kültürün onu evliliğe çekmesine izin verdiğini hatırlıyor. Farklarımız üzerine konuşabiliyoruz, birbirimizin hayatına hafiften gıpta ettiğimizi (evet, böyle muhteşem kızlara sahip olmasına gıpta ediyorum) paylaşıyoruz, yine de bu gıpta etme halinin olumsuz kıskançlığa dönüşmesi gerekmiyor; çünkü benim bu bolluğu paylaşmama izin veriyor. Bu birlik anında, kadınlar arası dostluk, sevgi, dayanışma ve April'ın kızlarının da kendilerine dans edebilecekleri bir sevgi çemberi, kolları onları hep sarıp sarmalayacak bir kadınlar grubu bulma umudu için kadeh kaldırdık. Kendilerini bizim kendimizi sevdiğimiz yaşlardan önce sevebilsinler diye, diğer kadınları doğru bir biçimde sevsinler diye bilgeliğimizi paylaşmak istedik.

Büyürken gittiğim kilisede en sevdiğim şarkılardan birinde şu soru sorulurdu: "Ruhun ne durumda, özgür ve tam mısın?" Kendimizi sevdiğimizde, ruhumuzun en derin ihtiyaçlarına kulak veririz, terk edilmekten ve başkaları tarafından tanınmamaktan artık korkmayız. Kendimizi net bir biçimde, gerçekten olduğumuz gibi görürüz. Bu netlik, kuvvetimizin ve huzurumuzun kaynağıdır. Birlikte sevgiyi arayabileceğimiz, içten sohbetler edip kutlama yapacağımız, sürdürdüğümüz kadın dayanışmasının hoşluğunu bağrımıza basacağımız bilinçli farkındalığın alanıdır bu netlik.

10

SEVME HAKKIMIZ

Kadınlar sadece kendilerini severek yaşayamaz. Kişisel gelişim kitaplarındaki önerilere, kendini sevmeyi, başkalarını sevme ve onlar tarafından sevilme ihtiyaçlarımızın karşısına koyan tavsiyelerden ibaret malzeme seline yanıt olarak, bunu cesaretle ilan ediyorum. Tabii ki, hiçbir kadın önce kendini sevmeden tam mânâsıyla sevilemez. Şüphesiz, erkek odaklı, kadından nefret eden bir kültürde, kadınların sürekli kendini inkâr etmesi, başkalarını memnun etmeyi kendi gelişimlerinin önüne koyması o kadar çok talep edilir ki, kadınların refahını savunanlar da genelde diğer aşırı uca savrulur. Kadınların kendini sevme ihtiyacını ve hakkını vurgulayarak, bir kere bu gerçekleşti mi sanki hepimiz "sonsuza dek mutlu yaşayacakmışız" gibi yaparlar ve kıymetli vaktimizi hayallerimizin aşkına, birlikteliklere özlem duyarak harcamamamızı önerirler.

Aslında her yaştan kadın, ister çocukluklarında sevmeyi öğrenmiş (dolayısıyla kendini seven) ister kendini sevmeyi yaşamın ilerleyen yıllarında öğrenmiş olsun, ciddi güçlüklerle karşılaşır; çünkü kültürümüz henüz kadınların refahını destekleyecek ve sürdürecek şekilde bir dönüşüm geçirmedi. Bu dönüşüm gerçekleşmiş olsaydı, kolektif bir biçimde kendimizi sevmeyişimiz ve özsaygı sahibi olmayışımız sorun olmazdı. Genelde, özellikle de yetişkin kadınlarda kendini sevme tercihi inanılmaz fedakârlıklar gerektirir. Kendini sevme işine kalkışmadan önce, hayatlarındaki herkes onları değer-

sizleştirmeye ve/ya tahakküm altına almaya alışmışsa, işleri daha da zordur. Bunun farkına varırsak, kendini sevme işine kalkışması gerektiğini içgüdüsel olarak bilen kadın kitlelerinin neden korkuyla kapana kısıldığını anlamamız daha kolay olur.

Önemli değişimler, kayıpla yüzleşmemiz gerektiği anlamına gelir. Ne zaman bir şeyden vazgeçsek, vazgeçtiğimiz şey gitmesi gereken bir şey bile olsa arkasında boşluk bırakır. Genelde ardından depresyon sürecinden geçeriz. Beth Benatovich'in *What We Know So Far* isimli derlemesinde yer alan röportajlarda kadınlar, değişime kucak açmak için korkuyu aşma mücadelesinden bahseder. Japon-Kuzey Amerikalı yazar Janice Mirikitani şöyle der: "Değişim çoğu insan için kolay değildir. Kötü bir gerçeklik genelde değişim fikrine yeğdir; olumlu yöndeki itici güç bize yabancı olduğunda bildik şeytanları kucaklamayı tercih ederiz." Kapana kısılmayı tercih etmiş olan kadınlar, muhtemelen bu gerçekliğin de etkisiyle, toplumun geri kalanıyla birlikte hareket eder ve kendini tamamen gerçekleştirmiş, kendini ve başkalarını seven kadınlara karşı özel olarak güvensiz, şüpheci yaklaşırlar ve onlara saldırırlar.

Başarılı olmak kendini sevmek anlamına gelmez. Gloria Steinem'ın çoksatan *İçimizdeki Devrim** isimli kitabı, başarıya ulaşmış pek çok kadının özsaygıları hâlâ yetersiz olduğu için tatmin olmadığını gözler önüne serer. Başarılı olmaya çalıştıkça pozitif anlamda özsaygı ve kendine dönük sevgi yaratma ihtiyacıyla daha çok karşılaşırız. Steinem bize şunu hatırlatır: "Gerçekten de merkezi konumdaki özsaygı yetişkinlikte bile düşük seyrediyorsa, düzeyi ne olursa olsun, görev odaklı dışsal başarılar veya onay görmek bunu telafi edemez." Bu olumlu temel olmadığında, bir noktada (Steinem'ın

* *İçimizdeki Devrim*; Gloria Steinem; Türkçesi: Füsun Doruker; Altın Kitaplar; 1993. —y.h.n.

kitabının temel tezi de budur) özsaygının düşük seyretmesi bize zarar verecektir. Bazı başarılı kadınların aşamadığı, düşük seyreden özsaygının bir diğer boyutu da, başarılı olmayı seçmenin onları otomatik olarak "kadınsı" olmayan veya daha az arzu edilebilir kadınlar haline getireceği korkusudur. Bu kadınlar anlamlı, ciddi ilişkilere ve/ya evliliklere sahip olduklarında bile böyle hissetmeyi sürdürebilirler. Kendilerini sevginin erişemeyeceği bir alana konumlandıracağı korkusuyla yükselmekten korkan parlak kadın öğrencilerin derslerdeki varlığı bir hoca olarak bana daima huzursuzluk verir.

On dokuz yaşında ciddi bir ilişkiye başladığımda çok mutlu olmuştum; çünkü, bir kere bir adama sahip olabildiğimi kanıtlarsam, dikkatimi entelektüel ve sanatsal yeteneklerimi geliştirmeye vakfedebileceğimi hissetmiştim. O kadar rahatlamıştım ki. Sanki üzerimden ağır bir yük kalkmıştı. Büyürken annem, babam ve öğretmenlerim erkeklerin aslında akıllı kadınları pek sevmediğini, üniversite eğitimi almaya çaba göstermeyi tercih ettiğim için daha da az arzu edilebilir olacağımı söyleyip durmuştu. Zihinsel kapasitemi takdir eden erkek bir meslektaş bulur bulmaz hemen ona bağlanmıştım. Arzu ve beraberlik meselesi hallolduktan sonra (öyle ya, erkek bir partnerim vardı, sevgiye değer olduğumu, kayıp vaka olmadığımı kanıtlamıştım), diğer isteklerime odaklanabilirdim. Yine de içten içe kendimi fena halde güvensiz hissediyordum. Kendini sevmeyi öğrenmeye emek harcayana kadar bu güvensizlik yakamı bırakmadı. Kendimi tamamıyla kabul etmek için travmatik istismarın neden olduğu çocukluk yaralarımı sağaltmam gerekiyordu. İlerici terapi ve feminist bilinç yükseltme grupları, geçmişi aşmayı ve daha olumlu gelecekler yaratmayı öğrendiğim ortamlar oldu.

Uzun süreli ilişkim tam da doktora eğitimimi tamamlayıp prestijli *Ivy League*'e mensup bir kurumda ders vermek üzere işe başladı-

ğımda son buldu. İlişkiyi sonlandırmayı seçen kişi bendim ama, bunun nedeni partnerimin başarılarımı canıgönülden desteklemeyi ve tasdik etmeyi reddetmesiydi. Lisansüstü eğitimim boyunca okul arkadaşlarımdan biri iş teklifi aldığım anda ilişkimin biteceğini söyleyerek bana takılmıştı. Arkadaşım, entelektüel isteklerim sadece istek olarak kaldıkça, partnerimin zihinsel yeteneklerimi onaylamasının pek bir şey ifade etmediğini hissediyordu. Lisansüstü eğitim benim için zor olmuştu. Bu eğitimi, tekrar tekrar, saldırgan bir biçimde utandırıldığım ve aşağılama törenlerine maruz kaldığım işlevsiz ataerkil aileme benzetiyordum. Doktoramı bitirmem epey sürdü. Bu süre zarfında erkek partnerim hayatımda kimseden görmediğim desteği sundu ve beni herkesten çok yüreklendirdi. Başarılı olduğum anda bu desteği çektiğinde hayretler içinde kalmış ve hayal kırıklığına uğramıştım. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin sonraki kuşaklara aktardığı tüm ataerkil kehanetler doğru çıkmış gibi hissettim, sanki erkekler nihayetinde gerçekten de akıllı kadınları sevmiyordu. Bu hisler başarılı olmaya çalışan pek çok kadının otobiyografik anlatılarında devamlı olarak yer bulur. Gerçekten de kadınlar, kendisi üstün, akıl veren konumunu koruduğu, bense koruması altındaki seksi, isyankâr kadın olduğum sürece erkek partnerimin zekâmı dert etmeyeceğini, ama kendimi geliştirip onu aşarsam reddedileceğimi söyleyerek beni tekrar tekrar uyarmıştı. Derken partnerim, en kritik anda desteğini çekince, muhakkak yanlış bir şey yapmış olduğum gibi saçma bir hisse kapıldım.

Pek çok kadın bunları yaşadı, bu kadınlar özellikle de cinsiyetçi cinsiyet rollerini bırakıp özgürleştirici var olma alışkanlıkları edinen kadınlardı. Çin'de doğan Koreli akupunktur ustası ve doğal ilaç yapımında uzman olan Ai Ja Lee, eczacılık okulundan sınıf arkadaşı ile evlenmişti. Ai Ja Lee olağanüstü yetilere sahip bir şifacı olarak tanınmaya başladığında, başlangıçta onu destekleyen partneri bu

başarının kendisine zarar verdiğini hissetmeye başladı. Bu duruma şiddet ve ihanetle tepki gösterdi. New York'a göç ettikten sonra eczacılık sınavlarına girdiklerinde Lee, partnerinin aksine ilk sınavda geçince, partneri boşanmak istedi. Lee bu anı şöyle anımsar: "Hiç kötü bir adam olduğunu düşünmemiştim, sadece korkmuştu ve karısından aşağı kaldığını hissediyordu, bu onuruna dokunmuştu... Öylece gitti, yanında arabayı ve mobilyaları da götürdü. Elimde sadece üç dolar kalmıştı, bir de bakmam gereken üç bebek. Bu şekilde terk edilmek beni o kadar utandırmıştı ki... ciddi ciddi intiharı düşündüm." Başarılı olmaya çalışan ve partnerleri tarafından duygusal olarak terk edilen pek çok kadının zihninde, sanki sorunu yaratan partnerlerinin cinsiyetçiliği değil de kendi başarma arzularıymış gibi, ilişkinin bitmesinden dolayı kendilerini suçlayan aynı kaset dönüp durur. İlişkinin bitmesinden dolayı kendilerini suçlamak kariyerlerinde elde ettikleri ilerlemeden dolayı hissetmeleri gereken neşeyi ve güveni eksiltir.

İşyerinde kadınlar olarak erkeklerle eşit olduğumuzu kanıtladığımız andan itibaren, bu başarıyı baltalama stratejileri de yoğunlaştı. Erkek ve kadın cinsiyetçi düşünürler bu kadınların, başarılı olmayı arzuladıkları için erkeklerden nefret ettikleri ve kadınsı olmadıkları fikrini desteklemeyi sürdürdüler; bununla da kalmayıp onları son derece korkunç ve şeytani olarak resmettiler. Erkek muadillerinden daha amansız ve yırtıcı olarak gösterilen bu kadınlar "kaltak tanrıçalardı." Kadınları sevme fikrini sahiplenmeye devam eden feminist düşünürler, güçlü kadınların bu şekilde tektipleştirilmesine karşı çıktı ve kadınların işyerinde eşitlik elde etmesine karşı verilen bu tip bir tepkinin, kadınların bir şeyler başarmaya çalışmasına ne şekillerde engel olma amacı taşıdığına dikkat çekti. Feminist düşünürler, yönetici pozisyonundaki bir kadının, muhtemelen erkek meslektaşlarıyla aynı yetileri ve stratejileri kullanıyor

olmasına rağmen nasıl genelde "zor" olarak algılanacağına işaret etti. Pervasız, hırslı ve amaca odaklı erkekler muhtemelen kararlı ve ehil olarak görülürken, aynı yeteneklere sahip kadınlar cadaloz ve saldırgan olarak tanımlanacaktır. Aynı şekilde, dikkat çeken güçlü, karizmatik bir kadının teşhirci olduğu, "girdiği her ortamda tüm havayı içine çektiği" söylenecektir. Benimle aynı yaşlardaki bir kadın meslektaşım aşırı ilgi çektiğini düşündüğü başka bir kadını tanımlamak için kullanana kadar bu ifadeyi duymamıştım. Sonradan güçlü, konuşkan kadınları tanımlamak için bu ifadenin sık sık kullanıldığına şahit oldum.

Soludukları havayı içine çekerek başkalarını boğan güçlü kadın imgesi canavarca, canilik düzeyinde şiddet içeren bir temsildir. Hayat veren kadın imgesiyle oynayan bu imge, sapkın kadınlık fikrini akla getirir. O halde güçlü kadın başkalarını duygusal ve fiziksel olarak beslememekle kalmaz, her daim can almaktan keyif alan avcı rolüne mahkûmdur. Bu ifadeyi hep kadınlardan duyuyorum, bir kadın başka bir kadını yermek ve aşağılamak istediğinde bu ifadeyi kullanıyor ve bu durum beni rahatsız ediyor. Diğer pek çok olumsuz güçlü kadın imgesi gibi bu imgenin de ima ettiği şey, güç ve başarı isteyen kadınların sevecen ya da hayatla barışık kişiler olamayacağıdır. Bu kadınlar güçlü olmayı tercih ettiklerinde, otomatik olarak sevgi alabilen ve verebilen kadınlar olarak algılanacakları matrisin dışında konumlandırırlar kendilerini.

Güçlü, özellikle de oldukça başarılı kadınlara dair olumsuz, cinsiyetçi imgelere karşı feministlerin süregiden titiz mücadelesine rağmen, bu imgeler varlığını hâlâ koruyor. Bu imgelerin kitle kültürünün imgelemindeki gücü o kadar fazladır ki bağımsız, güçlü ve başarılı olmak isteyen pek çok genç kadın "kaltak" olma fikrini öylece sahiplenir. Bu imgenin sorunlu bir şekilde, hiç eleştirilmeksizin kabul edilmesi güçlü kadınlara dair cinsiyetçi sterotiplerin

varlığını korumasını sağlar. Genç kadınlar "zorlu kaltak" imgesini sahiplenmek ister, çünkü bu imge onları, kendini gerçekleştirmeyi ve başarılı olmayı seçtikleri için cezalandırıldıklarında, bunun getirdiği acıyla yüzleşme zorunluluğundan alıkoyar. Bir kadının sınırları ihlal etmesi ve hepimize "iyi kızlar" olmayı salık veren kadınlık imgesini yıkması cüret istese de, bu ihlal onu geleneksel cinsiyetçi normların dışına yerleştirmez. Kadınları Bakire Meryem veya fahişe, azize bakıcı veya kaltak tanrıça olarak bölen, bu geleneksel cinsiyet normlarıdır. Kaltak olmayı seçen bir kadın aslında cinsiyetçiliğin bizlere biçtiği sınırların içinde kalmayı tercih eder; ne hakiki bir isyankâr ne de devrimcidir. Sadece güçlü olmak için kaltak olması gerektiğini öne süren cinsiyetçi fikre teslim olmuştur.

Elizabeth Wurtzel'in *Kaltak: Sıradışı Kadınlara Övgü* isimli kitabı başarılı genç bir kadının kamusal olarak kaltak karakterini sahiplenmesine muhteşem bir örnektir. Wurtzel "Hayranlığı İmal Etmek" isimli giriş bölümünde şöyle der: "Elbette, kamusal yaşamın tantanasında, kadınların bir karakter yarattıkları yerlerde, bir kız çocuğun gücünü, ayağının yere bastığını, özerkliğini -benlik olarak kendini- ilan etme yollarından biri de bir şekilde kötü olmak, anne babasını kesinlike ağlatacak bir şey yapmaktır." Wurtzel'in beyanının aksine, pek çok kız çocuk ve kadın için kesin olan şey, derinden hissettiğimiz kendini ifade etme özlemi adına eylemde bulunmanın, kötü olmak isteyelim istemeyelim, genelde bizleri kültürle ters düşürdüğüdür, ki buna anne babalar da dahildir.

Evden çok uzak diye Stanford Üniversitesi'ne gitmemi istemeyen anne babama başkaldırdığımda, bu itaatsizliğimi mutlu mesut bir şekilde hayata geçirmedim. Onların desteğini istiyor, buna ihtiyaç duyuyordum. İsteklerine aykırı davranmak, korkutucu ve psikolojik olarak üzücüydü. O dönemde, kadınların yalıtılmışlıklarını ve güvensizliklerini artıracak şekilde direnmek zorunda kalmadıkları,

manevi ve entelektüel olarak gelişmek üzere kendi tercihlerini yapabilecekleri bir dünyada yaşamak istiyordum; şimdi de bunu istiyorum. Kadınların kendini sevme yönünde gerçekleştirdiği her eylemi bencillik jesti, her kendini gösterme eylemini kaltaklık belirtisi olarak görmeye can atan bir dünyada olgunlaşmak zorunda kalmak beni kızdırmıştı. Wurtzel "rol modeli, ikon ve fikir olarak kaltağın, belirli anlarda stil sahibi olduğunu ve belirli durumlarda cevher taşıdığını" istediği kadar düşünsün, gerçekte kaltaklık çok az kadına fayda sağlar. Kaltak karakterini icra etmek bir süreliğine eğlenceli olabilir, ancak bu zamanla, bir kadının eski tip cezalandırma biçimlerine maruz kalmasına yol açar ve bu sayede kaltağın sadece yerini bilmesi değil, o yerde kalması da sağlanır. Henüz gücünün doruklarına ulaşmamış, genç, seksi bir kadının kaltaklığına, tamamıyla yetişkin, olgun bir kaltağınkinden çok daha fazla müsamaha gösterilir; yetişkin olan genelde hor görülür, cezalandırılır ve ondan nefret edilir. Kendini seven hiçbir kadın kaltak olmak istemez. Diğer kadınları kaltak olarak görmek, bir kadın statükoyu ihlal ettiğinde ortaya patolojik bir durumun çıktığını öne süren cinsiyetçi fikri ayakta tutar.

Kaltak karakterini sahiplenmek, tanımı gereği, güçlü kadınların sevilmeye ihtiyacı olduğu fikrinin inkârıdır. Kaltak olarak anılmanın havalı olduğunu düşünen genç kadınlar sevgiyi aşağılamayı onur nişanı gibi görür. Duygusal gelişimin ve bakımın önemini inkâr eden ataerkil erkeklere öykünen bu kadınlar "zorlu" bir karakter çizer. İster genç ister yaşlı olsun, kaltak rolünü üstlenmekten memnun olan kadınlar hâlâ, cinsiyetçiliğin kadından nefret eden sahasında yaşıyorlar. Tüm kadınlara cesaretle ve zarafetle benliğimize sahip çıkma yolunda yardımcı olmak yerine, kendini tamamen gerçekleştirme tercihinin kişiyi kaltak yaptığını öne süren cinsiyetçi varsayımı destekleyerek ataerkiye destek oluyorlar.

Kendini sevmek, bir kadının olumsuz kategorileri güç işareti diye sahiplenmeyi tercih etme ihtimalini tamamen ortadan kaldırır. İddialı davranışların başkaları tarafından "kaltaklık" olarak görülebileceği durumlar olsa da, özgürleşmiş kadınlar yapıcı tepkiyle kaba davranış arasındaki ayrımı bilir. Oldukça başarılı veya evde çetin ceviz manipülatör olan kaltak Tanrıça kadınların sevgi dolu olmasını kimse beklemez. Gerçekten de kendini ifade etmeye, güç ve başarı elde etmeye çabalayan kadınların sevmeyi bilmediği ve arzulamadığı varsayılır.

Popüler kültür tekrar tekrar kadınlara ve diğer herkese başarılı kariyer sahibi kadınların sevgi konusunda sınıfta kaldığı mesajını verir. Çalışan kariyer sahibi "feminist" bir kadın, kitle medyasında narsist bir şekilde benmerkezci ve habis biri olarak temsil edilir ve bu temsil, çalışan kadınları zayıflatan en kuvvetli etkilerden biridir. *Öldüren Cazibe* filminde kariyer sahibi kadının habis ve cinayet işlemeye yatkın bir karakter olarak inşa edilmesinden tutun, *Güzel Bir Gün* gibi bir aile filminde boşanmış, çalışan annenin daha zararsız gibi duran imgesine veya yakın zamanda vizyona giren *Kadınlar Ne İster* filmindeki reklam müdürü imgesine kadar, oldukça başarılı olan kadınların psikolojik olarak darmadağın olduğu mesajı verilmeye devam eder. Sevip sevmediğimiz veya sevilip sevilmediğimiz, değerli olduğumuzu, yani hâlâ arzu edilir, dolayısıyla kadınsı olduğumuzu bir kez daha kanıtlamamız gereken alandır.

Öldüren Cazibe filmi, güçlü, bekâr, profesyonel kadının erkek olmaya çalıştığı (adı Alex'tir) fikrini sürdürmekle kalmadı, aynı zamanda bu kadını, doğuştan sahip olduğu "kadınsı nitelikler" nedeniyle sağlıklı bir biçimde sevmeyi anlayamayan biri olarak tasvir etti. Mükemmel kadınlığa ilişkin cinsiyetçi fikirleri bünyesinde barındıran, kadınsı iyi eş ve anne tarafından hunharca öldürü-

len Alex, cinsiyetçi normları reddetmeyi tercih ettiği için cezalandırılır. Alex'in sevgi arayışı, çılgın ve çılgına çeviren bir macera olarak gösterilir. Filmin ataerkil mesajı, cinsiyetçiliğin tanımladığı kadınlık idealine uygun düşen yerde durduğu takdirde Alex'in sevgiyi pekâlâ bulabileceğidir, izleyiciler bu yüzden cezalandırılmaya kendisinin davetiye çıkardığını görmeye teşvik edilir. *The Seven Stories of Love* [Aşka Dair Yedi Hikâye] kitabının yazarı Marcia Millman, izleyicilerin oyuncu Glenn Close'un canlandırdığı Alex'in öldürülmesine şahitlik etmekten memnun olduğunu anımsatır: "*Öldüren Cazibe*'yi ilk gördüğümde sinema salonundaki pek çok kişi, Glenn Close, (Michael) Douglas'ı bıçaklamadan hemen önce Douglas'ın eşi tarafından öldürüldüğünde keyiflenmişti. Close'un karakterine sempati besleyen çok az kişi vardı, kadın canavara dönmüştü ve hiçbirimiz canavarca şeyler yapabilecek kapasitede olduğumuzu görmek istemeyiz." Alex, ülkemizin film tarihine sinemada en çok nefret edilen kadın karakterlerden biri olarak kaydedilecek. O halde yirmi birinci yüzyılda, *Kadınlar Ne İster*'deki kadın reklam müdürünün isyan etmemesine, kaderine direnmemesine, sonradan feminist kesilen, maço, kadın avcısı şirket çalışanı kendisine o derin gerçeği ilan etmesi için müsaade edene kadar uysalca beklemesine kimse şaşırmayacaktır: O sadece olduğu gibi sevilmek, hem akıllı hem sevilebilir biri olarak kabul edilmek istemektedir. Bir kaltak olarak görülmek istemez.

Güçlü kadınların kaltak, kötü kadın kimliğini sahiplenmekten başka seçeneklerinin olmadığı fikri, başarılı kadınların duygusal ihtiyaçlarını ifade etmesinin güçlerini baltalayacağını öne süren aydınlanmamış feminist varsayımlarla kesiştiğinde, kadınların sevgi arayışı patolojik olarak nitelenir. Bu arayış, başarısızlık ya da zayıflık işareti olarak görülür. Aslında güçlü kadınlar, sevgi karşısında başarıyı seçmek zorunda olduğumuzu öne süren türden

düşünceleri sahiplenmeyi reddettiğinde, psikolojik bütünlüğü açığa çıkarır. Güçlü, kendini seven kadınlar, duygusal ihtiyaçlarımızla ilgilenme kabiliyetimizin mühim olduğunu ama bunun, sevgi dolu dostlukların ve beraberliklerin yerine geçmeyeceğini bilir. Orta yaşlı pek çok başarılı bekâr kadın, çaresiz veya daha da kötüsü merhamete muhtaçmış gibi görünmeksizin sevgi dolu beraberliklere sahip olma arzusu hakkında açıkça konuşabileceği çok az yer olduğunu hisseder. Sevgi verme ve almanın hayatımda önemli olduğunu söylediğimde, özellikle de bir partnere sahip olma arzum hakkında açıkça konuştuğumda bu hislerle sürekli olarak alay edildiğini veya bunun gülünç bulunduğunu gördüm. Şaşırtıcı olansa meslektaşlarımın ve arkadaşlarımın, sevginin ve beraberliğin benim için önemli olduğunu söylediğimde şaka yaptığımı düşünmeleriydi. Bu yanıtların alttan alta dayandığı varsayımsa, işlerine ciddi miktarda enerji sarf etmeyi tercih etmiş olan kadınlar için bu tercihin, sevgiden daha önemli olduğuydu. Bir kadının hem sevgi dolu olup *hem de* tutkuyla işine bağlı olabileceğini kabul edemiyorlardı. Bu iki tutkunun birbirini nasıl da geliştirdiğini ve kuvvetlendirdiğini göremedikleri için, sevme hakkımı inkâr etmek istiyorlardı.

İşime tutkuyla bağlı olmam sevginin önemine dair farkındalığımı her zaman artırmıştır. Yazılarımı kaleme aldığım masanın üzerinde Rainer Maria Rilke'nin sevgi ve iş arasındaki benzerliği vurgulayan satırlarının yazılı olduğu bir kart durur. Rilke bilgece şöyle der: "İnsanlar başka pek çok şey gibi, hayatta sevginin yerini de yanlış anladılar, sevgiyi oyuna ve hazza dönüştürdüler, çünkü oyun ve hazzın işten daha keyifli olduğunu düşündüler; ancak işten daha mutluluk verici bir şey yoktur ve sevgi, aşırı mutluluk anlamına geldiği için, işten başka bir şey olamaz." Önemli olan şu ki, başarılı kadınlar olarak yaşamlarımızda sevgiye ve işe değer vererek

bütünlük sahibi olma hakkımıza sahip çıktığımızda, işe değer verdiğimiz için ceza olsun diye sevgiden bizleri mahrum eden cinsiyetçi düşünceye meydan okuruz. Sevgiyi işin önüne koyuyorum; çünkü kendine dönük sevgiye dayalı sağlam bir temel olmaksızın, kendi değerimin ve işim sayesinde başardığım her şeyin değerinin zarar görme riskinin farkındayım.

Kendini sevme bizi ayakta tutabilir ama bir topluluk içinde gelişmek için, ki böyle yaşıyoruz, başkalarının sevgisine ihtiyacımız var. Popüler fikrin aksine, güçlü, başarılı kadınlar, sevgi dolu olmayı da sevgiyi de arzular; çünkü sevginin yaşamlarımızın tüm alanlarında, özellikle işte iyileşme sağlayacağını biliriz. Karşılıklı paylaşım bağlamında verimli bir deneyim elde etmek için sevgi dolu partnerler arzu ederiz. Orta yaşlı kadınlar deneyimleri gereği, yanlış partner seçmenin özgüveni zayıflattığını bildikleri gibi, kendilerini seven bir partner seçmenin de, sürekli saldırı altında olduğumuz dönemlerde özgüvenimizi muhafaza etmemize yardımcı olduğunu bilir. Gloria Steinem, *İçimizdeki Devrim* isimli kitabının ciltli baskısının yayımlanmasından bir yıl sonra basılan karton kapak baskısına bir sonsöz ekler. Steinem sonsözde, kitabı kaleme almasının kitle medyasında bir "zayıflık" göstergesi olarak sunulduğunu, böylece eserini önemsizleştirmeye çalıştıklarını anlatır. Okurlardan gelen ciddi sayıda olumlu geribildirim olmasa bu saldırıların harareti yıkıcı olabilirdi.

Sevgi üzerine yazmaya başladığımda, benimle röportaj yapan tüm gazeteciler, "yumuşayıp yumuşamadığımı" bilmek istiyordu. Bu sorular sevgi üzerine yazan erkeğe sorulmaz. Kimse John Gray, John Welwood, John Bradshaw veya Thomas Moore'un sevgi üzerine yazdığında yumuşayıp yumuşamadığını bilmek istemez, çünkü zaten en başta sert olduklarıyla ilgili bir klişe yoktur. Ancak güçlü, özellikle de entelektüel kadınların duygusal yönlerinin eksik olduğuna

dair bir klişe hep vardır. Eleştirel zekâmızın ve bilgeliğimizin, entelektüel ışıltıdan ve kültürün ne şekilde işlediğine dair derin, şefkatli bir kavrayıştan değil de, genelde içimizden gelen acımasızlıktan, başkalarına empati besleyememekten güç aldığı sanılır. Okurlar sevgi üzerine yazılarımı, entelektüel gelişmişliğimin veya vizyon sahibi görüşlerimin göstergesi olarak yorumlamayı tercih edebilir, ama cinsiyetçi düşünce bu deneyimi değersizleştirir ve zorunlu olarak sevgiye dair eleştirel düşünme tercihini zayıf, anormal bir davranışmış gibi gösterir.

Kötücül saldırılar ve ihanet, kendini seven en güçlü kadının bile özsaygısına zarar verebilir. Her ırktan ve sınıftan güçlü kadınlar sürekli olarak saldırı altındadır. Kendini seven, oldukça başarılı kadınlar, bu vahşi saldırılardan ayakta kalarak çıkabilmek için sevdiklerinin kendilerine özen göstereceğine güvenirler. Bu sevginin önemini ifade etmekten utanmamalıyız. Arkadaşlarıma ve sevdiklerime, dünyadaki bütün terörist rejimlerin, insanların direncini kırmak için yalıtma yöntemine başvurduğunu sık sık hatırlatırım. Şüphesiz pek çok kadın yalnız kalacakları, sevilmeyecekleri korkusuyla kadınların kendini gerçekleştirmesini hedefleyen feminist projeden yüz çevirdi. Burada ironik olansa tabii ki, ataerkide kadınlığın değersizleştirilmesinin kitlelerce kadının yalnız kalmasını ve sevilmemesini sağlamada muhtemelen çok daha etkili olmasıdır.

Güçlü, kendini gerçekleştirmiş kadınların sevgi dolu bir partner özlemi içinde olduklarını, sevdiklerinin oluşturduğu bir çemberin desteğine ihtiyaç duyduklarını dile getirmekten utanmaması gerekir. Orta yaşıma kendimle barışık, başarılarımdan ötürü memnun, varoluş ve yaşam tarzı alışkanlıklarımdan tatminkâr bir halde girmek beni heyecanlandırıyor. Bir yol arkadaşına sahip olmayışım yaşamımın neşesini azaltmasa da sevgi dolu bir partner yanımda

olduğunda bu neşe artıyor. Sevgi dolu beraberliklere sahip olan tanıdığım kadınların hepsi, bu ilişkilerin ataerkinin kadınları değersizleştirme girişimlerine karşı süregiden direnişlerinde, olabilecekleri her şeyi gerçekleştirmelerinde onlara destek olduğu konusunda bana katılıyor. Pek çok feminist düşünür ve aktivist, sanatçı ve yazar, ataerkil normlara meydan okuyan kadınların acı çekmesini isteyen umursamaz bir kamuoyu tarafından izole edildi. Duygu yoldaşlığı olmaksızın yaşayan bu kadınlar genellikle hasta, yalnız ve serttir. Sevgiyi bilme ve kendini tamamen gerçekleştirme haklarından asla vazgeçmemeleri gerekirdi.

Sevgiyi hiç tanımama korkusu pek çok kadının elinden gelen her şeyi başarmak için çaba göstermesine mâni oluyor. Kadınlar bu korkudan kurtulduklarında, olabileceğimiz her neyse o olmanın, gerçek anlamda tatmin olmak için zaruri olan kendini sevmenin altyapısını sunduğunu ve sevgiyi bize yönlendirdiğini görebilecekler. O kadar çok kadının tercihlerini korku belirliyor ki. Kendini gerçekleştirmeye emek vermeyi reddediyorlar, bunun erkek bulmalarına mâni olacağını düşünüyorlar, ancak bu fedakârlığı yaptıktan sonra bile yalnız kalıyorlar. Genellikle bu bir uyanış ânıdır. Bazı kadınlar sertliğe sığınıyor ama çoğunluk, kaybettiği veya ortaya çıkmasına hiç izin verilmemiş olan benliği sağaltmaya çalışıyor. Çoğu zaman bu kadınlar sevgiden vazgeçiyor; çünkü sevgi özlemlerinin gereksiz yere benliklerini feda etmelerine neden olduğunu düşünüyor. Ne yazık. Onları yanlış yola sokan aslında sevgi değildi, sadece kendilerini sevmeden sevgiyi tanımaya hazır değillerdi.

Kim olduğunu bilen, kendini tamamen gerçekleştirmiş kadınların yaşamında daha çok sevgi vardır. Kendini seven güçlü kadınlar olarak, paylaşıldığında kaybolacak bir hazineymişçesine veya "her şeye sahip olmakla" övünüyormuş gibi görünme korkusuyla, bu

güzel haberi genelde kendimize saklarız. Ancak işin aslı, her şeye sahip olabiliriz ama nadiren her şeye aynı anda veya kendi istediğimiz sırayla sahip oluruz. Böyle bir sıranın olmayışı yaşamın büyüsü ve gizeminin bir yönüdür. Kendimizi sevgiye kapatmak yerine, tüm kadınlar, özellikle de orta yaşında olanlar veya ileri yaşa yaklaşanlar, sevgiye methiyeler düzmeli. Sevgi kendimiz olmak ve utanç duymadan veya rol yapmadan bizi tanıyanlara kendimizi açmak için bizleri özgürleştirir. Elisabeth Kübler-Ross hayatını kaybettiği sırada sevdiği biriyle ilişki içerisinde değildi ama sevgi çemberiyle çevriliydi ve dünyaya, otobiyografisi *The Wheel of Life*'da [Hayatın Tekeri] yer alan şu mesajı bırakmak istedi: "Sevgi varsa her şeye katlanılabilir. Daha çok insana daha çok sevgi sunmaya çalışmanızı arzu ediyorum. Sonsuza dek yaşayan tek şey sevgidir." Kadınların sevgi arayışı aslında yaşamın etrafında dönmesi gereken şeydir.

Hayallerimizin evini üzerine inşa ettiğimiz zemin, sevgidir. Bu, pek çok odası olan bir evdir. İlişkiler evin bir parçasıdır ama her şey değildir, asla öyle olamaz. Esas olan dengedir. Dengeli bir hayat yaşamak için, hiçbir kadın sevginin önemini inkâr etmesi gerektiğini düşünmemelidir. Kendini seven, güçlü, başarılı kadınlar gerçek sevginin yaşamlarında bolca bulunduğunu bilir. Dünyaya aşk hikâyelerimizi anlatmadıkça, sevgiyi istemediğimizi ve asla elde edemeyeceğimizi öne süren mitler, diğer kadınları hizada tutan, onları hakiki sevginin her zaman bizi her kimsek tamamen o olmaya yönlendireceği gerçeğinden uzaklaştıran uyarı işlevi görmeye devam eder. Sevgiyi tanımak isteyen kadınlar ve erkekler bizleri bulacaktır, bizler de onları.

11

SEVEN ERKEK ARAYIŞI

Sevgiyi aramak ve bir erkek aramak birbirinden çok farklı iki ayrı gündemdir. Erkek partnerleri olmayan kadınların çoğu bir erkek arar. Biliyor musunuz? Erkek bulmak kolaydır. Erkek bulmak sevgiyi bulmak anlamına gelmez. Erkek bir partnerle sevgiyi bulmak istiyorlarsa, kadınlar bunu arzuladıkları konusunda net olmalıdır. Feminist hareket kadınlardan nefret edildiği acı gerçeğini ifşa etti. Bu toplumun tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar "kadın düşmanı" kelimesi yaygınlaştı. Bu, cinsiyetçi, ataerkil, kadından nefret eden erkeği tanımlamanın kısa yoluydu. Ancak feminizmin ifşa ettiği diğer gerçekse, kadınların erkeklere karşı beslediği nefretti, ki kadınlar bu konuda konuşurken kendilerini pek rahat hissetmezlerdi.

Yıllar önce, çağdaş feminist hareketin en popüler zamanlarında, lezbiyen kadınlar kendilerini erkek düşmanı rolüne sokan dünyanın ne büyük yanlış yaptığıyla dalga geçip dururlardı. Herkesin bildiği üzere, bir grup kadınla bir odaya girip erkeklerden konuşmaya başlasanız, erkeklere karşı nefret içeren en kötücül hisler erkeklerle birlikte olmuş ve hayatlarının geri kalanında da onlarla birlikte kalmaya devam etmeyi planlayan kadınların ağzından dökülürdü. Bu yorumları tekrar tekrar duyduğumdan ve bu sözcüklerin nasıl da gerçek olduğunu ilk elden bildiğimden, erkeklere dair samimi hislerimin ne olduğunu görmek için kendime döndüm. İçime dönüp gerçekten de erkekleri hor gördüğümü fark edersem, onla-

rı potansiyel partner ve sevgili olarak görmeyi bırakmaya karar verdim.

İçime döndüğümde, erkeklere dair düşüncelerimde üç imgenin hâkim olduğunu gördüm: Korktuğum, kimi zaman nefret ettiğim ve ölmesini istediğim ataerkil babam; hiç korkmadığım, hep sevdiğim, kimi zaman sonsuza kadar yaşamasını istediğim sıradışı, ataerkil olmayan dedem ve oyunbaz erkek kardeşim. Ruhumuz babamın umurunda değildi. Maddi ihtiyaçlarımızı karşılamak için çok çalıştı. Bunu takdir ediyordum ama onu memnun etmeye, koyduğu şartları yerine getirmeye çalıştığımda bile beni sevdiğini hiç hissetmedim. İlk doğduğumda ufak kızının onu çok heyecanlandırdığını, "bana deli olduğunu", beni her yere götürüp herkese gururla gösterdiğini duymuş olsam da, çok yakından tanıdığım babam soğuktu, kendini geri çekerdi, ilgisizdi ve duygusal olarak kapalıydı. Dedem Gus Baba ise dünyevi şeylerle ilgilenmeyen biriydi, beni koşulsuz severdi. Babam çok öfkeliydi, zaman zaman öfkeden tepesi atardı. Dedemizse kibar ve nazikti, hiç öfkeli konuşmazdı. Annem dedemin sadece torunlarına değil yaşamları boyunca çocuklarına da böyle davrandığını söylemişti. Annem ona hayrandı, onu çok severdi.

Sonra kardeşim Kenneth vardı. Benden sekiz ay önce doğmuş olmasına rağmen ikiz gibi görünürdük. Kenneth her yönüyle bir oğlan çocuğun olmaması gerektiği gibiydi: Tatlı, yumuşak, şakacı ve incinmekten korkan bir çocuktu. Mizah duygusuyla bizleri büyülerdi. Babamın tam zıttıydı. Kız kardeşleri onu severdi, o bizi severdi. Erkek kardeşimizi, sonsuza kadar çocuk kalan Peter Pan'imizi severdik, ama yetişkin erkeklerden genelde korkardık.

Dürüst olmak gerekirse, Annemin babası Gus Baba yaşamımda olmasaydı, sanırım kolayca erkeklerden nefret eden veya en iyi

ihtimalle sadece erkeklerden korkan bir kadına dönüşebilirdim. Pek çok kadın erkeklerden korkar. Korku, horgörüye ve nefrete zemin oluşturabilir. Bastırılmış, öldürücü öfkenin üzerini kapama yöntemi olabilir. Kız çocuklar ataerkil bir kültürde erkeklerin neye benzediğini öğrenirken ve onlara dair düşüncelerini şekillendirirken, erilliğin ne olduğunu öğretsin diye bildiği erkek otoriteye yüzünü döner. Yaşamlarımızdaki birincil erkek figürler zalim, kaba ve belli durumlarda şiddet uygulayan kişilerse, genel olarak erkeklerin böyle olduğunu düşünürüz. Yaşamlarımızdaki erkekler -babalar, amcalar, dedeler, erkek kardeşler- yaşça bizden büyük kadınlar bizleri suistimal ederken öylece durup bakarsa, onlara saygımızı yitiririz. Bizleri zarar görmekten koruyamadıkları için onları affetmeyiz.

Çocukken etrafımdaki erkeklik imgelerinin çok çeşitli olmasına müteşekkirim. Erkeklerin çoğunun babam gibi "maço" olduğunu biliyordum ama, dedem gibi sakin, nazik ve kibar erkekler olduğunu da biliyordum. Bu çeşitli imgeler bakış açımı belirledi. Çocukluğumda, Tanrı'ya olan sevgilerini ifade etmekten, sonra da huşu içinde gözyaşı dökmekten utanmayan erkekler vardı. Bu erkekler ataerkil norma isyan eden muhaliflerdi. Nihayetinde seveceğim erkekler de ataerkinin hor gördüğü işte bu hassas, içli, utangaç erkeklerdi. Rüyalarımdaki erkekler hisli olanlardı.

Tüm kalbimle feminist harekete dahil olduğumda, karakteri, sonrasında öğreneceğim üzere babamınkiyle dedeminkinin bir karışımı olan erkek partnerim, beni sonuna kadar teşvik etmişti. Yaşamlarımızın o döneminde, sonraları ayrılmamıza neden olacak toplumsal cinsiyet çekişmesine henüz girmemiştik. O zamanlar benim özgürleşmiş bir kadın olma çabalarımı destekledi. Homofobik değildi. Lezbiyen feministlerle geçirdiğim zaman, bazı erkeklerde olduğu gibi onu hiçbir zaman endişelendirmemişti. Gruplarımızdaki

kadınlar birlikte oldukları erkeklerin, lezbiyenlerle takılmalarını istemediğini itiraf ederdi. Partnerleri, bir lezbiyenin yanına oturmakla onların da lezbiyene dönüşeceğini sanıyordu. Bu öykülere gülerdik. Sevgiye ve yaşama dair bakış açılarını değiştirebilecek arkadaşlıkları kaçıran bu erkeklere üzülürdük.

O günlerde, genelde öyleymiş gibi yapsalar da erkekleri her zaman sevmeyen ama yaşamlarındaki erkeklerin sahip olduğu her tür bakış açısını destekleyen, erkekleri memnun etmek için kendi fikirlerini bir kenara kaldıran kadınları tanımlamak için "eril kimlikle özdeşleşmiş" ifadesini kullanırdık. Bu kadınlardan bazıları iradeleri dışında erkeklere tabiydi, ama çoğu, aptal ve çocuksu buldukları gerçek erkekleri hor görmelerine rağmen, cinsiyetçi kadınlık idealini içselleştiriyormuş gibi yapan yetenekli manipülatörlerdi. Geriye dönüp baktığımda, onlara yakıştırdığımız bu ifadenin yetersiz kaldığını görebiliyorum. Bu kadınlar salt eril kimlikle özdeşleşmekle kalmıyordu, onlar ataerkil erkekle özdeşleşmişlerdi. O zamanlarda dahi, tanıdığım en radikal feminist kadınlar bile tüm erkeklerin patriark olmak istemediğini biliyordu. Eril kimlikle özdeşleşmiş kadınlar, toplumsal cinsiyete dair herhangi bir cinsiyetçi erkeğin sahip olduğu olumsuz, cinsiyetçi düşüncelere sahipti. Feminizmin ilerici erkek savunucularının bakış açıları onların ilgisini çekmiyordu. Onlara kalsa, bu erkekler "gerçek" erkek değildi.

Feminist bilinç yükseltme gruplarımızda, en sert hikâyelere sahip olanlar genelde erkeklerle birlikte olan kadınlardı. Erkekleri samimi bir şekilde çok yakından, kişisel olarak tanıyan bu kadınlar, erkeklerin sebebiyet verdiği acıyı da yakından biliyordu. Duygusal istismar ve ev içi şiddeti biliyorlardı. Erkeklere karşı besledikleri hınç yoğun ve amansızdı. Zaman zaman bu hınç bulaşıcıydı da. Bir kadının çocukken, öfkeli babası tarafından tekrar tekrar tecavüze uğradığını, sonra ona iyi davranan ilk erkekle kaçıp onun da öfke-

lendiğinde hıncını kendisinden çıkardığını -ve daha neler neler- dinleyip de erkek karşıtı olmamak zordu. Bu hikâyeler yaygındı.

Kadınların kişisel deneyimlerini anlattığı samimi çemberlerde oturup bunca acıyı dinlemek istismarcı erkeklerden kurtulmak istememize neden oldu. Onları bulduğumuzu, sorgulayıp hayatlarında herhangi bir kadını istismar edip etmediklerini keşfettiğimizi, istismarcıları sıraya dizdiğimizi ve havaya uçurduğumuzu hayal etmek kolaydı. Sonra da incittikleri kadınlara gidip "bir daha asla seni üzmeyecek, asla" diye söz verecektik. Bu fanteziler irrasyonel bir şekilde erkekleri pataklama dürtüsüyle ortaya çıkmadı. Erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini sona erdirmek için kurulan feminist hayallerin parçasıydılar. Dünya kadınların özgürce gezebileceği, "geceleri geri alabileceğimiz" güvenli bir yer olsa neye benzerdi, bunu bilme isteği asıl olarak bu fantezileri içeriyordu. Elbette bu gruplarda erkeklerden nefret eden ve intikam isteyen kadınlar da vardı, ama onların çoğu öfkelerini ifade ettikten sonra eve gidip hayatlarındaki erkeği besliyor, ona bakıyordu. Bu kadınların çok azı lezbiyendi.

Toplumumuzda kadınların erkeklere dönük hayal kırıklığını kamusal olarak dillendirmesine pek olanak tanınmaz. Feminist bilinç yükseltme gruplarının diğer yüzünde, hemen her toplulukta olduğu üzere kâğıt oynayan, alışverişe giden, şunun bunun dedikodusunu yaparken aralarda erkeklere yönelik öfkelerini paylaşan eşlerin gayriresmî toplantıları vardı. Feministlerin aksine onlar, erkeklerin patriark olmayı bırakmasını istemiyordu; sadece erkeklerin daha nazik, kibar patriarklar olmasını istiyorlardı. Feminist terimlerle, bu erkeklere "müşfik patriarklar" diyorduk. Kadınlardan üstün olduklarına, dolayısıyla bize hükmetmeleri gerektiğine inanan erkeklerdi. Sadece geçim sağlayanlar ve koruyucular olarak daha nazik olmaları gerektiğini düşünüyorlardı. Toplumumuzda toplum-

sal cinsiyet rollerinde önemli feminist değişimlerin henüz gerçekleşmediği dönemde, zalim ve istismarcı erkekler genelde etraflarında onların eylemlerini gerekçelendiren, meşrulaştıran eril kimlikle özdeşleşmiş kadınlar bulurlardı. Erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini sona erdirmeye dönük feminist düşünce, sağaltılarak da olsa kültürümüzün geneline yayılmaya başladığında, kadınların çoğu eril tahakküme, eril şiddete karşı sesini yükseltecek, ancak yine de ataerkil kültürü desteklemeye devam edecekti.

Annem gibi, nezaketten uzak kocalarla elli yılı aşkın süre evli kalmış kadınlarsa, daha on yıl önce gerekçelendirmeye veya açıklamaya çalıştıkları zalim, kaba davranışları kınayacaklardı. Ne zaman babam hakkında sert konuşacak olsam, annem babamın evi geçindirdiğini, bizlere istikrarlı bir biçimde bakmış olduğunu anımsatıp onun hakkında hep olumlu konuşurdu. Son birkaç yıldır kaba davranışları karşısında daha eleştirel oldu. Daha öfkeli oldu. Bugün annem altmış yaşın üstünde ve şu sıralar genel olarak erkeklerden bahsettiğinde, söyledikleri olumludan çok olumsuz şeyler oluyor. Geleneksel anlamda eril kimlikle özdeşleşmiş bir kadın olan ve altı yetişkin kızının çoğu, kaba, istismarcı erkeklerden çekmiş olan annem, bakış açısını değiştirmeye başladı. Artık erkekler bizlere şiddet içeren ve/ya zalim davranışlarda bulunduklarında, kadınların suçlanmaması gerektiğini biliyor.

Günümüzde kadınlar genellikle, erkeklere karşı kırgınlıklarını ve öfkelerini dile getirmede kendilerini toplumumuzun tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar özgür hissediyor. En küçük kız kardeşim, üzerinde NE KADAR ÇOK ERKEK, HİÇBİRİYLE YATMAMAK İÇİN O KADAR ÇOK NEDEN yazan bir rozet takıyor. Çağdaş feminist hareketin ortaya çıkışının ardından, erkeklerde hangi özelliklerin olmasından hoşlandığımızı, neyi arzuladığımızı ve sevdiğimizi dile getirmek daha zorlaştı. Bu kadar çok kadının çalıştığı bir dünyada,

erkek partnerlerinin ekonomik desteğinden hoşlandığını söyleyen çok az kadın var. Dünyanın en zengin adamlarından biriyle evlenen ve kocası sayesinde çalışmaktan azade olan Jane Fonda gibi bir kadın bile, evliliğinde kimliğini kaybediyormuş gibi hissettiğini, ayrılıp kendi projelerini yaratmaya başladığını söylüyor.

Genel olarak bakıldığında, kadınlar kendilerini keyiflendiren ve meşgul eden uğraşları olmadığında evde kalmanın hiç de keyif vermediği konusunda hemfikirmiş gibi görünüyor. Haliyle, çalışan kadınların çoğu bebekleri yeni doğduğunda evde olmanın muhteşem bir şey olduğunu düşünür. Ancak hep öyle kalacaklarını sandığımız bebekler dahi büyür. Feminist hareket erkeklere evde kalmayı ve "ev erkekleri" olmayı tercih edebilecekleri toplumsal alanı açtı ve onlar da tıpkı ev kadınları gibi, ücretli bir işten uzakta geçirdikleri zamanı anlamlı bir biçimde kullanamadıklarında aynı şikâyetlerden muzdaripler. Arlie Hochschild'in *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work* [Zaman Belası: İş Eve, Ev İşe Dönüştüğünde] isimli kitabında kadınların, evde ikinci bir vardiya yapmak zorunda olsalar dahi, düşük ücretli işlerde çalışmayı tercih ettiklerini belirtir. Kadınlar ekonomik olarak erkeklere bağımlı olmaktansa çalışmayı tercih ediyorlardı. Özgürleşecek kadar para kazanamasalar da evden çıkıp çalışmayı tercih ediyorlardı. Ev işi için ücret ödenmesi gerçekleşebilseydi, durum bu olmayabilirdi. Evi çekip çevirenlere verilecek olan ücret (bazı eyaletlerde çocuk bakımına destek gibi) otomatik olarak çalışan partnerin bordrosundan düşülseydi, ev içinde bir devrim gerçekleşebilirdi.

Kendisine feminist dese de demese de, daha önce hiç görülmemiş sayıda kadın, erkek egemen bir toplumda yaşadığımız gerçeğiyle yüzleşiyor. Ancak çoğu kadın, erkeklerden fayda sağladığı ve olumsuz herhangi bir yan etkiyle karşılaşmadığı sürece bu durumdan memnun. Ev içinde tiranlık veya cinsel şiddet gibi olumsuz yan

etkileri ise hiçbir kadın sevmez veya istemez. Çoğu kadının yüzleşmeyi tercih etmediği gerçeklikse şudur: Ataerkiyi desteklerseniz, olumsuz yan etkilerine de maruz kalırsınız. Elizabeth Wurtzel'in dediği gibi: "Belli ki bütün iktidar hâlâ erkeklerde. Kadınlar erkeklere doğru koşma dürtülerinin kölesi olduğunda, görünen o ki erkekler de hâlâ kaçma dürtülerine itaat ediyorlar. Erkekler sürekli olarak bağlanmaktan kaçmaları gerektiği mesajını aldıkça, kadınlara da çaresizce bağlanmak istemeleri öğretildikçe, cinsiyetler her daim birbirine karşıt olacak ve hiçbir şey doğru düzgün yürümeyecek." Elbette ataerkil ilişkilerde pek çok erkek yakınlık kurmaktan kaçmak için fiziksel şiddet uygular ve duygusal istismarda bulunur. Bu şiddeti sürdürmek ataerkil sistemin işlemesini sağlar. Erkek şiddeti kapıyı kapamasa, erkekler duygusal olarak açık olabilir, kendilerine has sevme yolları bulabilir.

John Gray'in *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten* kitabının bu kadar popüler olması, pek çok kişinin kadınların karakter olarak ve varoluşsal alışkanlıkları bakımından erkeklerden doğuştan farklı olduğuna ve bu farkların toplumsal düzeni doğal bir biçimde sürdürdüğüne inanmak istediğini gösteriyor. Bu insanlar, bir zamanlar bize doğuştan geldiği öğretilen toplumsal cinsiyet farklarının aslında çoğunlukla öğrenildiği, biyolojinin önemli olduğu ve değersizleştirilmemesi gerektiği ancak kader olmadığı gerçeğiyle yüzleşmek yerine, inkârı tercih ediyorlar. Bugünlerde neredeyse herkes erkeklerin tamamının kadınlardan daha güçlü, daha akıllı ya da daha az duygusal vs. olmadığını biliyor. Gerçek yaşama baktığımızda toplumsal cinsiyete dair cinsiyetçi kanılar nadiren geçerlidir. İçinde bulunduğumuz kültürün sınırlarının dışına çıkıp diğer kültürlerdeki erkeklere ve kadınlara baktığımızdaysa bu fikirlerin geçerliliğinin çok daha sınırlı olduğunu görürüz. ABD'de yaşayan insanlar, dünyanın başka yerlerindeki kadınların genelde erkek

muadillerine nazaran fiziksel olarak daha ağır işler yaptığı gerçeğini kolayca unutur veya hiç bilmez. Yine dünyadaki erkeklerin büyük çoğunluğunun iyi beslenmediğini veya açlık çektiğini ve zengin ulusların vatandaşı olup da günde üç öğün yemek yiyen kadınlara fiziksel olarak denk olmaktan çok uzak olduklarını da unutur ya da bilmez.

Çoğu kadının ataerkiyle ilgili değiştirmek istediği şey erkeklerin kaba veya zalim olması, kadınları hor görmesi veya sevmemesidir. Bunca kadının, ataerkinin erkeklerin kadınlara karşı zalim olmasını gerektirdiğini, şiddet uygulama iradesinin heteroseksüel, ataerkil erkekliği tanımladığını kabul edememesi, siyasi gerçekliğe ilişkin öğrenilmiş cehaleti kanıtlar. John Gray gibi liberal, müşfik, ataerkil yazarlar kadınlara, kadınlarla erkeklerin karşılıklı olarak birbirinden hoşlanmamalarıyla başa çıkmaları için stratejiler sunar. Gray tüm eserlerinde esasen, kadınları ve erkekleri aralarındaki farkları kabul etmeleri ve çatışmalardan ve istismar içeren davranışlardan uzak durmaları için teşvik eder. Kitabın popülerliği dikkate alındığında, bu durumun ilk bakışta kadınların edilgen bir biçimde ataerkil düşünceyi kabul ettiklerini gözler önüne serdiği düşünülebilir; ama aslında, kadınların ataerkinin olumsuz vasıfları karşısında memnuniyetsizliğidir bu eserin okunmasını sağlayan. Kitap, kadınların ataerkil erkeklerle başa çıkmasına yardımcı olabilir belki, ama Gray'in eseri, erkek egemenliğinin sona ermesini talep etmez. Bunun yerine, erkeklerin başkalarına hükmetme arzusunun doğal olduğunu öne süren geleneksel cinsiyetçi inancı sürdürür.

Pek çok kadın ataerkinin sona ereceğinden umudunu kesmiştir, refahını artıracak şekilde erkek egemen sistemle başa çıkmanın yollarını arar. Cinsiyetçi erkeklerin, cinsiyetçi düşünceyi kafalarından atmalarına yardımcı olacak kitapları almaya can atmadıkları kesinlikle ortada. Ataerkil düşünce kadınları ve erkekleri ayrı tutar;

onları, Gray ve diğer düşünürlerin doğal saymayı tercih ettiği suni farklara mahkûm eder. Erkeklerle birlikte olmak isteyen kadınlar için, dişil cinsiyete dönük eril küçümsemenin ve umursamazlığın ne kadar derin olduğunu gösteren bir feminist hareket kadar korkutucu bir şey yoktu. Neyse ki feminist hareket işgücünü değiştirdiğinde, erkeklerin kadınlara bakış açısını da önemli düzeyde değiştirdi. Ancak feministlerin, erkeklerin duygusal olarak büyümelerine mâni olan ataerkil düşünceyi değiştirme yönündeki çağrısına rağmen, erkeklerin çoğu sanki duygular önemli değilmiş, sevmek de dahil bütün duygusal iş esasen kadın işiymiş gibi davranmanın kendileri için "doğal" olduğuna inanmayı sürdürüyor.

Shere Hite'ın *Women and Love* başlıklı raporunun ilk bölümü, "erkeklerin duygusal olarak kendini geri çekmesinin ve mesafe koymasının", "kişisel düşünceleri ve hisleri üzerine konuşma isteksizliğinin" büyük bir sorun olduğundan bahseder. Hite, "çalışmadaki kadınların yüzde doksan sekizinin, sevdikleri erkeklerle sözlü olarak daha yakın olmak istediklerini; yaşamlarındaki erkeklerin kendi kişisel düşünceleri, hisleri, planları ve soruları üzerine daha çok konuşmasını, kendilerine de benzer sorular sormasını istediklerini" yazar. Bunu okuduğumda aklıma üzerinde karikatürist Nicole Hollander'in çizimi olan kart geldi. Kartta, kristal küresine derin derin bakan bir kadın medyum ve karşısında oturan bir kadın var. Kadın: "Neden hislerinden bahsetmiyor?" diyor. Kartı açtığınızda üzerinde şöyle yazıyor: "Sabah saat ikide dünyadaki tüm erkekler hislerinden bahsedecek ve dünyadaki tüm kadınlar pişman olacak." Yıllar önce bu kartı satın aldım, hâlâ da saklarım.

Bu kart bana uzun süre birlikte olduğum partnerimle terapideyken, hisleri hakkında konuşmaya onu hep teşvik ettiğimi, konuştuğundaysa söylediği her şeyin beni üzdüğünü söylediği anları anımsatıyordu. Bu yüzden suskun kalmak istiyormuş. Söylediği şeyler

genelde sandığım kişi olmadığını, değerlerinin, etiğinin ve inançlarının benimkinden radikal bir biçimde farklı olduğunu gösteriyordu. Herhangi bir erkekle, karşısındaki kadın kendini rahat hissetmediği noktada doğru olan davranışın cinsel birleşmeyi kesmek olduğunu konuşmaya kalkın bakalım. Erkeklerin çoğu kadının ne hissettiğini umursamaksızın birleşmeye devam etmek ister. Kadınlar erkeklerle bu konuyu açıkça konuşsaydı, erkeklerin bu şekilde hissettiğini onlarla cinsel ilişkiye girmeden önce bilirdi. Erkeklerin söyleyeceği çoğu şey kadınların cinsel arzusunu azaltırdı, o nedenle baştan çıkarıcı erkeklerin kadın hayranlarını daha iyi manipüle etmek ve kandırmak için düşüncelerini kendilerine saklamak istemesine şaşmamak lazım.

Ataerkil erkeklerin dile getirdiği düşünce ve duyguların su yüzüne çıkardığı şeyler, hayal ettiğimizden oldukça farklı bir gerçekliğe işaret ettiğinde, bu düşünce ve duyguları duymaktan korkarız. Bu konuşma, farklarımızı, bağ kurmama biçimlerimizi göstermekle kalmaz, bağ *kuramayabileceğimiz* ihtimalini de ortaya koyar. Kartın imlediği ihtimal de budur işte. Ataerkil erkekler belli ki bunu kadınlardan daha iyi biliyor. Sessizlikleri ataerkiyi sürdürmeye yarıyor. Erkekler, patolojik narsizmi ifşa eden veya sevgiyle alakaları olmadığını gösteren düşüncelerini ve hislerini dile getirdiklerinde, konuştukları kadınlar nezdinde, bu erkeklerin kendilerinden istenen yoldaşlığı sunamayacakları veya duygusal ihtiyaçlarını karşılayamayacakları daha da açık bir hal alır. Kadınlar erkeklerle aşka dair konuşmak istemez; çünkü erkeklerin çoğunun bu konuyla hiç ilgilenmediğini duymak istemeyiz. Dürüst ataerkil bir erkek, sekse ulaşabilmek için sevgiyle ilgileniyormuş gibi yaptığını cesurca beyan edecektir.

Çiftlerin elli yılı aşkın bir süredir birlikte olduğu, ama tamamen iki yabancı gibi göründükleri ilişkileri hepimiz biliriz. Gerçekten de

farklı gezegenlerden gelmiş gibidirler. Yine de bu bağlar içinde ihtiyaçları karşılanan, hiçbir şekilde iletişim arzusu duymayan çoğunlukla erkek, acı çekense kadındır. Michael Vincent Miller'ın *Intimate Terrorism* [Samimi İlişkilerde Terörizm] adlı kitabı gibi böylesi bağların altında yatan sadomazoşizmi anlatan kitaplardan çok önce Tillie Olsen, *Tell Me a Riddle* [Bana Bir Bilmece Söyle] isimli öyküsünde buna benzer bir evliliğin etkileyici ve hüzünlü portresini çizmişti. Öyküsünde, değerleri galip gelen ataerkil erkektir, yaşama sevinci kaybolansa kadın. Ancak erkeğin zaferi ona mutluluk getirmez. Her iki taraf da negatif etkileri olan bir bağa sıkışıp kalmıştır.

Kadınların, istismarcı erkeklerin iktidara sahip olsalar da mutlu olamayacakları gerçeğiyle yüzleşmeleri zor oluyor. Babam Anneme hükmetse de iktidarından memnun değil. Bağ kurma özlemi çekiyor. Kadınları baştan çıkarmak, çoğu ataerkil erkek için olduğu gibi, babam için de gizlice sevgi arayışına girebilmesine müsaade edilmesi anlamına geliyor. Herkes kadınları baştan çıkarma derdindeki erkeğin cinsellik aradığını sanır ama o aslında sadece, işkence ettiği kadının hissettiği acıyla aynı süreklilikteki kendi acısını azaltmak için dürüst bir duygusal bağ arıyor olabilir. Cinselliğini önplana çıkarması gardını indirip duygusal ilgi görmesi için ona alan tanıyabilir. Ataerkil erkekler kadınlarla açıkça, dürüstçe konuşsaydı, daha çok kadın ataerkiye son vermek isteyebilirdi. Cinsiyetçi düşüncenin nasıl da kadınları ve erkekleri birbirine karşıt konumlara yerleştirdiğini, toplumsal cinsiyet savaşının koşullarını yaratıp sürdürdüğünü daha açık bir şekilde görebilirlerdi. Duygusal olarak kendini geri çeken bir erkekle ilişki yaşamış, onunla bağ kurmaya çalışan her kadın, kendi arzusunu dile getirdiğinde genelde çatışma çıktığını bilir. Çoğunlukla, hislerinden bahsetmeleri istendiğinde erkekler illa olumsuz bir tavır takınmaz-

lar. Sadece "cevabı bilmiyorum" diye yanıt verirler. Bu pasif bir kontrol yöntemidir, çünkü tartışmayı olduğu gibi kapatır.

Toplumsal cinsiyet savaşı çatışmanın halihazırda gerçekleştiği bir hakikat olarak ortada dururken, ironik bir şekilde, kitle medyasında sıklıkla bu savaşı feminist hareket yaratıyormuş gibi lanse edilirdi, hâlâ da böyle lanse ediliyor. Feminist düşünce bir çözümdü, kadınlar ve erkekler arasındaki farkları çözüme kavuşturmanın bir yoluydu. Günümüzde insanlar, toplumsal cinsiyet savaşının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler yüzünden tırmandığına inanmak istiyor ama aslında savaş hiç durmamıştı. Giderek daha çok kadının istismarcı erkeklerden uzaklaştığı tartışmasız bir gerçek. Bu, feminist hareketin olumlu bir sonucudur. İstismarcı ataerkil şiddetten uzaklaşan kadınlar erkekleri kızdırıyorsa, onların kadın düşmanlığını artırıyorsa, bunun suçlusu feminizm değildir.

Katı ataerkil erkekler kadınları çoğunlukla sevmez. Katı ataerkil kadınlar da erkek muadilleri gibi düşünür. Her ikisi de bu iki farklı antagonist grubun birbiriyle cinsel olarak eşleşmesinin doğal olduğuna inanır. Cinsiyetler arası antagonizmayı "doğal düzen" diye kabul eden kadınların erkeklerle ilişkilerinde, çatışmayı sona erdirmek isteyen kadınlardan daha mutlu olduğu aşikârdır. Shere Hite'ın raporu kadınların büyük bir çoğunluğunun çatışmanın sona ermesini istediğini öne sürer. Dillendirmek isteseler de istemeseler de, ataerkinin sona erdiğini görmek istediklerini gösterir bu durum. Ataerkil bir toplumda yaşadığımız müddetçe, kadınlar ve erkekler arası çekişme norm olacaktır. Feminist hareket sayesinde meydana gelen ama temel yapıyı değiştirmeyen değişiklikler, belli bir ölçüde, kadınların ve erkeklerin memnuniyetsizliklerini dile getirmesini mümkün kıldı. Sanki feminist düşünce ve pratik, çekişmeyi daha da artırmış gibi bir görüntü var, halbuki feminist düşünce ve

pratik gerçekte herkes tarafından sahiplenilmiş olsaydı, pek çok çatışmayı çözüme kavuşturabilirdi.

Kadınların, ataerkinin kadınları ve erkekleri birbirine düşürdüğü gerçeğiyle yüzleşmesi zordur. Herhangi bir kadın bir erkekle tanıştığında, bilinçli bir şekilde ya da bilinçaltının etkisiyle hızlıca bu erkeğin bir tehdit oluşturup oluşturmadığına karar verir. Kadınların erkeklere ağırlıklı olarak verdiği tepki, daha ilk aşamada korkmak, kendi güvenliği için endişe duymak olduğu müddetçe, kadınların tüm kalpleriyle erkeklerden hoşlanabilecekleri bir dünyaya sahip olamayacağız. Birçok kadın hayatında erkeklere ihtiyaç duyduğunu hisseder; ancak çok daha fazla sayıda kadın erkeklerden hoşlanıp hoşlanmadığından emin değil, çünkü erkeklerin kim olduğunu ve ne düşündüğünü gerçekten bilmiyorlar. Eğer biliyorlarsa, erkekleri sevdiklerini ama onlardan hoşlanmadıklarını itiraf edebilirler.

Kadınlar bir erkekte neyi sevdikleri sorulduğunda, nezaket, güçlü bir karakter ve haysiyet gibi nitelikler sayarlar. Harriet Lerner, *Life Preservers* isimli kitabının "Bay Doğru ve Bay Yanlış" [Mr. Right and Mr. Wrong] isimli bölümünde şöyle anlatıyor: "Bireysel zevkler çeşitlilik gösterse de olgun ve zeki, sadık ve güvenilir, sevgi dolu ve alakadar, hassas ve açık, kibar ve bakıp besleyen, yetenekli ve sorumluluk sahibi bir partner isteriz. 'Dürüst olmak gerekirse, sorumsuz, mesafeli, habire somurtan, arkasını toplamayan kötü huylu bir erkek bulurum umarım' diyen bir kadınla hiç tanışmadım." Ancak diyor Lerner, "Pek çok kadın yeni bir tost makinesi seçerken, müstakbel bir partneri değerlendirdiğinden çok daha dikkatli bir şekilde değerlendirme yapar." Belki de kadınların dikkatli bir değerlendirmeyi ertelemesinin nedeni, bunu yaparlarsa uzun bir süre erkek partner olmaksızın yaşamaları gerekeceğini içten içe bilmeleridir.

Sevebilen bir erkek bulma arayışı asırlar sürebilir. Çoğu erkek ataerkinin, sevgi dolu olmamaları karşılığında onlara sunduğu ödüllere ve iktidar biçimlerine hâlâ sıkı sıkıya bağlı. Ataerki erkeklere bütünlüklerini reddeden bir kimlik dayatarak, sevgi dolu olabilecekleri yerden onları incittiğinden, sevebilmek için erkeklerin ataerkiye meydan okuması gerekir. Bunu yapmak üzere ayaklanan erkekler var. Kadınların bulmak istediği erkekler işte bu erkeklerdir.

Bir partnerde olmasını en çok arzuladığım niteliklerin kullanışlı bir listesini yaptığımda otuz yaşımı epey geçmiştim. On nitelikten oluşan listemin en başında dürüstlük ve açıklık vardı. Bu değerlendirme standardını daha önceden uygulamış olsaydım bu listeyi yapmadan önce ciddi ilişkiler yaşadığım o üç yetenekli, çekici erkeği daha baştan hiç seçmemiş olacaktım. Üçü de yalancıydı. Daha en başında yalancı olduklarını biliyordum. Diğer özellikleri hoşuma gitmişti, yalan söylemeyi bırakacaklarını düşünmüştüm, her defasında bir süre yalan söylemeyi bıraktılar da. Arzuladığım şeyle seçtiğim şey arasındaki bu uyuşmazlıkla yüzleştiğimde gerçekten de hayrete düştüm. Tercihlerimin arkasında yatan düşünceye dair terapide yaptığımız konuşmalarda, çocuklukta öğrendiğim içime derinden işlemiş olan bir mesaj ortaya çıktı: "Erkekler kadınlara asla doğruyu söylemez." Erkek partnerlerimin doğruları söylemesini arzu ediyordum ama, bilinçaltımda bunun gerçekçi bir beklenti olduğuna inanmıyordum. Elbette çocuklukta öğrendiğim mesaj, kadınların erkeklere dair sahip olduğu tipik cinsiyetçi düşünceyi yansıtır. Erkeklerin asla doğruyu söyleyemeyeceğine gerçekten inanan kadınlar, hiçbir zaman kendilerini erkek partnerlerini tam anlamıyla tanıyormuş gibi hissedemezler. Birini iyi tanımıyorsak ondan hoşlandığımızı nereden bilebiliriz? Hangi temele dayanarak onu sevmeyi tercih ederiz?

Kadınlar olarak erkeklere dair cinsiyetçi fikirleri bilincimizden sildiğimizde, karşılaştığımız gerçek erkekleri değerlendirmek ve onlardan hoşlanmak için daha iyi bir bağlam oluşturmuş oluruz. Cinsiyetçi düşünce yapısına sahip olduğunu bildiğim bazı erkeklerden hoşlanıyorum, bunlar liberal, müşfik patriarklar, onları asla partner olarak seçmem tabii, öte yandan değer verdiğim başka niteliklere sahipler. Bu, cinsiyetçiliklerini kabul ettiğim veya buna göz yumduğum anlamına gelmiyor. Hem erkeklerin hem kadınların ataerkil düşünceyi kabul edecek şekilde toplumsallaştığını bilmek, sorunun erkekler olmadığını göstermeli. Sorun ataerkidir.

Elli Yaş Korkusu[*] isimli kitabında bu ayrımı netleştiren Erica Jong şöyle der: "İşin aslı, bu sistemden dolayı tek tek erkekleri suçlamıyorum. Genelde bilmeden bunu sürdürüyorlar. Kadınlar da bilmeden bu sistemi sürdürüyor. Her geçen gün bunun bir gün değişip değişemeyeceğini daha fazla merak ediyorum... Bence dünya, cinsiyetçilikten dolayı kafası karışan kadınlar kadar, kadınların öfkesinden dolayı gerçekten kafası karışan ve incinen, sadece sevilmek ve duygusal ve fiziksel bakım isteyen, bu arzuların tatmin edilmesinin neden birdenbire bu kadar zorlaştığını anlayamayan erkeklerle dolu." Ataerkiye meydan okunabilir ve ataerki değiştirilebilir. Bunu biliyoruz; çünkü pek çok kadın ve az sayıda erkek yaşamlarını kökten değiştirdi. Bu mücadelede yoldaşımız olan erkekler, ataerkil düşünceyi sürdürmeyi reddederken ihtiyaç duydukları desteği sunacak duygu yoldaşlığını bulmak için sevgiyi arıyorlar. Bu mücadelede yoldaşımız olan erkekler bizlere, kendilerine meydan okunmasına, değişmeye istekli olduklarını gösteriyorlar. Ataerki değiştikçe, kadınlar erkekleri daha çok sevebiliyor, erkekler de kadınları daha iyi bir şekilde sevebiliyor.

---

[*] *Elli Yaş Korkusu*; Erica Jong; Türkçesi: Nihal Yeğinobalı; Remzi Yayınevi; 1995. —y.h.n.

12

SEVECEK ERKEK BULMAK

Üniversitede drama okurken, Vietnam Savaşı hakkındaki *VietRock*[*] isimli bir oyunda yer almıştım. Savaş karşıtı bir oyundu, devletin genç erkekleri evlerinden alıp ölmeye göndermesine karşı çıkıyordu. Oyun boyunca oyuncuların tamamı sözleri şöyle olan bir şarkı söylüyordu: "Bütün yumurtalarınızı tek bir sepete koymayın. Sepetler eskir, erkekler erken yaşta ölür. Ağaçlarla fillerle evlenin daha iyi, erkekler genç yaşta ölür." Savaş yıllarında üniversiteye başladım. Tanıdığım ve hoşlandığım oğlanlar "yeni erkekler" olma yolunda ilerliyordu. Kimseyi öldürmek istemiyorlardı. Dahası ölmek istemediklerine de emindiler.

Feminist hareket bu oğlanların başına gelen en iyi şeydi; çünkü ataerkil erkekliği eleştirmek için gereken araçları onlara sunuyordu. Kendilerinden önceki kuşaklardan erkeklerin aksine, asker olmayı reddettiler, savaşlarda yer almak istemediklerinden yaşamları boyunca onları sakat bırakacak suçluluğa kapılmak zorunda değillerdi. Korkusuzlarmış gibi yapmalarına gerek yoktu. Şiddeti seviyormuş gibi davranmalarına gerek yoktu. "Yeni erkekler" olarak yaşam âşıkları olma yolunda ilerliyorlardı. Feminizm, cinsiyetçi erkeklik fikirlerine karşı direnişlerini açıklamak için bir kuram

---

[*] 1966'da ABD'de sahnelenen, Vietnam Savaşı'nı protesto eden, savaş karşıtı *rock*-müzikal oyun. —y.h.n.

sunmuştu. Hayatı sevdiklerini herkese ilan etmelerine izin verilmişti.

Otuz yılı aşkın bir sürenin ardından, öldürmeyi metheden başarılı "savaş" filmlerinin bombardımanı altında (*Derin Darbe, Armageddon, Gladyatör, Pearl Harbor*) bu sözcükleri kaleme alırken, o kadar çok sayıda genç erkek ve kadın Vietnam'a ölmeye gönderildiğinde ulus olarak yaşadığımız acıya ve kayba dair belleğimizi yitirmekten korkuyorum. Günümüzde filmlerde gördüğümüz savaşlar, parlak ışıklarla ve ilgi çekici mühimmatla dolu teknolojik karnavallara benziyor. Çocuklarımız bu savaşları kaybetmiyor. Eve zaferle, sağlam geliyorlar. Bu filmlerin -*Kurtuluş Günü, Siyah Giyen Adamlar, Hava Kuvvetleri I*- (o kadar çok var ki hepsini saymak imkânsız) eğlence diye sunulmuş olsa da, savaşı destekleyen emperyalist propaganda oldukları aşikâr. Nostalji ile feminizme karşı tepkiyi birleştiriyorlar. Ataerkil erkekliğin aşırı derecede yüceltilmesine duyulan nostalji, savaşlarda yer almak istemeyen erkeklerin "gerçek" erkek olmadığını öne süren üstü örtük bir eleştiriyle birleşiyor. Bu ekran imgelerinin amacı, genç yaşta ölen oğlan çocukların ve erkeklerin gösterişsiz tarihini silmektir.

Feminist hareket tam da savaş karşıtı hareketin şiddetsizlik konusundaki duruşunu onaylarken, hem ataerkinin hem de erkek egemenliğinin ortadan kaldırılması çağrısında bulunarak erkekliğin gelişkin bir eleştirisi için ortam hazırladı. En önemlisiyse, erkekleri insanlıklarına tamamıyla sahip çıkmaya, duygularıyla temasa geçmeye, hisleri üzerine konuşmaya, sevmeye ve sevilmeye izin vermeye davet etti. Feminist hareketin arkasındaki asıl gücün, tek tek kadınların erkeklerle olan ilişkilerinde hayal kırıklığına uğramaları olduğunu herkes unutuyor. Eşit işe eşit ücret ve üreme hakları kısa süre içinde öne çıkmış olsa da, yoğunlaşmış olan öfke kadın-erkek ilişkilerinde kendini gösterdi. Kadınlar, ister arkadaşları ister sev-

gilileri olsun, ilişki kurdukları erkekler tarafından cinsel nesne olarak görülmekten bıkmıştı. Vizyon sahibi feminist kadınlar, hareketin başından itibaren bu hareketin erkeklerin yaşamını da iyiye doğru değiştireceğine canıgönülden inandı. Öyle de oldu.

Katı, daha yaşlı ataerkil erkekler ve kadınlar kendi cinsiyetçiliklerine tutunmaya devam etse de çok sayıda erkek, erkekliği yeniden düşünmek için mücadele verdi. Feminist kadınlarla romantik ilişkiler yaşayan erkeklerin feminizmi kabul eden ilk erkekler olması hiç şaşırtıcı değildir. Anlamlı ilişkileri yitirme tehdidiyle karşı karşıya kalınca, eski tavırları hakkında yeniden düşünmeye istekli, hatta epey hevesli oldular. Feminist hareketin ve cinsel özgürleşmenin kesişmesi işe yaradı. Pek çok erkek, ataerkil erkekliği yeniden düşünmenin ya da en azından düşünüyormuş gibi yapmanın cazip yanları (tek başına geçim sağlamak zorunda olmamak, özgürleşmiş fıstıklarla seks yapmak) olduğunu düşündü. Sevgilim, ki kendisi savaş karşıtı, kadınların özgürleşmesinin savunucusuydu, feminist siyasete olan bağlılığımı desteklemiş ve kendisi de feminizmi kabul etmiş olsa da yeni erkekliğin neye benzemesi gerektiğinden hiç emin değildi.

Eski erkek egemen ataerkil modeli kaldırıp atmak konusunda hemfikir olsak da, şakayla karışık "sütçocuğu erkekliği" dediğimiz şey ikimizin de ilgisini çekmiyordu. Bu erkekler, cinsel ilişkilerin tamamının tecavüz olduğuna inandıkları için ereksiyonunu koruyamayan erkeklerdi. Ya da sesini yükselten ve baskı kuran ilk kadına tabi olan erkeklerdi. Posaları çıkmıştı bu erkeklerin ve bunda arzu edilebilir hiçbir şey yoktu. Her ilişkide bir hâkim bir de tabi olan tarafın olduğunu söyleyen cinsiyetçi fikri değiştirmek yerine, bu erkekler tabi olan rolünü üstleniyordu. Bu arzu edilir bir şey olmasa da, kadınların "yeni erkeklerden" gerçekte *tam olarak* ne beklediği pek net değildi.

Erkekler eski alışkanlıklardan ve varoluş biçimlerinden vazgeçmeden bu yeni arzuları tatmin etmek istedi. *The Courage to Raise Good Men* [İyi Erkekler Yetiştirme Cesareti] isimli kitabında bu karışık beklentileri tarif eden Olga Silverstein ve Beth Rashbaum şu yorumda bulunur: "Geçtiğimiz on yıllar boyunca görülen derin kültürel ve ekonomik değişimlere yanıt olarak erkeklerden, daha önce oldukları her şey ve daha fazlası olmaları bekleniyor, bu beklentiler bazen birbiriyle çelişiyor, biri diğerine hiç uymuyor. 'Yeni erkekler' güçlü, sessiz tipler olmayı sürdürmeli ama aynı zamanda da duygusal olarak erişilebilir olmalı. Saldırgan ve empati sahibi, kaba saba ve kibar, başına buyruk ve hassas, John Wayne ve Alan Alda olmalılar." Zaman içinde bu kafa karıştıran beklentiler pek çok erkeğin eski müşfik ataerkil davranışlara geri dönmesine neden oldu. Seksenlerin ortasında, feminizm karşıtı tepki feminist erkekliğin sesini epey kesti, erkekleri ataerkiye meydan okumaya ve onu değiştirmeye davet eden kamusal çağrı kayboldu. Gerçekten de, popüler alanda kadın düşmanı rap müziğin giderek artan hâkimiyetiyle ifadesini bulan hiper-erkeklik tiranlığı, en üst konuma yerleşti. Bu karşı tepkiye rağmen, feminizmin erkek kimliği için yeni olanaklar ortaya çıkarmış olduğu gerçeğini hiçbir şey değiştiremezdi.

"Yeni erkek" yapım aşamasındaydı. Bu erkek, kafa karıştırıcı şekillerde de olsa ataerkiye meydan okumaya ve onu değiştirmeye kendini adamış kadınların ve erkeklerin ürünüydü. Bu erkek hevesle kadın araştırmaları dersleri aldı, hiçbir zaman cinsiyetçi düşünceyi benimsemedi. Yetmişlerin başında ve sonunda tanıdığımız feminist düşünceyi gönülsüzce benimseyen erkeklerin aksine, bu yeni erkek türü feminist aktivizmin değiştirdiği dünyaya doğmuştu; ilk günden cinsiyetler arası eşitliği her biçimiyle kabul edecek şekilde toplumsallaşmıştı. Bu erkekler üniversiteye geldiler ve

cinsiyetçi düşünceden nasıl kurtulacakları hakkında daha fazla şey öğrenmek için kadın araştırmaları dersleri almayı tercih ettiler. Benzer konumdaki daha yaşlı erkekler de bu çabalarında onlara katıldı. Onların varlığı feminist düşüncenin herkes için olduğu gerçeğinin gündelik yaşam içindeki tezahürüydü ve hâlâ da öyle.

Kitle medyasını kontrol eden ataerki savunucuları, feministlere dair erkek karşıtı bir imge çizdi ama, giderek artan sayıda erkek, feminist hareketle ilgilenmeye başladıkça bu hatalı tablo sürdürülemez oldu. Kendi arzularıyla feminist harekete dahil olmayı tercih ettikleri için değişen erkekler, yaşamlarındaki kadınları memnun etmek için davranışlarını değiştirmeye mecbur kalan erkeklere nazaran feminizme dair farklı düşüncelere sahipti. İlerici ebeveynlerin (çoğunluğu bekâr olan annelerin) yetiştirdiği daha genç erkekler, bilinçlerinde hiç yer almamış olan katı cinsiyetçi düşünceden kurtulmaya ihtiyaç duymayan yeni bir erkek grubunu temsil eder. Altmışların sonunda ve yetmişlerin başında feminist bilinç kazanmaya başladığımda, kadınların uçak kullanmak için yeterince güçlü üst kol kaslarına sahip olup olmadığını tartışırdık. Şimdi kadın pilotlar, kadınları kendilerine eşit görmekte zorlanmayan genç erkeklerin anneleri.

Cinsiyetçiliğe karşı olan yeni erkeklerin varlığı, kadınların ataerkil erkeklere karşı beslediği hayal kırıklığını daha da yoğunlaştırdı. Artık bazı erkekler değiştiğine göre, tüm kadınlar, bir zamanlar doğuştan geldiği düşünülen cinsiyetçi, erkek egemen davranışların öğrenilmiş olmakla kalmayıp zihinlerden çıkarılabileceği gerçeğiyle yüzleşmek zorunda. Bu istisnai erkekler arkadaşlıklarında veya romantik ilişkilerinde kadınlara karşılıklı sevgiyi yaşama imkânı sunuyor. Toplumsal cinsiyete bağlı olarak birinin üstte diğerinin altta olduğu hiyerarşi ortadan kalktığında, paylaşmanın ve karşılıklılığın norm olduğu bir ortam yaratılır. Yıllar önce, ev işi, yani

kimin çamaşırları yıkayacağı, yemek yapacağı veya çöpü çıkaracağı konusunda partnerimle ciddi sorunlar yaşamıştım. Bu konularda üzerine düşeni yaptığında "erkekliğinin eksilmediğine" ikna edilmesi gerekiyordu. Bazen bu çok zordu. Erkek arkadaşları onunla sık sık dalga geçer, ona "kılıbık" derdi. Bugün, ev işi konusunda kendiliğinden sorumluluk üstlenmeyen bir erkek bana hiç çekici gelmez. Güzel haber şu ki, toplumsal cinsiyet eşitliğini canıgönülden kucaklayan erkekler var.

Kitabın erkekler hakkındaki bölümleri üzerine çalışmaya başlayıp bu meseleleri kadın arkadaşlarımla tartıştığımda, birliktelik içinde olsun veya olmasınlar, bana genelde, "İyi erkekler var mı ki?" diye soruyorlardı. Yanıtım "Elbette var." oluyordu. Bu kadınların çoğu orta yaşlı olduğundan genelde "yeniden inşa edilmemiş" dediğim, özel yaşamlarında henüz feminist düşünceyi benimsememiş erkeklerle karşılaşırlar. Bu erkekler işlerinde ister homurdanarak ister memnuniyetle, kadınları kendilerine eşit görmeyi kabul edebilirler; ama eve geldiklerinde genelde eski cinsiyetçi toplumsal cinsiyet rollerinin değişmemesini isterler. Çoğu erkeğin modası geçmiş cinsiyetçiliğe sarılması yaşamımızdan eksiltse de, herhangi bir feminist kadın kadar özgürleşmiş istisnai erkeklerin olması yaşamlarımızı zenginleştirir.

Bu erkeklerin çoğu gey veya biseksüeldir. Heteroseksüel olanlarsa genelde otuz beş yaşın altındadır. Kısa bir süre önce bir konuşma yaptım ve soru-cevap kısmında, "Kendinizden genç erkeklerden hoşlandığınız doğru mu?" diye soruldu. Empatiyle hayır dedim ve partner seçerken, feminist düşünce ve pratiğe canıgönülden kendini adamış erkekleri çekici bulduğumu söyledim. Feminist düşünceye ve pratiğe kendini en çok adayan erkekler genelde genç erkekler oluyor. On yılı aşkın bir süre, toplumsal cinsiyet meseleleri nedeniyle mücadele içinde, adalet için kavga ederek geçen bir

ilişki yaşadım; bu ilişkiyi sonlandırdığımda feminist düşünceyi benimsetmem gerekmeyen erkekleri seçmeye karar verdim. Bir erkek içten içe kendi ikna sürecinde değil de, bir kadını memnun etmek için değiştiğinde, bu değişimler muhtemelen yüzeysel kalır; bir erkeğin feminizmi kabul etmesinin zorluğu da bundan kaynaklanır. Çoğu heteroseksüel kadın kendilerinin "düzelttiği" olumsuz davranışları olan bir erkekle birlikte olmuş, sonra çatışma veya kriz anında bu davranışın yeniden ortaya çıktığını görmüştür. Her iki türden ilişkiyi de (erkekleri haklarımız konusunda ikna etmemiz gereken ilişki ve eşitliğin doğru olduğunu benimseyerek bize gelen erkeklerle ilişki) bilen orta yaşlı aydınlanmış feminist heteroseksüel kadınlar, ikinci tür ilişkiyi yaşadığında, yeniden inşa edilmemiş erkeklerle yakınlaşmak için pek bir neden olmadığını bilir.

Doğdukları andan itibaren bütünsellikleri olacak, hem duygusal hem entelektüel olarak gelişecek şekilde yetiştirilen erkekler sevmenin onları zayıf göstereceğinden veya güçlü kadınların onları küçülteceğinden korkmaz. Bu erkeklerin düzeltilmesi gerekmez çünkü sevgiyi tanıdıkları yerden yaralı değillerdir. *The Courage to Raise Good Men* isimli kitaplarında Silverstein ve Rashbaum, ataerkil erkekliğin, erkeklerin bütünselliğe ve duygusal refaha sahip olmak için gereken yetenekleri edinmesine mâni olduğunu gösteren ikna edici verileri bir araya getirip sunar. Oğlan çocukların sağlıklı bir biçimde aileden ayrılması için annelerine isyan etmesi gerektiğini öne süren fikri etkileyici bir biçimde eleştiren yazarlar eril şiddeti ve nefreti, kültürümüzün erkeklere duygusal olarak kendilerini ifade etmeyi öğretmemesine bağlarlar. Bütünselliğe sahip erkeklerin etkileşimini gözlemlemek, kuramlarının doğru olduğunu gösteren en iyi kanıttır. Bütünselliğe sahip olacak, hisleriyle iletişim halinde olacak ve bunları iletebilecek şekilde yetiştirilen erkeklerin, duygusal olarak kapalı olan ve kendini geri çeken

erkeklerden daha tatmin edici kişisel ilişkileri vardır. Sevme ve sevilme arzularını, herhangi bir kadın kadar cüretle ifade etmekten utanmazlar.

Yeni erkekler kişisel etkileşimlerinde başkaları üzerinde hâkimiyet kurma ihtiyacı duymazlar. İlgi odağı haline gelmeden veya kendi dertlerini esas mesele haline getirmeden sohbet edebilirler. Bu özellik kadınların hoşuna gider. Çoğu ataerkil erkek kadınlarla açık açık konuşmakta güçlük çeker. Genelde tüm konuşmalarda, hatta erkeklerle olan sohbetlerinde bile baskın çıkarlar. Dinleyemezler ve diyalog kuramazlar. Sohbetlerde genellikle nutuk çeker veya hikâye anlatırlar.

Feminizmi savunduklarını düşünsünler düşünmesinler tüm kadınlar dinlemeyi ve geribildirimde bulunmayı bilen erkeklerden hoşlanır. Konuşma kadınsı, sessizlik erkeksi bulunduğundan, açık açık konuşan erkeklere genelde şüpheyle bakılır. Eğer heteroseksüellerse, erkek arkadaşları onların gey olduğunu düşünebilir. Yine de çoğu kadın anlamlı, karşılıklı konuşmalar yapabilecekleri erkekleri tanımayı arzular. Yeni erkeği alımlı ve heyecan verici kılan bir özelliktir bu. Onun yanında olmak, bir kadın arkadaşın yanında olmak gibidir. Özel konuşmalarda çoğu kadın, ataerkil erkeklikten etkilenmediğini, kadın arkadaşları kadar cana yakın ve iletişim kurması kolay erkekleri tercih ettiğini kabul edecektir. Karşılıklı diyalog kurabilen erkek partnerler istediğini söyleyen kadınların, kadın öznelliğini onurlandıran erkeklerle karşılaştığında genelde gözü korkar. Özellikle cinsel etkileşimde böyle olabilir.

Birkaç yıl önce *Transforming a Rape Culture* [Tecavüz Kültürünü Dönüştürmek] isimli bir makale derlemesi yazmış, gerçekten bedenimi onurlandıran bir erkek sevgilim olduğunda ilk anda yaşadığım kafa karışıklığı ve korkuyu tarif etmiştim. Herhangi bir cinsel etki-

leşim esnasında ve ilişkinin herhangi bir aşamasında hayır deme hakkı da dahil olmak üzere, cinsel hislerimi tam anlamıyla ifade etmekte özgür olduğumda ne yapacağımı bilememiştim. Kendi cinsel arzularının tatminini benimkinin veya herhangi bir kadının bedensel rahatlığının önünde tutan erkeklere o kadar alışmıştım ki. Erkeklerle yaşadığım tüm diğer cinsel ilişkilerin aksine, hissetmediğim bir şeyi hisseder gibi yapmak zorunda olduğum tek bir an olmamıştı. Bütün hislerim hoş karşılanmıştı. Kadınlar cinsel ilişkilerde hoşnutsuzluk ve rahatsızlık ifade ettiklerinde, genelde karşılarındaki erkeklerin düşmanca yanıt verdiğini görür. Kadın arkadaşlarımla ilişkimizin doğasını paylaştığımda, "Gey olmadığına emin misin?" deyip durdular. O zaman önemli bir ders edindim. Erkeklerin değişmesini talep ediyoruz ama değiştiklerinde, arzuladığımızı iddia ettiğimiz özgürleşmeyi kucaklamaya genelde hazır değiliz.

Yeni erkekler, dünyanın onların sunacaklarına henüz hazır olmadığına tanıklık edebilirler; çünkü genel kabul gören düşüncelere meydan okuyan, feminist kuram değil, yeni erkeklerin davranışlarıdır. John Stoltenberg'in *The End of Manhood: A Book for Men of Conscience* [Erkekliğin Sonu: Vicdan Sahibi Erkekler İçin Bir Kitap] isimli kitabı vicdan sahibi erkeklerin ataerkil erkekliği icra etmeyi reddettiklerinde geçirdikleri sürece dair samimi bir anlatıdır. Bu erkeklerin ataerkil erkeklikten çok, adaleti sevmeyi öğrendiğini vurgulayan yazar şöyle der: "Vicdan sahibi bir erkek olarak yaşamayı öğrenmek, sevdiğiniz insanlara karşı beslediğiniz sadakatin, diğer erkeklerin erkekliğiniz hakkındaki yargılarına karşı bazen besleyebileceğiniz gücü azalmakta olan sadakatten *her zaman* daha önemli olduğuna karar vermektir." Yanlarında özgürleşmiş erkekler olduğunda, kadınların kendilerini eşitliğe ne kadar adadığı teste tabi tutulur. Feminizmi kadınları üst konuma yerleştirme yolu olarak görenler, cinsiyetçi olmayan erkeklerden herkes kadar

korkar. Gerçek eşitlik, kadınlar olarak artık gönül işlerinde, bakım sunmada, sevgi edimlerinde "üstün cins" olduğumuzu öne süren fikirlerle kendimizi şımartma lüksümüzün olmaması demektir.

Cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin konuşmalarında, "aşırı olmasa da biraz baskın" olmalarını isteyen kadınların bu yönde sert eleştiriler yaptıklarını sürekli duyuyorum. Bu arzu, yeni erkeğin erkeksi olmayacağından korkan pek çok kadının karışık beklentilerinin bir ifadesidir. Erkeksi olanın ne olduğuna dair anlayışımız cinsiyetçi normlardan ayrışana kadar, elimizde yeni erkekleri değerlendirmemizi sağlayacak herhangi bir standart bulunmuyor. Kadınlara bir erkekte ne aradıkları sorulduğunda genelde "güç" derler. Bunun ne anlama geldiğini açıklamaları istendiğindeyse genelde kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenebilen, kararlı bir biçimde davranabilen erkekler istediklerini söylerler. Bu özellikler çoğu kadının sahip olmaya çalıştığı özelliklerdir. Bu özellikler olgun, duygusal olarak sağlıklı bireylerde mevcuttur.

Eşitliği kucaklamak hepimizin "toplumsal cinsiyet farkı" fikriyle olan bağımızdan vazgeçmek zorunda olmamız demektir. Feminist erkekliği olumlamak, kadınların kendini feminist olarak gerçekleştirmesiyle aynıymış gibi görünür veya öyle gibi gelir. Yıllar önce kadın araştırmaları dersleri vermeye başladığımda, öğrencilerimin neredeyse tamamı kadındı. Yavaş yavaş işler değişmeye başladı. Feminist dersliklere gelen erkekler toplumsal cinsiyet rollerine dair endişelerinden bahsetti. Ataerkil modellere uymadan, erkekler olarak kendilerini nasıl gerçekleştirebileceklerini bulmak istiyorlardı. Feminist kurtuluş arayışındaki erkeklere yol gösterecek, onları yönlendirecek yeterli malzeme hâlâ yok. Cinsiyetçilik karşıtı erkekler, etraflarını saran cinsiyetçi normlara uyma baskısından kurtulmak için genelde kendilerini gizlerler. Özgürleşmiş erkekliğin neye

benzediğini, nasıl göründüğünü görmek için onların hikâyelerini duymalıyız.

Cinsiyetçilik karşıtı erkekler kadınların karşılaşmak istediği "iyi erkeklerdir." Onların yanında hiçbir kadının tahakkümden veya cinsel şiddet tehdidinden korkması gerekmez. Kadınlığa karşı saldırgan tavır takınarak kanıtlanması gereken bir erkeklik yoktur ortada. İyi erkeğe dair faydalı bir tanım sunan Silverstein ve Rashbaum şu görüşleri paylaşır: "İyi erkek, iyi kadın gibi, empati sahibi ve güçlü, özerk ve bağlı, benliğine, ailesine ve arkadaşlarına, ayrıca topluma karşı sorumluluk sahibi, son olarak da bu sorumlulukların nasıl birbirinden ayrılmaz olduğunu anlayabilen kişi olacaktır." Çalışmalarım pek çok iyi erkekle temas içinde olmamı sağlıyor.

Feminizm karşıtı tepkinin büyük oranda hem genç hem yaşlı erkeklerin feminist düşünceye ve pratiğe yönelmelerini engellemek için başladığına inanıyorum. Cinsiyetçilik karşıtı "iyi erkekler" kendilerini gösterdiklerinde ve seslerini duyurduklarında, kadınlar ataerkil sessizliğin zindanında mahkûm tutulan erkeklerden uzaklaşacaktır. Feminizm sadece kadınlar içinmiş gibi göründüğünde ataerkil kültür bundan rahatsız olmadı. Ancak daha da çok sayıda erkek dahil olduğunda, feminist kültürel devrim ataerkiye son verme tehdidinde bulundu. Bu umut verici ve yaşam dolu değişime karşı koymak için, feminist düşünce hunharca saldırılara maruz kaldı ve hâlâ da kalıyor. Yine de hiçbir düzeydeki feminizm karşıtı propaganda feminizmin, özlemini çektiğimiz, kadınlara karşılıklı sevgiyi sunabilecek yeni erkeklerin yer aldığı bir dünyayı çoktan yarattığı gerçeğini değiştiremez. Bu yeni erkekler arasında, heteroseksüel erkeklerin rol modeli olarak kendilerinden bir şeyler öğrenebilecekleri sevgi dolu geyler de var. Sevgiyi arayan erkek partnerlerle birlikte olmak isteyen kadınlar olarak öncelikle, bu erkekleri asla

ataerkinin kollarında bulamayacağımızı kabul etmemiz gerekir. Bu kabul yaygınlaştıkça, daha çok erkek özgürleşmeyi seçecektir.

Sevgi hakkında konuşmalar yaparak ülkeyi dolaşırken, sevgi dolu olmaya ve buna emek vermeye istekli pek çok erkekle karşılaştım. Bunun zor olduğunu düşünüyorlar; çünkü sevgi dolu feminist erkekliği takdir edip onlara destek verecek yeterince yapı henüz yok. Erkeklerin kendini sevmesinin yolu kadınların kendini sevmesine giden yol kadar çetindir. Hepimiz bu yolculuğa genelde çocukluğumuza dönüp ebeveynlik işini tekrar yaparak, kendimizi hakkıyla sevmeye emek vererek başlamak zorundayız. Pek çok yetişkin erkeğin bir zamanlar sevgi dolu çocuklar olduğuna dair hikâyeler dinledim. Yetişkinler onların sevgiyi tanıma haklarıyla alay etmiş, eğlenmişti. Bu erkekler, kalplerini açabildiklerinde ve duyguların kalplerine dolmasına izin verdiklerinde hissettikleri neşeyi yeniden tatmaya çalışıyorlar.

Seven erkekler henüz, sevme özlemi içindeki erkekler kadar çok değil. Erkeklerin sevgiye duydukları özlemin alanı, ihtimaller alanıdır. Erkekleri seven ve onların özgür olmasını isteyen kadınlar, erkeklerin yeniden sevgiye yönelmenin yollarını ararken ifade etmeye ihtiyaç duydukları şeyleri duymak için kalplerini seve seve açıyor. Mars'tan gelmeyen, burada Dünya'da sevgi sunmaya ve almaya hazır olan erkeklerin kitaplarını okumaya istekliyiz. Bizlere sağaltıcı bir bilgelik sunabilirler. Kalplerinin konuşmasına izin verdiklerinde, sevgi diyaloğu başlayabilir ve hakiki heteroseksüel duygu yoldaşlığı ortaya çıkabilir.

13

SADECE KADINLARA: LEZBİYEN SEVGİ

Sevgi arayan kadınların hepsi erkek aramıyor. Eşcinsel sevgi her zaman gerçekliğimizin bir parçasıydı, gittikçe artarak bir tercih halini aldı. Günümüzde hem lezbiyen olarak doğan hem de sonradan lezbiyen olan lezbiyenler var. Bundan kastettiğim, kişinin cinsel tercihinin çocuklukta halihazırda oluşmuş olduğu yönündeki kabul gören inanış hâla geçerli olmakla beraber kadınların deneyimi, kişinin lezbiyen olmayı tercih de edebileceği hakikatine kanıt oluşturuyor. Bu tercih yaşamın ilerleyen yıllarında da yapılabilir. Doksanlı yıllarda lezbiyenlerin daha da görünür olması daha önce kadınları muhtemel partner olarak görmeyen pek çok kadının fikir değiştirmesine neden oldu.

Bu noktada, Shere Hite'ın *Women and Love: A Cultural Revolution in Progress* [Kadınlar ve Sevgi: İlerleme Aşamasındaki Kültürel Devrim] isimli raporuna kadınları seven kadınlara dair bir bölüm eklemesi önemlidir. Raporladıkları arasında okurlarını en çok şaşırtan veri, yaşamlarının büyük bir kısmını heteroseksüel olarak geçiren çok sayıda kadının orta yaşlarında kadınlarla ilişkiye girmeyi seçmesidir. Bu kadınların çoğu kadınlarla bağlarında erkeklerle hiç kuramadıkları düzeyde yakınlık bulduğunu öne sürüyordu. *The Girls Next Door: Into the Heart of Lesbian America* [Komşu Kızlar: Lezbiyen Amerika'nın Kalbine Doğru] isimli kitabın yazarlarından biri olan Lindsy Van Gelder "eskiden oldukça mutlu bir

heteroseksüel" olduğunu açık bir şekilde "itiraf eder." Erkeklerle cinsellikten keyif alsa da, "yaşamındaki erkeklerin genelde duygusal açıdan onu hayal kırıklığına uğrattığını" fark eder. Çağdaş feminist hareketin ortaya çıkmasıyla bilinç yükseltme grupları, lezbiyen kadınların heteroseksüel kadınlarla bir araya gelip yaşamları hakkında konuştukları mekânlar haline gelmişti. Pek çok heteroseksüele hayatlarında ilk defa, erkeklerden yana hayal kırıklığına uğrayan kadınların neden arzularını tatmin etmek için kadınlara yönelmediği burada soruldu. Van Gelder şöyle anımsar: "Kadınlarla arkadaşlıklarımızda hoşumuza giden anlayışlılık, rahatlık, yakınlık gibi niteliklerin tümünü seksi bir cinsel paket içinde tasavvur etmek özellikle zordu." Evli ve tekeşli olan Van Gelder'in eşcinsel sevgiyi deneyimlemek ve nihayet lezbiyenliği seçmek için kendine fırsat tanıması yıllarını alır; şu anda bu tercihine tüm kalbiyle methiyeler düzüyor.

Van Gelder'in deneyimine benzer bir deneyim yaşadım, erkeklerle birlikte olma tercihim konusunda lezbiyen kadınlarla ilk kez yüzleştiğimde on dokuz yaşındaydım. Feminist toplantılarda karşılaştığım pek çok kadının aksine, ben kadınların arasında olmaya alışkındım. Beş kız kardeşle büyüdüğümden kadın cinselliğinin ve kültürümüzde kadınların kadınlarla birlikte olmasına karşı beslenen korkunun hep farkındaydım. Ne zaman okulda arkadaş edinip onlara evde altı kız kardeş olduğumuzu söylesek, diğer çocuklar ürkütücü sesler çıkarıp, sanki evimiz canavarlarla doluymuş gibi davranırdı. Yetişkinler, ev hayatımızı anlattığımızda daha da olumsuz bir tavır takınırdı: Altı kız çocuk, bir erkek kardeş, Anne ve Baba. Biz kızlar, bu kadar kadınla birlikte yaşadıkları için insanların babamıza ve erkek kardeşimize nasıl da üzüldüğünü duyar dururduk.

Daha cinsiyetçiliğin doğasını anlamadan çok önce, topluluklar halinde birbirine bağlanan kadınların tehdit oluşturduğunu bu

tepkiler sayesinde anlamıştım. Kadınların hâkim olduğu hanenin tehlikelerine dair bu imaların altında yatan varsayımsa, bir kadının tek başına bile yeterince "sorun" yarattığıydı. Kilisede kadınların kötülüğün taşıyıcısı olduğunu öğrenmiştik. Ne kadar çok kadın bir araya gelirse günah ve sapkınlık ihtimali o kadar artardı, ya da cinsiyetçi klişeler bizi böyle uyarırdı. Öte yandan kendi deneyimlerimizden, kadınların birlikte olduklarında paylaşıma ve karşılıklılığa, zevke ve keyfe dayalı, kadınlığın merkezde yer aldığı ve önemli olduğu haneler kurabildiğini de biliyorduk. Belki de hanede çok fazla sayıda kız olduğundan, aynen lise veya yükseği tüm kız okullarında olduğu gibi, aramızda mutlaka bir lezbiyen olması gerektiği varsayılırdı. Yahut erkeklerin sık sık öne sürdüğü gibi, belki ben ve kız kardeşlerim, hepimiz lezbiyendik.

Böylesi bir atmosferde yetiştiğim için lezbiyenliğin kadınların yapabileceği bir tercih olduğunu hep biliyordum. Bizim küçük şehrimizde lezbiyen olarak bilinen kadınlar genelde evliydi. Bu kadınların dedikodusunu yapan, onları ayıplayanlar olsa da annem onlardan hep ilginç ve son derece etkileyici kadınlar olarak bahsederdi. Üniversiteye başlayıp da kendimi tutkuyla feminist hareketin kollarına attığım zaman, erkeklerle ilişkilerime dair sorgulandığımda kendimi tehdit altında hissetmedim. Kadın gruplarının arasında olmaktan korkmuyordum. Kadınların kadınları sevmesi fikri de bana çok mantıklı geliyordu. Etrafım tamamen kadınlardan oluşan bu gruplara gelmekten korkan genç kadınlarla doluydu. Aralarından bazıları sırf bu gruplarla ilişkilenmekle lezbiyen "oluvermekten" korkuyordu. Şimdi, neredeyse otuz yılın ardından, cinsiyetçi düşünceden ne kadar kurtulursak heteroseksizmi (yani, kadınlarla erkeklerin çiftleşmesinin kültürel olarak öğrenilmiş bir pratik değil de "doğal" olduğu inancı) o kadar boş vereceğimizi,

diğer kadınları muhtemel partnerler olarak göreceğimizi varsaymakta haklı olduklarını görüyorum.

The Girls Next Door isimli kitaplarında Lindsy Van Gelder ve Pamela Brandt, doksanlarda lezbiyenliğin daha şık bir şey gibi görülmeye başlanmasının, özgür ve enteresan herhangi bir kadın için lezbiyenliğin, lezbiyen olmak olmasa da en azından bir kadınla ilişki yaşamanın, dikkate alınacak bir seçeneğe dönüşmesinin nedenlerini derinlemesine araştırmamışlardı. Öte yandan, "AIDS'ten, randevularda tecavüze uğramaktan, cinsel istismardan ve buna benzer konulardan dolayı yıpranan, bu yüzden cinsellik ve romantizm adına yeni şeyler denemek için etrafı kolaçan etmekte olan heteroseksüellerden ayrı düşen kesimi" nedenlerden biri olarak sunuyorlardı. Öne sürdükleri diğer neden daha makul duruyor: Daha fazla sayıda lezbiyen kadın aşk hayatlarının ne kadar sağlam bir doğası olduğunu anlattıkça, daha çok sayıda heteroseksüel kadın, özellikle de orta yaşında yalnız yaşayanlar ilişkilerdeki saadete dair görüntüler ve öyküler sayesinde baştan çıkarılmıştı. Van Gelder ve Brandt şunu anlıyordu: "Yaşlı olsak, şişman olsak ya da 'kadınsı olmasak' veya kendi hayrımıza olmayacak kadar akıllı da olsak, lezbiyenlerin çoğunlukla birbirlerine âşık olmak gibi bir alışkanlığı vardır. Lezbiyenlerin toplumsal dünyasını, hepimizin kadın olması şekillendirir; kadın, klişeleşmiş toplumsal cinsiyete denk düşer, ki başkalarını besleyip büyütme, bağ kurma ve hislerimiz hakkında dur durak bilmeden konuşmayı isteme bağlamında bu klişe tamamen temelsiz sayılmaz. Kişisel yaşamlarımız berbat durumdayken bile, bunun nedeni birimizin Mars'tan diğerimizin Venüs'ten gelmesi değildir." *Hite Raporu*[*], heteroseksüel kadınların yüzde doksandan fazlasının, erkekler düşüncelerini ve hisleri-

[*] *Hite Raporu*; Shere Hite; Türkçesi: Esin Eden; Cep Kitapları; 1984.—y.h.n.

ni paylaşmayı reddettiği için onlarla duygusal ilişkilerinde hayal kırıklığına uğradığına dikkat çekiyordu. Kadınları seven kadınlarsa bu raporda, ilişkilerinden memnun olduklarını çünkü her daim karşılıklı iletişim halinde olduklarını belirtiyordu.

Lezbiyenlerle birlikte yaşayan, lezbiyenlerin yakınında ve/ya arasında bulunan gey, heteroseksüel ya da biseksüel herhangi bir kadın, lezbiyenlerin aralarındaki bağlarda heteroseksüel ilişkilerde olduğu kadar çatışma ve sürtüşme olduğunu bilir. Farklı olan şey, çoğu durumda sürtüşmeye verilen yanıttır. Özellikle lezbiyen rollerin genel kabul gören cinsiyetçi toplumsal cinsiyet rollerini taklit ettiği diğer durumlardaysa, ortaya çıkan çatışma ve sürtüşmeye farklı değil, heteroseksüel karşılaşmalara benzer şekilde yanıt verilir. Lezbiyenler arası bağları üstünkörü ve sığ bir biçimde romantize etmeden şunu kabul edebiliriz ki, ilk defa orta yaşlarında kadınları seven kadınlar bu ilişkileri daha önce erkeklerle yaşadıkları ilişkilerden genellikle daha tatmin edici buluyorlar.

Kesinlikle genç kadınlar arasında, özellikle de benim karşılaştığım öğrenciler arasında, her iki cinsiyetle de kurulan ilişkilerle yeni şeyler denemek neredeyse norm halini aldı. Popüler *Sex and the City* dizisinin bir bölümünde, dört kadın arasında en yaşlı, cinsel olarak kendine en çok güvenen ve en rahat karakter olan Samantha'nın, romantik bir ilişki yaşamak için güzel bir kadın sanatçının peşine düşmesine odaklanılır. Samantha arkadaşlarına aslında üniversitede eşcinsel yakınlık deneyimi yaşadığını açıklar. Bu dizinin televizyonda gösterilmesi bile yaşanan kültürel değişimin ölçeğini gösterir. Bir zamanların popüler dizisi *Ellen* gibi, bu diziler de kadınların cinsel failliği konusunda genel kabul gören cinsiyetçi düşünceye meydan okur.

Hite Raporu'nda kadınlar, eşitliğin var olduğu bir bağlamda sevgiyi tanıma arzularının eşcinsel kaçamaklara ve ilişkilere duydukları ilgiyi harekete geçiren dayanak olduğunu ifade ediyorlardı. Önemli bir diğer nokta da, orta yaşlarında ilişkilerinde yeni tercihler yapan kadınların, yaşadıkları deneyimlerden hareketle uzak durmaları gereken şeyleri muhtemelen öğrenmiş olmalarıdır. Orta yaşlara gelmiş pek çok kadın her iki cinsle de iktidar mücadelesine girmekle gerçekten ilgilenmez. *Hite Raporu*'nda "Kadınlar arasındaki aşk ilişkileri farklı mı?" sorusunun sorulduğu bir bölüm vardı. Bir kadın bu soruya şöyle yanıt veriyordu: "Kadın hareketinde yer alanlara göre ilişkilerindeki sorun erkeklerin son derece maço olmasıdır, yani asla özür dilemezler, duygular hakkında hiçbir şey sormazlar... En iyi ilişkiler eşcinsel ilişkilerdir, özellikle de kadınlar arasındaki ilişkiler. En şanslı olanlar onlar: Daha eşitler, birlikte daha kaliteli zaman geçiriyorlar. Bütün bunlara rağmen, anlaşmazlıklar mutlaka çıkıyor. Bu anlaşmazlıkları müzakere etmeyi öğreniyor, her şeye rağmen takım olarak kalmaya çalışıyorsunuz. Kadınlar bunu, yani takım kavramını daha iyi anlıyor." Yıllarca erkeklerle birlikte olduktan sonra lezbiyenliği seçen kadınlarla hayatları boyunca lezbiyen olarak yaşamış kadınların beklentileri ve ilişkiden duydukları memnuniyet arasındaki farklara bakan bir araştırma bildiğim kadarıyla yok. Sevgiyi kadınlarla arayan kadınların daha çok paylaşım ve duygusal yakınlık beklentisiyle lezbiyen ilişkilere başlaması, bu tarz bir ilişkiyi yaratma kararlılıkları ve bunun mümkün olduğuna duydukları inançları sayesinde aradıklarını bir düzeyde bulmaları muhtemeldir.

Genç bir feministken partnerimi hem kadınlar hem de erkekler arasından seçebilme fikrini tamamen benimsemek kişisel anlamda kendimi güçlü hissetmemi sağlamıştı. Aşkı sadece erkeklerle mümkün kılan heteroseksist kısıtlamadan kurtulduğumu hisset-

miştim. Muhtemel partnerler olarak aslen erkekleri gördüğüm zamanlarda partner bulma konusunda hissettiğim o kaygı ve panik hali artık yoktu. Bilinç yükseltme gruplarında lezbiyen olmayan kadınlar olarak sık sık direniş adına arzumuzun kapsamını kadınları içerecek şekilde genişletme tercihini konuşurduk, bu tercih erkeklerin bizi bir şekilde kendi cephelerine çekmelerine karşı bizleri daha az kırılgan kılacaktı. Aramızdaki lezbiyen kadınlar bu düşünceyi destekledi; çünkü kadınlarla birlikte olmayı tercih ettiğimizde daha mutlu olacağımızdan emindiler. Ayrılıkçı lezbiyenler gerçek bir feministin heteroseksüel olmaya devam edemeyeceğine ikna olmuştu, bu yüzden "feminizm kuramdır, lezbiyenlik pratiktir" popüler slogandı. Bu ifadenin barındırdığı ironiyse, pek çok lezbiyenin heteroseksüellerin aksine feminizmle ilgilenmeyi bırakmasıydı.

Önemli lezbiyen feminist düşünürlerin yazıları gey yaşam tarzlarına dair ütopyacı imgeleri çoğunlukla yıktı. *Fugitive Information* [Kaçak Bilgi] isimli kitabında "gerçek bir feministin lezbiyen olması gerekip gerekmediği" sorusunu yanıtlayan Kay Hagan, bilinçli bir şekilde şöyle der: "Lezbiyenler illa ki heteroseksüel kadınlardan daha feminist olacak diye bir şey yok; aslında feminist bile olmayabilirler. Daha önce de vurguladığım gibi, eril üstünlüğün dayattığı baskın-tabi paradigmasına düşmekten kimse kurtulamaz. Lezbiyenlerin de yeni birliktelik biçimleri yaratmak için çok çalışması gerekir. Erkeklerden sakınmak, içselleştirilmiş tahakkümü veya tahakküm içeren değerlere bilinçdışı itaati ortadan kaldırmaz." Feminist harekette aktif olan lezbiyenler, kız kardeşliğin kadınlar arasındaki çatışmaya son vermeyeceğinin daha fazla farkında oldukları gibi, ataerkil erkeklerin cinsiyetçi normlara meydan okuyan kadınlara iyi davranmayacağı hakikatinin de daha çok bilincindeydiler.

Feminist olmayan lezbiyenler, heteroseksüel kadınların ilişkiler hakkında dillendirdiği kötümserliğin aynısını dillendirmeye çok daha yatkındı. May Sarton altmış altı yaşında tuttuğu günlükte, kadınlarla birlikte olmanın erkeklerle birlikte olmaktan daha iyi olup olmadığını soran genç bir kadına, partnerinin cinsiyeti ne olursa olsun, kişinin ilişkisinin akıbetini sevmeye adanmışlığın belirleyeceğini unutmaması uyarısında bulunarak yanıt verir. Sarton ona şöyle der: "Tam da bu yaşında kadınların sana daha çekici gelmesini çok iyi anlıyorum, her açıdan kadın âşıkla birlikte olmak erkek âşıkla birlikte olmaktan çok daha kolaydır. Belki de, sevgiyi anlamak... bedenini sevmek için ve bedenin hissedebildiği her şeyi, bedeninin sana ve bir başkasına sunabileceği her şeyi takdir etme noktasına ulaşmak için kötü bir yol da değildir bu." Ardından, erkeklerle ilişkiye kapıları kapatmaması uyarısında bulunarak şöyle der: "Bunu duymak istemediğini biliyorum ama sana karşı dürüst olmam lazım. Genç arkadaşlarımı sınırlandırmak yerine onların önünü açmak istiyorum." Sarton bilgece adanmışlığın değerini vurgular ve genç okuruna şunu anlatır: "Gerçekten bir kadını seviyorsan, o zaman onunla birlikte ol ve onunla bir yaşam kur. Ancak salt keyfine düşkün bir yaşam bir işe yaramayacaktır, çünkü böylesi bir yaşam derinlerde yatan arzularını besleyemez..." Kuşkusuz, sevgiyi arayan kadınların gerçek arzuları ve özlemleri konusunda duyarlı ve bilinçli hale gelmesi gerekir. Sırf yeni bir macera arayan heteroseksüel bir kadın tarafından kalbi kırılan o kadar çok lezbiyen kadın var ki.

Tatminkâr ilişki arayışı ve en hakiki özlemlerinin doğasını anlama çabası içindeki bunca genç kadının, hem kadınlarla hem de erkeklerle birliktelikler yaşamayı tercih ettiği günümüzde, seksenli yılların başında verilen bu nasihat oldukça öngörülüdür. Kadınların herhangi bir taahhütte bulunmadan yüzeysel bir şekilde "lezbiyen"

ilişkilere girmesi, "püriten" lezbiyenlerin hassasiyetlerine aykırı gelse de, genç kadınların ilişkiler silsilesi içinde keşfe çıkma arzusu, heteroseksizme ve ataerkil düşünceye karşı direniştir ve homofobiye meydan okur. Bu genç kadınlar tercihleri ne olursa olsun, nihayetinde keşfetme, öğrenme ve seçme özgürlüklerini kullanırlar, ki bu kişisel gücün zaferidir.

Genç kadınların utanç duymaksızın kadın partnerler seçme özgürlüğü, cinsiyetçilik ve homofobi karşısında kendilerinden önce yürütülen mücadelenin bir sonucudur. Bu genç kadınların çeşitli seçenekleri keşfetme kararları genellikle ataerkiyi ve eril hâkimiyeti sorgulamalarından ve eski nesillerde şahit olduklarından farklı ilişkiler kurma arzularından kaynaklanır. Tahakküm ve tabiiyet yerine karşılıklılık paradigmasını seçen, kadınları seven kadınlar, romantizmin doğasına dair şimdiye kadar öğrenegeldikleri her şeye karşı direniş içindedir. Bu direnme iradesi genellikle, ya toplumsal adalet isteyen radikal siyasi hareketler içinde ya da başka ilişkilerdeki mutsuzlukla uyumlu hale gelme çabaları içinde oluşur.

Lezbiyenler sevme sanatında toplumumuzdaki diğer gruplardan daha iyi sosyalleşmiş değiller. Lezbiyen bir kadınla heteroseksüel bir kadını birbirinden ayıran çizgi eskiden olduğu gibi bugün de cinsel bir ayrım olduğundan, iş eşcinsel ilişkilere geldiğinde, sevgi meselelerinden çok cinsellik konuşulur. İş sevgiye geldiğindeyse, lezbiyenlerin de heteroseksüel ve biseksüel kadınlar gibi sevmekten bahseden kadınların ne demek istediğini anlamaya çalıştığı ortadadır. Kadınlar arası ilişkiler, tahakküm kültürü içindeki bağlarda yaygın olan saygısızlık ve aldatmadan kaynaklanan yaralardan muzdariptir. Lezbiyenler de tüm kadınlar gibi tahakkümün, bağımlılığın neden olduğu işlevsel olmayan davranışın ve bu davranışın sonucunda ortaya çıkan istismar ve ihlal vakalarının norm olduğu ailelerden gelir. Bu koşullarda edindikleri alışkanlıklar, lezbiyen

kadınların sevgi pratikleri de dahil olmak üzere, yetişkinlikteki davranışlarını şekillendirir. Bu gerçekliklere bir de homofobi karşısında kendini sevme çabalarını ekleyelim, sevme mücadelesi lezbiyen kadınlar için, bu kültürde yetişmiş herkes kadar, belki çok daha sert ve yoğundur. June Jordan'ın "Where Is The Love" [O Sevgi Nerede] isimli makalesinde hatırlattığı gibi "eylemi olumlu yeni yerlere taşıyacak olan şey her zaman o sevgidir" ve böylesi bir sevgi ancak kendimizi sevdiğimiz sağlam bir temelimiz olduğunda oluşur. Cinsellikle ilgili konuları sevgi pratiğinden ayırmamız konusundaki endişesini dile getiren Jordan bizleri şöyle uyarır: "Bir diğeri karşısında konumlandırılan belli bir tür cinselliğin, ilişkide olan iki kişiye zorunlu olarak daha fazla mutluluk getireceğine ikna olamıyorum. Cinsellikten bahsetmiyorum. Sevgiden, yani diğer tüm insanlara karşı beslenen istikrarlı, derin alakadan ve saygıdan bahsediyorum, ki böylesi bir sevgi ancak ve ancak kişinin kendine karşı beslediği sağlam ve olumlu sevgiden türeyebilir." Tüm kadınların sevme sanatına emek vermesi gerekir.

Bu emeğin asli unsuru dürüst olma taahhüdüdür. Kadınlar kadınlığı öğrenirken, kadınlığın rol yapmak anlamına geldiğini öğrenir. Harriet Lerner'in *Kandırma Dansı* isimli kitabı bu durumun, kadınların hissettiklerine ve doğru bildikleri şeylere nasıl sıklıkla yabancılaşmasına neden olduğundan bahseden az sayıda eserden biridir. Bu öğrenilmiş "-mış gibi yapma" davranışı genelde kadınların kendi içsel benliklerini bilmelerine mâni olur. İçe dönmek yerine memnun etmeye, başkalarının olmalarını istediği kişi olmaya çabalarlar. Kadınlar olarak bizler, rol yapmaya bağımlı olduğumuzda kendimize ve başkalarına zarar veririz. Bu zararı kabul etmedikçe sevgi yolunda ilerleme kaydedemeyiz. Doğruyu söylemek, rol yapmayı ve aldanmayı aşmamızı sağlar. Adrienne Rich, *Women and Honor: Some Notes on Lying* [Kadınlar ve Onur: Yalan Söylemek Üzerine

Bazı Notlar] isimli eserinde, saygın ilişkileri olan çiftler için, "Çiftler, sadece ve sadece birbirlerine doğruyu söyleme taahhüdünde bulunduğunda 'sevgi' kelimesini kullanma hakkına sahiptir, ki bu taahhüt bizleri şunu hatırlamaya zorlar: Bunu yapmak önemlidir; çünkü insanın kendini aldatmasını önler ve yalıtılmışlığı ortadan kaldırır. Bunu yapmak önemlidir; çünkü bu şekilde kendi karmaşıklığımızın hakkını veririz." der ve son olarak şunu söyler: "Bu zor yolda bizimle birlikte yürümek üzere o kadar az kişiye güvenebiliriz ki..." Daha önce hiç olmadığı kadar fazla sayıda kadının kendileriyle birlikte sevgi yolculuğuna başlamaya, sevgiye emek vermeye istekli kadınlar bulması ilginçtir. June Jordan, bu emek verildiğinde, "sevginin nerede olduğunu bileceğimizi" öne sürer: "Sevgi burada, aramızda ve giderek daha da güçlenmekte."

14

KALICI SEVGİ: ROMANTİK ARKADAŞLIKLAR

Derin, daimi arkadaşlıklar pek çok kadının kalıcı sevgiyi tanıdığı yerdir. Heteroseksüelliğe sadakatle bağlı olan kadınlar heteroseksüel partnerleriyle aralarında gerçek sevgiyi hissetmeden bir ömür geçirebilir. Ataerkil kültürde evliliğin en büyük trajedisi, boşanan bunca çift olması değil birbirlerini sevdiğini hissetmeyen çok daha fazla sayıda çiftin bir arada kalmaya devam etmesidir. Yaş almakta olan seven kadınlarla, ilişkiler hakkında sohbet ettikçe, kendini olduğu gibi sevmenin ve gerçekleştirmenin beraberinde getirebileceği yalnızlığın, sevgisiz bir ilişkinin getirdiği yalnızlıktan çok daha fazla tercih edilebilir olduğunu ifade ettiklerini sıklıkla duyuyoruz. Hıristiyan geleneğinde yetişmiş bir kız çocuk olarak, "sevgiyle yenilen otun, nefretle yenilen rostodan daha iyi olduğunu" anımsatan, böylece bizleri uyaran bu deyim üzerine kafa yormayı öğrenmiştim. Seçilmiş yalnızlık dayatılan yalnızlıktan her zaman yeğdir.

Hep Aşka Dair: Yeni Vizyonlar isimli kitabımda, çoğumuzun sevmeyi aile ilişkileri veya romantik ilişkiler içinde değil arkadaşlık ilişkileri içinde öğrendiğini vurgulamıştım. Romantizm hakkındaki tahakkümü romantikleştiren cinsiyetçi fikirler maalesef, kadınların ve erkeklerin nasıl seveceklerini öğrenmelerine genellikle engel olur. Özellikle kadınlar ve tabi kılınmış erkekler, en sıradan arkadaşlıklarında bile dayanılmaz görecekleri istismarcı tavırları roman-

tik birlikteliklerinde sıklıkla kabul ederler. O halde bağımsız, özellikle de bekâr kadınların, orta yaşlarında ve sonrasında sevme sanatını icra ederlerken kadınlarla ve erkeklerle olan arkadaşlıklarına yeniden şefkatle ve sevgiyle sarılmaları hiç şaşırtıcı değildir; bu arkadaşlıklar sevgiyi mesken tutmamıza, romantik birliktelikle-rimizde böylesi bir sevgiyi bulamamış olsak bile başkalarıyla ilişkilerimizde gerçek sevgiyi tanımamıza olanak sağlar.

Viktoryen çağda hem aynı cinsten arkadaşlar arasında hem de gey bir birey ile karşı cinsten arkadaşı arasında romantik arkadaşlıklar yaşanırdı. Bu romantik arkadaşlıklar cinsellik içermese de erotik tutku açısından zengindi. Cinsel olmayan erotik tutkunun günümüz dünyasında pek anlamı kalmadı. Bu günlerde, biri başkasına karşı yoğun erotik bağ hissettiğinde bu cinsel aşkın onu bu kişiyle cinsel birleşmeye yönlendirmemesinin tuhaf olduğu varsayılıyor. Romantik arkadaşlıkların diğer arkadaşlık biçimlerinden ayrıldığı nokta, söz konusu tarafların her ikisinin de aralarındaki tutkulu bağın erotik boyutunu, bunun enerji sağlayan bir güç haline bürünerek bağları güçlendirdiğini ve derinleştirdiğini kabul etmesidir.

Orta yaşlarımızda sevgiye ulaştığımızda, birçoğumuz sevgide, cinsellik içermeyen, derin, kalıcı, samimi duygu yoldaşlığı bağlarına özlem duyabileceğimizin farkına varırız. Hatta bu bağların el üstünde tutulan bağlılıklar olarak onurlandırılmasını, bizleri evlilik yeminleri kadar derinden birleştirmesini isteriz. Bazı kadınlar romantik arkadaşlığın ruhuna uygun olarak, birlikte hiç yaşamadıkları veya kısa bir süre yaşadıkları kişilerle yaşam boyu sürecek bağlılıklar oluşturmayı veya ilişkiler kurmayı tercih ediyor. Birlikte yaşayan kişilerin romantik arkadaşlıkları bazen, taraflardan biri âşık olduğunda ve bir başkasıyla sadakate dayanan romantik bir birliktelik kurduğunda değişir. Ancak on dokuzuncu yüzyılda olduğu gibi, bu bağların değişmesi kopacağı anlamına gelmez.

İlk uzun süreli nikâhsız evliliğimi sona erdirdiğimde, bir daha asla sadece tek bir kişiyle sevgi dolu bir birliktelik kurmaya çalışmayacağımı biliyordum. Bütün kalbimle, tek bir ayrıcalıklı birlikteliğin ötesine geçen, sadakat içeren bağlara sahip bir sevgi çemberinin içinde olmanın daha iyi olacağını biliyordum. İlk partnerim sahip olduğum derin romantik arkadaşlıklar karşısında kendini tehdit altında hissetmiş olsa da, bir sonraki partnerim romantik arkadaşlıklarda sadakat içeren sevgi bağlarını sürdürmenin önemli olduğunu gayet iyi anlamıştı. Kadınlar arasındaki kalıcı romantik arkadaşlıkların çoğu, taraflardan biri eş bulduğunda veya evlendiğinde kopar. Bu durum özellikle kadınlardan biri feminist bilince sahip olmadığında yaşanır. Feminist olma sürecinde birçoğumuz, kadın arkadaşlarımızla bağlarımıza erkeklerle birlikteliklerimiz kadar değer vermeyi, erkek arkadaşlarımızla cinsel olmayan bağlarımıza cinsel bağlar kadar değer vermeyi öğrendik. Bu bilinç yükseltme süreci, ataerki var olduğu müddetçe devam etmelidir; çünkü kız çocuklara ve kadınlara birbirimizle olan bağlarımıza sonuna kadar değer vermeyi, bütün derin bağlara eşit derecede değer vermeyi öğretir.

Homofobik bir kültürde, cinsellik içermeyen, derin, eşcinsel yakınlığa hem heteroseksüeller hem de geyler genellikle şüpheyle yaklaşır. Bu yüzden, cinsellik içermeyen eşcinsel romantik arkadaşlıklara sahip olan kadınların bu bağlar hakkında açıklıkla konuşması daha güçtür. Romantik arkadaşlıklarım (ister bir kadınla ister bir erkekle olsun), arkadaşlarım ve tanıdıklarım nezdinde daha görünür olduğunda, sıklıkla cinsel arzularımızı bastırdığımızı öne sürmek isterler. Durum hiç de böyle değil. Sadakat içeren arkadaşlığı güçlendirmek için erosu temel alarak konforlu bir tercih yapıyoruz. Aynen cinselliği paylaştığımız ve romantik ilişki içinde olduğumuz partnerimle ettiğimiz yeminler kadar onurlandırmayı önemsediğimiz yeminler edebiliriz birbirimize.

Kadınlar gey erkeklerle sıklıkla derin sevgi bağları kurar. Süregiden, uzun süreli bu bağlılıklar her iki partnerin de yaşamlarını geliştirir. Oysa heteroseksist, ataerkil kültürde, gerçekten kabul edilebilir ve değerli görülen bağlılıklar sadece evlenen heteroseksüel kadınlar ve erkekler arasındadır. Feminist hareketler ve gey hakları hareketleri bunu bir nebze değiştirmiş olsa da, cinsellik içermeyen birlikteliklerin, heteroseksüel ilişkilere öylece sunulan saygıya benzer düzeyde saygı görmesi hâlâ güçtür. Yaşam boyu süren romantik bir arkadaşlık, birkaç yıl süren cinsellik içeren romantik bir birliktelik kadar önemli görülmeyebilir.

Romantik arkadaşlıklar ataerkiye ve heteroseksizme yönelik bir tehdittir; çünkü anlamlı, süregiden, samimiyet barındıran bütün bağlar için cinsel ilişkinin olmazsa olmaz olduğu varsayımına temelden meydan okur. Aslında evlilikte ve uzun süren birliktteliklerde pek çok kişi partnerleriyle cinsel ilişki yaşamaz; kapalı kapılar ardında ilişkileri, romantik arkadaşlığın birebir aynısı değilse bile bir benzeri olabilir. Pek çok bekâr heteroseksüel kadın erkeklerle sevilmediğini, tatmin olmadığını hissettiği ilişkilerde ömrünü harcar, sonra orta yaşlarında kendini sevme çabasıyla birlikte kritik bir aydınlanma deneyimi yaşar. Bu sürecin sonucundaysa genelde, tatmin olmadığı birliktelikler yaşayacağına yalnız kalmayı tercih ettiğinin farkına varır. Ya da çoğumuz sadakat içeren bir birliktelik kurmak isteyeceğimiz erkeklerle karşılaşamayız. Birlikte olacak erkek bulmak sevgi dolu bir partner olabilecek erkek bulmaktan çok daha kolaydır.

Barbara De Angelis, derinlikli kişisel gelişim kitabı *Are You The One For Me?*'de [Ebedi Aşkım Sen misin?] bir partnerde aramamız gereken nitelikleri sıralar. Bunlar "kendini geliştirme taahhüdü, duygusal olarak açık olmak, bütünlük, olgunluk ve sorumluluk, yüksek özsaygı ve yaşama karşı olumlu tavır geliştirmektir." Sohbetlerimde

ve görüşmelerimde, romantik ilişki içinde oldukları erkek partnerlerinde bu niteliklerin birini veya ikisini bile bulduğunu kabul eden kadın çok azdı. Çoğumuz bu nitelikleri yaşam boyu süren sadakate dayalı arkadaşlıklarda, asıl olarak da romantik arkadaşlıklarda bulduk. Ataerkil kültürün ve erkeklerin psişelerinin üzerindeki ataerkil tahakkümün, çoğu erkeği bu nitelikleri geliştirmemeye ittiğini ne kadar vurgulasak azdır. Bu niteliklere sahip olan, olgun ve sağlıklı sevgi ilişkilerine hazır heteroseksüel kadınların genelde sevgi dolu erkek partner bulamadığını hissetmesine şaşmamalı.

Bu sevgi arayışı çoğunlukla muazzam bir yalnızlığa neden olur. Madonna Kolbenschlag, *Lost in the Land of Oz* isimli kitabında şöyle der: "Aynen yoksulluğun kadınlaşması gibi, yalnızlığın kadınlaşması da içinde yaşadığımız dönemin bir gerçekliği." Bu, Louise Bernikow'un *Alone in America* (Amerika'da Tek Başına) isimli kitabında paylaştığı derinlikli görüşleri yansıtır. Louise Bernikow kitabında, kadınların kendilerini erkeklerden daha yalnız hissetmesinin nedeninin kısmen "görüşme yaptıkları erkeklerin çoğunu tatmin eden ilişkilerin niteliğinin kadınlar için doyurucu olmaması" olduğunu öne sürer. Kolbenschlag ise şöyle der: "Danışmanlık hizmeti almak üzere bana gelen kadınlardan biri ofisimde duygusal bir patlama yaşadı. Kaderine... bu çağda doğmuş olmasına neden olan her şeye öfke kusuyordu. Bu neslin içinden, kadınların değişen bilincinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine yanıt verebilecek şekilde evrimleşmiş erkekler çıkmadığı için, kendisi gibi bir hayat arkadaşı olmadan yaşamını sürdürmeye mahkûm olan pek çok kadının 'mitlerle yanlış yola saptırılmasına' yanıyordu." Bizim neslimiz, ilerici erkeklerin ortaya çıkmasını sağladı; bu erkeklerin bir kısmı sevmeyi öğrendi ve sağlıklı birliktelikler içinde var olabiliyor, ama sayıları oldukça az. Erkeklerin çok büyük bir kısmı, özellikle de kırk yaşından büyük olanlar, hâlâ zamanı geri çevirmeye ve gelişmenin

durduğu evrede konumlanmaya çalışıyor. Bu erkekler, De Angelis'in olası bir partnerde aramaları için kadınları cesaretlendirdiği nitelikleri taşımayan erkeklerdir.

İlerici, özgürleşmiş, sevgi dolu kadınların çoğu, gün gelip de erkeklerin sağlıklı, olgun ilişkilere hazır olmadıklarını ve belki de asla hazır olmayacaklarını açıkça göreceğini ve bu nedenle onları partner olarak seçmeyeceğini hayal bile edemezdi. Aydınlanmış terapi ve her türlü kişisel gelişim literatürü, ailelerdeki ve ilişkilerdeki işlevsizliğe dair farkındalık yarattı. Eski hataları tekrarlamak istemeyen pek çok kadın, huzura, şefkate ve sevgiye dayalı yaşamlar yaratabilmek için dindarlara mahsus bir azimle kendine kılavuz arıyor. Bu arzuyu tatmin etmek için çoğumuz "Boston evliliği"* türünden bir birliktelik yarattık, yani günbegün gerçek sevgiyi deneyimleyebileceğimiz romantik arkadaşlıklar geliştirdik. Çoğumuz, heteroseksüel erkeklerin önerdiği bağları istemediğimizi fark ettik ve orta yaşta bilinçli olarak bu ilişkileri seçtik.

Elbette, uzun süreli ilişki kurmak şöyle dursun, duygusal bakımdan sohbet bile edilemeyecek kadar kapalı oldukları için kadınların yüz çevirdiği onca erkekten değil de, ilişkiye müsait olan erkek kıtlığından daha çok bahsedilir. Evet, heteroseksüel kadınların çoğu sürekli olarak erkekleri, kendilerini sağaltmaları ve kendilerini sevmeye emek vermeleri için kandırmaya uğraşıyor; ama çoğu erkek ya statükodan mutlu ya da iyileşip olgun, sevgi dolu yetişkinler olacakları yere giden acılı yolu geçecek cesarete sahip değil. Büyümek genelde, acı çekme deneyiminden geçmek zorunda olmak anlamı-

* "Boston evliliği", Batı'da daha önceki dönemlerde de örnekleri olmakla birlikte, özellikle New England'da (ABD'nin kuzeydoğu eyaletlerini kapsayan bölge) on dokuzuncu yüzyılın sonundan yirminci yüzyılın başlarına kadar, erkeklerin finansal desteğine ihtiyaç duymayan varlıklı iki kadının birlikte yaşadığı durumları tarif etmek için kullanılan terimdir. —y.h.n.

na gelir ve pek çok erkek ne pahasına olursa olsun duygusal acıdan kaçınmak ister.

Derin, kalıcı, romantik arkadaşlıklarda kişisel gelişim taahhüdü verili kabul edilir. İyileşmeye karşılıklı emek verilir, acı ve neşe paylaşılır. Genç kadınlar, toplumumuzun tarihindeki daha eski dönemlere kıyasla, heteroseksüel bağlarda sevgiyi ararken karşılaşacakları engelleri daha iyi anlıyor. Umutlarını yitirmemiş olsalar da, sadakat içeren muhtelif bağlar kurma ihtiyacının daha da bilinçli bir şekilde farkındalar. Kısa süre önce *Ms.* dergisinde Pagan Kennedy'nin "So... Are You Two Together?" [Şimdi... Siz Birlikte misiniz?] isimli bir makalesi yayımlandı. Kennedy, sadakat içeren bir arkadaşlık ilişkisi çerçevesinde birlikte bir yaşam kuran iki kadını anlatan makalesinde şöyle der: "Birlikte yaşadığımız bir buçuk yıl boyunca, durumumuzun isminin olmayışıyla uğraştım durdum... Sözcükler sığınaktır. Sevginin sürmesine yardımcı olurlar. İki dostun içinde yaşayabileceği bir sözcük olsa keşke..." Kennedy, sadakat içeren arkadaşlıklarda yaşam boyu birbirlerine bağlanan kadınlardan bir şeyler öğrenebilir.

Kennedy, sadakatinin doğasını tanımlamak için "platonik evlilik" deyimiyle oynasa da bu yeni ve ilerici bağlar, ataerkil kültürde çoğu kişinin evliliğe taşıdığı değerlere dayanmıyor ve bu terimi kullanmak sanki bu bağları değersizleştiriyor. Kennedy'nin görüşme yaptığı kadınlardan birinin kullandığı başka bir ifadeyi daha çok beğendim, ilişkilerine "kasıtlı" bağlanma diyordu. Kennedy bu ilişkiyi şöyle tanımlıyor: "Her ikisi de otuzlu yaşlarının başında, lise arkadaşı iki heteroseksüel kadın, aynı evi ve bir yaşamı paylaşmak üzere beş yıl önce birlikte Boston'a taşındı... Öte yandan ikili, geleceklerini serbest bırakıyor, birbirlerine verdikleri sözler 'ya böyle olursa'larla dolu." 'Ya böyle olursa'lar içlerinden birinin veya ikisinin de evlenme ihtimaline dair.

Burada önemli olan şu ki, romantik arkadaşlıklar partnerlerden biri evlense dahi sürebilir, çünkü romantik arkadaşlıkların varoluş nedeni, evliliğin yerine geçmek değildir; sadece aynı cinsiyetten arkadaşlar arasında değil, tüm arkadaşlar arasında süregiden, sadakat içeren gerçek sevgi ihtimalinin önünü açmaktır. Seçmiş olduğumuz ilişkiyle ilgili taahhütlerde değişikliklerin olması sorun teşkil etmez. Uzun süreli romantik arkadaşlıklara sahip olan bizler, -ki bazılarımızın arkadaşlıkları evliliklerimizden ya da birliktelikle-rimizden daha uzun bir geçmişe sahip- başka birincil bağlar kurduğumuzda bu taahhütlerin darbe almasından korkmayız. Amacımız bir sevgi çemberinde, dışlayıcı değil kapsayıcı olan derin ve kalıcı yakınlıklarda başkalarıyla bağlar kurmaktır. Kendisiyle tanışmadan önce başka insanlarla kurmuş olduğum birincil bağları canıgönül-den onaylayan erkek partnerim, bu bağları koparmaya veya onla-ra dahil olmaya hiç çalışmadı. Arada bir bizimle birlikte olmak isterse hiç sorun değildi, aynı şekilde arkadaşımla yakın ilişki geliştirmekle ilgilenmediğinde de bir sorun olmuyordu.

Daha genç kadınlar romantik arkadaşlığı sadece ileride bulmayı umdukları "gerçek" ilişkilere ikame edecekleri bir şey olarak gör-düklerinde, bu bağlar duygusal riskler ve her daim aldatılma ihti-maliyle dolu olacaktır. Ataerkil kültürde kadınların çoğu, erkeğini bulan kadın arkadaşının kendisinden uzaklaşmasının kalp sancısı-nı deneyimlemiştir. Kadınların erkeklerle ittifakı heteroseksizmi ayakta tuttuğundan, erkeklerin çoğu partnerlerinden kıymet ver-diği tek birincil bağı kendileriyle kurmasını talep eder. İdeal durumda, kadınlar ve erkekler romantizme dair ataerkil düşünce-den ve ilişkide baskın ve tabi tarafların olması gerektiği görüşünden kurtulduklarında, birbirleriyle ve başkalarıyla kurdukları sevgi bağlarını onurlandırabilirler.

Pagan Kennedy'nin şu sözü önemlidir: "Sadakati evlilik sözleşmesinin ötesinde bir şey olarak görmeye başladım." Şunu ekler: "Kendimizi nasıl tanımlayacağımızdan emin değiliz. Birlikte geçirmeyi planladığımız tatillerimiz yok. Geleceğin bizim için ne getirdiğini bilmiyoruz. Elimizde olan tek şey sevgi ve birlikte yazmakta olduğumuz hikâye." Kennedy'nin, sadakate dayalı bir ilişki hakkında hayallerinin partnerine "elimizde olan tek şey sevgi" dediğini tahayyül edebiliyor muyuz? Kalıcı sevgiyi ilk kez ya da sadece romantik arkadaşlıklarda ve/ya platonik olmayan birlikteliklerdeki sevgi bağlarında tanımış olan orta yaşın bakış açısına sahip birçok kadın, kalıcı sevginin gerçekten önemli olduğunu doğrulayacaktır.

Kalıcı sevgi yaşamsaldır; çünkü istikrarlı ilişkilerde zaman içinde değişim gerçekleşir ve bu değişime şahit olan bizler kendimizi daha farklı bir şekilde tanırız. Kendimizi güvende hissetmediğimiz ilişkilerde gerçek anlamda duygusal riskler alamayız. Sadakat varlığımızın zeminidir, hatalar yapmamıza, affedilmemize ve tekrar denememize olanak sağlar. Tuhaftır, Pagan Kennedy başlarda arkadaşıyla birlikte güzergâhı belirlenmemiş bir ilişki kurduklarını hayal eder gibi görünür. Geri dönüp on dokuzuncu yüzyıl yaşantısında romantik arkadaşlığın değerini keşfetmesine rağmen, o dönemde yaşamış orta yaşlı olmayan ya da yaşlanmakta olmayan kadınların böylesi bağların istikrarına ve sürdürülebilir hassasiyetine dair kanıtlar sunan anlatılarına yer vermez. Kendi tarif ettiği bağları tanımlamak için kullanılan "romantik arkadaşlık" ifadesini asla kullanmaz. Öyle ya, insanlar bu ifadeden korkabilir; çünkü ataerkil kültürde "romantik" her daim cinsel aktivite ihtimalini çağrıştırır.

Her yaştan kadın "romantik arkadaşlık" ifadesini özgürce kucakladığında, istikrarlı platonik ilişkiler için, sadakate dayalı ve yaşam boyu sürebilen birincil bağlar geliştirebileceğimiz bir alan açabili-

riz. Bu ilişkiler mükemmel bir eş bulamayan bir kadının yine de gerçek ve kalıcı sevgiyi tanımasını sağlar. Günün sonunda bizleri ayakta tutan ve yaşama anlam katan da bu sevgidir.

15

SEVGİYE TANIK OLMAK: KUŞAKLAR ARASINDA

Sevmeyi tercih eden kadınlar bilge, cüretkâr ve cesur olmalıdır. Etrafımızı kuşatan sevgisizlik kültürü sevgi arayışımızla alay eder. Sevgiyi zorlu, güç, kahramanca bir yolculuk olarak hak ettiği yere geri getireceksek, bilgeliğe ihtiyacımız var. Bu, insanlığın Dünya denilen gezegende varlığını sürdürmesi ve geliştirmesi için efsanevi ejderhaları katletmeye gitmekten, savaşlarla veya savaşa benzer diğer tüm şiddet biçimleriyle ortalığı yakıp yıkıp fethetmekten daha yaşamsaldır. İçinde yaşadığımız kültürde sevgi yolculuğunun muazzam, büyülü, yaşamı dönüştüren, heyecan verici, riskli bir macera olarak tanınmasını talep edeceksek, bilgeliğe ihtiyacımız var.

Biz bilge sevgi dolu kadınların, her yaştan kız çocuklara vereceği hediye, sevgi yolunda öğrendiğimiz her şeyi onlarla paylaşmaktır. "Her yaştan kız çocuk" diyorum çünkü patolojik ataerki nasıl ki erkekleri nesiller boyu duygusal yönleri sakatlanmış ergenler olarak kalmaya teşvik ettiyse, yeni bir genç kadın türü de (*Ally McBeal* ve *Sex and the City* türü kadınlar), gelişimleri belli bir noktada durmuş, duygusal olarak gelişmemiş, sonsuza kadar ergen kalan kızlar olmaya teşvik ediliyor. *Charlie'nin Melekleri* filminin yeni versiyonunda bu sendromun sinema dilinde nasıl mükemmel bir şekilde tasvir edildiğini görüyoruz. İş dünyasında, sahne arkasındaki ataerkil erkeğin, yani Charlie'nin iyi maaşlı "hizmetkârları" olan melekler, kendilerini hem entelektüel yetenekleri hem öldür-

me stratejileri açısından (maço erkekler kadar duygusuzca, vahşice ve süratle öldürürler) erkeklere eşit veya onlardan üstün görürler, ama iş romantizme yani *sevgiye* geldiğinde kız çocuklar gibi yerlerinde duramaz, kıkırdamaya, gülücükler saçmaya başlarlar. Akılları başlarından gider, doğruyu yanlıştan ayırt edemez olurlar. Gelişmemiş ergenler gibi davranmak cinsel cazibeyi açığa çıkarır, melekler böylece arzu edilen ataerkil yetişkin erkeğin dikkatini çekerler. Bu imgeler, duygusal olarak sağlıklı, yetişkin bir kadın olmanın arzu edilemeyecek kadın olma anlamına geldiği mesajını verir.

Gerçek yaşamdaysa, duygusal olarak gelişmemiş kız çocuklar gibi davranan kadınlar (rol yapıyor bile olsalar) yaşlandıklarında, güçlü, kudretli ve kontrol sahibi hissetmek için genç ve/ya çocuksu bir kadının varlığına ihtiyaç duyan erkekler tarafından genellikle terk edilirler. Yirmili ve otuzlu yaşlarını erkeklerin ilgisini ve lütfunu çekmek için ergen kızlar gibi davranarak harcayan çoğu kadının aldığı en acımasız ders maalesef, fiziksel olarak yaşlanmanın, ne kadar çocuksu görünseler ve öyleymiş gibi davransalar da, genelde yaşamlarındaki erkeklerin çekip gitmesine neden olacağıdır.

Seven, daha yaşlı bilge kadınlar olarak genç nesillere, kalp ağrısından, acıdan ve hatalardan derlenen yaşam deneyimimizi, sevmek ve sevilmek için dikkat etmemiz, kaçınmamız ve ortadan kaldırmamız gereken engellerin daha da farkında olmamızı sağlayan, kimi zamansa evet bizleri zorlayan sıradan, gündelik deneyimleri sunuyoruz. Kadınların ülkemizin tarihinde daha önce olmadığı kadar yüksek düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine sahip olduğu bir dönemde kadınlığa adım atan, feminist düşüncenin, hareketin ve başarının faydalarını görmüş, yirmili yaşlarının sonunda ve otuzlu yaşlarının başında ülkemizdeki en iyi kurumlarda çalışan parlak genç kadınların özgüveninin ne kadar düşük olduğunu, kendilerini

nasıl da sevmediklerini gördüğümde, bir yerlerde ciddi bir sorun, düşüncelerimizde veya kavrayışımızda hata olduğu daha da aşikâr bir hale geliyor.

Charlie'nin Melekleri'nin film halini ilk gördüğümde tek düşünebildiğim şey, kırklarımda olduğumdan film aracılığıyla topluma aktarılan kültürel emrin muhattabı olmadığım için nasıl da memnun olduğumdu. Bu kültürel emir, dünyada süper kadın, ev cephesinde çocuksu-kız olup bir yandan da bir olimpiyat atletinin sıkı vücuduna sahip olmamı, bir de kendimi Charlie adında muktedir sembolik babanın ayaklarına itaatkârca atma yeteneğini muhafaza etmemi söylüyordu. Bu mesajdaki çelişkiler ortadadır. Bu nedenle, toplumumuzdaki yirmili, otuzlu yaşlarındaki kadınların antidepresanlara bağımlı, feminizme öfkeli, özgüvenlerinin zayıf olmasına şaşmamalı. Hiçbir insan ana akım kültürün onlara biçtiği bu standartlara ayak uyduramaz. Bir yandan sırf erkeklerle eşit olduklarını kanıtlamak üzere iş hayatında erkeklerden daha iyi olmaya çalışırken, diğer yandan da duygusal olarak gelişmeye çabaladıkları ve yalnız kalma korkusuyla mücadele ettikleri için, yaşamlarını tehdit eden stres ve depresyon kadınların hayatlarının temel unsurları haline gelir.

Hep Aşka Dair isimli kitabım hakkında dersler verip atölye çalışmaları yaparken, güçlü, iyi kazanan, profesyonel genç kadınlardan oluşan grubun tek diyebildiği şey "Kimin sevgiye zamanı var ki?" idi. Daha da vahimi, "Kimin sevgiye ihtiyacı var ki?" diye sormalarıydı. Benim kuşağımdan kadınlar, kariyerlerinde son derece başarılı olabileceklerini, ancak buna rağmen özgüvenlerinin onları felce uğratacak kadar düşük olabileceğini ve durumun onları sarsabileceğini zor yoldan öğrendi. Artık herhangi bir kadının kendi adına yapabileceği en feminist eylemin, kendini sevmenin temelini oluşturan olumlu özgüveni kazanmak için çabalaması olduğunu

biliyoruz. Tam mânâsıyla ve en iyi şekilde sevmeye bizleri hazırlayan, işte bu zemindir. İster astronot, hukukçu ister çöpçü olalım, ister mutlu mesut kendi işimize sahip olmayı veya sadece ev kadını olmayı tercih edelim, bilge kadınlar olarak bu işlerin herhangi birinde tatmin olmayı belirleyen şeyin kendimizi sevmek olduğunu biliyoruz. Yılların feminist aktivisti ve terapisti olan Phyllis Chesler işte bu yüzden *Letters to a Young Feminist* [Genç Bir Feministe Mektuplar] isimli kitabında şöyle yazar: "Benim zamanımda, daha yaşlı kadınlar genç kadınlara, bir kadının bütün olması, bütün kalması ve ayakta durması için ne yapması gerektiğine dair çok az şey anlatırdı. Anlatsalardı, ilk ve en büyük arayışımızın, ne kadar çekici olursa olsun bir prens (veya prenses) değil, kendimiz olmamız gerektiğini daha önce öğrenmiş olurduk." Çağdaş feminist hareketin ilk yıllarında, kendimizi nasıl yüzüstü bıraktığımızı, sabote ettiğimizi görmek için kendi içimize bakmak yerine kadınca dertlerimizin hepsi yüzünden ataerkiyi suçlamak daha kolaydı.

Aslında şu anda, yolu feminizmden geçmiş, bu zorlu mücadeleyi vermiş, yaşamının her alanında galip gelmiş ancak orta yaşlarına geldiğinde, kadınlık hakkındaki yeniden gündeme gelen eski cinsiyetçi düşünce biçimlerini şaşırtıcı bir şekilde sahiplenen koskoca bir kadın nesli var. Aktivist Jane Fonda "zengin kocaya bağımlı eş" olmaya gerileyince dünyanın dört bir yanındaki kadınları şaşkınlık içinde bıraktı. Kısa süre önce aklı başına geldi; popüler moda dergilerinde dünyaya kendinden vazgeçmenin ne kadar sıkıcı olduğunu anlatıyor. Ancak feminist düşünceye ihaneti, bir kadının hayatında Charlie tipi güçlü bir erkeğin olmasından bağımsız olarak sağlıklı bir şekilde özgüven geliştirebileceğini göstermeyi hedefleyen kendi çabalarına ihaneti, asıl odak noktası oldu. Kendini gerçekleştirmiş, kendi hayatından sorumlu bir kadın olmanın, dünyanın en zengin erkeği bile olsa erkeğinin yanı başında durmaktan

daha tatmin edici olduğunu itiraf etmesi o kadar dikkat çekmedi. Fonda'nın anlattığına göre, sahip olduğu bütün bu güç kocasını, kendi [Fonda'nın] zamanı ve alanı üzerinde daha da "talepkâr" hale getirmişti. İlişki boğucuydu. Kim bu bağın böyle son bulmasına gerçekten şaşırabilir ki? Bu bağ kadının, kocasının kimliği tarafından yutulduğu geleneksel ataerkil evlilik modelini temsil eder.

Önemli olan şu ki günümüzde, evlilik yaşamlarında baskın taraf olan yirmili otuzlu yaşlarında yeni kadınlar var. Bu kadınlar partnerlerinden daha çok kazanıyorlar, ayrıca çift adına karar verenler çoğunlukla onlar. Bu "kaltak-tanrıça" kızlar genelde yöneten taraf ve bir zamanlar ataerkil kocaların yaptığına benzer yollarla tahakküm kurma, "dediğim dedik" diyerek kuralları belirleme gücüne sahipler. Ancak, erkeklerin tabi olması pahasına güç kazanmış olmaları, feminizmin başarısını yansıtmıyor. Bu durum olsa olsa feminist düşüncenin her ilişkide bir baskın bir de tabi tarafın olduğunu öne süren başat ataerkil görüşü değiştirmedeki başarısızlığının bir göstergesi olarak karşımızda duruyor.

Maalesef heteroseksüel çiftlerin (ve bu rolleri üstlenen gey muadilleri), birinin üstte diğerinin altta konumlandığı bir hiyerarşinin mevcut olmak zorunda olduğunu öne süren görüşten vazgeçmek yerine bu rolleri değiştirmeye daha hevesli olduğunu gördüm. Feminist değişimin sonrasında, birlikteliklerde karşılıklı neşeyi mümkün kılacak olan sevgiye emek verme işini çok az çiftin yapmaya hevesli olduğu daha da aşikâr oldu. Çok fazla sayıda genç kadın ve erkek, hatta üst kuşaklar da, sevmeyi bilmedikleri için, eski üst-alt, baskın-tabi normlarını kullanarak pazarlığa kalkışmak daha kolay görünüyor.

Karşılıklılık da sevginin kendisi gibi emekle elde edilmelidir. Bilge kadınlar, sadakate dayalı en mutlu, en tatminkâr birlikteliklerin

(evlilikle yasallaşmış olsun olmasın) karşılıklılığın ilişkinin merkezindeki değer olduğu birliktelikler olduğunu, her bireyin manevi olgunluğa erişmesinin ve büyümesinin önem kazandığı birliktelikler olduğunu bilir. Karşılıklılığın açığa çıkabileceği duygusal alanı inşa etmek zaman ister. Seven bilge kadınlar olarak sevgiye zaman ayırmamız gerektiğini biliriz. Çoğu kişi hayatta en önemli şeyin sevdikleri insanlar olduğunu söyler ama, gerçekte zamanlarını nasıl geçirdiklerine baktığınızda, en az ilgiyi en çok sevdiklerini iddia ettikleri kişilere gösterdikleri ortaya çıkar.

Kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocuklar, hepimiz, sevgi dolu olmak istiyorsak zamanımızı kullanma şeklimizi yeniden düzenlemeliyiz. Sevmeyi öğrenecek, sevme sanatını icra edeceksek, anaokulundan kamusal yaşamlarımıza (okul ve iş dünyası), aşırı başarılı ve mükemmeliyetçi oyuncular olamayacağımızı bilmeliyiz. Hakiki sevgi, zaman ve kendini adama gerektirir. Birliktelik bağlamındaki sevgi için de bu geçerlidir. Kendini sevmek de zaman ve kendini adama ister, özellikle de çocukluğumuzda sevmeyi bilmemiz gereken yerden yaralandıysak. Günümüzün yeni kadınları, yirmili ve otuzlu yaşlarındaki kadınlar, sevmeye zaman ayırmaya ataerkil erkek muadilleri kadar isteksiz. Bilge, yaşlanmakta olan kadınlarsa pek çok kadının hayatında deneyimlediği en büyük pişmanlıklardan birinin sevginin gücünü ve anlamını daha önce anlayamamak olduğunu bilir. Oysa bu bilgi sayesinde duygusal olarak istismara uğramalarına ve hırpalanmalarına mâni olacak bir anlayış geliştirebilir ve gerçek sevgiyi çok fazla zaman geçmeden yaşamlarına daha erken sokabilirlerdi.

Daha genç nesil kadınların yakın zamanda, yaşamlarında tatmin olmadıkları alanları mercek altına almalarını ve cesaretle, hiç çekinmeden sevgiye emek vermeyi tercih etmelerini, sevgiyi her şeyin üstüne yerleştirmelerini umuyorum. Sevgiye emek vermek

derken sadece birliktelikten bahsetmediğimi ısrarla belirtmem gerekir; ilişkisel sevgiyle birlikte kendini sevmeye emek vermekten bahsediyorum. Kadınlar, sevgi çemberine sahip olmayı tercih etmekten vazgeçip sanki önemli olan tek şey doğru partneri, sevecek birini bulmakmış gibi davrandıklarında kendilerine zarar verirler ve bu duruma ilk kez dikkat çekenler vizyon sahibi feminist düşünürlerdi. Sevdiğimiz bir topluluk inşa etmeyi asıl hedefimiz haline getirdiğimizde, ki bir partnere sahip olmak bu hedefin bir parçası olabilir ama tamamını kapsayamaz, bekâr kişiler ve her zaman değilse de bazen cinsel anlamda aktif olmayan kişiler olarak keyifli yaşamlar sürdürmek üzere kendimizi özgürleştirmiş oluruz.

Cinsel olarak aktif olmamak, cinsel haz arayışında sürekli kendilerini sabote etmelerine neden olan güzergâhlara sapan kadınlar için çoğunlukla kendini sevme yönünde özgürleştirici bir tercihtir. *The Coming of the Cosmic Christ* [Kozmik Mesih'in Gelişi] isimli kitabında günümüzde pek çok heteroseksüel kadının cinsel olarak aktif olmamayı seçmesinin nedenlerinden bahseden Matthew Fox şöyle der: "Kadınlar sürekli olarak farkındalıklarını artırır, bilinçlerini geliştirirken, erkekler kendilerini geliştirmeye, farkındalıklarını artırmaya direndiği sürece, pek çok kadının yaşamlarını paylaşmak üzere kendi çapında ve bilinç seviyesinde erkekler bulamadığı sosyolojik bir durum hâkim olacaktır... Pek çok kadın cinsel bakımdan aktif olmamanın, istismar içeren ilişkilerde kurban konumunda bulunmaktan daha iyi bir alternatif olduğunu düşünüyor." Neşesiz cinsellik, yaşam enerjisinin ortaya çıkmasını sağlamaz. Ataerkil cinsel ilişkilerde pek çok kadın, iradesine ve arzularına rağmen seks yapar. Partnerleri onları zorlasın ya da zorlamasın, durum budur. Pek çok erkek, kadın partnerlerinin cinsel olarak uyarılmış gibi yaptıklarını ve hissetmedikleri ve asla hissetmeyecekleri hazzı taklit ettiklerini bilse hayretler içinde kalırdı.

Çoğumuzun dahil olduğu feminist hareketle cinsel özgürlük bir noktada birleşti. Günümüzdeki pek çok genç kadın gibi bizler de geçici ve anlamsız cinsel hedonizm dünyasında erkeklere eşit olduğumuzu kanıtlamanın önemli olduğuna inandık. Bugün çok azımız bu tarz maceralar sayesinde yaşamlarımızın veya cinselliğimizin bir şekilde zenginleştiğini hissediyor. Genelde eğlenceli olan şey cinsellik değil genel kabul gören cinsiyetçi tabuları ihlal etmekti. O günlerde sevgi dolu bir ilişki içerisinde cinselliği yaşama arzusundan açık açık bahsetmek havalı değildi, bugün de değil. *Hep Aşka Dair*'in en çok konuşulan kısımları "Romance: Sweet Love" [Romantizm: Tatlı Aşk] bölümündeki şu satırlardır: "En iyi cinsellikle en tatmin edici cinsellik aynı şey değildir. Gizliden gizliye terörist olan pek çok erkekle muhteşem seks deneyimlerim oldu; tam da kalbinizde ihtiyaç duyduğunuzu hissettiğiniz şeyi size vererek baştan çıkaran ve cezbeden ve ardından bir kez güveninizi kazandıktan sonra yavaş yavaş veya bir anda kendini geri çeken erkeklerdi bunlar. Öte yandan daha az yeteneğe ve tekniğe sahip olan sevgi dolu partnerlerle derin, cinsel olarak tatmin edici bağlar da kurdum... Aydınlanmış kadınlar, tıpkı erkekler gibi tatmin edici erotik buluşmalar yaşamak ister ama nihayetinde erotik tatmini, sevgi dolu, samimi bir bağın olduğu durumlarda yaşamayı tercih ederiz." Aynısı sevgi dolu erkekler için de geçerlidir. Terapist Fred Newman *Let's Develop: A Self-Help Guide to Continuous Personal Growth* [Hadi Gelişelim: Sürekli Kişisel Gelişimi Kendi Kendimize Öğrenmek İçin Rehber] isimli kitabında bu durumu şöyle açıklar: "En az rol yapılan, en tatmin edici, en memnun eden, en iyi seks, yaşamınızda kendinizi en çok açabildiğiniz kişiyle yaptığınız sekstir." Bu kitabı yazarken görüşme yaptığım orta yaşlı kadınların biri bile, cinsel olarak başkasını fethetmeyi veya cinsel tatmini, yaşamının anlamını kanıtlayan temel unsur olarak görmüyordu. Görüşme

yaptığım kadınlar arasında erkek cinsel partnerleri tercih eden kadınların çoğu, ataerkil kültürde deneyimlemiş oldukları cinsel ilişki türlerinden genellikle memnun değildi.

En tatminkâr, memnuniyet verici seks, özlem ve arzunun rızaya dayalı ve karşılıklı olduğu durumlarda gerçekleşir. Andrea Dworkin *Intercourse* [Sevişme] isimli kitabında şunu anımsatır: "Sevişirken, kişinin iç dünyası ciddi risk altındadır; her şeyi göze almanın yarattığı kırılgan ve eşsiz yakınlık, duygu yoldaşlığını mümkün kılar; duygu yoldaşlığını aşkın ve öte dünyaya ait olmaktan çıkarır, sevgide beden bulmuş bir deneyime dönüştürür, ulaşılabilir hale getirir." Hem gündelik hem de sadakate dayalı birlikteliklerde, yaşamlarındaki erkeklerin canını sıkmamak için istemediği halde seks yapan o kadar çok genç kadın var ki. Seven bilge kadınlar, her yaştan kız çocuğun, kendi erotik varlığını ciddiye alma cesareti göstermesi gerektiğini bilir. Bu da onların yaşamda mümkün olduğunca erken yaşta, bedenleriyle, şehvetleriyle ve cinsellikleriyle sağlıklı bir ilişki geliştirmeleri anlamına gelir. Hem gündelik hayatta hem de mahrem yaşamlarımızda cinsel sadomazoşizmin yükselişe geçmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin içeriğine dair henüz oturmamış değişimlere, yani toplumsal cinsiyet eşitliğinin bildiğimiz baskıcı ataerkinin varlığını sürdürdüğü koşullarda son derece artıyor olmasına bir yanıt gibi duruyor. Kabul edelim ki bu durum tahakkümü, değiştiremeyeceğinizi düşündüğünüz noktada, erotikleştirmenize yardımcı olur. Ne kadınlar ne de erkekler ne yapacağını, hangi rolü oynayacağını biliyor. Cinsel sadomazoşizm kamusal ve özel yaşamlarımızda, ilişkilerde, gücün ve ilginin dağılımına dair somut değişimler yapmazken, oyun sahasını genişletiyor, herkese daha çok rol sunuyor.

Seven bilge kadınlar, özgürleştirici feminist cinselliğin haritalarını, elimizi kolumuzu bağlamak yerine cinsel tutkuyu kadınlar ve erkek-

ler olarak bizleri özgürleştirecek şekillerde kucaklamamıza izin verecek yolculuğun taslağını, henüz oluşturmaya başladı. Her yaştan kadının, hepimizin, cinsel faillik arayışına devam etmesi gerektiğini, bunun sağlıklı bir biçimde kendimizi sevme iddiamızın bir parçası olduğunu biliyoruz. Bu ayrıca bir tür güçtür de. Her yaştan kadınlar olarak bedenlerimizi ve varlığımızı sevdiğimizde, gereken sınırları koyabilir, kendimizin ve cinsel hazzı paylaşmayı tercih ettiğimiz kişilerin refahını artıracak tercihler yapabiliriz.

Kendini gerçekleştirmek öyle kolay bir görev değil. Sevgiye emek vermekyerine, yaşamlarında memnun olmadıkları ne varsa bundan ötürü erkekleri suçlamayı, onları hedef almayı daha kolay gören bir grup kadın da pekâlâ var olabilir. Seven bilge kadınlar, ataerki ne kadar güçlü olursa olsun kadınların, kendilerini güçlendirecek şekilde yaşamlarını değiştirme, sevmeyi tercih etme, sevgi sayesinde kendini tamamen gerçekleştirmesine mâni olan engelleri aşmayı öğrenme sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini bilir. Kişinin yaşamının, mutluluğunun ve refahının sorumluluğunu üstlenmesi, özsaygının ayrılmaz bir parçasıdır. Ataerkil erkekler, kadınların kendilerini mutlu etmek için bir başkasına güvenmesini kabul edilebilir kılan cinsiyetçi anlayıştan dolayı kadınlara çoğunlukla gıpta ederler. Bilge kadınların, orta yaşlarına ilerleyen günümüz kadınları için yıktığı o mühim mit işte budur.

Kendi içimizde neşeye giden yolu bulmazsak, hiç kimse bizlere kalıcı neşe veya mutluluk bahşedemez. Kendini bilmek, bireysel yaşamlarımızda neşenin sırrını çözmenin yoludur. Bize en çok neşe veren şeyin birliktelik, topluluk olduğunu görebiliriz. Yaşamlarımızda, gezegendeki yaşamda, her canlı birbirine bağımlıdır, dolayısıyla toplumsal buluşmalar içerisinde paylaşımda bulunmak hayatta kalmamız için yaşamsal öneme sahiptir. Ancak paylaştığımız neşe içimizden gelmeli, kendi duygu dünyamıza dayanmalıdır. Kültürel

tarihimizde ancak kısa bir süre önce, tek tek kadınlar, kadınların ruhlarını, manevi benliklerini beslemesinin öneminden açık açık bahsetme cesaretini gösterdi. Popüler medyada feminizme saldırıldığı için çoğu kişi, çağdaş feminizmin kadınlara iç dünyalarına özen göstermelerinin önemli olduğunu anlatarak pek çok kadının manevi uyanışını hızlandırdığını bilmez.

Lost in the Land of Oz adlı kitabında, yeryüzünü ve gezegendeki bütün yaşamın birbirine bağlı oluşunu onurlandıran kadın merkezli bir maneviyatı coşkuyla anan Madonna Kolbenschlag, kadınların ilahi olanla birlik kurma arayışına, ruhla dolu bir yaşamın peşine düşmesine övgüler düzer: "Diğer kadınlar sayesinde günbegün kendim hakkında bilmediğim ve sevmediğim şeyler keşfettim. Kendi deneyimim ve diğer kadınların deneyimleri aracılığıyla, kendime, bir kadın olarak gerçekliğime ve içimdeki Kutsal'a açıldım... Bütünlüğe sahip kutsal kadınlar eşliğinde gerçek olmayanı içimden söküp atmayı, doğru ve gerçek olanı kutlamayı ve bir ayine dönüştürmeyi, yeni bir dile sahip olmayı ve bu dili konuşmayı, beden ve madde vasıtasıyla ruhu hissetmeyi, sanki yaradılış bizzat Tanrı'nın Rahmi'ymişçesine —ki orası, her ne kadar karanlığı ve bilinmezliği deneyimlediğimiz yerse de, sıcaklığın, beslenmenin, hareketin, büyümenin, bağın ve zevkin de olduğu yerdir— her şeyi içeriden görmeyi öğrendim." Bilge kadınlar, ruhani varlığımızla ilgilenmemiz gerektiğini bilir. Ruh dünyamızda her şey yolunda gitmedikçe, elde edilecek ve zevkle keyfi çıkarılacak bir özgürlük de yoktur.

Sevmeyi öğrenmek, ruhlarımıza ilgi göstermemizi ve bizlere kılavuz olan, bilgeliğini sunan kuşaklar öncesinden kadınların ruhani vizyon arayışlarını yeniden keşfetmemizi mümkün kıldı. Her kadının sevgi çemberinde, ruhuna yoldaş olacak birilerinin olması lazım. Ruhumuz beslendiğinde, gücün, başarının ve maddi refahın bütün tuzakları anlamını yitirse dahi ayakta kalırız. Benim "iyi, kötü,

çirkin ve tiksindirici" diye ifade ettiğim, hayata dair her şeyle, hayatın tüm karmaşıklığıyla yüzleşmek ve yüzleşirken yozlaşmamak ya da umutsuzluğa kapılmamak için, hem tesellimiz hem de kalkanımız olmaya hazır duran bir ruha ihtiyacımız var. Sevgi yolunda ilerledikçe, sevgiyi aradıkça, yaşamla yüzleşmenin ve hayatı yaşamanın getirdiği duygu yoğunluğu ve keyif bizi bulur. Bereketli bir hediyedir bu.

Gerçek sevgi cömerttir ve sürekli yenilenir. Genç kadınlar en derin korkularını, gereksinimlerini, özlemlerini ve isteklerini bize anlatsınlar, bizimle konuşabilsinler diye, seven bilge kadınlar olarak onlara kalbimizi açmaktan korkmayız. Cinsiyetçi düşüncenin yarattığı, bizleri bölen sahte sınırları yıkıp hakiki kız kardeşliğin, kadın nesillerini kalıcı sevgiden oluşan güçlü bağlarla birbirine bağlayan, zamana ve yüzyıllara dayanan dayanışmanın temelini atıyoruz.

16

MUTLAK MUTLULUK: SEVGİ DOLU DUYGU YOLDAŞLIĞI

Kadınların, özellikle orta yaşlı kadınların sevme ve sevilme özlemleri hakkında sessiz kalmalarına yol açan etkin güçler olduğunu hissettiğim için bu tartışmayı doğru bir noktaya taşımak istedim. Karşılıklı sevgiyi hayatlarında ilk kez orta yaşlarında bulduğunu anlatan o kadar çok kadın dinledim ki, güzel haberleri paylaşmanın zamanının geldiğini düşündüm. Yazmaya başladığımda okurlarımın, sevginin feminist eleştirisinin yapıldığı döneme benim gibi şahit olmuş ve bu eleştirinin diğer tarafına meyletmiş kırk yaş üstü kadınlar olacağını düşünmüştüm.

Elizabeth Wurtzel'in *Kaltak* kitabını tekrar okurken, yazar sevgiden her bahsettiğinde üzülüyordum. Kendi yaş grubundakilerden (kırk yaş altındakiler) bahsederken şöyle diyordu: "Hiçbirimiz sevgi konusunda gelişme kaydetmiyoruz: Sevgiden daha da korkar hale geliyoruz. Öncelikle, faydalı beceriler edinmemiz sağlanmadı, yaptığımız tercihler de sadece sevginin umutsuz ve gereksiz olduğu yönündeki hissimizi kuvvetlendirme eğilimindeydi." Bu satırları okurken ağladım. Sevdiğim insanların pek çoğunda gördüğüm yalnızlığı ve sevgiyi hiç tanıyamama korkusunu anlatıyordu. Bunlar geleceği parlak ve heyecan verici kariyerler kurmanın eşiğinde olan akıllı genç kadınlardı ve onlarla aynı konumdaki erkek arkadaşlarım ve sevgililerimdi. Sevgiye dair ilk kitabım olan *Hep Aşka Dair*'i hem açıklayıcı hem rehberlik eden bir tür kaynak kitap olsun diye

yazdım. Bu kitabı yazarken, kendisiyle çok kuvvetli bir bağ kurmuş olduğum benden daha genç olan eski erkek arkadaşıma takılır, kitabı "sevginin konumuzla ne alakası olduğunu", "sevginin her şey olduğunu" anlasın diye yazdığımı söylerdim.

Özel olarak kadınlar ve sevgiye odaklanan sevgi hakkındaki bu üçüncü kitabı yazmaya başladığımda, Wurtzel'i tekrar okumanın da etkisiyle, sadece yaşıtım olanlara değil tüm kadınlara, özellikle de genç olanlara seslenmenin önemli olduğuna karar verdim. Kadınların sevgi arayışına dair, yaşamlarımızda sevginin değerine dair paylaştığım sezgilerin, bu genç kadınların korkularının bir kısmını dindirmesini ve böylece kalplerini açmalarının, korkusuzca sevebilmelerinin mümkün olmasını umut ediyordum. Sevginin anlamını ve gücünü otuzlu yaşlarımın sonunda anlamaya başladığımı açıklamaktan hiç memnun değilim. Sevgiyi daha erken yaşlarda tanımış olsaydım da muhtemelen acı çekmekten ve kalp ağrısından kaçınamazdım ama en azından sevgisizliğe bu kadar enerji harcamaz, gereksiz yere depresyona girmezdim. Sevgisizlik ve depresyon yüzünden riske girme ve güvenme kapasitem eksilmişti.

Kadınların bunca kalp ağrısına rağmen yine de sevgi özlemi çekmesi sevginin gücünün kanıtıdır. Gençken sevgiden vazgeçen ama şimdi sevgiye sahip çıkmak, onu yeniden keşfetmek, yeniden inşa etmek ve keyif almak için sevgiye geri dönen kendilerinden yaşça büyük pek çok kadın olduğunu bilmek genç kadınlara umut vermelidir. Gerçek sevgiyi kurtarılma fantezisinden ayırmayı öğrendik. Erica Jong otobiyografik makalesi "Pathfinder"da [Kılavuz] şu itirafta bulunarak bu durumu çok güzel açıklar: "Kırklarımın sonuna kadar, samimiyetle, içten içe... hayatımı dönüştürebilecek birinin, birlikte olduğum kişiden daha iyi bir erkeğin, orada bir yerde olduğuna inandım... Bu romantik kurtarılma hayali pek çok kadın için oldukça baştan çıkarıcıdır; çünkü son derece ödipaldir, sonsuza

kadar size bakacak mutlak güce sahip ebeveyn fantezisidir bu. Şu anda sahip olduğum en büyük özgürlük, başka birinin hayatımı kurtarabileceğine artık inanmamak." Gerçekten kendini seven kadınların çoğunun, orta yaşlarına kadar öğrenmediği bir derstir bu. Halbuki öyle olmak zorunda değil, kendimizi kurtarmanın, kendi kurtuluşumuzu tercih etmenin nasıl da kolay olduğunu görüyoruz.

Bir gün dünya tamamen değişecek ve genç kadınlar yaşamlarının daha başlarındayken sevginin yolunu bulacak; bugün çoğumuz hâlâ gözümüzü açan ve bizi yaşamımıza daha derinden bakmaya iten acılar sayesinde sevgiye ulaşıyoruz. Nadiren kendi tercihimiz olan bu acılar, kendi çapında tutkuya hazırlıktır. "Tutkunun" kökü "acı çekmektir."* Kendi seçtiğimiz tutkular, naif, cahil veya çaresiz olduğumuz için maruz kaldığımız tutkulardan farklıdır. Tercih ettiğimiz tutkular gözümüzü açar ve bizleri dönüştürür. Buna cinsel tutku da dahildir.

Keşke çoğu kişinin orta yaşta asla yaşanmayacağını düşündüğü erotik uyanışı tadan tüm kadınların öykülerini kaydetmeye yetecek zaman ve sayfalar olsaydı. Sıklıkla, özellikle de erkek egemen tıpta, sanki erotizm sadece kontrolden çıkan hormonlarla ilgiliymiş gibi, kadınların orta yaşlardaki erotik uyanışı dikkate alınmaz. Biz kadınlar orta yaşlara geldiğimizde psişemizde, zihinlerimizi ve kalplerimizi yaşamlarımızın en yoğun erotik deneyimlerine açmaya hazırlayan çok daha fazla şeyin yaşandığını biliyoruz.

Menopoz çoğu kadın için heyecan verici bir andır; çünkü cinsel hazzı ve bedensel konforu sekteye uğratan kanama döngüleri sona

* Tutku anlamına gelen İngilizce *passion* kelimesinin kökeni Latince acı çekmek anlamına gelen *pati* kelimesidir. —y.h.n.

erer. Reçetesiz satılan bütün o PMS* ağrı kesicilerinin gösterdiği üzere, regl döngüleri kadınlar için bu dönemde cinsel olarak aktif olmayı epey zahmetli bir hale getiren türlü fiziksel rahatsızlık yaratır. HIV öncesi dönemde, sadakate dayalı uzun süreli ilişkilerin içindeki kadınlardan kanadıkları zamanlarda seks yapmaktan keyif alanlar bile kana batmış çarşafları yıkamanın eğlenceyi mahvettiğini kabul eder. Fibroid tümörler ve sürekli kanama yüzünden rahmimi aldırmaya mecbur kaldığımda, ilerici, "feminist" erkek jinekoloğumun beni rahatlatmak için yaşamdan keyif almak üzere yeni bir şansa sahip olacağımı söylemesi hep canımı sıkardı. Seksin daha önce hiç olmadığı kadar muhteşem olacağını söylemişti. Bense düşünüp duruyordum, o nereden bilecekti ki? Kadınlar üzerine araştırma yapıp onlara rahmi alınan kadınların cinsel yaşamını sormuş muydu? O zamanlar, sadece gelip, rahim alındıktan sonra nasıl muhteşem seks yapıldığına dair her şeyi açıklayan makaleler bulamamıştım. Aslında, cinsel dürtümü kaybedebileceğime dair uyarılar içeren daha çok malzeme bulmuştum. Doktorum sürekli olarak böyle bir değişime yol açacak biyolojik bir nedenin olmadığını, bunun daha çok kafada ve kalpte bittiğini söylüyordu. Rahminiz alındıktan sonra veya bedeninizden parçaların alındığı herhangi bir ciddi ameliyattan sonra muhteşem bir seks yaşamına sahip olacağınızı düşünürseniz, muhtemelen böyle olur.

Biraz zaman aldı ama doktorum haklı çıktı. Regl etrafında dönen onca çilenin beni nasıl da bunalttığının ve cinsel olarak bana ket vurduğunun hiç farkında değildim. Öte yandan rahmim alındıktan

* İngilizce *Premenstrual Syndrome* ifadesinin kısaltılmış halidir. Türkçede de Premenstrüel Sendrom olarak kullanılmaktadır. Regl döneminin yaklaştığını bildiren fiziksel ve psikolojik belirtileri tarif etmek için kullanılır. —y.h.n.

sonra yaşadığım acı ve üzüntü de beni bunaltmıştı. Heteroseksüel sekse yeniden başlamak korkutucuydu. Bedeniniz size işkence gibi gelen bir süreçten geçtikten ve tamamen değiştikten sonra, cinsel olarak aktif olmak o kadar kolay olmuyor. Şanslıydım, yeniden cinsel olarak aktif olmaya başladığımda yanımda ihtiyaçlarıma ve fiziksel olarak yaşadıklarıma hassasiyet gösteren ilgili bir erkek partner vardı. Cinsel hazza karşı olan tutkum hızla yenilendi ve bu hazzın daha önce hiç olmadığı kadar yoğun olduğunu fark ettim. Bu yoğunluğun bir kısmı, kanarken sık sık yaşadığım iniş çıkışlara artık maruz kalmamamdan kaynaklanıyordu.

Bir kadının regl döngüsü ister beklenmedik bir ameliyatla, ister biyolojik süreç içinde menopozun doğal seyrinde sona ersin, orta yaşımızda ve daha ileri yaşlarda cinsel deneyimlerimizin geliştiğine inanıyoruz; bunun en temel sebebi bu yaşlarda kişiliğimiz hakkında daha iyi şeyler hissediyor olmamız. Beth Benatovich'in, *What We Know So Far* isimli kitabında orta yaşlarında ya da daha ileri yaşlardaki kadınlarla yapılan görüşmeler yer alır. Görüşme yapılan tüm kadınlar, yaşamlarını iyileştiren şeyin kendilerini daha iyi tanımak olduğunu öne sürer. Kim oldukları ve ne istedikleri konusunda daha nettirler. En önemlisi de yaşamlarına zevk ve neşe katmak için gereken riskleri almaya isteklidirler. Yazar Grace Paley bu görüşü şöyle destekler: "İnsanlar elli yaşına geldik, işimiz bitti dediğinde hep gülüyorum. Belki Amerika'da elliyi geçince artık çalışılmayacağı, sevginin biteceği, yaşamın biteceği gibi bir beklenti var ama, benim deneyimlerim aksini gösteriyor. Belki de yaşamımın en yoğun, en sürprizli ve heyecan verici dönemi kırklarımın sonu ve ellili yaşlarımdı. Bu dönemde dünyada ne yapabileceğinize dair bir fikir edinmiş oluyorsunuz. Hiç olmadığınız kadar özgürsünüz, her türlü işi yapmaya özgürsünüz... birbirinizi bulmakta da özgürsünüz. Arkadaşlarım, en iyi ilişkilerinden bir kısmını elli

yaşından sonra yaşadı." Kırk yaşına bastığımda, elli yaş ve üstü kadınların bilgeliğini daha da bilinçli ve yoğun bir biçimde dinlemeye başladım; çünkü beni bekleyen ihtimallere dair en iyi, en gerçekçi fikri onların verebileceğini hissettim. Görüşme yaptığım ve konuştuğum kadınların ezici çoğunluğu yeni bir uyanış yaşadığına inanıyordu. Orta yaşta yeni güçlüklerle karşılaşsak da genelde zorluk karşısında daha yapıcı, yaşamı iyileştiren biçimlerde başa çıkabilir hale geldiğimiz düşünülüyordu.

Orta yaşı ve sonrasındaki dönemi bir kayıp ve yabancılaşma olarak yaşayan kadınlar genellikle, hayatlarında hiç risk almamış olan ve değişen gerçeklikle, yaşamın onların beklediği şekilde olmamasıyla başa çıkamayan bireylerdi. Zeki, çekici bir kadın arkadaşım (daha ellili yaşlarının ortasında olmasına rağmen) artık kimseyle çıkmadığını, seks de yapmadığını söylemişti. Erkeklerin ona artık eskiden olduğu gibi yaklaşmadığından yakınıyordu. Onun erkeklere yaklaşıp yaklaşmadığını sorduğumda, "bunu yapmayı hayal edemediğini" söyleyerek yanıt verdi. Kendinden genç erkeklerle bağ kurmayı da hayal edemiyordu. Onun dünya görüşüne göre, bir kadın her daim kendinden biraz yaşlı bir erkeği seçerdi. Bu düşünce onun olduğu yerde sıkışıp kalmasına yol açıyor. Düşüncelerini değiştirse her şey farklı olabilirdi.

Orta yaşlarında romantik cinsel buluşmalar yaşamaya son vermeyi tercih eden kadınların varlığı önemli. Onlara göre bu, yaşamla barışık bir tercihtir. *Hite Raporu* için görüşme yapılan lezbiyen kadınlardan ismini vermek istemeyen biri, göğüsleri alındıktan sonra romantizme dair fikirlerinin değiştiğini hisseder. Cinsel birleşmeye veya kucaklaşmaya ilgisini yitirir; daha ziyade var olmanın kendisinden menkul erotikasını yoğun bir şekilde arzulamaya başlar. İlişkide olmadıkları bir yaşamı tahayyül edemeyen arkadaş-

ları bundan rahatsız olsa da o halinden oldukça memnundur ve şöyle der: "Her şeyden önemlisi, göğüslerim alındıktan sonra fark ettim ki hayatta olmayı her zamankinden daha çok seviyorum. Yaşamayı seviyorum işte. Yaptığım şeyi seviyorum. Sosyalleşmeyi seviyorum. Kitap okumayı seviyorum. Yalnız olmayı seviyorum. Oturup videolarımı izlemeyi seviyorum. Partiye gitmeyi seviyorum. Dans etmeyi seviyorum. Köpeğimi yürüyüşe çıkarmayı seviyorum. Sahili seviyorum. Yaşamdan çok keyif alıyorum. Bu yaptığım şeyleri seviyorum işte." Cinsel birleşmeyi bırakma kararı, ona tutku dolu bir varoluşu kucaklayacak alan açmıştı. Onun yaşamında gerçek sevginin anlamı pekâlâ bu olabilir.

Bir kadının sevgiden vazgeçmeyi reddetmesi, genel kabul gören anlamda eş aramada ifadesini bulmak zorunda değil. Benliğiyle dünya arasında daha sahici bir ilişki arama şeklinde de kendini gösterebilir. *İçimizdeki Devrim* isimli kitabında Gloria Steinem, aşk hayatının büyük bir kısmında, erkek sevgililerinde kendinde gerçekleştiremediği iktidar biçimlerini aradığını kabul eder. Ellili yaşlarının sonlarında, bilinçli bir biçimde cinsel romantizme son verme kararı aldığında şu itirafta bulunur: "Bence işin aslı şu ki, kendimizi bulmak bir aşk macerasından daha heyecan verici ve daha çok mutluluk getiriyor ve bizler içimizde bir yerlerde bunu biliyoruz." Yıllarını neredeyse ömürlerini başkalarına ya da kendilerini feda ettikleri ilişkiler içinde, muhtemelen içsel yaşamlarına hiç zaman bırakmayan davalara tabi olarak geçiren kadınlar için bu durum özellikle geçerli. Onlar için gerçek sevgi ruh eşlerini kendi içlerinde bulmaktan ve geri kalan günlerinde bu bağı beslemekten geçiyor olabilir. Bu kadınlarla etkileşime geçen herkes, sevgiyle kurdukları bu yeni ilişkiden etkilenmenin keyfine varır. Bu, romantizm kadar heyecan verici ve uyarıcıdır. Yakın zamanda evlenen Steinem'in söylediği üzere, sevgi onu aramadığınızda da sizi bulabilir.

İki kişi birbirine mutlak gizemin olduğu yerden değil de, birbirlerine dair bilgi sahibi oldukları yerden yaklaştığında ortaya daha farklı bir romantik hikâye çıkar. Karşımızdakini ne kadar iyi tanırsak tanıyalım ortada her zaman gizemli bir alan vardır. Romantik aşka dair eski fikirler kadınlara ve erkeklere erotik çekimin ancak ortada iletişim ve anlayış olmadığında açığa çıkacağına inanmayı öğretti. Sevginin doğasına dair bu yanlış bilgi, tahakküm politikalarının, özellikle de erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün daha da yoğunlaşmasına yardımcı oldu. Birbirimizi tanımadığımız sürece yakınlığı deneyimleyemeyiz. Erkeklere doğdukları andan itibaren erkekliğin özünün yakından tanınmaya izin vermemek olduğu öğretildiği sürece toplumsal cinsiyet çatışması sürecek ve erkeklerin kadınlardan farklı bir gezegende yaşadığı fikri kulağa mantıklı gelecektir (yani erkeklerin Mars'tan kadınların Venüs'ten olması). Terapist Olga Silverstein'ın paylaştığı şu önemli görüşe kulak vermek hepimiz için iyi olur: "Samimi bir şekilde iletişim kurabilmek için dünyada, yani aynı gezegende yaşadığını kabul eden bütünlüğe sahip iki insan gerekir." Kadınlar ve erkekler bunu kabul etmedikçe, tek başına "iletişim yeteneklerini geliştirmek" toplumsal cinsiyet çatışmasını ortadan kaldırmayacaktır. Kadınların istediği de budur. Yaşamlarımızdaki erkekleri, babalarımızı, amcalarımızı, erkek kardeşlerimizi, sevgililerimizi, arkadaşlarımızı tanımak ve bu bilme halinin bağ oluşturmanın ve yakınlık kurmanın temeli olmasını istiyoruz.

Kadınlar ve erkekler bilgiyi, yani hem kendini hem de karşıdakini anlamayı, erotik bağ kurma alanı olarak ele almaya başlamadıkları sürece, romantizme dönük algımızı değiştiremeyiz. Ataerkil kültürde çoğu kişi romantik sevginin karşıtların birliği olduğunu öğrenir. Kadınlar genelde erkeklerden, özellikle de daha güçlü erkeklerden hayatlarındaki boşlukları doldurmalarını bekler. Bu

asla bir işe yaramaz. John Welwood, *Love and Awakening* [Sevgi ve Uyanış] isimli kitabına şöyle giriş yapar: "Kendimizle yoğun, tatminkâr bir biçimde ilişkilenmeyi hiç öğrenmemiş olmamıza rağmen, sevdiğimiz kişiyle yoğun ve tatminkâr bir ilişki kurabilmemiz gerektiğini hayal ederiz... Genelde kendimizle ilişki kurma şeklimizin başkalarıyla ilişki kurma şeklimizi kaçınılmaz bir biçimde belirlediğini, dışsal ilişkilerimizin tamamıyla içsel yaşamlarımızın bir uzantısı olduğunu, kendimize karşı ne kadar açıksak ve kendimizle ne kadar başbaşa olabiliyorsak, başkalarına karşı da o kadar açık olabileceğimizi ve başkalarıyla o kadar birlikte olabileceğimizi görmeyiz." Kadınların çocukluklarında ve sonraki yaşamlarında dönüp kendilerine derinlemesine bakmaları ve orada buldukları şeyden her yönüyle memnun kalmaları eskiden teşvik edilmezdi. Bugün dahi (kızların çocukluğu üzerine çalışan akademisyenlerin tamamının dikkat çektiği üzere) düşünceli, içe dönük kız çocukların benliklerini aramaları erkek muadili kadar teşvik görmez. Orta yaşlı kadınlar, daha genç kadınlara kendi deneyimlerinin hakikatini sunuyor: Sevginin bizi bulması için önce kendi içimizde sevgiyi bulmamız gerekiyor. Kendini tanımayı göze almak, sevgi yolculuğunun başlangıcıdır.

Pek çok kadın sevgiyi, yaşamın ilerleyen dönemlerinde buldu veya buluyor; çünkü uyanmamız, geriye dönüp benliğimizle ilişkimizde özeni, bilgiyi, saygıyı ve sorumluluğu yeşertmemiz, yani asıl sevme işini yapmamız çok zaman aldı. Sevgiye yaşamımızın erken döneminde emek verirsek, sevmeyi ve sevilmeyi mümkün kılan yeteneklere sahip oluruz. Ataerkil kültürde sevgi hakkında yaygın olan yanlış düşünme biçimlerinden uzaklaştığımızda karşılıklı bağın yoğunluğundan daha romantik hiçbir şeyin olmadığını bilerek sevgi arayışımıza, ilişkilerimize başlarız. Bu yakınlık, iki bireyin ruh eşi, yani sevgiye emek vermeye istekli partnerler olmasının temelini atar.

Layıkıyla emek verdiğimizde, hakiki sevgi bir gerçeklik halini alır. Yaşamı dönüştürür. Kimse bizim yerimize kendini anlama ve kendini sevme işini yapamaz ama, bir başkasıyla sadakate dayalı sevgide birleştiğimizde dönüşürüz. Benlik büyür ve genişler. İşte bu yüzden John Welwood "gerçek sevginin her daim inanılmaz bir cüret gerektirdiğine" inanır. Kadınlar orta yaşlarında kalplerini açma cesaretini bulabilir ve genelde bulur da. Bu açıklık gerçek sevginin içeri gireceği, neşemizi artıracağı, farkındalığımızı yükselteceği alandır. Welwood şu görüşü ortaya koyar: "Sevgiden doğan farkındalık, iyileştiren ve yenileyen yegâne güçtür. Bir başkasına duyduğumuz sevgi sayesinde, eski kimliklerimizin solup gitmesine izin verir, ruhun karanlık gecesine dalarız, böylece benliğimizin kalbinde yatan muazzam gizem karşısında bir kez daha çıplak kalırız." Cesaret deneyimle elde edilir.

Kadınların tahakkümün cazibesine yani güçlü ve güçsüz arasındaki erotik çatışmayla eşanlamlı olarak tarif edilen sevişmenin cazibesine meydan okuması cesaret ister. Ataerkil aşk sapkınlıklarına, başkaları için bir şeyler yapmak üzere benliğimizi ihmal etme talebine yüz çevirmek şüphesiz kadınların kolektif gelişimi için elzemdi. Ancak, olumsuz sevgi görüşünden vazgeçerken yerine olumlu, dönüştürücü, iyileştiren, yenileyen bir görüş koymadık. Kadınlar olarak, henüz kazandığımız eşitlik ve kamusal görünürlük sayesinde elde ettiğimiz şeylerin ruhlarımızı tatmin etmemesinden zamanla utanç duymaya başladık. Çoğumuzun, kurtuluşu ve selameti birlikteliklerde bulmayı tavsiye eden eski romantik fikre dönmeye başlaması şaşırtıcı değil. Tabii ki duygusal olarak güvende hissetme arayışıyla eski romantik fikre yönelmek, güvenlik hissine ulaşılsa dahi doyurucu ve tatmin edici olamıyor. Sevgi yoluna koyulmak, sevgi arayışımızı hayatımızın en muazzam macerasına ve derin bir manevi arayışa dönüştürmeye yarayan içsel

gücü geliştirmek için, geçmişin yüklerini, bizleri özgürleştirmek yerine elimizi kolumuzu bağlayan ilişkileri geride bırakmamız, duygularımızın değiştiğine şahit olmamız gerekiyor.

Bu yolda ruh eşlerimizi, gerçek arkadaşlarımızı, yaşam boyu yanımızda olacak yol arkadaşlarımızı buluruz. Duygu yoldaşlığını buluruz. Duygu yoldaşlığının hazlarını henüz keşfetmemiş olanlara kadınların sunduğu bir diğer muazzam bilgelik hediyesi de, sevgi çemberinde dans etme neşesinin farkına varmanın yalnız dans etmekten iyi olduğunu öne süren bilgeliktir. Romantik bir partner ve/ya ruh eşi yaşamımıza neşe getirebilir pekâlâ ve biz bu neşeyi, yaşamlarımızda gerçekten öncelikli olan kişilerle halihazırda paylaştığımız sevgiye katarız; yaşamımızda öncelikli konuma sahip olanlar, bizim onlara döndüğümüz, onların bize döndüğü çemberi oluşturan kişilerdir ve bu kişiler sonsuza kadar bizi o çemberde bulacaklarını bilirler. İki kişi arasındaki sevgi ne kadar tatlı olsa da bu ilişkinin veya bu kişinin "her şey" olmasını beklemek çok şey istemektir. Sıkı sıkı tutunduğumuz hakikatse "sevginin her şey olduğudur." Sevgi böyle bir gücü olduğu için her zaman oradadır, içimizde ve sevdiklerimizin içindedir. Bizlere süregiden duygu yoldaşlığı ihtimali sunar.

Duygusal yoldaşlık kurmak için bir araya gelir ve hediyelerimizi paylaşırız. *The Eros of Everyday Life*'da bu görüşü aydınlatan Susan Griffin şöyle der: "Duygu yoldaşlığı içinde var olmak, varoluşun doğasının farkında olmaktır. İşte bu noktada ekoloji ve toplumsal adalet, yaşamın ortak olduğu bilgisinden hareketle bir araya gelir. Bilsek de bilmesek de hediyeleri takas ettiğimiz, hediyeyi elden ele ilettiğimiz için var oluruz. Bu hediye takası pratiği beden için ne kadar önemliyse, takasa dair bilgi de ruhun durumu için o kadar önemlidir." İnsanlığımızın, eşitliğimizin, hediyelerimizin tanınma-

sını talep edecek ve bu mücadelenin meyvelerini gündelik hayatımızda toplayacak kadar ileri giden kadınlar olarak, bilgece bir edayla, sevgiye dönme çağrısı yapmamız gayet yerinde. Âşık kadınlar dünyaya içsel hediyelerini sunarlar, karşılıklı olarak saygı gösterip takdir edecekleri yol arkadaşları ararlar, ruhların süregiden ve kalıcı duygu yoldaşlığıdır aradıkları.

BELL HOOKS, *DUYGU YOLDAŞLIĞI: KADINLARIN SEVGİ ARAYIŞI*'NDA KADINLARIN ÇOCUKLUKTAN YETİŞKİNLİĞE KADAR TÜM HAYATLARI BOYUNCA SEVGİYLE KURDUKLARI İLİŞKİLERİ FEMİNİST BİR PERSPEKTİFLE ELE ALIYOR. ERKEKLERİN AKSİNE, KADINLARIN DUYGULARINI İFADE ETMELERİNE İZİN VERİLDİĞİ İÇİN GENELLİKLE SEVGİYİ VE SEVMEYİ BİLDİKLERİ DÜŞÜNÜLÜR. OYSA ATAERKİL BİR TOPLUMDA, TAHAKKÜMÜN KOL GEZDİĞİ DUYGU DÜNYASINDA SEVGİYİ BİLMEK, TANIMAK MÜMKÜN DEĞİLDİR. BİRÇOĞUMUZA ŞAŞIRTICI GELSE DE İÇİNDE YAŞADIĞIMIZ TOPLUMLARDA KADINLAR DA NEREDEYSE ERKEKLER KADAR SEVGİ KONUSUNDA CAHİLDİR.

KADINLAR SEVİLMEK, SEVMEK VE ÖZGÜR OLMAK İSTİYOR. BELL HOOKS, HAYAT DENEYİMLERİNDEN SÜZEREK İLERİ YAŞLARINDA SEVGİYİ TANIMAYI BAŞARMIŞ OLAN KADINLARI, BİLGELİKLERİNİ BİZLERLE PAYLAŞMAYA DAVET EDİYOR. *DUYGU YOLDAŞLIĞI: KADINLARIN SEVGİ ARAYIŞI*, KADINLARIN GERÇEK SEVGİYİ TANIMA MÜCADELESİNİ VE BU MÜCADELEDE KAZANDIKLARI ZAFERLERİ ANLATIYOR.

ISBN: 978-975-6165-93-5